

**1974, 1984, 1994 VE 2004 YILLARINDA YAYGIN GAZETELERDEKİ
HABERİN SÖYLEM YAPISININ DEĞİŞİMİ: CUMHURİYET, HÜRRİYET VE
MİLLİYET ÖRNEĞİ**

Duygu ÜNALAN
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2013

**1974, 1984, 1994 VE 2004 YILLARINDA YAYGIN GAZETELERDEKİ
HABERİN SÖYLEM YAPISININ DEĞİŞİMİ: CUMHURİYET, HÜRRİYET VE
MİLLİYET ÖRNEĞİ**

Duygu ÜNALAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
BASIN VE YAYIN ANA BİLİM DALI
Danışman: Doç. Dr. İncilay CANGÖZ**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak, 2013**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Duygu ÜNALAN'ın, "1974, 1984, 1994 ve 2004 Yıllarında Yaygın Gazetelerdeki Haberin Söylem Yapısının Değişimi: Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet Gazeteleri Örneği" başlıklı tezi 02 Ocak 2013 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Basın ve Yayın Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.İncilay CANGÖZ

Üye : Prof.Dr.A.Haluk YÜKSEL

Üye : Doç.Dr.Ömer ÖZER

İmza

(Handwritten signatures of the jury members)

(Handwritten signature of Prof. Dr. B. Zafer Erdoğan)
Prof. Dr. B. Zafer ERDOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

1974, 1984, 1994 VE 2004 YILLARINDA YAYGIN GAZETELERDEKİ HABERİN SÖYLEM YAPISININ DEĞİŞİMİ: CUMHURİYET, HÜRRİYET VE MİLLİYET ÖRNEĞİ

Duygu ÜNALAN

Basın ve yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak, 2013

Danışman: Doç. Dr. İncilay CANGÖZ

Bu çalışmanın amacı, 1970’ten günümüze yaygın gazetelerdeki haberlerin söylem yapısının toplumsal, siyasal ve ekonomik süreçlerle ilişkili olarak nasıl değiştiğini belirlemektir.

Giriş bölümünde, çalışmanın problemi, amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir.

Birinci bölümde tarihsel süreç içinde Türk basınının gelişimi incelenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu’nda basın başlığı altında Tanzimat Dönemi’nden Kurtuluş Savaşı’na kadar olan dönem; Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Basın başlığı altında da Atatürk ve İnönü döneminden günümüze kadar olan süreç değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede basının tarihsel değişim ve gelişimi toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamiklerle olan ilişkisi bağlamında incelenmiştir.

İkinci bölümde kitle iletişimindeki iki temel kuramdan söz edilmiştir. Liberal ve Eleştirel Medya Yaklaşımlarının haberi nasıl kavradığı üzerinde durulmuştur. Liberal Medya Yaklaşımının haberi kavrayışı üzerinde durulduktan sonra, çalışmanın temel aldığı Eleştirel Medya Yaklaşımının haberi kavrayışı ele alınmış ve alt başlıklarda bu yaklaşımı benimseyen kuramcılarının görüşlerinden söz edilmiştir.

Üçüncü bölümde çalışmanın çözümlemeye temel aldığı yapısalci yaklaşım açıklanmış. Yapısalcılığın temelleri, habere yaklaşımı ve kuramcıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca söylem kavramı tanımlanmış ve söylem kuramları incelenmiştir. Çalışmanın çözümlemeyi amaçladığı haber söyleminin ne olduğu tanımlandıktan sonra literatürdeki haberi söylem olarak inceleyen çalışmalardan söz edilmiştir.

Dördüncü bölümde çalışmanın yöntem olarak benimsediği van Dijk'ın Söylem Çözümlemesi modelinden bahsedilmiştir. Çalışmanın evren ve örnekleminin nasıl belirlendiği, hangi gazete, hangi sayfa ve kaç haberin incelendiği açıklanmıştır. Bulgu ve yorumlar kısmında ise çözümleme yöntemi bağlamında haberlerin makro ve mikro yapı özellikleri incelenmiştir. Gazetelerin sayfa tasarımı, haber başlıkları, haber girişleri ve ana olay, haber kaynakları, olay taraflarının değerlendirilmesi, ardalın ve bağlam bilgisi makro yapı başlığı altında incelenmiş, belirlenen onar yıllık süreçlerde haberlerin makro yapısal özelliklerinde nasıl değişimler olduğu ortaya konulmuştur. Mikro yapı başlığı altında ise sentaktik çözümleme, sözcük seçimleri ve retorik çözümleme yapılmıştır. Bu bağlamda haberlerin mikro yapısındaki değişimler belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları, ülkenin toplumsal, siyasi ve ekonomik dinamikleri ve basının bu dinamiklerle olan ilişkisi doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Yayın gazete haberleri, tarihsel değişim, sayfa tasarımı, mikro ve makro yapı çözümlemesi.

Abstract

CHANGING OF DISCOURSE STRUCTURE IN POPULAR NEWSPAPERS' NEWS IN 1974, 1984, 1994 AND 2004: CUMHURİYET, HÜRRIYET AND MİLLİYET EXAMPLE

Duygu ÜNALAN

Department of Press and Publication

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, January, 2013

Adviser: Assoc. Prof. Dr. İncilay CANGÖZ

The purpose of this study, the structure of the discourse of the news papers from 1970 's present common social, political, and economic processes is to identify how the relation.

In the introduction, the aim of the study was the importance of the problem, assumptions and boundedness mentioned.

In the first chapter we examined the historical process of the development of Turkish media. In this context, the press in the Ottoman Empire during the period of the War of Independence under the heading of the period; In the Republican period in Turkey under Atatürk and İnönü period press the present process. The historical change and development of the press in this evaluation of social, political and economic dynamics are explored in the context of the relationship.

The second part has been mentioned two basic theories of mass communication. In Liberal and critical Media Approaches focused on how he grasps. The Liberal Media in understanding the approach we propose, in understanding the underlying Critical Media Study Approach and developed an interest in adopting this approach, I have been saying from the lower titles.

The third section describes the underlying structural approach to analyze the study. The basics of Structuralism, focuses on the approach and to the theorists. It also examined the concept of discourse and discourse theories.

The study aims to analyze the discourse in the literature as to what is in the news once the customers who have been promised work as discourse.

The fourth part of the study has been mentioned as a method adopted by van Dijk discourse analysis. The study determined how the universe and sample, which are described on the page and how many news newspaper, which examined. Findings and comments in the context of the analysis of the characteristics of the macro and micro structure of the news. The design of newspapers, news headlines, news entries and the evaluation of the main event, news sources, event character, background and context information has been investigated under the macro structure, set the properties of the macro structural changes in how news of annual repair processes is revealed. Syntactic analysis of micro-structure is under the title, the word choices and rhetorical analysis. In this context, the changes in the micro-structure has been identified in news reports. The study's findings, the country's social, political and economic dynamics and the press, in line with the dynamics of a relationship.

Keywords: Critical discourse analysis, broadcast news, historical exchange, page design, micro and macro structure analysis.

02/01/2013

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmamın bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışmaya kapsamında elde edilemeyen tüm veri bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Duygu ÜNALAN

Ön Söz

Bu tez çalışmasında, 1970'ten günümüze yaygın gazete haberlerinin söylem yapılarının ülkenin ekonomik gelişmeleri, politik iktidar ve ideoloji ile ilişkili olarak nasıl değiştiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yüksek lisans sürecinde, kendisinden aldığım derslerde, habere farklı açılardan bakmamı sağlayan, tez çalışmam boyunca da bilgisi ve yardımını benden esirgemeyen, kendisiyle çalışmaktan onur duyduğum, değerli hocam Doç. Dr. İncilay CANGÖZ'e; yapıcı eleştirileriyle bana yol gösteren, çalışmamı geliştirmemi sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Haluk YÜKSEL ve Doç. Dr. Ömer ÖZER'e katkılarından dolayı; hayatımın her aşamasında yanımda olan, beni destekleyen aileme teşekkür ederim.

Duygu ÜNALAN

Öz Geçmiş

Duygu ÜNALAN

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lise 2003 Eskişehir Gazi Lisesi, Türkçe-Matematik Bölümü

Ls. 2008 Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: 22.11.1985/ Eskişehir Cinsiyet: Kadın Yabancı Dil: İngilizce

Tablolar Listesi

	Sayfa
Tablo 1. Başlıklar.....	140
Tablo 2. Haber Girişleri.....	141
Tablo 3. Ana Olay.....	144
Tablo 4. Haber Kaynakları.....	157
Tablo 5. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi.....	162
Tablo 6. Sentaktik Çözümleme.....	164
Tablo 7. Sözcük Seçimleri.....	167

Ekler Listesi

	Sayfa
Ek 1. Cumhuriyet, 25.09.1974.....	134
Ek 2. Cumhuriyet, 29.09.1984.....	134
Ek 3. Cumhuriyet, 26.09.1994.....	135
Ek 4. Cumhuriyet, 27.09.2004.....	135
Ek 5. Hürriyet, 25.09.1974.....	136
Ek 6. Hürriyet, 28.09.1984.....	136
Ek 7. Hürriyet, 28.09.1994.....	137
Ek 8. Hürriyet, 27.09.2004.....	137
Ek 9. Milliyet, 23.09.1974.....	138
Ek 10. Milliyet, 29.09.1984.....	138
Ek 11. Milliyet, 28.09.1994.....	139
Ek 12. Milliyet, 28.09.2004.....	139

İçindekiler

	Sayfa
Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	v
Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi.....	vii
Önsöz.....	viii
Özgeçmiş.....	ix
Tablolar Listesi.....	x
Ekler Listesi.....	xi
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

Türkiye’de Basının Tarihsel Gelişimi

1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Basın.....	13
2. Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Basın.....	19
2.1. Atatürk ve İnönü Dönemleri (1923- 1950).....	19
2.2. Demokrat Parti Dönemi (1950- 1960).....	21
2.3. Milli Birlik Hükümetleri ve AP Dönemi (1960- 1971).....	23
2.4. 12 Mart 1971 Dönemi.....	24
2.5. 12 Eylül 1980 Dönemi.....	28
2.6. Turgut Özal Dönemi (1983- 1993).....	31
2.7. Basında Yoğunlaşma ve Tekelleşme Dönemi.....	35

İkinci Bölüm

Kitle İletişim Kuramlarının Haberi Kavramsallaştırması

1. Liberal Medya Yaklaşımının Haberi Kavrayışı	40
2. Eleştirel Medya Yaklaşımlarının Haberi Kavrayışı.....	42
2.1. İngiliz Kültürel Çalışmaları ve Haber.....	44
2.2. Gramsci ve Hegemonya.....	47
2.3 Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları.....	49

2.4. İletişimin Ekonomi Politikası.....	51
---	----

Üçüncü Bölüm

Yapısalcılık, Söylem Teorisi Ve Haber Söylemi

1. Yapısalcılık.....	54
Roland Barthes.....	57
2. Söylem Kuramları.....	59
3. Haber Söylemi.....	65
Haber Söylemi Olarak İnceleyen Çalışmalar.....	71

Dördüncü Bölüm

1970'ten Günümüze Yaygın Gazete Haberlerinin Söylem Yapısının Çözümlemesi

1.Yöntem.....	82
2. Evren ve Örneklem.....	85
3.Verilerin Toplanması.....	86
4. Bulgular ve Yorumlar.....	87
4.1.Sayfa tasarımı.....	87
4.1.1. Cumhuriyet gazetesi.....	88
4.1.2. Hürriyet gazetesi.....	88
4.1.3 .Milliyet gazetesi.....	90
4.2. Makro Yapı Analizi.....	92
4.2.1. Başlıklar.....	92
4.2.1.1. Cumhuriyet gazetesi.....	92
4.2.1.2. Hürriyet gazetesi.....	93
4.2.1.3. Milliyet gazetesi.....	94
4.2.2. Haber girişleri ve ana olay.....	95
4.2.2.1. Cumhuriyet gazetesi.....	95
4.2.2.2. Hürriyet gazetesi.....	97
4.2.2.3. Milliyet gazetesi.....	98
4.2.3. Haber kaynakları.....	99

4.2.3.1. Cumhuriyet gazetesi.....	100
4.2.3.2. Hürriyet gazetesi.....	102
4.2.3.3. Milliyet gazetesi.....	103
4.2.4. Olay taraflarının değerlendirilmesi.....	106
4.2.4.1. Cumhuriyet gazetesi.....	107
4.2.4.2. Hürriyet gazetesi.....	108
4.2.4.3. Milliyet gazetesi.....	109
4.2.5. Ardalan ve bağlam bilgisi.....	111
4.2.5.1. Cumhuriyet gazetesi.....	111
4.2.5.2. Hürriyet gazetesi.....	113
4.2.5.3. Milliyet gazetesi.....	114
4.3. Mikro Yapı Analizi.....	116
4.3.1. Sentaktik çözümleme.....	117
4.3.1.1. Cumhuriyet gazetesi.....	118
4.3.1.2. Hürriyet gazetesi.....	119
4.3.1.3. Milliyet gazetesi.....	119
4.3.2. Sözcük seçimleri.....	120
4.3.2.1. Cumhuriyet gazetesi.....	121
4.3.2.2. Hürriyet gazetesi.....	122
4.3.2.3. Milliyet gazetesi.....	123
4.3.3. Retorik.....	124
4.3.3.1. Cumhuriyet gazetesi.....	124
4.3.3.2. Hürriyet gazetesi.....	125
4.3.3.3. Milliyet gazetesi.....	125
Sonuç.....	127
Ekler.....	134
Tablolar.....	140
Kaynakça.....	171

Giriş

Avrupa’da 1450’li yıllarda ortaya çıkan “Haber Yaprakları, 17. yüzyılda süreli yayın haline gelmiş ve gazete adıyla anılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda ise “Haber Yapağı” dönemi yaşanmamış, gazetecilik faaliyetleri 1820’li yıllarda modernleşme hareketinin bir sonucu olarak başlamıştır. Yayınlar, yönetici kesim tarafından yeni düzenlemeleri ve kararları halka duyurmak amacıyla yapılmıştır. 11 Kasım 1831’de ilk resmi gazete Takvim-i Vekâyi yayınlanmıştır. Devlet yönetiminde çıkan Takvim-i Vekâyi, yönetimin çıkarları dışında düşünce üretememektedir. Batı’da akılcılığın ve hümanizmin yerleşmesi; bilginin sürekli, kesin, kolay ve ucuz yayılmasını sağlama, dilde sadeleşme ve dile dayalı ulusçuluğu geliştirme, kamuoyu oluşturma gibi toplumsal dinamikleri harekete geçiren basın, Osmanlı’da söz konusu dinamiklerin ancak bir bölümünü harekete geçirebilmiştir. Devletin hizmetlerinin halka duyurulması amacıyla Padişah denetiminde çıkan bu gazeteden sonra sivil girişimle yayımlanan ilk gazete, 1860 yılında çıkan Tercüman-ı Ahval olmuştur. Bu gazetede ilk kez toplumun sorunları ve düşünceleri dile getirilmiştir. Tercüman-ı Ahval, toplum sorunlarına, dış ve iç politikaya değinen bir gazetedir. 1862 yılında Şinasi tarafından çıkarılan Tasvir-i Efkâr da kamuoyunu ön plana çıkaran bir gazete olmuştur. Şinasi, Tasvir-i Efkâr’da dinamik bir kamuoyunun gerekliliğini savunmuş, gazetede siyasi polemiklere yer vermiş ve parlamenter sistemi savunmuştur. Gazetede okuyucu mektuplarına yer verilmiş, böylece kamuoyunun fikri yansıtılmıştır. 1867 yılında ise Ali Suavi, Muhbir adlı gazeteyi çıkartmış ve Tasvir-i Efkâr’ın başlattığı fikir gazeteciliği çizgisinde ilerlemiştir (Koloğlu, 2006: 11- 49)

Tanzimat Dönemi’nde başlayan fikir gazeteciliği, Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra siyasi gelişmelere paralel olarak varlığını sürdürmüştür. 1940’lı yıllarda ise fikir gazeteciliğinden kitlesel basına geçiş süreci başlamıştır. Bu yönde en etkili girişim ise Hürriyet ve Milliyet gazeteleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Modern baskı teknikleri, görsel malzemelerin yoğunluğu, sansasyonel üslupları, yoğun reklam kampanyalarıyla fikir gazeteciliğinden farklı olarak kitleleri ortak duyu zemininde birleştiren yığın gazeteciliğine geçişe zemin hazırlamışlardır (Adaklı, 2006: 114).

Basında 1940’larda başlayan değişim süreci, 1960’larda hız kazanmış ve fikir gazeteleri yerini önemli ölçüde popüler kitle basınına bırakmıştır. 1960’ların ikinci

yarısı ile birlikte hem halkın tüketim kalıpları değişmeye hem de siyasal hareketlilikler artmaya başlamıştır (Kaya, 2009: 240).

1960'lı ve 1970'li yıllarda gazetelerde, halkın ilgisini çekecek politika dışı konular işlenir olmuş ve sayısı günden güne çoğalan magazin ekleri ile basın, halkın apolitikleşmesinde rol oynamaya başlamıştır. 1970'li yıllarda gazetecilik mesleğinden gelmeyen sermaye gruplarının ilgisini çeken basın, endüstriyel bir komplekse dönüşmeye başlamış; devletle arasına mesafe koyan basında, etkili yazarların transfer edilmesi, reklam ve lotarya gibi satışı arttırmaya yönelik adımlar atılmıştır (Adaklı, 2006: 126-135).

1950'lerde basın özgürlüğünü savunan gazeteler, 1970'lerde sivillerin ve askerlerin başarısızlıkları sebebiyle toplumda yaşanan her türlü sıkıntıdan politikayı sorumlu tutmuşlardır. Bu dönemde basın renksizleşmiş ve siyaset, terör gibi dönemin önemli olayları yerine politikacılar arasındaki tartışmalar, skandallar haber konusu olmuştur. 1980'li yıllarda ise basının içeriği ve toplumsal rolü, ekonomik bağımlılığı tarafından belirlenir duruma gelmiştir. 24 Ocak kararları sonucu kâğıt fiyatlarının artmasıyla gazeteler ancak büyük sermaye gruplarının bünyesine girerek ayakta kalabilmişlerdir (Koloğlu, 2006: 137- 142).

1980'den sonra başlayan basında tekelleşme, 2000'li yıllarda sektörü tamamen kuşatmıştır. Basın artık, geleneksel işlevlerini yitirmiş, özerk yapısını kaybetmiştir. Bugün piyasayı paylaşan birkaç medya grubu bulunmakta ve bu gruplar, bağlı oldukları sermaye grubunun çıkarları doğrultusunda içerik üretmektedirler (Adaklı, 2006: 137).

Basında 1980'den itibaren görülen değişim, 1990'da yapısal bir şekil almıştır. Teknolojik gelişmeler, haber içeriği ve dil tutarlılığının kontrolünü zorlaştırmış, basın kavramı medyaya dönüşmüştür. Demokratikleşmeyle birlikte önem kazanan basın özgürlüğü anlayışı ise yerini ifade özgürlüğüne bırakmıştır. Ayrıca, bu dönemde, küreselleşmeyle birlikte gelen tüketim kültürü de gazetelerin işleyiş sistemi ve içerik anlayışını etkilemiştir. Gazeteciler arasındaki fikir tartışmaları yerini ticari satışmalara bırakmıştır (Koloğlu, 2006: 160- 164).

1900'lerin başında nesnellik ilkesi, haberin olaya ilişkin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Nesnellik ilkesi, tarafsızlık ve dengelilik anlayışı, haberin yorumdan ayrılması gerektiği üzerine yapılan vurgu radyo, televizyon ve gazete haberciliğinin temel doğrularını oluşturmuştur (İnal,1996: 17-21).

Haberin objektif olması gerektiğini savunan liberal yaklaşıma göre, muhabir toplumsal gerçekliği anlama ve aktarma kapasitesine sahip bir profesyoneldir. Muhabir, kaynaklara eşit mesafede yaklaşmalı, haberi dengeli yazmalıdır. Liberal yaklaşıma göre medya bağımsız, habercilik özerk bir uğraştır (Özer, 2008: 2-3)

Bu profesyonel gazetecilik normları, basını siyasal yanlılıktan kurtarmak için kaynak kişi ve kuruluşların söylemlerine bağımlı hale getirmiştir. Liberal yaklaşımın vurguladığı haberde eşit yer verilmesi gereken görüşler, güncel sorunlara ilişkin ortaya atılmış, güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların görüşleridir. Dolayısıyla, akredite kaynakların söylemi dengelilik ilkesi ile habere girmektedir. Gazeteci, kullandığı dil ve farklı kodların taşıdığı anlam dolayımıyla haberini oluştururken ve dengelilik ilkesini gözetirken kaynakların söylemini yeniden üretmektedir. Dolayısıyla, haber bir söylemdir (İnal, 2006: 21-22).

Söylem, toplumsal pratik, metin üretimi, dağıtımı ve tüketimi ile metnin kendisinden oluşmaktadır. Söylem, toplumsal ilişkiler ve süreçler tarafından belirlenen ve metinlerde ortaya çıkan dilsel biçimlere içkindir. Metinlerdeki bu dil ise ideolojinin maddi bir biçimidir ve ideoloji tarafından kuşatılmıştır. Söylem, yapılar tarafından biçimlendirilmekte, aynı zamanda da yapıların üretimi ve yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. İdeolojik bir doğaya sahip olan bu yapılar; politik ve ekonomik yapılar, pazardaki ilişkiler, cinsiyet ilişkileri, devlet ve eğitim gibi sivil toplum kuruluşlarındaki ilişkililerin dolayımlanmış biçimidir (Fairclough, 2003: 158- 159).

Söylem, dilin farklı türlerinin kullanımının en iyi çözümlemesidir. Söylemi anlayabilmek için sosyal, siyasal ve tarihsel sürece bakmak gerekmektedir. Bu belirleyiciler söylemin ne ifade ettiğini, gelişme yollarını ve durumunu şekillendirmektedir (Hartley, 1982: 6).

Haberlerin kurgulanması, yapılaşmış bir süreçtir. Haber metninin nasıl örgütleneceği ya da kurulacağı önceden belirlenmiştir. Bu yapılaşmanın sebebi, gazeteciliğin profesyonel pratikleridir. Haberin bir öykü olarak örgütlenmesinde gazeteciliğin olağan pratiklerinden kaynaklanan yere ve zamana ilişkin sınırlılıklar ile kapitalist yapının medya kuruluşları üzerindeki baskısı rol oynamaktadır. Haberın yapılanmasına ilişkin bu kodlar, liberal yaklaşım içinden çıkmaktadır. Eleştirel medya yaklaşımı tarafından, toplumsal yapı içinde kimi zaman mücadeleli ve çelişkili kimi zaman da yönlendirilen ve kapalı anlamlandırma pratikleri içinde haber, egemen başat

sınıfların lehine gerçekliği inşa etmekte ve tanımlamaktadır. Medya, bu ideolojik süreç içinde başat ideoloji tanımlarını yeniden üretmektedir. Haberler de bu yeniden üretim sürecinde stratejik rol oynayan metinsel yerlem ya da söylemdir (Dursun, 2001: 123-124; 2003: 70- 71).

Problem

19. yüzyıldaki kitlesel haberleşme, nesnel habercilik idealinin doğmasında önemli bir etkiye sahiptir. 19. yüzyılın sonlarında tarafsızlık ilkesi dikkate alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, 20. yüzyılın nesnel habercilik idealinin ortaya çıkmasında, telgrafik habercilik ve gazeteciliğin meslek olarak gelişmeye başlaması etkili olmuştur. Başka bir deyişle nesnel habercilik idealinin gelişmesinde; telgrafın habercilikte kullanılması, ajans haberciliğinin temelini oluşturmasıyla birlikte ajans haberciliğinin gelişmesi ve gazeteciliğin saygın bir meslek olarak yapılma kaygısı etkili olmuştur (Özer, 2010: 43-82).

Nesnellik ilkesi gereği gazeteciler, yazdıkları olaylara nesnel yaklaşmalıdırlar. Habere yorum katmadıklarını iddia eden medya kuruluşlarının ürettikleri metinlerdeki dil ve söylemin nesnel ve tarafsız olmadığı dikkat çekmektedir. Basında dengeli haber yapmak amacıyla kaynakların durum tanımları habere taşınmaktadır, ancak bu noktada dil eleştirisi gözden kaçırılmaktadır. Liberal anlayışı benimseyen iletişim kuramcıları ve Ortodoks Marksistler, dilin ayna gibi her şeyi yansıttığını öne sürmektedirler. Ancak dil, ayna gibi anlamları bir kişiden diğerine olduğu gibi aktaran bir araç değildir. Söylenen her söz, her düşünce dilin dolayımını gerektirmekte ve bir tarafsızlıktan, nesnellikten söz etmek mümkün olmamaktadır (İnal, 1995: 114).

Bir toplum olgusu olan dil, belirli kurallara dayanmaktadır. Bu kuralları dilin sözdizimi ve anlambilimi oluşturmaktadır. Bireyler, düşüncelerini başkalarına aktarırken bu kurallara uymak zorundadır. Dolayısıyla dil, bireylerin kararlarından bağımsızdır (Piaget, 1999: 71- 72).

İletişimde Shannon ve Weaver'in kaynak/mesaj/alıcı'dan oluşan doğrusal iletişim modeli, yapısalcı Marksist kuramlar, post yapısalcı dil tartışmaları, kültürel çalışmalar ve feminist çalışmalarla birlikte radikal bir sorgulamaya dönüşmüştür. Medya çalışmaları, farklı ülkelerde farklı eğilimler göstermiştir. Alman düşünürlerin

oluşturduğu Frankfurt Okulu akımı, içinde bulundukları toplumsal ve tarihsel sürecin etkisiyle eleştirel yaklaşımın itici gücü olmuştur. Fransa’da ise Rousseau, Voltaire, Diderot’tan sonra Saussure, Lacan, Althusser, Foucault gibi düşünürler toplumsal yaşamı yönlendirmişlerdir. Eleştirel dilbilimsel bakış açısını medya çalışmalarına taşıyan Wodak, Fairclough ve van Dijk, iktidar sahibi kurum ve kuruluşların söylemlerinin haber metinlerinde nasıl üretildiği üzerinde durmuşlardır (İnal, 1996: 73-74).

Wodak, söylemsel pratikler ve durumları, geleneksel çerçeveleri ve sosyal yapıları içeren özel eylem alanları arasında, bunların içine gömülmüş, diyalektik bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Wodak’a göre durumsal, geleneksel ve sosyal düzenlemeler söylemi şekillendirmekte ve etkilemekte; aynı zamanda söylem, söylemsel olduğu kadar, söylemsel olmayan sosyal ve politik süreç ve olayları etkilemektedir. Diğer yandan söylemler, dilsel sosyal uygulamaları olarak, söylemsel ve söylemsel olmayan sosyal pratikler kurmakta, aynı zamanda bu pratikler tarafından kurulmaktadır (Wodak, 2004: 66).

Fairclough, söylemleri dünyanın temsil yolu olarak görmektedir: süreçler, ilişkiler ve yapıların maddi dünyası, düşünce dünyası, duygular, inançlar ve sosyal dünya. Fairclough, farklı söylemler arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. Ona göre farklı söylemler, dünyanın farklı görünümünü yansıtmakta ve iktidardaki insanların farklı ilişkileriyle, onların sosyal ve politik kimlikleri ve diğer insanlarla olan ilişkilerini bağdaştırmaktadır. Söylemler, yalnızca dünyayı yansıtmamakta, aynı zamanda, gerçek dünyadan farklı ve belirli bir yönde değişen dünyaya bağlı olan olası dünyayı sunan hayalleri de yansıtmaktadır. Farklı söylemler arasındaki ilişki, farklı insanlar arasındaki ilişkinin bir ögesidir. Bu öge; insanları birbirine tanıtabilmekte, onları yarıştırmakta ve birinin diğerine hükmetmesini sağlayabilmektedir (Fairclough; 2003: 124).

İsviçreli Dilbilimci Ferdinand de Saussure, yöntemsel tutum ve ilkeleriyle 20. yüzyılda dilbilim anlayışını değiştirmiştir. Saussure’e göre gerçekler, tözler, özdekler ya da somut görüntülerde değildir. Asıl gerçek soyut biçimlerde, örtük düzeneklerde ve yapılarda aranmalıdır. Saussure, dilbilimin asıl amacının her türlü sürecin, oluşumun arkasındaki dizgeyi, yapıyı bulmak olduğunu savunmaktadır. Dizge incelemelerine önem veren Saussure, gösteren ve gösterilenden oluşan dil dışı göstergeleri ve bunların oluşturduğu öbür ögeleri hem yatay ekseninde birbirleri ile olan ilişkiler açısından hem de

düşey ekseninde birbirlerinin yerini alabilmeleri açısından incelemiştir. Böylece Saussure, dilin iç gerçekliğini inceleyen çalışmalarıyla yapısalcılığın temelini oluşturmuştur (Vardar, 1976: 7- 9).

Ferdinand de Saussure, dili kavramları belirten bir göstergeler dizgesi olarak tanımlamaktadır. Saussure'e göre dil göstergeleri arasında çağrışımsal ve dizimsel olmak üzere iki tür bağıntı bulunmaktadır. Dizimsel bağıntıda öge değerini kendinden önceki ya da sonraki öge ile ya da her iki öge ile olan karşıtlığından almaktadır. Çağrışımsal bağıntıda ise aralarında ortak bir öge olan sözcükler konuşma dışında çağrışım yoluyla birbirlerine bağlanmaktadır. Dizimsel bağıntı aynı anda birlikte bulunan ögeler arasındaki bağıntıdır ve gerçek bir dizideki iki ya da daha çok sayıda ögeye dayanmaktadır. Çağrışımsal bağıntıda ise aynı anda birlikte bulunmayan ögeler belleksel bir dizide birbirlerine bağlanmaktadır (Saussure, 1976: 36- 115)

Saussure, dili eşzamanlı bir bakış açısıyla incelemektedir. Eşzamanlı bakış açısına göre dil, belli bir durum içinde değerlendirilmektedir. Eşzamanlı yaklaşım zamandaş iki ögeyi ele almaktadır. Ancak bu zamandaşlık dildeki olgular bütünüyle sınırlıdır. Eşzamanlılık lehçeleri ve alt lehçeleri değerlendirmeye almamaktadır. Eşzamanlı bakış açısına göre bir şeyin doğruluk derecesini belirlemek için onun bireyin bilincinde ne derece yer ettiğine bakmak gerekmektedir. Dilbilim, yapının anlatım tarzına değil de anlatılana, gösterene değil de gösterilene dayandığı için artsüremlilik ve eşsüremlilik birbirinden farklıdır (Piaget, 1999: 75).

Yapısalcılara göre, anlamı metinde açık bir şekilde görmek kolay değildir. Bu nedenle yapısalcılar, ilk anda görünmeyen be metnin içine gömülü derin yapıları inceler. Yapısalcılar, bir sistemin tek tek bütün birimlerinin kendi aralarındaki ilişkilerle anlam kazandığını düşünmektedirler. İmgeler, bağımsız değil ilişkisel bir anlama sahiptir (Eagleton, 2004: 123- 126).

Yapısalcılıkta birey, toplumsal gerçekliğin edilgen bir ürünüdür. Birey, toplumsal gerçekliği üretmez; söylemlerin, söylemler arasındaki ilişkilerin ürünüdür. Yapısalcılara göre, yapının ürünleri değişmez, ancak bu değişmez yapılar arasındaki değişen ilişkiler farklı dil, düşünce sistemi ve toplum türlerine yol açar (Tekinalp ve Uzun, 2009:146).

Yapısalcılara göre anlam, ilişkilerden, karşıtlıklardan ve durumlardan çıkarılabilir. Yapısalcılık görünen değil, nitelenen anlamla ilgilenmektedir. Saussure'ün modeli anlam veren ve anlam verilenden oluşmaktadır. Bu ögeler, kavram ve işitimi imgesidir.

Bu iki öge birbirini çağrıştırır. Kavram (Örneğin; ağaç), gösterilen; işitim imgesi (“ağaç” sözcüğü) ise gösterendir. Gösteren ve gösterilenin birleşimi ise göstergeyi oluşturmaktadır. (Alemdar ve Erdoğan, 1990: 206, Saussure, 1998: 111).

Kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmalarda yapısalcı tartışmalar, toplumsal güç ve iktidarın nasıl kurulduğunu belirlemede önemlidir. İşaretin ideolojik karakteri üzerinde duran kuramcıların görüşleri 1980 sonrasında medya çalışmalarını etkilemiş, 1990’larda ise haber çözümlemesine taşınmıştır (İnal, 1996: 58).

Medya içeriklerini egemen ideolojilerin topluma aktarıldığı ürünler olarak gören yapısalcı medya çalışmaları, programlar aracılığıyla izleyici ve okuyuculara sunulan içeriği ve onun ideolojisini incelemektedir (Yaylagül, 2008: 110).

van Dijk “Haberin söylemi el altında bulunan söylemlerin bir ürünüdür” derken iki nokta üzerinde durmaktadır. Birincisi, haber metnlerinin kendilerine özgü bir söylemi olduğu, ikincisi ise haberin söyleminin kaynak kişi ve kuruluşların söyleminden ayrı olmadığı, dolayısıyla haber söyleminin üretildiği koşullar içinde değerlendirilmesi gerektiğidir (İnal, 1995: 116).

van Dijk, iktidar sahiplerinin haber medyası içinde yer aldığını ve kendi istekleri ve amaçları doğrultusunda, kendi eylemlerini meşrulaştıracak biçimde metin üretimine etki ettiklerini belirtmektedir. Ona göre haber üretim sürecinde hangi kaynağın kullanılacağına, hangi başlığın atılacağına ve enformasyonun ne kadarının kullanılacağına iktidar sahipleri karar vermektedir. İktidar, söylem içinde dolaylı olarak eylem ve ideolojisini meşrulaştırabilmektedir. İktidar sahipleri, kendi eylemlerine alımlayıcıların gönüllü rıza göstermesini sağlayarak ideolojilerini yeniden üretmektedirler. van Dijk’a göre haberler gerçeğin ifadesi değil, bazı grupların norm ve değerlerine göre yeniden kurulmuş gerçeklerdir. Haber metinleri, olası kaynak yöneticilerinin, gazeteciler arasındaki etkileşimin ve gerçeğin olası formülasyonunu içeren profesyonel rutinlerin birleşiminin bir parçasıdır (van Dijk, 1983: 28van; Dijk, 2005: 316-360).

İnal (1996: 115)’a göre haber medyası, çoğulcuların iddia ettiği gibi özerk bir konuma sahip değildir, ayrıca egemen sınıf ve elitlerin de doğrudan sözcülüğünü yapmamaktadır. Medya, belli gerçeklik ve durum tanımlarını yeniden kuran bir araçtır ve günlük pratikler içinde profesyonel ideolojinin dolayımı ile göreceli bir özerkliğe sahiptir.

Aydınlanma çağında ortaya çıkan ideoloji kavramı ilk kez 1797’de Antoine Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır. De Tracy, 1801- 1815 yılları arasında yazdığı *Elements d’Ideologie*’de bütün bilimlere temel oluşturacak yeni bir düşünce bilimi olan “ideology”i önermiştir. De Tracy, doğuştan gelen düşünceler kavramını reddetmektedir. Ona göre, bütün düşünceler fiziksel duygulara dayanmaktadır. Adil ve mutlu bir toplum yaratmak için düşüncelerin kökeni dinsel ve metafiziksel önyargılardan uzak rasyonel bir biçimde araştırılmalıdır. Adil ve mutlu bir toplum yaratma düşüncesinden hareketle çizilecek yasal çerçeve, insan ile doğa arasındaki dengeyi ve arzuların doyumunu sağlayacaktır. Doğa ve toplum arasındaki örtüşmeyi ortaya çıkaracak olan da düşüncelerin rasyonel bir biçimde araştırılması, dolayısıyla ideolojidir (Mclellan, 2009: 8).

Toplumsal iktidar ilişkileri sayesinde oluşan ve kendisi de toplumsal iktidar ilişkilerini oluşturan ideoloji kavramını toplumsal düşünce ve anlamlar olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla ideoloji, insanların yaşamlarını sürdürmek için yarattıkları maddi toplumsal pratiklerle ilgilidir. İdeoloji, özneleri farklı toplumsal pratikler içinde adlandıran ve kendisi de öznelerin öznellikleri içinde yeniden ve yeniden biçimlenen bir olgudur (Sancar, 2008: 7-10).

Tracy’den elli yıl sonra ideoloji terimini Marx devralmıştır. Marx, ideolojiyi yanlış bilinç olarak tanımlamaktadır. Yanlış bilinç olarak ideolojinin iki kullanım biçimi bulunmaktadır. İlk düşünüş biçimine göre (Machivelli, Bacon, Rosen, Cohen, Gramsci, Althusser) ideoloji, iktidarın meşruluk stratejileri ve toplumun yeniden üretimiyle işlevsel olarak ilişkilidir. İkinci düşünüş biçimi (Torrance) ise epistemolojiktir ve ideolojiyi bilginin önünde bir engel olarak görmektedir. Düşünörlere göre, rızanın elde edilmesi için yanlış ve doğru arasında bir ayrım olmalıdır. Onlar, yöneten ve yönetilen arasındaki ayrımı doğru bilgiye sahip olanla olmayan arasındaki doğal, haklı ve meşru bir ayrım olarak görmektedirler. Düzenin ve iktidarın sürekliliği için yöneten ve yönetilen arasındaki doğru bilgiye ulaştırılma ayrımına halkın inandırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Yanlış bilincin üretilmesi de devletin işlevlerinden biridir. Yanlış bilinç, yönetenle yönetilen arasındaki eşitsizliği örtterek düzenin devamını sağlamaktadır (Althusser, 2010: 75; Çelik, 2005: 162-168).

Marx’a göre toplum, iki farklı düzeyden oluşmaktadır. Bunlardan biri alt-yapı yani ekonomik temel, diğeri ise üst-yapı yani ideolojidir. Marx, alt-yapının üst-yapıyı

belirlediğini belirtmektedir. Althusser'e göre üst-yapının görece bir özerkliği vardır ve ekonomi son kerte belirleyicidir ve tek yanlı değil karşılıklıdır. Althusser ise ideolojiyi yanlış bilinç olarak değerlendirmemektedir. Ona göre İdeoloji, devletin ideolojik aygıtları ve baskı aygıtları tarafından üretilmektedir. Hükümet, polis, ordu, mahkemeler ve hapishaneler gibi baskı aygıtları, öncelikle baskıyı kullanmakla birlikte ikinci olarak ideolojiyi; okul, kilise, aile, basın gibi ideolojik aygıtlar da öncelikle ideoloji olmak üzere ikincil olarak baskıyı kullanmaktadır. DİA'lar egemen sınıfın ideolojisini yeniden üretmektedir (Althusser, 2010: 161- 173).

Neo-Marksist düşüncenin bir diğer düşünürü ise Gramsci'dir. Gramsci'ye göre devlet, egemen sınıfın egemenliğini gerçekleştirmesine hizmet etmektedir. Bunu da hem fiziksel güç hem de kültürel ve ideolojik aygıtlar kullanarak gerçekleştirmektedir. Bu noktada “hegemonya” kavramını geliştirmiştir (Yaylagül, 2008: 97). Ona göre hegemonya, egemen iktidarın, kendi yönetimi için hakimiyeti altındaki insanların rızalarını kazanmada başvurduğu bütün pratik stratejilerdir. Gramsci'ye göre, hegemonya sürekli ve verili değildir, bunun için sürekli kazanılması gerekmektedir. Hakim sınıflar, hegemonyayı ideoloji ile sağlamaktadırlar. Althusser ve Gramsci'nin görüşlerinden etkilenen eleştirel medya kuramcıları, egemen ideolojinin medyada üretildiğini ve yeniden üretildiğini savunmaktadırlar. Kapitalist toplumlar, çoğunluğun egemen ideolojiye rıza göstermesi ile kendini yeniden üretebilmektedir. Bu süreçte medya, çoğunluğun egemen ideolojiye rıza göstermesinde işlevsel bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla egemen ideoloji haber medyası tarafından yeniden üretilmektedir. İdeolojiler, söylem aracılığıyla yayılmaktadır. İdeoloji, dil içerisinde anlamı harekete geçirmekte, dolayısıyla haberin söyleminde egemen ideoloji yer almaktadır. Böylece egemen ideolojilerle dolu olan haber söylemi egemen söylem olmaktadır. Egemen kesimlerin elinde bulunan ideolojik araçlardan biri de medyadır ve medyada egemen ideoloji yeniden üretilmektedir (Özer, 2001: 113-115).

Türkiye'de basının gelişim süreci dikkate alındığında haber yapısı ve dilinde nasıl bir değişim olduğu araştırmaya değer görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın problemi, “1970'ten günümüze yaygın gazetelerdeki haberin söylem yapısının ülkenin ekonomik gelişmeleri, politik iktidar ve ideoloji ile ilişkili olarak nasıl değiştiğinin ortaya konulması” olarak belirlenmiştir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 1970’ten günümüze, dönemsel olarak yaygın gazetelerdeki haberlerin söylemsel yapısının ülkedeki ekonomik gelişmeler, politik iktidar ve ideoloji ile nasıl etkileşime geçtiği ve ne tür bir değişim geçirdiğinin ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda şu alt sorulara yanıt verilmiştir.

1. 1970’ten günümüze, dönemsel olarak gazetelerin sayfa tasarımıındaki değişim nasıldır?
2. Dönemsel olarak, gazetelerin birinci sayfasında yer alan haberlerin türü nedir?
3. Dönemsel olarak haber metnlerinin yapısı nasıldır?
4. Haber metnlerinin söylemini oluşturan makro ve mikro yapıların değişimi nasıldır?

Önem

Yakın dönem basın tarihine sosyolojik bir bakış geliştirmeye çalışan bu tez, haberlerin söylem yapılarının dönemsel olarak nasıl bir değişim geçirdiğinin ve bu değişimlerin toplumdaki güç/iktidar ile ilişkisi ve ideolojik üretimdeki işlevinin tespiti açısından önem taşımaktadır. Haber metinleri dil açısından sadece kelimelerin seçimi, cümlelerin kuruluşu ve seçilen sözcüklerle kurulan cümlelerin rasyonel bir düzenlenişi; birbirlerini takip eden paragraflardan kurulan ve bir haber üretim süreci olarak 5N ve 1K’nın yanıtlarının içeren bir yapılandırma değildir. Sahip oldukları gramer yapıları, gazetecilik normları ve kodları gereği içerdikleri veya içermedikleri bilgi ve enformasyon ile 1970’lerden sonra Avrupa’da önem kazanan eleştirel iletişim çalışmalarının ideoloji ve iktidar ile birlikte irdelediği kültürel ürünlerdir.

Türkiye’de yakın tarihte önemli değişimler yaşanmıştır; 12 Eylül 1980 tarihinde askeri bir darbe yapılmış ve toplumda “asayışı sağlama” adına siyasal ve toplumsal alana pek çok müdahale yapılmıştır. Özellikle, sol grupların olası muhalefet potansiyelleri ağır cezalarla kırıldıktan sonra ülkede egemen olan karma ekonomik modelden, yeni sağ politikaların şekillendirdiği serbest piyasa modeline geçilmiştir. Bir taraftan yeni bir anayasa ile şekillendirilmeye çalışılan toplumsal ve kültürel hayat, diğer taraftan ise radikal ekonomik kararlar ile yeni bir ekonomik ve toplumsal düzene

geçiş başlatılmıştır. Kısa sürede etkisini gösterecek olan tüm bu oluşumlar, Türkiye için önemli olaylardır; eğitim, basın, sanat gibi pek çok toplumsal alanın bu değişimlerden etkilenmemesi kaçınılmazdır. Doğal olarak bu süreç içinde toplumda yaşanan siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişme ve değişimler basın kuruluşları üzerinde de etkili olmuştur.

Bu çalışmanın farklılığı ve önemi, basın kurumunun ülkede yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimlerden nasıl etkilendiğini, doğrudan haberlerin sayfa tasarım şekilleri ve haberlerin söylem yapılarındaki değişimlerden hareketle açıklamaya çalışmasıdır. Türkiye'deki basın tarihi çalışmaları; sahiplik yapısında değişim ve sahiplik yapısının içeriğe yansımaları, sahiplik yapısındaki değişimler ve yoğunlaşma, magazinleşme, gazetecilik pratikleri, basında temsil veya ideolojik yapılanış/inşa gibi konuların ağırlık kazanmaktadır. Doğrudan haber söylemlerindeki değişimleri ekonomik, politik ve toplumsal/kültürel değişimler bağlamında ele alan çalışmalar azdır. Bu çalışma, bir basın tarihi sosyolojisi olarak, Türkiye'nin yakın tarihinde gazetelerin sayfa tasarım ilkelerinde ve haberin söylem yapısında, nasıl ve neden değişimler olduğunu göstermesi açısından iletişim literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır.

Varsayımlar

Bu çalışma;

1. A. Teun van Dijk'ın söylem analizi modeli, Türkiye'deki haberlerin nasıl yapılandırıldığının çalışılmasında elverişli bir metin çözümleme yöntemidir.
2. A. Teun van Dijk tarafından geliştirilen söylem analizi modelinin farklı zaman dilimlerindeki haber metinlerine uygulanmasıyla haberlerdeki değişimleri tespit etmek mümkündür.
3. Dönemsel farklılıkların açığa çıkarılması için haberlerin tümü değil, tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen bir ayın ve yine tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen haftanın bir günündeki ilk sayfa haberlerinin incelenmesi ile bütüne değin bilgilenilebileceği varsayımına yaslanmaktadır.
4. Bu çalışmada haber metinlerinin birer söylem olduğu eş deyişle haber metinlerinin içinde bulunduğu toplumsal yapı ile etkileşim içerisinde; iktidar, ideoloji,

kültür, dilsel pratiklerin kesişiminde yapılandırılan kültürel ürünler oldukları varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Çalışma, 1970'ten günümüze kadar olan Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri ile sınırlıdır.
2. Çalışma, 1974, 1984, 1994 ve 2004 yılları ile sınırlıdır.
3. Çalışma; Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin eylül ayının dördüncü haftasına denk gelen günler ile sınırlıdır.
4. Çalışma, gazetelerin belirlenen zaman dilimindeki birinci sayfalarında yer alan haberlerle sınırlıdır.

Birinci Bölüm

Türkiye’de Basının Tarihsel Gelişimi

1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Basın

Haberleşme, Batı’da ve Osmanlı İmparatorluğu’nda çağdaş teknik gelişmelerle paralel ilerlemiştir. 19. yüzyılda Batı’da haberleşme, birkaç yüzyıldır bilinen yöntemlerle yapılmaktadır. Bu dönemde gazetelerin baskısı artmış ve gazeteler daha çok okunur olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’na ise teknik gelişmeler 19. yüzyılın ortalarından itibaren girmeye başlamıştır. Tanzimat’ın ilanını takip eden süreçte yol yapımı, posta örgütü, telgrafın kullanımı, demiryolu ulaşımı gibi düzenlemeler yapılmaya başlamıştır. Posta örgütü ve demiryolu ağının kurulması haberleşmede önemli adımlar atılmasını sağlasa da asıl gelişme telgraf ile gerçekleşmiştir. Telgraf hatlarının kurulmasıyla her yere ulaşmak mümkün olmuştur (Alemdar, 1981: 97- 108).

Osmanlı’da basın, birtakım toplumsal dinamikleri harekete geçirmiştir. Islahat desteklenmiş, yeni düzenlemeler halkın anlayacağı açıklamalarla birlikte verilmiştir. Dini nitelikli yayınlardan uzak durulmuş, böylece laikleşmenin temelleri atılmıştır. Merkeziyetçi bir anlayışla yayın yapan gazetelerde Avrupa’ya yönelik olumsuz bir eleştiri bulunmamaktadır. Osmanlı’da basının gelişmesi geleneksel güdümlü kamuoyu anlayışını da değiştirmeye başlamıştır. Dine dayalı çözümün yerini açık tartışmalar almıştır. Basının geniş kitlelere ulaşma amacı, dilde sadeleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Batı’nın siyasal, sosyal ve ekonomik terimleri de dile girmeye başlamıştır. Dilde sadeleşme ve halkı kendi dilinde bilgilendirme amacı, dile bağlı ulusçuluğun gelişmesine de katkı sağlamıştır (Koloğlu, 2006: 27-31; Topuz, 2003: 14).

İstanbul’da yayınlanan ilk Türkçe gazete *Takvim-i Vekâyi*’ dir (11 Kasım 1831). *Takvim-i Vekâyi*, hükümet tarafından çıkarılmıştır. O dönemde ülkede bir anayasa bulunmamaktadır. Gazetenin çıkış amacı hükümetin yaptığı işleri halka duyurmaktır. Bu nedenle *Takvim-i Vekâyi*, resmi nitelikte bir gazetedir (İnuğur, 1978: 165- 166).

Takvim-i Vekâyi, resmi gazete olmasına rağmen baskılar nedeniyle zaman zaman kapatılmıştır. İlk kez 1879’da dizgi hatası nedeniyle kapatılan gazete, 12 yıl yayınlanmamış, 27 Temmuz 1908’de yeniden yayına başlamıştır. Bu tarihten sonra

İstanbul Hükümeti düşünce kadar yayınlanan gazete, zamanla geçirdiği değişikliklerle bugünkü Resmi Gazete'ye dönmüştür (Topuz, 2003: 16; Alemdar, 1981: 108).

Devlet tarafından çıkarılan *Takvim-i Vekâyi* ve yabancı girişim tarafından çıkarılan *Ceride-i Havadis*'ten sonra ilk özel Türk gazetesi olarak Agah Efendi tarafından *Tercüman-ı Ahval* çıkarılmıştır. 21 Ekim 1860'ta çıkarılan gazete, resmi görüşün dışındaki konuları ele almış, iç ve dış politikayı eleştiren yazılar yayınlamış, ansiklopedik bilgiler vermiştir. Basın tarihindeki ilk tefrika "Şair Evlenmesi" de *Tercüman-ı Ahval*'de yayınlanmıştır. Gazete, devlet sistemini eleştiren yazıları nedeniyle 1861'de kapatılmıştır (Koloğlu, 2006: 43- 46).

Agah Efendi ile birlikte *Tercüman-ı Ahval*'i çıkaran Şinasi, gazetenin yayımlanmasından bir süre sonra *Tercüman-ı Ahval*'i bırakmış ve 27 Haziran 1862'de *Tasvir-i Efkar* adlı bir gazete çıkarmıştır. Gazetenin amacı; halka haber vermek ve halkın kendi yararını düşünmesini sağlamaktır. Şinasi, kamuoyu ve düşünce özgürlüğü üzerine yazılarını yayınladığı gazeteden üç yıl sonra ayrılmış, bundan sonra gazetenin başına Namık Kemal geçmiştir (Topuz, 2003: 22).

Tanzimat'ın ilanından (1860) 1876'ya kadar geçen sürede ülkede gazete sayısı artmış ve gazetecilik gelişmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde Osmanlı Devleti'nde basınla ilgili hukuki bir düzenleme bulunmamaktadır. 1864'te basına yönelik ilk düzenleme niteliğinde olan "Matbuat Nizamnamesi" kabul edilmiştir. Buna göre; siyasi gazete çıkarmak için ruhsat almak ve Osmanlı uyruğunda olmak gerekmektedir. Ayrıca bu düzenleme ile basın suçları için para, hapis cezası ve geçici ya da sürekli kapatma cezası getirilmiştir (Kabacalı, 1994: 16-18).

Tanzimat döneminde basının siyasi konularla yakından ilgilenmeye başlamasıyla hükümet, basın tüzüğünün getirdiği yasakları yetersiz bulmuş, bu nedenle 1867'de Âli Kararname çıkarılmıştır. Bu kararname ile ülkenin genel çıkarına aykırı harekette bulunan, devlete dil uzatan, birtakım zararlı düşünce ve haberleri yazan gazetelerin kapatılmasına karar verilmiştir. Kararnamede alınan kararlar doğrultusunda *Muhbir*, *Ayine-i Vatan*, *Utarit* gazeteleri tamamen; *İbret*, *Diyojen*, *Hadika* gazeteleri de geçici olarak kapatılmıştır (İnuğur, 1978: 193- 194).

Matbuat Nizamnamesi ve Âli Kararname'den sonra 11 Mayıs 1876'da basına ilk sansür getirilmiş ve gazetelerin baskıdan önce devlet tarafından kontrol edilmesine karar verilmiştir (Topuz, 2003: 47).

Tanzimat basını gazetecileri edebiyat kökenli yazarlardır. Bu nedenle bu dönem gazetelerinde daha çok dil ve edebiyat sorunlarına ağırlık verilmiştir. Tanzimat döneminde gazeteler, halka daha çok haber ve ansiklopedik bilgi veren bir araçtır. Bu dönemde, daha çok dış haberlerden çeviriler yapılmış, olanaklar ölçüsünde ülke içinden haberler verilmiş, tayin ve terfi ilanları ile okur mektuplarına yer verilmiştir (İnuğur, 1978: 236- 237)

30 Mayıs 1876'da Abdülaziz tahttan indirilmiş yerine V. Murat getirilmiştir. Bu dönemde basın geçici bir özgürlük elde etmiş, Abdülaziz döneminde sürgüne gönderilen gazeteciler ülkeye geri dönmüştür. V. Murat'ın üç aylık yönetiminden sonra yerine, bir Anayasa'nın yayınlanmasına ve meclisin kurulmasına söz veren II. Abdülhamit getirilmiştir. II. Abdülhamit yönetiminde Meclis-i Mebusan kurulmuş ve 23 Aralık 1876'da ilk Osmanlı Anayasası olan Kanun-i Esasi kabul edilmiştir (İnuğur, 1978: 240).

Kanun-i Esasi'nin 12. maddesine göre basın yasalar çerçevesinde serbesttir. Bu madde doğrultusunda bir basın yasası hazırlanmış ancak padişah tarafından yürürlüğe girmesi geciktirilmiştir. 1878'de meclisin kapanmasıyla birlikte eski nizamname ve kararnameler yürürlükte kalmıştır. 1878'de Matbuat Müdürlüğü ve Zaptiye Nezareti aracılığıyla basın üzerindeki baskılar arttırılmıştır. 1888'de matbaaların tüm baskılarına ön sansür getirilmiştir. Otuz yıllık baskı rejimi döneminde 1879-1887 yılları arasında İstanbul'da ortalama 9-10 yeni yayın, 1888'den 1908'e kadar ise yılda ortalama bir yayın çıkmıştır (Koloğlu, 2006: 61- 63).

Bu dönemde çıkan gazetelerden biri *Tercüman-ı Hakikat*'tir. Ahmet Mithat Efendi tarafından 1878'de çıkarılan gazetenin üç dönemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 1878'den 1883'e kadar olan dönemdir. Bu dönemde gazetede Ahmet Mithat Efendi romanlarını ve ilmi yazılarını tefrika etmiştir. İkinci dönem ise 1883'ten 1886'ya kadar olan dönemdir. Bu dönemde Muallim Naci gazetede yazı yazmaya başlamış ve gazete edebi tartışmaların yapıldığı bir araç olmuştur. Üçüncü dönem 1886'dan 1888'e kadar devam eden kısımdır. Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi ekonomik ve politik yazılar yazmaya başlamıştır. Bu açıdan *Tercüman'ı Hakikat* Osmanlı basın tarihinde ilk kez ekonomi politiğe değinen gazete olmuştur (Şapolyo, 1971: 146- 147).

Bu dönemdeki gazetelerden *Sabah*, 1876'da çıkmıştır. Sahibi Papadopoulos adında bir Rum olan gazetenin başyazarı Şemsettin Sami'dir. 1882 yılında gazete Mihran Efendi tarafından satın alınmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman, Enis

Tahsin Til gibi gazetecilerin yazarlık yaptığı gazete, I. Dünya Savaşı'ndan sonra *Peyam* gazetesi başyazarı Ali Kemal'e bırakılmıştır. Ali Kemal, İttihatçılara karşıdır. Anadolu'daki kurtuluş hareketine karşı olan Ali Kemal, hareketin zaferle sonuçlanmasının ardından gazetenin başyazarlığını bırakmıştır. 11 Eylül 1922'de gazetenin adı *Sabah* olarak değiştirilmiştir; ancak bir ay sonra Mihran Efendi gazeteyi kapatmıştır (İnuğur, 1978: 258- 261).

1894 yılında Abdülhamit'in baskı döneminde çıkan *İkdam* gazetesi, II. Meşrutiyet döneminin önemli yayınlarından biridir. Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Necip Asım gibi isimler gazetede yazarlık yapmaktadır. Rotatifi Türkiye'ye ilk olarak getiren gazete *İkdam*'dır (Topuz, 2003: 68- 69).

İkdam, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif bir gazetedir. Basına sansür uygulamalarına karşı çıkmıştır. Savaş döneminde Yakup Kadri Karaosmanoğlu yönetiminde Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen gazetenin yönetimi, 1922 yılında Mecdi Sadrettin'e bırakılmıştır. 1926 yılında ise gazete, Ali Naci Karacan'a devredilmiş ve tamamen kapatılmıştır (İnuğur, 1978: 269).

1901 yılında yaşanan gazetecilerin ilk grevi, baskı döneminin önemli olaylarından biridir. Abdülhamit'in gazetelere yapıştırılan iki paralık pul vergisini kaldırması üzerine, gazetelerin elde ettiği kârdan pay almak isteyen gazeteciler, işi bırakarak kendi gazetelerini çıkarmaya başlamışlardır. Ancak grev başarılı olamamıştır (Topuz, 2003: 70- 71).

Jön Türkler tarafından 1906 yılında Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Saray'a karşı düzenlediği eylemler sonucu Abdülhamid, 24 Temmuz 1908'de Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymuştur. Bu gelişme üzerine gazetelere baskı döneminde uygulanan sansür kalkmış, gazeteler sansürsüz çıkmaya başlamıştır (Kabacalı, 1994: 53-56).

Bu dönemde İstanbul'da *İkdam*, *Sabah*, *Tercüman* ve *Saadet* olmak üzere dört gazete çıkmaktadır. Anayasa'nın yeniden ilan edilmesi üzerine iki ayda 200'ün üstünde gazete çıkmaya başlamıştır. Bunlar arasında Hüseyin Cahit Yalçın, Tevfik Fikret ve Hüseyin Kazım tarafından çıkarılan ve İttihatçılardan yana olan *Tanin*, Murat Bey tarafından çıkarılan, İttihatçılara karşı olan *Mizan*, tarafsız olan ve Ahmet Mithat Efendi tarafından çıkarılan *Tercüman*, 19 Ocak 1913'te yeniden yayımlanmaya başlayan

Yunus Nadi ve Zekeriya Sertel'in çalıştığı *Tasvir-i Efkâr* da bulunmaktadır (Topuz, 2003: 82- 84).

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkede siyasal gruplaşmalar başlamış, basın da bu grupların sözcüsü olmuştur. Basın yoluyla sosyal hayatı etkileyen bu gruplar, iktidara karşı kamuoyu oluşturma ve kitleleri yönlendirme rolünü üstlenmişlerdir. Ülkedeki siyasi hareketlenme artmış ve 13 Nisan 1909'da (31 Mart Olayı), İttihatçılara karşı bir grup, Sultanahmet Meydanı'nda bir gösteri düzenlemiş ve çıkan olaylar Hareket Ordusu tarafından bastırılmıştır. II. Abdülhamit, 28 Nisan 1909'da tahttan indirilmiş ve V. Mehmet Reşat, padişah ilan edilmiştir. Anayasa'nın 113. maddesine göre ülkede askeri yönetim kurulmuş ve basına sansür getirilmiştir (İnuğur, 1978: 293-295).

İkinci Meşrutiyet döneminde ülkede haber ajansları kurulmuştur. Bunlardan ilki 1911'de kurulan Osmanlı Telgraf Ajansı'dır. Hükümetten destek alan ajans, Havas ve Reuter ajanslarının haberlerini yaymaktadır. Osmanlı Telgraf Ajansı, 1914 yılında İngiliz ve Fransız hükümetlerinin propagandasını yaptığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Ajansın kapanması üzerine Osmanlı Milli Telgraf Ajansı kurulmuştur. Bu ajans, Alman haber alma ajanslarının haberlerini yaymaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonunda kapanmıştır. Savaş sonunda kendi haberlerini yaymak amacıyla yabancılar tarafından Türkiye- Havas- Reuter Ajansı kurulmuştur. 1920 yılında kurulan ajans, üç yıl sonra kapanmıştır (Topuz, 2003: 85-94).

Osmanlı'da basın modernleşme hareketlerine paralel gelişme göstermiştir. İstanbul'da ilk gazeteler yabancılar tarafından çıkarılmıştır. İlk Türkçe gazete ise yapılan yeniliklerin halka anlatılması amacıyla çıkarılan *Takvim- Vekâyi*'dir. Abdülaziz döneminde batılı anlayışta ortaya çıkan özel gazetelerle birlikte halka haber verme ve kamuoyu yaratma amacı öne çıkmıştır. Gazetelerin siyasal olaylarla yakından ilgilenmesi üzerine Hükümet, basın tüzüğünde yeni düzenlemeler yapmış ve basına kısıtlamalar getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından İstanbul Hükümeti, 2 Aralık 1918'de yayınladığı bir genelgeyle basına yeniden sansür koymuştur. Genelgede İtilaf Devletleri'nin askeri hareketleriyle ilgili, Padişah ve yerli, yabancı devlet adamları hakkında saygı çerçevesini aşan, büyük devletlerden biri üzerine tahrik edici haber yapmak yasaklanmıştır. İttihat ve Terakki'nin yönetimden ayrılması üzerine gazetelerde

basın özgürlüğüne ilişkin yazılar çıkmaya başlamıştır. Ancak yeni hükümet de basın özgürlüğünü kısıtlayan uygulamalar yapmıştır. Şubat 1919'da sıkıyönetim uygulanan her yerde kitap, dergi, süreli ve süresiz yayınlar hakkında sansür kararnamesi çıkarılmıştır. İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgal edilmesinden sonra da sansür uygulaması işgal kuvvetleri tarafından devam ettirilmiştir (Kabacalı, 1994: 88).

İstanbul'un işgalinden sonra ülkede iki siyasi taraf bulunmaktadır. Bir taraf özgürlükten yana, diğer taraf ise saray ve padişahın yanındadır. 1918-1923 yıllarında ülkede iki hükümet bulunmaktadır: İstanbul'da Osmanlı Hükümeti, Ankara'da ise Büyük Millet Meclisi Hükümeti. Yönetimdeki ikilik basına da yansımakta ve basın İstanbul basını ve Anadolu basını olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu dönemde İleri, *Yenigün*, *Akşam* ve *Vakit* gazeteleri Anadolu hükümetini desteklemekte, İstanbul, *Alemdar* ve *Peyam-ı Sabah* gazeteleri ise İstanbul hükümetini desteklemektedirler. Bu iki grup dışında tarafsız olan, her iki tarafın lehine ve aleyhine yazılar yazan ve Anadolu'daki direniş hareketine yakın duran gazeteler de bulunmaktadır. Bunlar; *Tasvir-i Efkâr*, *İkdam* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetesidir (İnuğur, 1978: 317- 326).

Kurtuluş Savaşı döneminde ise Anadolu'da Milli Mücadele basını faaliyet göstermektedir. Atatürk, Samsun'a çıkışının ardından Sivas Kongresi'nde alınan kararların halka duyurulması için bir gazete çıkarılmasını istemiştir. Bunun üzerine *İrade-i Milliye* gazetesi çıkarılmıştır. Ankara'da da yine Atatürk'ün isteği üzerine *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi çıkarılmıştır. Gazetenin sorumlu müdürü Recep Zühtü, yazı işleri müdürü ise Nizamettin Nazif'tir. 9 Ağustos 1920'de İstanbul'dan Ankara'ya taşınan Yunus Nadi yönetimindeki Yeni Gün gazetesi de bu dönemde Ankara hükümetinin yarı resmi sözcüsü niteliğindedir (Topuz, 2003: 119-127).

6 Nisan 1920 yılında Atatürk'ün kararıyla Anadolu Ajansı kurulmuştur. Ajansın kurulma amacı; ulusal birliği tehlikeye düşürecek kışkırtmalara karşı önlem almak ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili halka haber vermektir. Ajans, Matbuat Genel Müdürlüğü çerçevesinde Bakanlar Kurulu Başkanlığı'na bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. 1925 yılında hazırlanan kanun tasarısı ile de özerk bir anonim ortaklık olmuştur (Topuz, 2003: 138-140).

2. Cumhuriyet Dönemi Türkiyesinde Basın

2.1. Atatürk ve İnönü Dönemleri (1923-1950)

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla demokratikleşme süreci başlamıştır. Rejimin değişmesiyle birlikte monarşik dönemdeki basın sansürü ve meşrutiyet rejimindeki tek taraflı basının yerini özgür basın almıştır. Türk basını 1908'de Meşrutiyet'in ilanından 1909'a kadar olan süreçte ve 1923'te Cumhuriyet'in ilanından 4 Mart 1925 tarihinde ilan edilen Takrir-i Sükûn yasasına kadar olan zaman diliminde tam bir özgürlük ortamında yaşamıştır (Şapolyo, 1971: 220)

Cumhuriyet'in ilanından sonra basın, sınırsız bir özgürlüğe sahip olmamıştır. Bu dönemde bir tarafta saltanat ve hilâfeti savunanlar bir tarafta da yeni rejimi savunanlar bulunmaktadır. Atatürk, rejimi tehlikeye sokacak girişimlere karşı önlemlerin alınması gerektiğini düşünmektedir (Topuz, 2003: 143).

Bu dönemde yaşanan ilk olay, iki Hintli Müslüman liderin hilafeti koruma bahanesiyle Başbakan İsmet İnönü'ye bir mektup yollamalarıdır. Aynı mektup *Tanin*, *İkdam* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerine de gönderilmiş ve bu gazeteler tarafından yayımlanmıştır. Bunun üzerine gazetelerin başyazar ve sorumlu müdürleri Hüseyin Cahid, Ahmet Cevdet, Velid Ebüzziya gibi isimler İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiştir. Bu isimlerden biri hariç hepsi beraat etmiştir (Koloğlu, 2006: 117).

1925 yılında doğu illerinde Kürtler bağımsızlık eylemi başlatmış ve Şeyh Said isyanı çıkmıştır. Ankara ve İstanbul'da da hükümete karşı tepkiler bulunmaktadır. Basında da tek partili yönetime karşı eleştiriler yer almaktadır. Bu gelişmeler üzerine Hükümet, 4 Mart 1925'te "Takrir-i Sükûn Kanunu"nu kabul etmiştir. Kanuna göre memleketin düzenini, huzur ve güvenini bozmaya yönelik her türlü girişim Hükümet ve Cumhurbaşkanı onayıyla yasaklanabilmektedir. Ayrıca Hükümet, sanıkları İstiklal Mahkemesi'ne verebilmektedir (Topuz, 2003: 146,147).

Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabul edilmesi üzerine *Tevhid-i Efkâr*, *Tanin* ve *Vatan* gibi Terakkiperver Partisi'ni destekleyen gazetelerle birlikte *Aydınlık*, *Orak*, *Çekiç* gibi sosyalist gazeteler kapatılmıştır. Ayrıca Velid Ebüzziya, Ahmet Emin, Ahmet Şükrü, Suphi Nuri gibi isimler de ayaklanmayı kışkırttıkları iddiasıyla İstiklal

Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan Hüseyin Cahit, Cevat Şakir ve Zekeriya Sertel sürgün ve 15 yıla kadar hapse mahkum edilmiştir. Takrir-i Sükûn uygulamaları beş yıl sürmüştür. Bu dönemde basın, sıkı denetim altındadır. Gazeteler, en ufak bir hatada haftalarca kapatılmış ve sorumlular mahkemeye verilmiştir (Kabacalı, 1994: 142; Koloğlu, 2006: 117-118)

12 Ağustos 1920 tarihinde Fethi Bey'in genel başkanlığında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Yeni partinin kuruluşu basında demokrasiye geçiş olarak değerlendirilmiştir. *Yarın* ve *Son Posta* gazeteleri Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklerken, İzmir'de yayımlanan *Hizmet*, *Halkın Sesi*, *Yeni Asır* ve *Serbest* gazeteleri de Serbest Cumhuriyet Fırkası'na muhalif niteliktedir. Fethi Bey'in İzmir gezisi sırasında çıkan olaylar sırasında gazeteciler tutuklanmıştır. Bu durum basında tepkilere yol açmıştır. Gelişmeler karşısında Fethi Bey, partiyi kapatma kararı almış ve 16 Kasım 1920'de parti kapatılmıştır (Kabacalı, 1994: 142-145).

1931 yılında, Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası kabul edilmiştir. Yasaya göre saltanat, hilafet, komünizm ve anarşizm yanlısı yayınlar yasaklanmıştır. Hükümet, ülke çıkarlarına ters düşen yayınları kapatma hakkına sahiptir. Bu dönemde ülkede, hükümetin dilediği zaman dilediği gazeteyi kapatması karşısında gazetelerin başvurabilecekleri bir adalet yolu bulunmamaktadır. 1931-1938 yılları arasında ülkede sınırlı ve hükümet güdümlü bir basın özgürlüğü vardır. Tek parti rejiminin olduğu bu dönemde muhalefet basını gelişmemiştir. Ayrıca özgürlükler CHP'nin sıkı kontrolü altındadır. 1935 yılında Ankara'da Birinci Basın Kongresi toplanmıştır. Kongre, basınla Basın Genel Müdürlüğü arasındaki işbirliğini pekiştirmek ve basının görevlerini daha iyi görebilmesini sağlamak için yapılması gerekenleri belirlemek ve mesleğin ilerlemesini sağlamak amacıyla toplanmıştır. Toplantı sonunda Basın Birliği kurulmuştur (Koloğlu, 2006:120; Topuz, 203: 159- 160).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte hem hükümet hem de sıkıyönetim kararlarıyla gazeteler yoğun baskı altına girmiş ve kapanmalar artmıştır. Bu dönemde bazı yazarlar Anadolu'ya sürgün edilmiş, bazı gazetelerin yazı yazması yasaklanmış, belirli yorum ve makalelerin yayımlanması istenmiş, sözcüklerin yazımı ve sayfa düzenine de sıkıyönetim memurları tarafından karar verilmiştir (Kabacalı, 1994: 159-162).

Sıkı denetime karşın hükümetin yürüttüğü denge politikası nedeniyle gazeteler savaşı devletler arasındaki seçimlerini belirtebilmektedirler. Bu dönemde *Vatan*, *Akşam* ve *Tanin* gazeteleri demokrasiden yana yayın yapmaktadırlar. *Tan* gazetesi, demokrasiden yana olmakla birlikte Sovyetleri desteklemektedir. *Cumhuriyet* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinin yanı sıra, *Atsız* ve *Ötüken* gibi Turancı çizgideki gazeteler de Almanya'yı desteklemektedir (Koloğlu, 2006: 120).

2.2. Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye'de tek partili yönetimin tepkilere yol açması ve savaşı Batı demokrasilerinin kazanmış olması çok partili hayata geçiş sürecini beraberinde getirmiştir. Meclis'te yeni parti kurulmasına yönelik tartışmalar yaşanmış; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, meclise verdikleri öneride ikinci parti kurulmasına olanak sağlanmasını istemişlerdir. Bu dört isim 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi (DP) kurmuşlardır (Kabacalı, 1994: 170-197)

Bu dönemde basında da çoğulcu nitelikte yazılar yazılmaktadır. Dergi ve gazeteler, muhalefetin sözcüsü olmuş ve kamuoyu oluşturmuşlardır. CHP sözcüsü Ulus ile DP taraftarı olan *Vatan* gazetesi arasında 1945 yılında başlayan tartışma, daha sonra diğer basın organlarına da yansımıştır. Atatürk ilkelerini tamamen reddetmeyen DP, devletçi-liberal ekonomiden yanadır. Bu nedenle ekonomik özgürlükten yana söylem kuran parti, aynı zamanda ekonomik özgürlüğe bağlı olarak yazma ve söyleme özgürlüğünü de parti politikasına temel almıştır (Koloğlu, 2006: 121- 122).

14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde Demokrat Parti iktidara gelmiştir. DP yönetiminin ilk yıllarında basın, geniş haklara sahip olmuştur. 21 Temmuz 1950'de yürürlüğe giren Basın Kanunu ile hükümetin basın üzerindeki denetimi hafiflemiştir. Gazete ve dergi çıkartmak için hükümetten izin ve ruhsat alma zorunluluğu kalkmış, basın suçlarının yargılanması özel mahkemelere verilmiş, gazete sahipleri cezai sorumluluklarından kurtulmuşlardır. Bununla birlikte 13 Haziran 1952 tarihinde çıkan kanunla da gazetecilere sendika kurma, sosyal sigortalardan yararlanma, işverenle yazılı iş sözleşmesi yapma, kıdem tazminatı alma, askerlik, mahkumiyet ve gazetenin

kapanması durumunda ücret alma, haftalık ve yıllık izin hakkı tanınmıştır (Topuz, 2003: 194)

Demokrat Parti ve basın arasında olumlu geçen bu dönemden sonra Demokrat Parti'nin parti politikalarının gereğini yerine getirememesinden dolayı basında eleştiriler başlamıştır. Demokrat Parti yönetimini eleştiren Ulus gazetesi bu dönemde kapatılmıştır. Ayrıca Akis Mecmuası, Cumhuriyet ve Vatan gazeteleri de bu dönemde Demokrat Partiye muhalif yayınlar yapmaktadır. Basında hükümete karşı olanlar artarken sadece Zafer gazetesi DP taraftarı yayın politikasını sürdürmektedir. Bu gelişmeler üzerine Demokrat Parti, gazeteleri kapatmış ve yazarları tutuklatmıştır. Ratıp Tahir hapsedilmiş ve gazetesi kapatılmıştır. Ayrıca Akis gazetesi imtiyaz sahibi ve yazarları, Ulus gazetesi başyazarı Hüseyin Yalçın hapsedilmiştir. Sekiz yıl içinde 2324 gazeteci hakkında soruşturma açılmış, 818 gazeteciye ceza verilmiş, gazetelere sansür uygulanmıştır (Şapolyo, 1971: 271).

Basın ve hükümet arasındaki ilişkinin gerildiği, halkın da yönetimden memnun olmadığı bu dönemde 6-7 Eylül olayları¹ meydana gelmiştir. İzmir'de azınlıkların iş yerlerinin ve kiliselerin yağmalanmasıyla başlayan olaylar ordu müdahalesiyle durdurulabilmiştir. Bu gelişmeler üzerine 7 Eylül'de sıkıyönetim kararı alınmıştır. 10 Eylül'de basına yasaklar getirilmiştir. Halkı heyecanlandıracak haber yapmak, hükümeti eleştirmek, hükümetin çalışmalarını etkileyecek yazı yazmak, sıkıyönetim çalışmalarıyla ilgili haber yazmak yasaklanmıştır. Darlık, kıtlık, yokluk gibi haberler yapılmayacak, 6-7 Eylül olaylarını komünistlerin çıkardığına ilişkin haberler dışında yazı yazılmayacak ve olaylarla ilgili fotoğraf yayımlanmayacaktır. Kıbrıs olayları, öğrenci birlikleri ve başka derneklerle ilgili yapılan soruşturmalara ilişkin haber yapılması yasaklanmıştır (Kabacalı, 1994: 245- 246).

¹ **6-7 Eylül olayları:** 6-7 Eylül 1955 tarihinde meydana gelen olaylar, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda Londra'da müzakerelere katıldığı sırada, 5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gece Atatürk'ün Selanik'teki evinde bomba patlamıştır. Haber İstanbul'da duyulmuş, bunun üzerine özellikle Beyoğlu'nda Rum vatandaşların dükkanları tahrip edilmiştir. Yaşanan olaylar üzerine menderes hükümeti sıkıyönetim ilan etmiş ve zarar gören vatandaşların zararlarının karşılanması için Meclis'te karar alınmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, olaylar sırasında yaklaşık sekiz saat süren otorite boşluğundan kendisini sorumlu tutarak istifa etmiştir. Olay sonrasında tutuklamalar olmuş ve mahkemeler yapılmış, ancak olayın failleri bulunamamıştır (Gürsoy, 2007: VII-VIII).

Çok partili rejime geçiş, basına birtakım yararlar sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında basın önceki dönemlerde kullandığından fazla kağıt ve mürekkep kullanmıştır. Okuyucu, gazete sayısı ve toplam satış sayısı artmıştır. 1950- 1960 yıllarında ithal kâğıt ve makineler kullanılmış, dizgi ve baskı makineleri otomatikleşmiştir. Bu gelişmelere karşın bu dönemde fikir, sanat ve bilim yayınları azalmıştır. Daha çok sansasyonel konular işlenmiş, yabancı basından aktarmalar çoğalmıştır. Ayrıca birbirine muhalif olan gazeteler birbirlerini suçlar nitelikte yayınlar yapmışlardır (Oral, 1970:177)

2.3. Milli Birlik Hükümetleri ve AP Dönemi (1960-1971)

Demokrat Parti yönetiminin ilk yıllarında ülkede bir refah dönemi yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında bulunan altın ve döviz rezervleri, dış kredi ve yardımlardan geri ödemesiz yararlanma bu durumu sağlayan etkenlerdir. Ancak 1958 yılından itibaren başlayan borç ödemeleri ve yükselen enflasyon, mali krize yol açmıştır. Bu gelişmeler üzerine 6-7 Eylül olayları yaşanmış ve ordu yönetime el koymuştur (Topuz, 2003: 227).

Milli Birlik Hükümeti döneminde basın çalışanları ve işverenler arasındaki ilişkileri düzenleyen “Fikir İşçileri Kanunu” ve “Basın İlan Kanunu” çıkarılmıştır. Gazete patronları Fikir İşçileri Kanunu’na karşı çıkmışlar ve üç gün gazete çıkarmama kararı almışlardır. Bunun üzerine gazeteciler bir araya gelerek gazete sahiplerine karşı eylem düzenlemişlerdir. Bu eylem, basın tarihinde patronlara karşı düzenlenen ilk eylemdir. Fikir İşçileri Kanunu ile gazeteciler kıdem hakkı, ölüm tazminatı, gazetelerin kapanması ya da işten çıkarılma durumunda tazminat alma hakkı, aylıkların peşin alınması, gece çalışanlara haftada iki gün izin hakkı gibi haklara sahip olmuşlardır (Şapolyo, 1971: 272- 273; Topuz, 2003: 229).

Milli Birlik Hükümeti döneminde 2 Ocak 1961’de kabul edilen yasa ile Basın İlan Kurumu kurulmuştur. Özerk bir kuruluş olan Basın İlan Kurumu, gazete ve dergilerde yayınlanacak resmi ilanlara aracı olmak; gazete, süreli yayın, basın dernekleri ve sendikalara 5 yıllık kredi açmak; gazete ve basın çalışanlarına en çok iki yıllık kredi vermek; basının makine, mürekkep, kâğıt gibi gereksinimlerini sağlamak; ölüm durumunda basın çalışanlarının ailelerine yardım etmek; sosyal girişimlerde bulunmak

görevleriyle yükümlüdür. Basın İlan Kurumunun yasasına göre; basın ahlak esaslarına uymayan gazetelerin ilan ve reklamları iki ayı geçmeyecek bir süreyle kesilecektir. Bu madde meslek örgütleri tarafından belirlenen basın ahlak kurallarını dışlayarak bunlara politik bir yön vermektedir. Dolayısıyla Kurum, basını siyasal iktidara bağımlı hale getirmektedir. (Topuz, 2003: 229- 230).

Milli Birlik Hükümeti, 1961 yılında yeni bir anayasa hazırlamıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen yeni anayasada klasik parlamenter sistem kabul edilmiş, temel hak ve özgürlüklerin daha geniş olduğu, insan haklarına dayanan demokratik bir hukuk devleti öngörülmüştür. Bu nedenle yeni anayasada ifade ve düşünce özgürlüğünü sağlayan maddeler yer almıştır (Kabacalı, 1994: 283- 284).

Basında 1940’larda başlayan değişim süreci, 1960’larda hız kazanmış ve fikir gazeteleri yerini önemli ölçüde popüler kitle basınına bırakmıştır. 1960’ların ikinci yarısı ile birlikte hem halkın tüketim kalıpları değişmeye hem de siyasal hareketlilikler yoğunlaşmaya başlamıştır (Kaya, 2009: 240).

1960’lı ve 1970’li yıllarda gazetelerde, halkın ilgisini çekecek politika dışı konular işlenir olmuş ve sayısı günden güne çoğalan magazin ekleri ile basın, halkın apolitikleşmesinde rol oynamaya başlamıştır (Adaklı, 2006: 126).

1950’lerde basın özgürlüğünü savunan gazeteler, 1970’lerde sivillerin ve askerlerin başarısızlıkları sebebiyle toplumda yaşanan her türlü sıkıntıdan politikayı sorumlu tutmuşlardır. Bu dönemde basın renksizleşmeye ve siyaset, terör gibi dönemin önemli olayları yerine politikacılar arasındaki tartışmalar, skandallar haber konusu olmaya başlamıştır (Koloğlu, 2006: 137- 138).

1970’li yıllarda basın, şekil değiştirerek endüstriyel kompleks haline gelmiştir. Bu dönemde devletle arasına mesafe koyan basında, halka daha fazla mal satma amacı hâkim olmuştur (Adaklı, 2006:126).

2.4. 12 Mart 1971 Dönemi

Milli Birlik Hükümeti’nin tek partili yönetiminden sonra 1965 yılında yeniden demokrasiye geçiş girişimleri başlamıştır. Yapılan seçimlerde Adalet Partisi iktidara gelmiştir. Adalet Partisi’nin çoğunluğu elde etmesinde, seçmenin Adalet Partisi’ni Demokrat Parti’nin bir uzantısı olarak görmesi ve 27 Mayıs eyleminden ve eylem

sonrası yönetimden Cumhuriyet Halk Partisi'ni sorumlu tutması etkili olmuştur (Kabacalı,1994: 296; Kongar, 2008: 165).

Adalet Partisi döneminde ülkede sosyal ve ekonomik bir bunalım yaşanmaktadır. Fiyatlar yükselmekte, toplumsal eşitsizlik artmakta, iş yerleri işgal edilmekte, işten çıkarılmalar yaşanmakta ve polisle işçiler arasında çatışmalar olmaktadır. Bununla birlikte; üniversitede öğrenci eylemleri yaşanmakta, fakülteler işgal edilmekte ve üniversiteler yaşanan olaylardan dolayı kapatılmaktadır. Olayların gittikçe büyümesi ve hükümetin olayları önlemekte yetersiz kalması üzerine 12 Mart 1971'de ordu yönetime el koymuştur (Topuz, 2003: 248- 249)

12 Mart sonrasında Adalet Partisi hükümeti istifa etmiş, ardından reform kabinesi adıyla dört kabine kurulmuştur. Bunlar: Birinci ve ikinci Nihat Erim, Ferit Melen, ve Naim Talu kabineleridir (Kabacalı, 1994: 306-309).

Nihat Erim hükümeti, meclisten güvenoyu aldıktan sonra, ülkedeki şiddet olayları yeniden başlamıştır. Bunun üzerine 2 Nisan 1971'de şiddet olaylarını önlemek amacıyla on ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Türkiye'nin siyasal hayatı sıkıyönetim altında işlemez duruma gelmiştir. Gençlik örgütleri kapatılmış, meslek örgütleri ve sendikaların bütün toplantıları ve seminerleri yasaklanmıştır. 28 Nisan'da iki gazetenin yayını durdurulmuş, kitapçılara yetkililerce saptanan yayınları satmamaları emredilmiştir. İki yıl boyunca ülkedeki her türlü girişim engellenmiş ve sıkıyönetim iki ayda bir meclis tarafından uzatılmıştır. Ayrıca, temel hak ve özgürlükler açısından 1961 Anayasası'nı lüks gören Erim, Anayasa'nın değiştirilmesi için çalışmalara başlamıştır. Anayasa tartışmaları sürerken İsrail Başkonsolosu öldürülmüş ve devlet şiddeti başlamıştır. Sol eğilimli profesör, yazar, öğretmen ve aydınlar gözaltına alınmıştır. 12 Mart sonrasında, yapılması planlanan toprak ve üniversite reformları gerçekleştirilememiş, 1961 Anayasası ile garanti altına alınan temel hak ve özgürlükler kısıtlanmıştır. (Ahmad, 1995: 214; Ertuğrul, 2008: 116-118; Kongar, 2008: 176).

1973 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi, hükümet ve muhalefet arasında gerginliğe sebep olmuştur. Ordu Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'i aday göstermiş, ancak bu isme Demirel ve CHP, ordudan bir ismin seçilmesinin ülkenin yeniden demokratikleşme sürecine geçişini olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle, karşı çıkmıştır. 5 Mart 1973'te yapılan seçime AP'li Senato Başkanı Tekin Arıburnu, Demokrat Parti Lideri Ferruh Bozbeyli ve Faruk Gürler aday gösterilmiştir. Faruk Gürler'in

seçilememesi sonucunda, Cevdet Sunay'ın görev süresinin uzatılması gündeme gelmiş, bu duruma ise İsmet İnönü karşı çıkmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Emekli Amiral Fahri Korutürk üzerinde anlaşılmış ve 6 Nisan 1973'te yapılan oylamada Fahri Korutürk Türkiye'nin altıncı cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Çavdar, 2000: 232-236).

1973'te yapılan genel seçimlere yedi parti (Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokrat Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi, ve Türkiye Birlik Partisi) katılmıştır. Hiçbir partinin tek başına iktidar olabilecek oranda oy alamaması, koalisyon hükümeti kurulmasını gündeme getirmiştir. Bunun üzerine AP- CHP koalisyonu gündeme gelmiş, ancak iki parti de buna olumlu yaklaşmamıştır. Bunun üzerine Naim Talu başkanlığında koalisyon hükümeti kurulması gündeme gelmiş, AP buna olumlu bakarken DP ve MSP bunu reddetmiştir. Ardından yine Naim Talu başkanlığında sağ partilerden oluşan bir koalisyon kurulması düşünülmüş, bu kez de AP bunu reddetmiştir. Bu gelişmelerin ardından CHP ve MSP tarafından seçimlerden yüz gün sonra koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hükümetin seçimlerden yüz gün sonra kurulması, ordunun artık, siyasete karışmama kararının kesin olduğunu göstermektedir. 1973 seçimleri, halkın eğiliminin baskıya yönelik siyasal uygulamaların sona ermesinden yana olduğunu göstermektedir. Bu süreçte halk, ekonomik ve toplumsal temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi; ulusal gelirin çeşitli gruplar ve sınıflar arasında adil olarak dağıtılmasından yana tutum sergilemiştir (Ertuğrul, 2008: 122; Kongar, 2008: 181- 182).

CHP ve MSP'nin programlarında ortak noktalar bulunmaktadır. Her iki parti de temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir demokrasiden yanadır. Karma ekonomiye ve ekonomik kalkınmanın toplumsal adaletle birlikte gerçekleştirilmesi gerektiğine inanan iki parti, küçük işletmeleri koruyan, madenler ve petrolün devletin denetimi altında olmasından yana bir politika yürütmektedir. Bununla birlikte her iki parti de büyük sermayenin toplum üzerindeki hegemonyasına karşıdır. Ancak iki parti, aynı hedefleri paylaştıkları için değil, siyasal fırsatlar nedeniyle bir araya gelmiştir. Her iki parti de kendilerine meşruluk kazandırmak istemektedir (Ahmad, 1995: 226- 228).

Koalisyonu oluşturan iki parti arasında ilk anlaşmazlık, genel af konusunda çıkmıştır. CHP, genel affın yana iken MSP, bazı solcuların çıkarılmasına karşı çıkmış, bunun sonucunda hükümet dağılma noktasına gelmiştir. Ancak ekonomik ve toplumsal işlerin henüz yerine getirilememiş olması bu dağılmayı ertelemiştir. CHP ve MSP

arasındaki ikinci anlaşmazlık Kıbrıs konusunda olmuştur. Kıbrıs Harekatı'ndan sonra MSP, adanın tamamen alınmasından yana tavır göstermiş, CHP ise Türklerin özgürlüklerine kavuşması ve güney sınırlarımızın güvenlik altına alınmasını sağlayacak sınırlı bir eylemi savunmuştur. Hükümetin dağılması üzerine AP, CHP, MHP, MSP ve Bağımsızlar arasında “Milliyetçi Cephe” hükümeti kurulmuştur (Kongar, 2008: 183-184).

Bu dönemde terör ve anarşi hızla artmış, Abdi İpekçi, Doğan Öz, Bedrettin Cömert, Ümit Kaftancıoğlu gibi pek çok aydın, gazeteci, öğretim üyesi ve sendikacı öldürülmüştür (Kabacalı, 1994: 323).

Bu dönemde basın tarafından sağ-sol mücadelesi olarak tanımlanan olaylar artmış, 1977'nin 1 Mayıs'ında yaşanan olayların kanlı bitmesi de erken seçimi beraberinde getirmiştir. 5 Haziran 1977'de yapılan seçim sonucunda AP-MSP-MHP koalisyonu kurulmuştur. İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak anılan bu dönemde ülkede yaşanan olaylar artarak devam etmiş, hükümet, 29 Aralık 1977'de gensoruyla düşürülmüştür. Bu dönemde ülkede ekonomik bunalım yaşanmaktadır. Hükümetin düşmesinin ardından Süleyman Demirel tarafından AP azınlık hükümeti kurulmuştur. Yaşanan siyasi çatışmalar ise 12 Eylül 1980'e kadar devam etmiştir (Çavdar, 2000: 258-268).

1970'li yıllarda, basının 1960'larda başlayan endüstrileşme süreci hızlanmaya başlamıştır. Bu dönemde basın ve devlet ilişkileri zayıflamış, basında halka daha çok mal satma amacı hâkim olmuştur. Gazetelerde politika dışı konular daha çok yer almaya başlamış ve magazin ekleri artmıştır. Bu durum basının bu dönemde halkın apolitikleşmesine katkı sağladığını göstermektedir (Adaklı, 2006: 126).

Apolitikleşme sürecinde basında yanlı ve yoruma dayalı haberler yer almaya başlamıştır. 1970 öncesi dönemde basında tarafsızlık söz konusudur. Haberler, olay kişilerinden hangisi haklı görülüyorsa ya da gazete görüşü ne doğrultuda ise o açıdan verilmektedir. 1970 sonrasında ise apolitikleşme süreci ile birlikte olaya taraf olanlar arasında ayırım yapılmamakta, her iki tarafın görüşleri de verilmektedir. Gazetelerde her gün liderlerin görüşlerine yer verilmekte, artan terör olayları haber yapılmamakta, politika ve sanatçılar hakkındaki sansasyonel haberler gündeme getirilmektedir (Koloğlu, 2006: 138).

1960 ve 1971 müdahalelerinin temel gerekçesi ülkedeki kötü gidişin durdurulması olarak açıklanmıştır. 1971 yılından sonra ülkedeki olaylar giderek büyümüş, 12 Eylül'e yaklaşırken ölüm sayısı çoğalmıştır. Bu dönemde kamplaşmalar, kurtarılmış bölgeler ve kitlesel cinayetler yaşanmaktadır. 1979 yılında dünyada da önemli gelişmeler olmaktadır. İran'da Humeyni'nin iktidara gelmesi, Türkiye'nin stratejik önemini arttırmış, Türkiye'ye dış yardım gelmeye başlamıştır. Aynı zamanda 24 Ocak kararları alınmış ve IMF'ye başvurulmuştur. Bu süreçte ülkede yaşanan önemli bir olay da cumhurbaşkanlığı seçimidir. Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolması üzerine, İhsan Sabri Çağlayangil Cumhurbaşkanı vekili olmuştur. AP, 12 Mart'ta sıkıyönetim komutanlığı yapmış olan Faik TÜRÜN'ü, CHP ise Muhsin Batur'u aday göstermektedir. Nisan ve Eylül arasında yapılan 115 turda cumhurbaşkanı seçilememiş, bunun üzerine 12 Eylül 1980'de ordu yönetime yeniden el koymuştur (İnan ve Haytoğlu, 2006: 165-166)

2.5. 12 Eylül 1980 Dönemi

1977 seçimlerinde hiçbir parti yeterli çoğunluğu sağlayamamıştır. İktidar çekişmesi içinde olan CHP ve AP, koalisyon hükümeti kurmaya yanaşmamış, bu uzlaşmazlık sivil rejimin yeniden askıya alınmasına yol açmıştır. Mecliste en çok sandalye kazanan CHP lideri Bülent Ecevit'e hükümeti kurma görevi verilmiş, Ecevit çeşitli temaslardan sonra azınlık hükümeti kurmuştur. Ecevit'in kurduğu azınlık hükümeti meclisten güvenoyu alamamış, bunun üzerine hükümet kurma görevi meclisteki ikinci büyük partinin genel başkanı olan Demirel'e verilmiştir. Demirel'in Başbakan olduğu İkinci Milliyetçi Cephe hükümeti koalisyon ortakları arasındaki uyumsuzluk, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalım ve bununla birlikte gelen enflasyon artışının bir türlü düzeltilememesi, ülkedeki şiddet olaylarının ve siyasal cinayetlerin artması, ülkenin hızla iç savaşa doğru sürüklenmesi karşısında Adalet Partisi'nin yeni çözümler üretmekte yetersiz kalması, yeni hükümet arayışlarını beraberinde getirmiştir. İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin gensoru ile düşürülmesinin ardından Ecevit başkanlığında Demokrat parti, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Bağımsızlar ve CHP arasında bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hükümet içindeki bağımsız bakanların hükümetten ayrı hareket etmeleri ve yasalara uymamaları,

toplumsal ve siyasal ortamın daha da kötüleşmesi, halkın güveninin kazanılamaması sonucu 14 Ekim ara seçimlerinden sonra Bülent Ecevit, istifa etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Demirel yeniden Başbakan olmuştur. Yeni hükümet, ülkeyi içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan çıkarmak için 24 Ocak Kararları'nı uygulamaya koymuştur. Ancak ülkedeki asıl sorun siyasal istikrarın sağlanamamasıdır. Bu dönemde şiddet eylemleri, cinayetler ve kitlesel çatışmaların boyutu büyümüştür. Bu gelişmeler sonucunda ordu yönetime el koymuştur (Kongar, 2008: 183- 187).

1980 askeri müdahalesinin sebebi, 1975 ve 1980 arasında beş binden fazla insanın ölmesine ve bunun üç katı insanın yaralanmasına neden olan siyasal şiddet ve terör olaylarıdır. 1978 ve 1980 yıllarında ülkede silahlı saldırılar, sabotaj eylemleri, adam kaçırmalar, iş yerlerinin işgali ve tahribi, bombalama olayları artmıştır. Hükümetler, ülkenin birçok yerinde sıkıyönetim olmasına karşın sorunlarla başa çıkamamıştır. Siyasal şiddet eylemleri, sağda MHP (ve çok daha sınırlı ölçüde MSP) ve soldaki birçok küçük radikal grup arasındaki gitgide artan siyasal kutuplaşmayı göstermektedir. Bu kutuplaşma devlet bürokrasisini zayıflatmıştır. Kamu kurumları arasındaki bölünme, siyasal sistemin meşruluğunu zayıflatmıştır. Bununla birlikte hükümetlerin ve parlamentonun yüksek enflasyon, artan işsizlik, dış ticaret dengesindeki açık, Kıbrıs Krizi ve ABD silah ambargosu gibi konularda cesur kararlar alamaması da rejimin meşruluğunu sarsmaktadır. Ayrıca altı ay süren cumhurbaşkanı seçimi 1980 müdahalesine yol açmıştır (Özbudun, 2011: 28-29).

1980 sonrasında siyasi partiler kapatılmış, Millet meclisi ile Senato dağıtılmıştır. Düzenlenen yeni Anayasa, halkoyuna sunulmuş ve % 92 oy oranıyla kabul edilmiştir. Siyasi partilerin yeniden kurulmasının ardından 1983 yılında genel seçim yapılmıştır. Anayasa gereği Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin siyasi dokunulmazlığı sağlanmış, Orgeneral Kenan Evren, cumhurbaşkanı seçilmiştir (Ortaylı, 2010: 135- 137).

Yeni Anayasa, 1961 Anayasası ile getirilen mekanizmaları sınırlandırmıştır. Bu sınırlamaların gerekçesi ise toplumu aşırı politize olmaktan çıkarmaktır. Tüm düzenlemelerin en önemli sonucu, ilgili örgüt, kurum ya da kuruluşla siyaset yasağı getirilmiş ve bu kurum ya da kuruluşların özerkliğinin kısıtlanmış olmasıdır. Ayrıca toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan kişisel ve örgütsel hakların karşısında devlet daha güçlü hale getirilmiştir. Böylece dernekler, odalar, sendikalar, üniversiteler gibi hükümet dışı kuruluşlar, merkezi otoritenin denetimi altına alınmıştır. Özel olarak

valilerin, genel olarak da idarenin yetkileri arttırılarak kişisel hak ve özgürlüklerin kullanılması denetim altına alınmıştır (Kongar, 2008: 199).

1960 ve 1970'deki iki müdahalede de olduğu gibi 1980'de de öncelikle radyo ve televizyon yönetimine el koyulmuştur. 12 Eylül 1980'de silahlı kuvvetlerin Meclisi ve hükümeti feshettiği radyo ve televizyondan duyurulmuş, ayrıca Basın ve Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'ne askerler atanmış, böylece iletişim alanında devlete ait kurumlar denetim altına alınmıştır (Kejanlıoğlu, 2004: 212).

1982 Anayasası, iletişim özgürlüğüne yönelik birçok madde içermektedir. Bunlardan 25. ve 26. madde en önemlileridir. 25. maddeye göre “ Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.” Bu madde ile düşünce suç sayılmamaktadır. 26. maddede ise “Radyo, TV, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayınların izin sistemine” bağlanabileceği vurgulanmaktadır. Bu madde radyo, TV ve sinemada sansür uygulanabileceğini göstermektedir. Bu dönemde Oktay Akbal, Asım Bezirci, Yılmaz Ateş, Orhan Birgit, Yalçın Küçük, Metin Toker, Aziz Nesin, İlhan Selçuk'un da aralarında bulunduğu pek çok gazeteci tutuklanmış, Milli Gazete, Cumhuriyet, Tercüman, Günaydın, Güneş, Milliyet, Tan ve Hürriyet gazeteleri geçici sürelerde kapanmıştır (Topuz, 2003: 256-260)

1980'li yıllarda basının içeriği ve toplumsal rolü, ekonomik bağımlılığı tarafından belirlenir olmuştur. 24 Ocak kararları sonucu kâğıt fiyatlarının artmasıyla gazeteler ancak büyük sermaye gruplarının bünyesine girerek ayakta kalabilmişlerdir. 1970'ten başlayarak sektör dışından gelen sermaye grupları 1980'lerde etkinliğini arttırmıştır. Bu dönemde radyo, televizyon, internet gibi farklı mediumlardan oluşan basın endüstrisi sektör dışı sermaye ile yapısal dönüşüme girmiştir. Kâğıt fiyatlarındaki artış, ilan ve reklamlara bağlılığı beraberinde getirmiş, tüketimdeki artış ve % 40-70 arasında değişen enflasyon, reklama harcanan miktarı arttırmıştır. Reklam pastasından büyük pay almak isteyen gazeteler, tiraj arttırmak için promosyona yönelmişlerdir. Gazetede verilen kuponları toplayanlara eşya ya da çekiliş hakkı vererek yapılan kampanyalar, satış sayısının artmasından çok var olan okuyucu kitlesinin korunmasını sağlamıştır. Promosyonlar yüzer-gezer bir okuyucu kitlesini ortaya çıkarmıştır. Bu kitle, daha çekici bir kampanya olduğunda gazete değiştirmektedir (Adaklı, 2006: 135- 137; Koloğlu, 2006: 141- 144).

12 Eylül sonrası, toplumsal, ekonomik ve siyasal yeniden yapılanma kolayca gerçekleşmemiştir. 12 Eylül yönetimi, Özal'ı ekonomiyle ilgili konularda serbest bırakmıştır. Özal'a göre, 1950'lerin ve 1960'ların korumacı siyaseti, Türkiye endüstrisini etkisiz ve pahalı hale getirmiş, rekabet dışı bırakmıştır. Özal, rekabetin endüstriyi etkinleştireceğini ve sadece iyi olanların piyasada kalacağını öne sürmektedir. Bu görüş, kalitesiz yerli ürünleri yüksek fiyata alan halk arasında ilgi görmüştür. Bu dönemde sanayi dışa açılmaya ve dışarıda pazar bulacak ürünler üretmeye yönlendirilmiştir. Gelir dağılımı ise zenginler lehine gelişmiş, orta ve alt sınıflar yoksulluğa itilmiştir. Ekonomide meydana gelen bu değişim, Türk toplumunu özellikle kentlerde ve kasabalarda kökten değiştirmiş, taşra burjuvazisini simgeleyen yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır (Ahmad, 1995: 284- 290).

2.5. Turgut Özal Dönemi (1983- 1993)

Turgut Özal, 1979'da Başbakanlık müsteşarı olarak 24 Ocak kararlarını hazırlamış, 12 Eylül sonrasında Milli Güvenlik Konseyi tarafından görevlendirilen Ulusu hükümetinde başbakan yardımcılığı yapmıştır. 1982 yılında görevinden istifa etmiş ve mayıs 1983'te Anavatan Partisi'ni kurmuştur (İnal ve Haytoğlu, 2006: 169).

6 Kasım 1983 seçimlerine ANAP, HP ve MDP katılmıştır. ANAP, % 45.14 oy oranıyla tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlamıştır. Bunun üzerine Turgut Özal'a hükümet kurma yetkisi verilmiştir. Ancak bu dönemde sıkıyönetimde çıkarılan yasalar halen yürürlükte bulunmaktadır. Demokrasiye tam olarak geçilememiştir. Ayrıca bu dönemde Turan Dursun, İzzet Keser, Musa Anter, Uğur Mumcu gibi gazeteciler öldürülmüştür (İnan ve Haytoğlu, 2006:169; Topuz, 2003: 270-271).

1980'li yıllarda Türkiye'de yeni ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde gündeme gelen "özelleştirme" yeni sağ politikalarla birlikte anılmaktadır. Yeni sağ, ekonomik bağlamını yeni liberalizmden, siyasi bağlamını ise muhafazakarlıktan almaktadır. Yeni sağ, 1980 sonrasının hegemonik, politik ve ideolojik çerçevesini ifade etmektedir. Bu çerçeve ise refah devleti krizinin belirleyiciliğinde oluşmuştur (Dursun, 2001: 87- 88).

1980'lerde dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeni sağ politikalar etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde uluslararası sermaye, tüm dünyada yayılma ortamı bulmuştur.

Türkiye’de de Demokrat Parti ile başlayan liberalleşme, 1980’lerde hızlanmıştır. Turgut Özal’la birlikte başlayan yeni ekonomik düzen ve yeni sağ politikalar, ekonomik alanda olduğu kadar, kültürel alanda da önemli değişikliklere neden olmuştur (Dağtaş ve Yıldızgörür, 2009: 231- 214).

12 Eylül sonrasında serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle içki, sigara, Nescafe, Levi’s blucin gibi lüks sayılan ithal ürünler vitrinlere girmiş, bu ürünleri alabilecek ekonomik seviyeye ulaşanlar yeni bir kültürel hayata geçmişleridir. Lüks sayılan ithal ürünler sıradanlaşmış, TRT renkli yayına geçmiş ve Turgut Özal’ın sürekli Amerika’ya gidip gelmesiyle Amerikan pop kültürü ülkeye yerleşmiştir (Bali, 2007: 19).

1980’li yıllarda Türkiye’de uygulanmaya başlayan yeni ekonomi politikaları, siyasi açıdan ses getiren bir muhalefetin oluşmasını engellemiştir. 1982 Anayasası’ndaki düzenlemeler toplumu depolitize etmeyi amaçlamaktadır (Dağtaş, 2006: 77- 78).

Medyada apolitizasyon uygulaması, siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin ve toplumsal örgütlenmelerin politik faaliyetlerin dışına çıkarılmasıyla başlamıştır. Bu uygulama daha sonra bütün toplumun politikadan soğutulması şeklinde devam etmiştir. Radyo ve televizyon programlarında ve basında da apolitizasyon uygulamasının hedeflerine yönelik içerikler üretilmiştir. Bu dönemde kitle iletişim araçlarında işlenen tezler şunlardır: düzen değiştirilemez; hak ve hürriyetlerin korunması hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına bağlıdır; demokratik bir ülke olabilmek için öncelikle zengin ve kalkınmış olmak gerekmektedir; politikacı ve sendikacılar sadece kendi çıkarlarını düşünmektedirler; aydınlar halka tepeden bakan tehlikeli kişilerdir; ülkede yaşanan tüm olaylar iç ve dış düşmanların bir oyunudur, teröre bulaşanlar ise kandırılmış kişilerdir (Çubukçu, 1996: 839).

Türkiye’de 1980’lerde yaşanan siyasi ve toplumsal baskı nedeniyle gazete ve dergiler, kendilerine yeni haber alanları açma amacıyla magazin ve promosyona yönelmişlerdir. Bu dönemde basın, gazetelerin kapatılması, gazetecilerin ve sorumlu yazı işleri müdürlerinin tutuklanması gibi nedenlerden, toplumsal duyarlılık açısından siyasi olaylara kayıtsız kalmıştır. Bu durum, entelektüel yaşamı da etkilemiş; basın, devleti temsil eden bir kurum haline gelmiştir. Bununla birlikte medya içerikleri, eğlence ağırlıklı duruma gelmiş, insanların boş zamanlarını doldurmaya yönelik magazin içerikli metinler üretilmiştir. Dolayısıyla medyada; ekonomik, siyasal ve

toplumsal içerikli haberlerin sayısı azalmıştır. Eğlence dünyasından haberler, skandal haberleri, sansasyonel haberler ve spor haberlerinin sayısı ise artmıştır. Sıradan ve ünlü kişilerin özel hayatları ise daha fazla haber konusu olmaya başlamıştır. Genelde çok basit anlatımı olan magazin haberleri, kitlenin haz ve duygularına yönelik olarak görsel ağırlıklı sunulmaktadır. Bu sunum biçimi Türkiye’de magazinleşen medyanın içeriğini biçimlendirmektedir. Bu dönemde basın, topluma tüketici olma bilincini telkin etme ve bunu zihinlere yerleştirme, okurun daha seçkin bir hayata duyacağı özlemi taze tutma işlevi üstlenmiştir (Bali, 2007: 57-58; Dağtaş, 2006: 43- 122).

1980’lerde kültürel yaşamın en belirgin özelliği, görselleşme ve eğlence sanayine eklemlenmedir. 1990 yılında yayına başlayan özel televizyon kanalları, toplumsal sınıfları kendisine bağlamış, dilden müziğe, tüketimden politikaya kadar hemen her şeyi etkileyerek gündelik hayatta önemli bir olgu haline gelmiştir. Bu kültürel değişim ve televizyonun günlük hayata etkisi, basını da etkilemiştir. İzlenme ve satış kaygısı, gazeteleri televizyona dönüştürmeye başlamış, haberle yorum iç içe geçmiştir. Ayrıca gazeteler, gazeteciler, siyaset ve iş çevreleri arasında organik bağlar oluşmuştur. (Kozanoğlu,1966: 599; Oktay, 1966: 822- 823).

Bu dönemde çok uluslu medya şirketleri, ekonomik ve siyasal güçlerini kullanarak iletişim sektöründe yoğunlaşma ve üretimde tek tipleşmeye neden olmuştur. Sermaye serbestçe hareket etmeye başlamış, yoğun bir deregülasyon (kapitalist pazar yapısının gereksinmelerine uygun olmayan düzenlemelerin terk edilmesi) süreci yaşanmıştır. Bu yapılanmadan etkilenen dönemin medyası da pazar kontrolü ve sınırlamalara karşı deregülasyonu benimsemiştir. Bu dönemde medyada iki tür deregülasyon uygulaması görülmektedir. İlk olarak medyanın çalışma koşullarında bir pratiğe dönüşmüş olan kural ve kanunlar gereksiz görülerek iptal edilmiştir. İkinci uygulama ise medyanın dördüncü güç olma özelliğini yitirmesi nedeniyle yasaların özel sermayenin istek ve gereksinimleri doğrultusunda düzenlenmesidir. Dolayısıyla, deregülasyon kapitalist pazarda medyanın otokontrolü, kapitalistleşen pazarda ise reregülasyon (yeniden kural koyma) olarak ortaya çıkmıştır (Dağtaş, 2006: 36).

Türkiye’de 1990’ların başında şu sermaye grupları bulunmaktadır:

HÜRRİYET GRUBU: 14 şirketi olan grubun 15 yan yayını bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kapanmıştır. Ayrıca kendi haber ajansı ve dağıtım şirketine sahiptir.

MEDYA HOLDİNG: Sabah, Yeni Asır, Bugün, Fotomaç gazeteleri ile birlikte Aktüel dergisini bünyesinde barındırmaktadır.

İHLAS GAZETECİLİK HOLDİNG: Türkiye gazetesi ile birlikte yan kuruluşları da bulunmaktadır.

DOĞAN GRUBU: Milliyet ve Meydan gazetelerinin yanında altı yan yayını bulunmaktadır.

ASİL NADİR GRUBU: Günaydın, Güneş, Tan, Fotospor ve beş yerel gazeteye sahiptir. Gelişim yayınlarını da satın alan grup, başta Nokta olmak üzere dört haftalık, dokuz aylık dergiyi ve 24 ansiklopediyi satın almıştır.

TERCÜMAN GRUBU: Tercüman, Bulvar gibi günlük gazeteler, haftalık dergi ve kitap yayınları bulunmaktadır (Koloğlu, 2006: 147-148).

1980 sonrasında medya, yeni sağ politikalar doğrultusunda yeni bir tüketim anlayışı oluşturmuştur. Özellikle reklamlar aracılığıyla metalaşma süreci başlamıştır. Bununla birlikte yazılı ve görsel medyada bir standartlaşma görülmüştür. Kâr sağlamak ve satış kaygısı medyayı magazinleşmeye yöneltmiştir. Dolayısıyla önceki dönemlerde basının amacı, halka haber verme iken bu dönemde satışı arttırmayı amaçlayan bir yayıncılık anlayışı benimsenmiştir (Dağtaş, 2006: 63).

Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik dönüşüm, özel televizyonculuk döneminin başlamasında önemli bir etkidir. Bu dönemde dünyadaki değişime bağlı olarak Türkiye’de de uygulanmaya başlayan neo-liberal politikaların etkisiyle televizyon yayıncılığı giderek tecimselleşmiş ve televizyon kanalları dev sermayelerin elinde modern birer işletmeye dönüşmüştür. Bu dönüşüm Türkiye’de magazin söylemini, televizyon programlarının üretiminde belirleyici hale getirmiştir. Magazin söylemi, mitik anlatıma dayalı yapısıyla tarihsizleşerek, başka dünyalara ilişkin özlemleri yücelten yaklaşımıyla bireyin gerçeklikle arasındaki ilişkiyi etkileyen, dünyayı toplumsal, kültürel ve siyasal anlamda bağımsız parçalardan oluşan nedensiz bir tümlük olarak gösteren yapısıyla özel Türk televizyonlarının ayrılmaz parçası haline gelmiştir (Ergül, 2000: 158- 179).

Özel televizyon kanallarının sayısında görülen artış, basını da etkilemiş, varlığını sürdürmeye çalışan basın, televizyon ile rekabete girmiştir. Bu rekabet, gazetelerin magazinleşmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler sonucunda haberler magazinleşmiş, habere konu olan olaylarda ilginçli, yenilik, olumsuzluk ve sansasyonel

olma ölçütleri aranmaya başlamıştır. Medya kuruluşları, bu ölçütleri içselleştirmiş ve karlılık esasına göre çalışan ticari işletme haline gelmiştir. Bu rekabet ortamında ilgi çekici, eğlendirici, mizahi ve dramatik haber bulma eğilimi başlamıştır. Görsel çekiciliği ve mizah yönü ağır basan olaylar aranmaya, yayımlanmaya başlamıştır. Tiraj kaygısıyla sansasyonel konulara ağırlık verilmiş, insanın ilgisini çeken konuların artmasıyla içerik ve sunuş şekilleri de değişmiş, ciddi haberlerle renkli haberler birbirine karışmıştır (Dağtaş, 2006: 123- 124).

2.6. Basında Yoğunlaşma Dönemi

Türkiye’de 1980’lerde medyada yoğunlaşma başlamıştır. 1990’lı yıllarda ise bu yoğunlaşma, medya kuruluşlarının endüstri kompleksine dönüşmesi olarak devam etmiştir. Sektör dışındaki endüstri kuruluşları; gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon gibi farklı medya işletmelerini satın alarak sektöre girmişlerdir (Tokgöz, 2006: 46)

Medya sektöründe yatay ve dikey hareketlilikler sonucunda gazete, radyo, televizyon gibi medya alanlarında enformasyon üretimi ve dağıtımına dayalı pek çok konuda etkinlik gösteren holdingler oluşmuştur. Bu oluşumlar, medya kuruluşlarının toplumu etkileme ve yönlendirme potansiyelini; şirketlerin karlılık oranını arttırmıştır (Kaya, 2009: 140).

Medyada tekelleşme, düşünce ve anlatımda çoğulculuğu azaltmıştır. Bununla birlikte medyada çalışan sayısı azalmış ve medyada tekdüzelik ortaya çıkmıştır. Gazetecilerin sendikalaşması tekelleşme ile zorlaşmış, toplu sözleşmeler yapılamamıştır. Ayrıca medya patronları, çıkar sağlamak amacıyla siyasi iktidarlarla kurdukları ilişkilerden dolayı ödünler vermişlerdir. Bu nedenle gazeteciler baskı altına alınmıştır. Bu dönemde magazinleşmenin artmasıyla birlikte kültürel yozlaşma başlamıştır. Holdinglerin çoğalması ve güçlenmesi, küçük yayın organlarının yok olmasına neden olmuştur. Medyanın kamuoyu adına hükümeti denetleme işlevi, medya patronlarından gelen baskılar nedeniyle zayıflamıştır. Yayın kuruluşları patronların sözcüsü haline gelmiştir (Topuz, 2003: 347- 348).

Gazeteciler, sahiplerin ideolojileri doğrultusunda hareket etmekte, medya içerikleri bu ideoloji çerçevesinde üretilmektedir. Gazeteciler, sermayenin çıkarlarına uygun bilinç yapısını üretmektedirler. Bu bilinç üretimi, medyada sunulan konularla

gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, medyada bazı konular işlenirken bazıları göz ardı edilmektedir. Medyada profesyonel ideolojinin üretilmesine yönelik bir diğer uygulama da önemsizleştirmedir. Toplum için önemli olan bir konu, sahipliğin ideolojisi doğrultusunda önemsizleştirilmekte, konu bağlamından koparılarak, özü yerine biçimi öne çıkarılarak verilmektedir (Erdoğan, 2007: 76-79).

Medyada tekelleşme ile birlikte gazeteler, satışlarını arttırmak amacıyla promosyona başlamışlardır. Promosyona yönelik devlet tarafından yapılan düzenlemeler de değişen hükümetlerle birlikte değişmiştir. Dolayısıyla devlet tarafından yapılan düzenlemeler, her dönemde farklı sermaye grubunun çıkarları doğrultusunda planlanmıştır.

13 Ekim 1983'te okuyucuya çekilişle teslim edilecek mallar karşılığında halktan para almak, 3 Mayıs 1984'te kültür dışı reklam yapmak yasaklanmıştır. 12 Temmuz 1988'de kültür dışı reklam yasağı kaldırılmış, bunun üzerine Sabah gazetesi daire ve market kampanyasına başlamıştır. 10 Temmuz 1996'da Sanayi ve Ticaret Bakanlığı promosyona sınırlama getirmiştir. 31 Temmuz 1996'da gazetelerin kupon karşılığında sadece kültürel ürünler verebileceğini karara bağlayan yasa çıkarılmıştır. 1 Ağustos 1996'da Promosyon Yasası kabul edilmiş, 12 Ağustos 1996'da bu yasa Cumhurbaşkanı tarafından yeniden görüşülmek üzere Meclis'e gönderilmiştir. 15 Ocak 1997'de ise Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile TBMM, promosyonu yasaklamıştır (Adaklı, 2006: 241- 243).

Medyada yaşanan dikey tekelleşmenin diğer bir boyutu da dağıtımdır. Ülke çapında dağıtım yapmak amacıyla kurulan ilk kuruluş Gameda'dır. Tercüman, Günaydın, Milliyet, Cumhuriyet ve Dünya gazetelerinin dağıtımını Gameda tarafından yapılmaktadır. 1962'de ise Hürriyet, Hür Dağıtım'ı kurmuştur. 1978'de ücret anlaşmazlığı nedeniyle kapanan Hür Dağıtım'ın yerine Hürriyet Holding Pazarlama ve Dağıtım Holding kurulmuştur 1991'de Hürriyet ve Sabah grupları Birleşik Basın Dağıtım AŞ'yi kurmuşlardır. 24 Eylül 1992'de ise Milliyet ve Türkiye grupları tarafından Gameda yerine Yayın Satış Pazarlama ve Dağıtım A.Ş. (Yay-Sat) kurulmuştur. 1994'te Doğan Holding tarafından satın alınan Hürriyet de Yay-Sat'a katılmıştır (Adaklı, 2006: 247- 248; Topuz, 2003: 385, 386).

1996 yılında Yay-Sat ve Birleşik Basın Dağıtım, Bir-Yay (Birleşik Yayın Dağıtım A.Ş.) adı altında birleşmiştir. Ancak bu birleşme 2002'de bozulmuştur. Bunun üzerine

sektörde üç ayrı dağıtım şirketi olmuştur. Yay-Sat (Doğan Grubu), BBD (Sabah Grubu), ve Medya Pazarlama (Uzan Grubu) (Adaklı, 2006: 251).

1990'dan sonra Türkiye'de oluşmuş büyük medya grupları ise şunlardır: Doğan Grubu, Çukurova Grubu, Doğuş Grubu, Turgay Ciner Grubu, Dinç Bilgin Grubu, Uzanlar Grubu, Erol Aksoy Grubu ve İhlas Holding Grubu. 2002 krizinden sonra Uzan ve Turgay Ciner Gruplarının medya varlıklarına TMSF tarafından el koyulmuştur (Kaya, 2009; 248-257).

İkinci Bölüm

Kitle İletişim Kuramlarının Haberi Kavramsallaştırması

Haber türü eksenli bilimsel araştırmalarda iletişim çalışmaları alanındaki bilgi birikimi gibi iki paradigma içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmalar, liberal veya ana akım ve Marksist veya eleştirel paradigma olarak adlandırılır.

ABD’de ortaya çıkıp dünyanın her yerine yayılan “ana akım” iletişim kuramları, var olan sistemin; eşdeyişle liberalizmin sorunlu işleyen yönlerinin uyarılması, tamir edilmesi ve devamlılığı genel felsefesine dayanır. Pozitivizmi ve amprizmi (deneycilik) temel alır. Bilgiyi ve sermaye birikimini yatırım, üretim, toplumsal büyüme ve gelişme amaçlı olarak kullanır. Böylesi bir bakışla da toplum, canlı bir organizma olarak kabul edilir ve toplumdaki dengenin korunması, değişim ve iyileşme kanallarının açık tutulması, ayrımcılığın ve çatışmanın ortadan kalkması ile ön yargılarla mücadele edilmesi temel hedefler olarak görülür (Tekinalp ve Uzun, 2009: 38- 39). 1950’lerdeki ana akım iletişim araştırmalarının kökeninde sosyoloji kuramları bulunmaktadır. Bu kuramların iletişime yaklaşımlarında birleştikleri üç nokta vardır:

1. İnsanların çevreye uymaları gerektiğinde uydurulması görüşü,
2. Var olan toplumsal yapıyı ve kurumları koruma ve geliştirme isteği.
3. Sanayileşmiş ülkelerin seçecekleri en iyi yolun kapitalist ekonomik ve siyasal sistem (Alemdar ve Erdoğan, 1990: 15) olduğu düşüncesidir.

İletişim çalışmalarında eleştirel paradigma olarak adlandırılan, medya araştırmaları 1960’lardan sonra Avrupa kıtasında özellikle Fransa, Almaya ve İngiltere’deki teorik gelişmelerden hareketle yapılmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupalı sosyal bilimciler de medyayı görmezden gelmemiş, her biri kesin sonuca götüren düşünce öğeleri ortaya koymuştur. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki pozitivist düşünürler, iletişim konusuyla iletişimin modern dünyada edindiği merkezi konumu nedeniyle ilgilenirken, Avrupalı sosyal bilimciler, toplumların gelişimi üzerine kimi zaman kötümser görüşleri de barındıran yapıtlarında ekonomik, politik ve toplumsal modernliğin keskinliğinin olumsuz boyutlarına odaklanırlar. Yıkıcı iki dünya savaşının ardından gelen totaliter ideolojilerin iklimiyle birleşen bu kötümserlik, Avrupa’da modernliğin en belirleyici nesnelerinden biri olan medya üzerine araştırma geleneğinin daha kötümser ve eleştirel

bir bakışla yerleşmesine yol açar (Maigret, 2004: 46). Amerika'daki çalışmalarla kıyaslandığında tarihsel olarak da daha geç bir döneme, 1960'lerden sonraya karşılık gelir.

Eleştirel araştırma geleneği, ana akım iletişim araştırmasının davranışçı yöneliminin aksine medyayı *iletişim ve toplumsal iktidar* arasındaki ilişkiyi irdelemeye odaklanır. Buradaki iktidar kavramı, ana akım iletişim çalışmalarından farklı bir karakteristiğe sahiptir. Ana akım çalışmalarda, liberal toplum modeline yaslanarak göndermede bulunulan iktidar, siyasetçiler, hükümet veya iktidardaki siyasal parti temsilcileri ile ilişkili olarak irdelenir. Eleştirel medya çalışmaları ise Marksist toplum modeline yaslanan, dolayısıyla toplumu birbiriyle eşitsiz rekabet koşulları içerisinde mücadele eden grupların oluşumu olarak gören bir duruşa sahiptir. Dolayısıyla her iki araştırma geleneğinin medya ve iktidar hakkındaki sorularının altında yatan farklılık Liberal ve Marksist olmak üzere iki farklı toplum projesi (Fejes, 1994: 252) eş deyişle ana akım iletişim araştırma geleneği ile eleştirel iletişim çalışmaları hayli farklı epistemolojik ve metodolojik ardalana sahiptirler. Dolayısıyla toplumsal yapı içerisinde medyanın nasıl bir işleve sahip olduğu hayli farklılaşmakta; çoğulculuğun garantörü bir kurum olarak ele alınmamaktadır. Medyanın ideolojik bir işleyişe sahip olduğu iktidara sahip kişi/kurum/gruplar ve var olan toplumsal bütünün devamlılığı lehine üretim yapan kültürel bir kurum olduğu kabul edilir. Bu bağlamda, *toplumsal denetim* ve medyanın *iktidar ile ilişkisi* eleştirel medya çalışmalarında temel araştırma sorusu olarak karşımıza çıkar.

Stuart Hall (2005: 69-70) eleştirel medya çalışmalarının “ideolojik boyutun yeniden keşfi” ile yeniden şekillendiğini; iki noktanın gündemde kalarak daha fazla tartışıldığını belirtir. Bunlar: İdeolojik süreç nasıl işler ve mekanizmaları nelerdir? Bir toplumsal formasyonda “ideolojik” olanı öbür pratiklerle ilişkisi içinde nasıl kavramak gerekir? Hall’a göre ideolojik söylemlerin üretimleri ve dönüşümleriyle ilgili olarak çalışmalar ideolojik söylemlerin sembolik ve dilsel karakterine ilişkin teoriler tarafından şekillendirilir. Ona göre, bir toplumsal formasyonda ideolojik kertenin (instance) nasıl kavramsallaştırılması gerektiği sorusuyla ilişkili olan ikinci soru da daha yaygın bir teorik ve ampirik gelişme alanı bulmuştur.

1. Liberal Medya Yaklaşımının Haberi Kavrayışı

Liberal paradigma içerisinde haberin ne olduğuna ilişkin yapılan tanımlardan en yaygını, haberin gerçek dünyada bir yerlerde meydana gelen olaylar, kişiler ya da şeyler hakkında en son, en yeni ve ilgi çekici enformasyon olduğudur. Bu tanıma göre haber; nesnel, dengeli ve tarafsız olmalıdır. Bunu sağlayacak olan ise, habere konu olan olaya ve kişilere yaklaşımında gösterdiği mesafe ile gazetecidir. Gazetecinin, tıpkı bir ayna gibi var olan olay ve olguları yansıtabileceğini savunan bu yaklaşım, liberal medya yaklaşımıdır (Dursun, 2003: 63- 64).

Liberal paradigma, 17. yüzyılda liberal anlayışın sosyal, felsefi ve ekonomik temelleri üzerine kurulmuştur. Bu dönemde klasik demokrasiler yerleşmeye başlamış ve devletin ekonomik hayata müdahalesi sınırlandırılmış, bireylere birtakım temel hak ve özgürlükler sağlanmıştır. Bu özgürlüklerden biri de ifade ve düşünce özgürlüğüdür. Devlet yerine bireyi merkeze alan liberal yaklaşım, bireylerin özgür düşünebildikleri takdirde kendi sorunlarına çözüm bulabileceklerini öngörmektedir (Işık, 2002: 15- 16).

Liberal yaklaşımın temelinde her türlü düşünce ve gerçeğin özgürce ifade edilebilmesi, dolayısıyla düşünceyi aktaracak iletişimin özgürce gerçekleşmesi yer almaktadır. Bunu sağlayan araçlar ise çoğulculuk anlayışına uygun olarak kullanılmalıdır. Çoğulculuk, liberal iletişim anlayışının ifade biçimidir, gerçeğe ve nesnellığe ulaşmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır (Kaya, 1985: 43).

Liberal demokratik sistemlerin bireye tanıdığı haklar doğrultusunda gelişen Liberal Medya Yaklaşımı'nın temelinde bireyin istediği şeyi yayınlatabilmesi bulunmaktadır. Liberalizmin temellendirilmesinde büyük payı olan Adam Smith'e göre, toplumsal yapı insan aklıyla şekillenmektedir. İnsan, aklıyla doğruyu ve gerçeği bulabilmektedir, dolayısıyla her şeyi belirleyecek bir otoriteye gereksinim yoktur. Her insan gözlemleri sonucunda gerçeği farklı olarak algılamaktadır. Farklı gözlemlerin yapılabilmesi için de düşüncenin ve bu düşünceyi aktaracak olan iletişimin özgür olması gerekmektedir. Özgür basın, toplumdaki farklı bireylerin istek ve ihtiyaçlarına yanıt verebilmektedir. Bunun için basına müdahale edilmemeli ve sınırlama getirilmemelidir (Güz, 2005: 19-21).

Mill (2004: 50-56)'e göre otorite tarafından engellenen bir düşünce aslında doğru olabilir. Bu düşünceyi engelleyenler, onun doğruluğunu kabul etmeyenlerdir. Ancak bu

düşünce, diğer insanlar tarafından değerlendirildiğinde doğru olarak kabul görebilmektedir. Bir düşünceyi otorite tarafından kabul görmediği için reddetmek, otoritenin düşüncesini doğru olarak kabul etmektir. Ancak bireyler, bir düşüncenin doğruluğu ve yanlışlığını değerlendirme konusunda tam bir özgürlüğe sahiptirler. Bireyin, bir konuyla ilgili kesin ve eksiksiz bilgi elde edebilmesi için o konu hakkındaki farklı görüşleri öğrenmesi gerekmektedir.

Mill, düşünce özgürlüğünün gereğini dört sebebe bağlamaktadır. Birincisi; susturulan bir düşünce, kesin olarak bilinen bilgiden daha doğru olabilir. İkincisi; susturulan düşüncenin içinde birtakım doğru noktaların olması da mümkündür. Bir konuda üstün gelen düşünce tamamen doğru olmayabilir. Eksikleri tamamlamak içinse karşıt görüşlerin de ifade edilmesi gerekmektedir. Üçüncüsü; doğruluğu tartışılmayan bir düşünce, gerçek bile olsa tam olarak anlaşılmaz ve zamanla mutlak doğru haline gelir. Dördüncüsü: tartışılmayan bir düşünce zamanla anlamını yitirir ve sadece görünüşte kabul gören bir hale gelir (Mill, 2004: 99- 100).

Liberal yaklaşıma göre medya, yasama, yürütme ve yargı erkinin kullanımı sırasında doğabilecek olumsuzlukları açığa çıkarmak ve halk adına bu kurumları denetlemekle yükümlüdür. Bu nedenle medya, devletten bağımsız olmalı, hükümet müdahalesine maruz kalmamalıdır (İrvan, 1995: 77).

Medyaya yüklenen dördüncü güç işlevi, demokratik sistemin bir sonucudur. Halkın kendi kendisini yönetme esasına dayanan demokratik sistemde, seçim döneminde halkın doğru karar verebilmesi, adayları yeterince tanınması ile mümkündür. Bu dönemde siyasi partiler ile halk arasındaki ilişkiyi kuran, adayların partilerini ve parti politikalarını tanıtmalarını sağlayan; bununla birlikte halkın beklentilerini de siyasetçilere ileten medyadır. Seçim dönemleri dışında da medya, halk adına yönetimi denetleme görevini sürdürmektedir (Güz, 2005: 27).

Medyanın bir diğer işlevi ise farklı görüş ve düşüncelere yer vererek, serbest düşünce ortamının oluşmasını sağlamaktır. Düşüncelerin serbestçe dolaştığı düşünce pazarında bireyler, düşüncelerini savunabilir, yeniden şekillendirebilir ya da var olan düşünceyi reddedebilirler (Linchtenberg, 1995: 111).

Kamuoyunun serbestçe oluşabilmesi için medyanın içte ve dıştaki olayları, gelişmeleri, düşünceleri hedef kitleye tarafsız yansıtması gerekmektedir. Bireyler, farklı kaynaklardan elde ettikleri düşünceleri değerlendirerek kendi görüşlerini

oluşturabilmektedirler. Dolayısıyla kitle iletişim araçları kendi görüş ve ideolojilerini haberlere yansıtmamalıdır. Haberin objektif olabilmesi için habere ilişkin gerekli kaynaklara başvurulmalı ve bu kaynaklara eşit mesafede yaklaşılmalıdır. Haber, dengeli yazılmalıdır (Güz, 2005: 28- 29; Özer, 2010: 2).

Liberal yaklaşıma göre, haber oluşumu serbest düşünce ortamının oluşmasına bağlıdır. Aksi takdirde haber, yalnızca olay, olgu ve fikir olarak kalmaktadır. Haber, bilgi ve düşüncenin belirli kişiler tarafından toplanıp biriktirilmesi o haber, bilgi ve düşüncenin yok sayılması demektir. Haber ve bilgileri tekel altında tutmak, bu kişilere otorite kazandırmaktadır. Ancak liberalizm, toplumsal gerçeğin tek bir kaynak tarafından belirlenmesine karşı çıkmaktadır (Kaya, 1985: 46).

1920’lerde nesnellik ilkesinin değer kazanmaya başlamış daha sonra objektif habercilik anlayışı gelişmiştir. Habercilik, profesyonel gazetecilik kurallarının çerçevesinde gelişme göstermiştir. Böylece dengeli ve tarafsız haber anlayışı önem kazanmıştır (İnal,1996: 17).

2. Eleştirel Medya Yaklaşımlarının Haberi Kavrayışı

Kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmalar, Avrupa’da ticari kapitalizmle başlayan dönemdeki gazetelerle başlamıştır. 19. yüzyıl Avrupa’sında düşünürler hem basın ve kamu iletişiminin neden özgürlük ve demokrasiden yana olduğunu hem de basın erkini sorgulamaya başlamışlardır. Bu ve benzeri sorular, Amerika Birleşik Devletleri’nin endüstrileşmesi ve toplumun hızla kentleşmesi sürecinde Amerikalı sosyologları kamuoyu kavramının oluşmasında basının rolünü araştırmaya yöneltmiştir. Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından propaganda teknikleri sorgulanmaya başlamıştır. Kamuoyu ve propaganda üzerine yapılan çalışmalar, 1960’lı yıllara ve daha sonrasına kadar etkili olan iki okulun temelini oluşturmuştur. Bu okullar “liberal, tutucu, geleneksel ya da Amerikan yöntembilimsel olarak tanınan” yaklaşım ile “eleştirel” olarak adlandırılan, düşünsel ve ideolojik olarak farklı açılımları olan iki geleneği ortaya çıkarmıştır (Dağtaş, 2000: 252).

Son iki yüzyılın egemenlik ve mücadele ortamında gelişen eleştirel yaklaşım, Marx’ın toplum ve toplum değişimi, tarih ve insan, fikirler ve ideoloji anlayışına dayanmaktadır. Kısmen, Marksizm’den etkilenen eleştirel yaklaşımlar, belli noktalarda

Marksizm'den ayrılmaktadırlar. Sosyalist devrimlerin gerçekleşmediğini ve faşizmin geliştiğini gören bazı Marksistler, var olan toplumsal ilişkilerin kurulması ve yeniden üretilmesinde kültür ve iletişimin oynadığı rol üzerinde durmaktadırlar. İşçi sınıfının bilincinin ve ideolojisinin gelişmemesinde kapitalist kültürün etkisi olduğunu belirten düşünürler, toplumsal kurumları ve kitle iletişim araçlarını da egemen sınıfların görüşlerini topluma aktaran araçlar olarak değerlendirmektedirler (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 48; Yaylagül, 2008: 81- 82).

Eleştirel kuramlar, toplumdaki iletişim sorunu, materyal ve düşünsel üretimde yanlış yansıtma, bilinç yönetimi, dışarıda bırakma, bireyi toplumdan yabancılaştıran üretim biçimi ve ilişkileri üzerinde durmaktadır. Bu kuramlar, iletişim yapısının, ilişkilerinin ve ürünlerinin işlevlerini sorgulamakta; amaç ve sonuçlarını, evrenselliğini, normallliğini ve doğallığını araştırmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 259).

Eleştirel yaklaşıma göre, haber metinleri gerçeği olduğu gibi yansıtan metinler, haberci de olay ve kamu arasında sadece bir aracı değildir. Kapitalist bir toplumda iş gören medya, belirli sınıfsal çıkarları yansıtmaktadır, dolayısıyla nesnel habercilik mümkün değildir. Dursun, haberin habercinin gerçeği yansıtmamasının, gerçeğin kendi doğasından dolayı mümkün olmadığını ifade etmektedir. Çünkü gerçeğin bilgisi gerçeğin kendisi değildir, sadece gerçeği temsil etmektedir. Örneğin bir savaş fotoğrafı ile savaş arasında mutlaka bir farklılık bulunmaktadır. Dolayısıyla haberci, gerçeği olduğu gibi yansıtan değil, onu temsil eden bir metin olarak haber metnini üretmektedir. Haberde hangi ögenin alınacağı, hangisinin ise dışarıda bırakılacağı bir tercihtir (Dursun, 2003: 64-67).

Eleştirel yaklaşım, medya metinlerini maddi pratik düzeyinde toplumsal gerçekliğin cisimleşmesi ve yansımaları olarak ele almaktadır. Medya metinleri yalnızca ürettikleri anlam bakımından değil, toplumsal süreçlerle olan bağlantıları açısından da incelenmektedir. Eleştirel kuramcılara göre kapitalist sistem, kendi yarattığı zorlukları aşmak için statükonun korunmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu süreçte medya, sanat ürünleri ve benzeri egemen sınıf tarafından belirlenmekte ve metalaştırılmaktadır. Bu nedenle de medya metinleri ideolojiktir (Sholle, 2005: 259- 267).

Eleştirel çalışmalara göre, bilgi ideoloji yüklü bir form içinde sunulmaktadır. Gazeteler ise okuyucularını bağımsız olarak görmekte ve onların hikaye ve resimleri ideolojik olarak yeniden inşa ettiklerini ileri sürmektedirler. Eleştirel çalışmalara göre,

okuyucu metin ve fotoğrafın sadece bir parçasını okumamaktadır. Sayfayı ve somut objeleri bir bütün olarak görmektedir. Okuyucular, haberin içine girer, metin ve şekillerle etkileşimde bulunur; haberi okumaz, adeta onun içinde yüzerler. Araştırmacılara göre, okuyucu bir alıcıdır ve gazeteyi şeylerden bağımsız olarak okumaktadır (Barnhurst ve Nerone, 1996: 6-7).

Marksist anlayışı temel alan eleştirel kuram iki yönde gelişmiştir. Bunlardan ilki kitle iletişiminin kapitalist ülkelerdeki gelişimi ve iletişimin üretimi üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşımlar, Marksist, Neo-Marksist tarihsel materyalist ya da siyasal ekonomi yaklaşımı olarak nitelendirilmektedir. Bu yaklaşımlar toplumdaki iletişimi, Marks'ın üretim biçimi ve ilişkileri hakkındaki görüşlerini temel alarak değerlendirmektedirler. İkinci yaklaşım ise, Marks'ın düşünce, ideoloji ve bilinç üretimi hakkındaki görüşleri üzerine temellenmiştir. İdeoloji ve üretim ilişkileri arasında bağ kuran bu yaklaşımlar, kültür/bilinç endüstrisinin yapıları ile ideolojik egemenliği birleştirmektedirler (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 259).

Söz konusu yaklaşım ve incelemeler “eleştirel okul” ve “eleştirel incelemeler” olarak adlandırılmaktadır. Frankfurt Okulu, bu okullardan ilki olmuştur. 1960’larda ise “kültürel incelemeler” eleştirel okul geleneğine eklenmiştir (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 259-260).

2.1. İngiliz Kültürel Çalışmaları ve Haber

İngiliz Kültürel Çalışmaları, 1960’lı yıllarda İngiltere’de edebiyat ve kültür alanında başlamıştır. Bu yaklaşım, sınıf mücadeleleri, toplumsal eşitsizlik, medya içerikleri, popüler kültür ürünleri alanlarına odaklanmıştır. İngiltere’de kurulan Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi, medyanın temelinde ideolojinin olduğunu öngörmektedir. Medya siyasal sürecin kavram ve dil sistemlerini dikkate almaktadır (Lewis, 2004: 125-126; Tekinalp ve Uzun, 2009: 168; Yaylagül, 2008: 111- 112;).

Haber üretim pratikleri yapılandığı için haberin de yapılanmış bir bilgi olduğu görüşündeki kuramcılar, haber üretim süreçleriyle birlikte bir metin olarak haberde hangi öğelerin birbiriyle ne tür ilişkilerle sürekli yapılandırıldığını araştırmaya yönelmişlerdir. Bu dönemde yapısalcı yaklaşımla, kapitalist toplumlardaki egemenlik

yapıları ve ideolojinin bu yapılardaki işlevi incelenmiştir. Bu odaklanma, kültürel çalışmalara temel oluşturmuştur (Dursun, 2004: 45).

Kültürel çalışmaların öncülerinden olan Williams, kapitalist toplumlarda kitle iletişim araçlarının teknoloji üreticileri tarafından geliştirildiğini belirtmektedir. Devlet ise rekabet eden kurumlar arasında hakem rolünü üstlenmektedir. Williams’a göre kapitalist toplumlarda televizyon metinleri egemen ideolojiyi yansıtmaktadır. Reklamlar, programlar gibi farklı kültürel biçimlerde üretilen metinler egemen ideolojiyi meydana getirmektedir. Egemen ideolojik yapı, yönetici sınıfların siyasal ve ekonomik çıkarlarını desteklediği sürece egemen kalmaktadır. Kültürel çalışmalara göre kitle iletişim araçları, “rızanın” kazanıldığı ya da kaybedildiği alandır (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 221- 222).

Neo- Marksist temelli kültürel çalışmalara göre ekonomik çıkarlar ve ideolojik temsiller arasında güçlü ya da zayıf olsun mutlaka bir bağlantı bulunmaktadır. Medya toplumun genel çıkarları yerine başat çıkarlara hizmet etmektedir (Curan, 2005: 381).

Stuart Hall’a göre kültür, bütün sosyal pratiklerle iç içedir. Hall, kültürü farklı sosyal gruplar ve sınıflar arasında yükselen, var olan tarihi koşullar ve ilişkileri temel alan araçlar ve değerler olarak tanımlamaktadır. Bu gruplar ve sınıfların var oluşun koşullarına yanıt vermesi, kültür aracılığıyla gerçekleşmektedir (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 219).

Stuart Hall, modern iletişim araçlarının kültürel ve ideolojik alanı kolonileştirdiğini belirtmektedir. Toplumsal sınıflar ve gruplar “toplumsal” ilişkilerinde giderek parçalanmış ve farklılaşmış bir yapı haline gelmişlerdir. Kitle iletişim araçları ise birbirinden ayrılan bu grupların ve sınıfların arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Bir grubun anlam, pratik ve değerlerini diğer gruplara aktarmaktadır. Böylece birbirinden ayrı parçalardan toplumsal bir bütün, anlam ve düşünce yaratmaya çalışmaktadır (Hall, 2005: 224).

Stuart Hall, metinlerin çok sesli olduğunu belirtmektedir. Hall’a göre kültürel üretim sürecinde metinlere bazı anlamlar yüklenmektedir. Bu anlamlar, ekonomik ve siyasal açıdan güçlülerin çıkarlarını destekler niteliktedir. Ancak Hall’a göre, bu anlamlar, profesyonellik ilkeleri içinde üretildiği için her zaman egemen sınıfın görüşlerini yansıtmamakta, ayrıca alternatif okumalar da yapılabilmektedir (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 223- 224).

Kültürel çalışmalar, bütünsel, karışık bir anlatım olarak tasarlanmış toplum içinde medya ve diğer pratiklerin konumunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bakış açısıyla kültürel ve yapısalcı yaklaşımla çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri de Stuart Hall'ın *Policing the Crisis* adlı çalışmasıdır. Çalışma, Gramsci'nin Hegemonya kuramı, ahlaki paniğin sosyolojisi ve sosyal bir ürün olarak haberi birleştirmekte, bütünsel bir anlatım olarak toplum görüşünü devam ettirmektedir. Hegemonya içindeki krizleri tanımlamayı amaçlayan çalışma, savaş sonrasında İngiliz ekonomisindeki düşüşü temel almakta ve medyanın toplumsal rızanın sağlanmasında oynadığı rol üzerinde durmaktadır. Medya, içinde politikacı, polis, hakim gibi krizi temsil eden kurumsal tanımlayıcıların da bulunduğu birleşimin bir parçasıdır. Haber içinde medya, ikincil tanımlayıcıdır. Medya, haber olayının ana tanımlayıcısı değildir, fakat güç sahibi ana tanımlayıcılarla olan ilişkisi sayesinde, akredite kaynak olarak medya kullanımını elinde bulunduran birincil tanımlayıcıların durum tanımlarını yeniden üretmekte kritik bir role sahiptir (Gurevitch ve Woollacott, 1982: 27; Hall, 1978'den aktaran Curran,).

Toplum, modern sermaye üretim koşulları altında karmaşık ve çok yönlü bir yapı haline gelmiştir. Bölgelerde, sınıflarda ve alt-sınıflarda, kültürlerde ve alt-kültürlerde, komşuluklarda ve cemaatlerde, çıkar gruplarında ve azınlık birliklerinde farklı hayat tarzları ortaya çıkmıştır. Kitle iletişim araçlarının işlevi ise oluşan bu çoğulluğu yansıtmaktır. Ayrıca medya, temsil ettikleri ve sınıflandırdıkları grupları da bir araya getirmekle yükümlüdür. Toplumdaki çoğul yapı içinde zamanla hayali bir tutunum ve birlik inşa edilmektedir. Bu süreçte oydaşma ve rıza ortaya çıkmaktadır. Özgürce verilmiş olan düşüncelerin karşılıklı etkileşimi sırasında bazı düşünceler, iktidarı tanımlama ve sınırlandırmada daha öne çıkmaktadır. Ancak toplumda azınlık görüşleri ve karşıt görüşler için de yer bulunması gerekmektedir. Medyanın ideolojik işlevi ise bu noktada ortaya çıkmaktadır. Medya, oydaşmanın üretimi ve meşruluğun inşasını sağlamalıdır (Hall, 2005: 2265- 227).

Kültürel çalışmalar, kitle iletişim araçlarının toplumdaki diğer örgütlerle bağlantılı örgütlerden oluştuğunu ve toplumdaki egemen güçlerin ve ideolojilerin değerlerini ilettiğini varsaymaktadır. İnsanlar, medya mesajlarını, sahip oldukları ideoloji, deneyim ve amaçlarına göre değerlendirmektedirler. Toplum, farklı tabakalardaki sınıflardan oluşmaktadır. Bu nedenle, tek bir ideoloji ya da kültür olması mümkün değildir. Fakat

kitle iletişim araçları tarafından desteklenen ideoloji ve kültür, toplumda egemen hale gelmektedir (Erdoğan ve Korkmaz, 2005: 353- 354).

2.2. Gramsci ve Hegemonya

Gramsci'nin görüşleri İngiliz Kültürel Çalışmaları geleneğini etkilemiştir. Kültürel Çalışmalar geleneğine göre, gündelik yaşam pratiklerinin en önemli parçasını oluşturan medyanın kullanımı, insanların bilinçlerinin biçimlendirilmesinde ve egemen sınıfın görüşlerinin topluma egemen olmasında önemli bir role sahiptir (Yaylagül, 2008: 101).

Hegemonya, temelde ekonomik olarak tanımlanmış, diğer toplumsal güçlerle birlik içindeki sınıfın tüm topluma egemen olmasıdır. Hegemonya ittifaklar kurmaktadır. Hegemonya, bireylerin rızalarını kazanabilmek için birtakım tavizler vermekte ve ideolojik aygıtların da yardımıyla toplumu bir düşünce etrafında birleştirmektedir. Hegemonya hükmetme ya da boyun eğme ilişkilerini kuran, sürdüren ve parçalayan sınıflar arasındaki mücadeledir. Bu mücadele, eşit olmayan değişik düşünce ve alanları; ayrıca sivil toplum (aile, eğitim, sendika) kurumlarını da içeren geniş bir alanda gerçekleşmektedir (Fairclough, 2003: 162).

Gramsci, devletin nasıl olup da baskıyı meşrulaştırdığını ve sivil toplumda kitlelerin onayına dayalı entelektüel ve moral bir egemenlik yarattığını incelemektedir. Gramsci'ye göre sivil toplum; felsefe, edebiyat, sanat, kültür gibi toplumsal pratiklerin alanıdır. Entelektüel ve moral düzeyde ideolojinin işlediği alan olan sivil toplum, ideolojik mücadele bağlamında da hegemonya alanını oluşturmaktadır. Gramsci, ideolojiyi yalnızca üstyapısal alanda işleyen toplumsal bir pratik olarak görmemektedir. Ona göre ideoloji, üretim süreçlerinin şekillenmesinde işlevseldir ve altyapı ile üstyapının uyumunu sağlamaktadır. Gramsci, toplumsal sınıflar, bu sınıfların ekonomik çıkarları ve bu çıkarların siyasal iktidar tarafından ideolojik düzeyde temsil edilmesi arasında bir ilişki olduğunu öngörmektedir. Ona göre, toplumsal sınıfların çıkarları ideolojik düzeyde temsil edilebilmektedir. Toplumsal sınıfın hegemonik bir egemenlik geliştirmesi, kapitalist sistemin ekonomik olarak başat sınıflara sunduğu bir iktidar olanağıdır. Hegemonik iktidar, sınıf mücadelesi içinde toplumsal sınıfların politik ve ideolojik düzeydeki becerileri ile doğru orantılıdır. Gramsci'ye göre ideoloji, maddi

pratik içindeki sınıfların, bu pratik içindeki konumlarını tanımladıkları ve bunun mücadelesi dolayısıyla oluşturdıkları bilinçtir (Sancar, 2008; 31- 36).

Eyleme bağlı olan ideoloji, toplumsal etkileri bağlamında değerlendirilmelidir. Hegemonik mücadelenin ideolojik boyutu, söylemsel bakış bağlamında kavramsallaştırılmaktadır. Söylemsel pratik, var olan söylem düzeninin yeniden üretimini sağlamakta ve böylece toplumsal ilişkiler ve iktidar ilişkilerine katkı sağlamaktadır. Söylemi sınırlayan, hangi eklemlenimlerin ortaya çıkacağını ve onların dayanaklarını belirleyen hegemonyadır (Fairclough, 2003: 163- 170)

Hegemonya, kapitalist bir ekonomik sistemde temel bir sınıfın diğer sınıfları da yanına alarak, karşıt ve doğal sınıf ya da sınıflarla arasındaki mücadele pratiği sonucu oluşan ve sistemin yeniden üretimini sağlayan ideolojik oluşumdur. Hegemonyanın ortak bir dünya görüşü oluşturması, ideolojik alanın dönüştürülmesine bağlıdır. Dolayısıyla hegemonya ise farklı sınıfların dünya görüşlerinin eklemlenmesi ve yönetenlerle yönetilenler arasında ideolojik homojenliğin kurulmasıdır (Sancar, 2008: 39- 40).

Gramsci, egemen sınıfın düşüncelerinin topluma yayılmasında organik aydınların önemli bir rolü olduğunu belirtmektedir. Okul, eğitim, ahlak, adalet, iyilikseverlik, yardım ve kilise gibi organik aydınlar, toplumda egemen sınıfın görüşüne dair rıza oluşmasında ve uzlaşmayı kabul etmeyen grupların baskı altına alınmasında etkin işleve sahiptirler (Gramsci, 2009: 255- 260).

İnsanlar, herhangi bir toplumsal sorunla karşılaştıklarında, olayı egemen sınıfın bakış açısıyla değerlendirmektedirler. Çünkü bu bakış açısı onlara ortak duyu olarak gözükmektedir. Olayları sınıfsal çıkarlar doğrultusunda değerlendirenler ise sapkın olarak nitelendirilmektedir. Bugün, medya da aynı yöntemi kullanmaktadır. Topluma egemen sınıfın görüşlerini aktaran medya, egemen yapıya karşı olan her türlü yapıya karşıdır. Medyada haber değeri olacak olay ve kişiler, egemen sınıfın bakış açısıyla sunulmaktadır. Kitle iletişim araçları, egemen temel değerleri kabul etmekte ve sağduyuya uygun olarak metin üretmektedir. Dolayısıyla egemen değerleri aktaran medya, hegemonyayı yeniden üretmektedir (Yaylagül, 2008: 98- 101).

2.3. Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları

Kültürel çalışmalar, ideoloji nosyonunda Neo-Marksist düşünür Louis Althusser'in görüşlerinden yararlanır. Althusser, yapısalcı bir kültürel Marksizm'i savunur ve kültür, ideoloji, iktidar ve toplumsal yapı arasındaki ilişkiye vurgu yapar. Marx'ın toplumsal yapıda ekonominin tek ve nihai belirleyici olduğunu öne süren ekonomik belirleyiciliğini reddeder; ona göre, ideoloji toplumsal formasyonu meydana getiren -ekonomik, politik ve ideolojik- düzeylerden bir tanesidir. Bir "toplumsal düzey", bir pratiğe bağlıdır: Ekonomik düzey de doğal toplumsal ilişkiler içerisinde dönüştürülür. Ekonomik düzeyi tanımlayan bu ilişkilerdir. Politik düzeyde, söz konusu toplumsal ilişkiler dönüştürülür; politik düzeyi tanımlayan da bu ilişkilerdir. İdeolojik düzeyde ise insanın kendi hayatıyla yaşayan ilişkisi demek olan ideolojik tasarımlar dönüştürülür (Belge, 1994: 9). Böylelikle ideoloji artık klasik Marksizm'de olduğu gibi ekonominin belirleyiciliğinde salt bir üst yapı kurumu veya zihinsel bir düşünce değil, toplumsal yapı içerisinde özerk işleyişe sahip ayrı maddi bir pratiktir.

Althusser'e göre ideolojinin tarihi yoktur. "İdeolojilerin kendilerine özgü (son kertede sınıf mücadelesiyle belirlense bile) tarihleri olduğunu savunurken, öte yandan, genel olarak ideolojilerin tarihi olmadığını olumsuz bir anlamda değil (tarihi kendi dışındadır) tümüyle pozitif anlamda, savunuyorum" demektedir. Ona göre ideolojinin özelliği, onu tarih-dışı, eşdeyişle tüm-tarihi bir gerçeklik yapan bir yapı ve işleve sahip olmasıysa, bu sözün olumlu bir anlamı vardır. Çünkü Komünist Manifesto'nun tarihi sınıf mücadelelerinin, eşdeyişle sınıflı toplumların tarihi olarak tanımladığı anlamda ideoloji, tarih dediğimiz bu şey içinde, bu yapı ve bu işlev değişmez bir biçimde vardır (Althusser, 1994: 50). Dolayısıyla insanlar için ideolojiden kaçmak mümkün değildir. İdeoloji, toplumsal yaşamın organik bir parçasıdır; toplumsalın kaçınılmaz varoluş tarzlarından biridir. İnsanların gerçek ilişkilerle kendi varoluşları arasında yaşadıkları hayali ilişkilerdir. Hayalidir; çünkü gerçekliğin kendi kendine bir yansıması değil, bireyin bu ilişkiyi düşünme şeklidir. İdeoloji, bilinçli düzlemle sınırlı değildir ve kendilerini imgeler, kavramlar ve her şeyden önce de yapılar olarak dayatır (Barrett, 1996: 48).

Althusser'e göre ideolojinin araçlarda (apparatuses), ritüellerde ve toplumsal pratiklerde nesnel bir varlığı vardır: Bu manevi veya düşünsel değildir; öznel değil,

nesnel ve dışsaldır; o toplumun nesnel bir yüzüdür, toplumsal bütünlüğün talebidir; hiçbir özne tarafından üretilmeyen ama özneyi şekillendirip, oluşturan kendini tekrar edecek tarzda yapılanmış bir olgudur. Düşünür'e göre; ideoloji, bir sunumlar sistemidir fakat çoğunlukla bu sunumların bilinçle ilgisi yoktur; bunlar genellikle hayaller kimi zaman da kavramlardır ancak bireylerin büyük çoğunluğunu bilinçleri değil yapılar aracılığıyla ikna eder (Larrain, 1995: 91). Tüm yapılar aracılığıyla işleyen ikna sonucunda bireylerin sisteme özgürce boyun eğdiklerini zanneden öznel olmaları için yapar. Althusser'e göre, özne veya insan ideoloji aracılığıyla çağrılır, bu çağırılma ise aslında toplumun seslenmesidir. Tıpkı bir küçük çocuğun kendisinin kaybolması ile dünyanın da yok olacağına inanması gibi ideolojiler de bireyleri işaret ederek onlarsız ideolojinin olamayacağı yanılsamasını yaratır (Eagleton, 1991: 202).

Kapitalist devletler var olan sistemin yeniden üretimi veya bireylerin gönüllü rızalarını alabilmek için iki tip aygıt kullanır: Bunlardan birincisi kaba güce dayalı fiziksel şiddeti kullanan asker, polis, mahkeme ve hapisane gibi kurumlardan oluşan Devletin Baskı Aygıtlarıdır. Bunlar her türlü eylemin bastırılması ve denetim altına alınması için kullanılır. İkincisi ise egemen görüş ve düşüncelerin topluma yayılmasını sağlayan medya, eğitim öğretim kurumları, kilise, aile ve siyasal partiler gibi Devletin İdeolojik Aygıtlarından olarak adlandırılan kurumlardır. Bu kurumların hepsi devletin örgütlenmesi içerisinde yer alır. İşte tüm bu kurumlar kapitalizmin üretim ilişkilerinin yeniden üretimini sağlar (Althusser, 1994: 32-38).

Althusser'e göre ideoloji, toplumsal bütünlüğü yeniden üretecek işleve sahiptir. Sistemin yeniden üretilmesi ise siyasal ve ekonomik iktidarın ideolojik ikna sürecine bağlıdır. İdeolojinin toplumsal bütünlük içinde göreceli bir özerkliği bulunmaktadır. İdeoloji, kendi içinde özgün mekanizmalara sahiptir ve bu mekanizmalar toplumsal bütünlük içinde hem üretim araçlarının hem de üretim güçlerinin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. İdeoloji, bunu ideolojik aygıtlar içinde bir üstyapı pratiği olarak gerçekleştirmektedir (Sancar, 2008: 47- 48).

Devletin baskı aygıtları, egemen sınıfın siyasal temsilcilerinin yönetiminde merkezileşmiş örgüte bağlı işlemekte ve birliği bu örgüt aracılığıyla sağlamaktadır. Devletin ideolojik aygıtları ise birbirinden ayrı görece özerk kurumlardır. Bu aygıtlar arasındaki birlik ise egemen ideoloji tarafından sağlanmaktadır. Devletin baskı aygıtlarının rolü, sistemin kendisini yeniden üretmesini fiziksel ya da psikolojik baskı

uygulayarak sağlamaktır. Devletin baskı aygıtları uyguladığı baskı ile yeniden üretimi sağlamanın yanında, devletin ideolojik aygıtlarının işlemesi için gereken siyasal koşulları da hazırlamaktadır (Althusser, 2010: 174- 175).

Toplumsal bütünlük içinde ekonomik, politik ve ideolojik süreçler farklı düzeylere sahiptir. Bunlar birbirlerine indirgenememekte, ancak karşılıklı etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumsal yapı içinde sistemin kendini yeniden üretmesi, politik ve ideolojik süreçlerin devreye girmesiyle gerçekleşmektedir. Althusser'e göre sistem, bu yeniden üretimi devletin ideolojik aygıtları ve baskı aygıtları ile gerçekleştirmektedir (Sancar, 2008: 49).

2.4. İletişimin Ekonomi Politikı ve Haber

17. yüzyılın sonunda geliştirilen ekonomi politik yaklaşım, kapitalizm ve sanayi devrimi sonunda toplumun zenginleşmesi üzerinde durmaktadır. Klasik ekonomi politikçilere göre; ekonomi politik insan aklının evrensel ve değişmez ifadesidir. Dolayısıyla kapitalist üretim, değişim ve bölüşüm yasaları da doğanın değişmez yasalarıdır (Yaylagül, 2008: 125).

İletişimin ekonomi politikı, açıkça eleştirel bir yaklaşımdır. Ayrıca pragmatik ve yönetsel çalışmalara gönderme yapmaktadır. İletişim ve kültürel görüngülerin incelendiği toplumsal düzenin eleştirisi üzerinde durmaktadır (Golding ve Murdock, 2000: 71).

Ekonomi politik, kültürel çalışmalar ile aynı araştırma geleneğine sahiptir. İki yaklaşım da neo-Marksist toplum modeli üzerine çalışmaktadır. Her iki yaklaşım da ekonomik çıkarlar ve ideolojik temsiller arasına zayıf ya da güçlü bir ilişki olduğunu öngörmektedir. Her ikisi de medyanın evrensel, toplumsal çıkarlardan çok, başat çıkarlara hizmet ettiğini öngörmektedir (Curran, 2005: 381).

Eleştirel ekonomi politik, ekonomik örgütlenmelerin anlamın üretimi ve dolaşımındaki rolünü araştırmaktadır. Golding ve Murdock'a göre (2000: 72- 73), eleştirel ekonomi politik, bütüncü ve tarihseldir. Temelde kapitalist girişim ile devlet müdahalesi arasındaki denge üzerinde durmaktadır. Ayrıca adalet, eşitlik, kamu yararı gibi temel ahlaki sorunlarla ilgilenebilmek için verimlilik gibi teknik konuların sınırını aşmaktadır.

Ekonomi politik, kapitalist ekonomik sistem içinde Batı'nın üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik gelişimini engellemesi ve dünya ekonomik sistemi içinde yer alan medya emperyalizminin sahiplik ve denetim mekanizmalarını incelemektedir. Üst yapı kurumu olan siyasetin kapitalist sistemde medya ile eklemlenerek yarattığı etki, ekonomi politiğin araştırma konusudur (Tekinalp ve Uzun, 2009: 162,163).

Herman ve Chomsky'ye göre (2006: 15) medya, kendisini denetleyen ve ekonomik yönden destekleyen güçlü toplumsal grupların çıkarları lehine propaganda yaparak bu gruplara hizmet etmektedir. Bu grupların öne çıkarmak istedikleri gündem, medya tarafından içselleştirilerek işlenmektedir. Haberler, medya çalışanlarının ekonomik olarak bağımlı oldukları grupların görüşleri doğrultusunda şekillendirilmektedir.

Herman ve Chomsky, geliştirdikleri propaganda modelinde medyanın merkezileşmesi ve belirli ellerde yoğunlaşması, çeşitli medya gruplarını denetleyen büyük medya grupları üzerinde durmuşlardır. Küreselleşme ile birlikte ticari olmayan medya önemini yitirmiş, kamusal yayın yapan medya kuruluşları mali kaygılar nedeniyle ya politikalarını değiştirmiş ya da özelleşmişlerdir. Medya kuruluşları arasında reklam kapmak için büyük bir rekabet başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ise medya çalışanlarının sayısını azaltmıştır. Ayrıca son on-on beş yılda medya, seçkin gruplar adına kaynak sağlama ve tepki üretme işlevini yüklenmiştir. Medyanın merkezileşmesi ve kaynakların azalması medya kuruluşlarını kendilerine finansal destek sağlayacak gruplara bağımlı hale getirmiştir. Bu gruplar ise haber üretiminde birincil belirleyici konuma gelmişlerdir. Medyanın ticarileşmesiyle kamusal hizmet işlevi, geçerliliğini yitirmiş, nelerin sunulacağı reklam arayışında olan patron ve yöneticilerin kararıyla belirlenir duruma gelmiştir. Halk ise bunlar arasından seçim yapar konuma gelmiştir. Halk genel olarak yoğun bir şekilde sunulan programları tercih etmektedir. Dolayısıyla bu değişimler toplumu ilgilendiren önemli sorunların tartışıldığı, yurttaş katılımıyla gerçekleşen kamusal alanı zayıflatmış, siyasal bir kamusal alan yerine depolitize bir toplum oluşturmuştur (Herman ve Chomsky, 2006: 16- 24).

Herbert Schiller, Amerikan medyası üzerine yaptığı çalışmalarda, medya mesajlarının manipölasyon amaçlı üretildiğini belirtmektedir. Medya sahipleri, medya mesajlarının üretiminde kendi çıkarlarını gözetmektedirler. Manipölasyonun başarılı

olması ise alternatif sosyal düzenlemelerin gündeme gelmesine engel olmaktadır (Schiller, 2005: 9- 17).

Schiller, Amerikan medyasının manipölasyon sürecinde uyguladığı beş temel miti belirlemiştir. “Bireysellik ve kişisel tercih miti”ne göre üretim araçlarının özel mülkiyette bulunması savunulmakta, ayrıca bu hak kişinin varlığının vazgeçilmez bir ögesi olarak görölmektedir. Endüstrileşme ile birlikte özel mülkiyet önem kazanmış ve kişi hakları, grup haklarının önüne geçmiştir. Özgürlük kişisel bir mesele olarak görölmeye başlanmıştır. Schiller’in belirlediği ikinci mit olan “yansızlık miti”ne göre ise medya yansızdır. Haberlerde kimi zaman ortaya çıkan taraflılık ise nadir görölen beşeri bir hatadır. “Değişmeyen insan tabiatı miti”nde haberlerin sürekli cinayet içerikli olduğu belirtilmektedir. Böylece medya tarafından insan tabiatının kusurlu olduğu vurgusu yapılmakta, mesele çarpıtılarak statükonun korunması sağlanmaktadır. “Sosyal çatışmanın mevcut olmadığı miti” ise toplumda var olan sosyal eşitsizliklerin üzerini kapatmaktadır. Medya tarafından bireye sunulan eğlence programları sosyal çatışmaya hiç yer vermemekte, böylece bireyin algısı körleştirilerek sosyal eşitsizliklere yönelik gerçekleşebilecek direniş önlenmektedir. Schiller’in belirlediği son mit ise “medya plüralizmi”dir. Bu mite göre var olan bütün medya kuruluşlarının içerikleri aynıdır. Bireyler farklı iletişim kanallarında farklı program ya da haberlere ulaştıklarını düşünse de tüm kanallardan gelen enformasyonun içeriği aynıdır. Schiller’e göre bu mitler kültürel- enformasyonel aygıtlar tarafından yıllardır kullanılmakta ve halkın bilincine kusursuzca yerleştirilmektedir; bu nedenle bireyler, manipöle edildiklerinin farkına varmamaktadırlar (Schiller, 2005: 19- 40).

Üçüncü Bölüm

Yapısalcılık, Söylem Kuramı ve Haber Söylemi

1. Yapısalcılık

Toplumsal ve kültürel sistemlerde yapıların belirlenmesiyle ilgilenen yapısalcılık, sosyolojik çözümlemeyi dil çalışmalarına bağlamıştır. Dilbilimde öncü olan yaklaşım, antropolog Claude Levi-Strauss tarafından toplumsal bilimlere taşınmıştır (Giddens, 2000: 592- 636).

Yapısalcılık, 1950’li yıllarda Roland Barthes ve Levi Strauss’un çalışmalarıyla ivme kazanmıştır. Yapısalcı yaklaşımların temelinde, sosyal yaşamın o şekilde oluşmasını sağlayan birtakım yapıların olduğu görüşü bulunmaktadır. Bu nedenle görünen olgu ve olayları anlamak için onların altında yatan yapıya bakmak gerekmektedir. Özellikle dil ve kültür üzerine yapılan çalışmalarda etkili olan yapısalcılık, dil ve kültürün yapısal sistemler olarak nasıl açıklanabileceği ile ilgilenmektedir (Yaylagül, 2008: 106).

Yapısalcılık, 19. yüzyılda Marx ve Freud’un düşüncelerinden etkilenmiştir. Marx’a göre hayat, bilinci belirlemektedir. İnsanların düşünceleri, içinde bulundukları hayat koşulları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu koşullar, üretim araçlarının, biçiminin ve ilişkilerinin oluşturdukları alt yapıdır. Bir toplumun üst yapısı (hukuk, sanat, ahlak felsefesi vb.), insan düşüncesi tarafından değil alt yapı tarafından belirlenmektedir. Bu yaklaşımıyla Marx, sınıfların oluşumunun, çatışmasının ve toplumdaki yapı değişikliklerinin yasalarını bularak görünenin altındaki yapıyı belirlemeye çalışmıştır. Freud ise birey bilinci üzerine çalışmıştır. Ona göre insan bilincini belirleyen ekonomik alt yapı değil, bilinçaltıdır. Davranışların ve düşüncelerin altında yatan gerçek nedenleri bulmak için bilinçaltına inmek gerekmektedir. Marx ve Freud’un yapısalcı yaklaşımlarına göre, insan bilinci tam olarak bağımsız değildir. Görünenin altında bir sistem vardır ve insan düşüncesi son kerte bu sistem tarafından belirlenmektedir (Moran, 1981: 176- 177).

Yapısalcılık, bir sistemin tekil birimlerinin, ancak kendi aralarındaki ilişkilerle anlam kazanacağını kabul etmektedir. İmgeler “tözel” değil, sadece “ilişkisel” anlama sahiptir. Yapısalcı analiz, göstergelerin birleşip anlama dönüşmesini sağlayan temel

yasaları belirlemeye çalışmaktadır. Bu nedenle göstergelerin ne söylediklerini değil, birbirleriyle olan ilişkilerini incelemektedir (Eagleton, 2004: 123- 127).

Berna Moran (1981: 176), yapısalcılığı incelenen nesneye yaklaşım tarzı olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda incelenen nesneye yapı kavramı uygulanmaktadır. Bu uygulamanın amacı ise yüzeydeki birtakım olayların altında, derinde yatan bazı kuralların ya da yasaların oluşturduğu sistemi aramaktır.

Bir toplum olgusu olan dilin belirli kuralları vardır ve bu kurallar, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Dil, herhangi bir biçimiyle daha eski bir biçime dayanmaktadır. Bireylerin kararlarından bağımsız olan dil, bir düşünce aracıdır (Piaget, 1999: 71- 72).

Yapısalcılık, konuşulan diller ve dil gibi özellikleri olan işaret sistemlerini incelemektedir. Metinleri üretildiği kültürün içinde değerlendiren ve niteliksel araştırma yöntemi kullanan yapısalcılığa göre anlam, ilişkiler ve karşıtlıklar içinden çıkarılmalıdır. Görünen değil, nitelenen anlam üzerinde duran yapısalcılık, ileti ve alıcının aynı temel anlam sistemleri içinde olduğunu kabul etmemektedir. Toplumsal gerçek az da olsa farklı, açıklama gerektiren anlam evreninden meydana gelmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 206).

Yapısalcılara göre, anlam kişiye özel bir oluşum değil, belli ortak anlamlandırma sistemlerinin ürünüdür. Dil, bireyden önce gelmektedir. Bireyi üreten dildir. Bireylerin dünyayı yorumlama biçimi dillerinin işlevine bağlıdır. Anlam, insanlar tarafından üretilerek daha sonra dile aktarılan bir şey değildir. Kullanılan dil ve alfabe, dile getirilecek olan anlamı belirlemektedir (Eagleton, 2004: 138).

Ferdinand de Saussure'e göre dil, dil yetisinin toplumsal bir ürünüdür. Aynı zamanda bu dil yetisinin bireyler tarafından kullanılabilmesi için toplum tarafından benimsenen zorunlu bir uzlaşımın bütünüdür. Dilin varlığı topluluk üyeleri arasında yapılmış toplumsal bir sözleşmeye dayanmaktadır. Bir göstergeler dizgesi olan dilde göstergeler, anlıksal olmakla birlikte somut niteliktedir (Saussure, 1998: 36- 45).

Saussure'e göre dil, konuşma ya da sözün dayandığı yapıyı dile getirmektedir, çünkü konuşma ve anlam dilin yapısıyla mümkündür (Yaylagül, 2008: 107).

Saussure, dil göstergeleri arasında çağrışımsal ve dizimsel bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Dizimsel ilişkide bir öge değerini kendinden önceki ve sonraki göstergelerle kurduğu ilişkiden almaktadır. Çağrışımsal bağıntıda ise aralarında ortak bir yön bulunan sözcükler, çağrışım yoluyla bellekte birbirine bağlanmaktadır.

Saussure’e göre, dil göstergeleri nedensizdir. Gerçeklik düzleminde gösterge ile gösteren arasında hiçbir doğal ilişki bulunmamaktadır. Ancak gösterge bir dilsel toplulukta yerleştikten sonra, bireyin göstergeyi değiştirmesi mümkün değildir (Saussure, 1998:111- 112)

Yapısalcılara göre, eser herhangi bir nesneye gönderme yapmamakta, ayrıca birey özneyi de ifade etmemektedir. Birey, özne ve nesneyi devre dışı bırakan kuram, bu ikisi arasında duran bir kurallar sistemi olduğunu öngörmektedir. Bununla birlikte, yapısalcılar “ideal okur”dan söz etmektedirler. Bu kavram, Noam Chomsky’nin dilin temelindeki kurallara sahip olma anlamına gelen “dilsel yeterlilik” kuramından etkilenecek geliştirilmiştir. Yapısalcılara göre ideal okur, bir metni eksiksiz anlayabilecek bilgi temeline sahiptir. İdeal okur, toplumsal belirleyicilerden muaf tutulmaktadır (Eagleton, 2004: 143- 153).

Dilbilim, yapının anlatım tarzına değil de anlatılana, gösterene değil de gösterilene dayandığı için artsüremlilik ve eşsüremlilik birbirinden farklıdır (Piaget, 1999: 75).

Saussure, dili eşsüremlili bir bakış açısıyla incelemektedir. Eşsüremlilik, bir arada bulunan ve bir dizge oluşturan ögeler arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Dolayısıyla eşsüremlilik, toplumsal bilincin göremediği ve aralarında dizge oluşturmada birbirinin yerini alan ardışık ögelerin incelendiği artsüremlilikten ayrılmaktadır. Eşsüremlilik sadece konuşan bireyin bakış açısı söz konusudur. Bir şeyin gerçeklik oranını anlamak için bireyin bilincinde hangi ölçüde yer aldığını araştırmak yeterlidir. Artsüremlilik ise zamanın akışını geçmişten günümüze inceleyen öngörüllü bakış ile zamanın akışını günümüzden geçmişe doğru izleyen bakışı birbirinden ayırmaktadır. Eşsüremlilik her dildeki olgular bütünü ele almaktadır. Artsüremlilik ise ele alınan olguların aynı dile ait olması gerekmektedir (Saussure, 1998: 140- 152).

Saussure’un dilbiliminden gelişen yapısalcılık, Levi Strauss’un çalışmalarında modern şeklini almıştır. Levi Strauss, ana terim olarak işareti almış ve yapısalcı kavramları antropolojik verilere dönüştürerek değişik toplumsal örgütlenme biçimlerini incelemiştir. Bu toplumların insanların birbirleriyle ve dünyayla olan ilişkilerini inceleyen Levi Strauss, toplumların örgütlenme mantıklarını açıklamaya çalışmış, toplumların ilişkilerini incelerken bu ilişkileri doğuran temel ilişkileri bulmayı amaçlamıştır. Mitleri inceleyen Levi Strauss’a göre mitler tek başına değil, dil gibi

farklılıklar ve karşıtlıklar bütünü olarak anlaşılmaktadır (Coward ve Ellis, 1985: 33-37).

Bir tür dil olan mitler, dilin ancak belirli şekilde birleştirildikleri zaman anlam kazanan ses birimleri gibi tek tek birimlere ayrılmaktadır. Bu bileşimleri yöneten yasalar ise anlatı yüzeyinin altındaki mitin gerçek anlamını oluşturan ilişkiler kümesidir. Bu ilişkiler insan zihninin kendisine içkindir, bu nedenle bir miti incelerken onu yapılandıran evrensel, zihinsel işlemlere bakmak gerekmektedir. Mitler zihinsel işlemlerdir ve düşünme aygıtları, gerçekliği sınıflandırma ve düzenleme biçimlerini açığa çıkartmaktadırlar. Düşünme işini yapan zihin, birey öznenin zihni değildir. İnsanlar mitler aracılığıyla değil, mitler insanlar aracılığıyla düşünmektedirler. Mitlerin belirli bir amacı yoktur. Bu nedenle yapısalcılıkta birey anlamın kaynağı ve amacı olarak görülmemektedir. Mitlerin kendi somut mantıkları bulunmaktadır ve tikel bilinci kendilerinin işlevi haline getirmektedirler (Eagleton, 2004: 133- 134).

Levi Strauss, öznelerin homojen olmadığını ve kendi kendisini denetleyemediğini belirtmektedir. Özne, varlığının farkında olmadığı bir yapı tarafından inşa edilmekte, bu yapının ve dönüşümlerin nesnesi durumuna gelmektedir. Levi Strauss'un yapısalcılık anlayışında yapı, sürekli bir üretim aracı olarak görülmemektedir. Bu nedenle yapı, tamamen oluşmuş nesne ve öznelerden meydana gelmektedir. Yüzeyde, bireysel alana özgü ampirik bir zenginlik vardır. Bunun altında ya da arkasında ise bu yüzeysel ampirik zenginliği üreten bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı, ilişkiler bütünüdür. Terimler arasındaki karşıtlıklardan meydana gelen yapı, dönüşüm ve değişimlere de uğrayabilmektedir (Coward ve Ellis, 1985: 41- 42).

Roland Barthes

Dilbilimin bir bölümü olarak gördüğü göstergebilimin ilkelerini yapısal dilbilimden yola çıkarak belirleyen Barthes'a göre dil, toplumsal bir kurumdur ve önceden tasarlanamaz. Bireyin dili tek başına yaratabilmesi ve değiştirebilmesi mümkün değildir. Dil, kuralları olan özerk bir kurumdur. Onu kullanabilmek için öğrenmek gerekmektedir (Barthes, 1979: 1-4).

Yapısalcılığın ilkelerini kabul eden Barthes toplumsal anlamların sistematik yapısı üzerinde durmaktadır. Mit analizi yapan Barthes, toplumsal formasyonun egemen

fikirlerinin nasıl evrensel ve doğal görünebildiğini açıklamıştır. Barthes'a göre yeme, içme, tatile gitme gibi mitler, başka bir anlamlandırma sistemi tarafından yönlendirilmektedir. Mitlerin dünyayı çelişkisiz ve kendiliğinden belli duruma getirdiğini belirten Barthes'a göre, mitler sayesinde burjuva gerçekliği içselleştirilmekte, günlük gerçeklik mit mekanizması tarafından doldurulmaktadır. Mitler, yüksek kültürün düşüncelerini gerçekleştirerek kamu düşüncesi haline getirmektedir (Coward ve Ellis: 51- 53).

Barthes'e göre gerçekçi metinde gösteren ile gösterge arasında özdeşlik kurulmakta ve bu özdeşlik dünyanın kabul edilmiş genel görünümünü temsil etmektedir. Okuyucu ise anlatının söylemi içinde kurulan bu özdeşliği gerçeğin ta kendisi olarak kabul etmektedir. Metin içinde gösteren ve gösterilen özdeşleşirken gösterilen öne çıkmakta, gösteren ise saydamlaşmaktadır (İnal, 1996: 57).

Barthes'e göre bir cümlemin dilbilim açısından birçok düzeyi (ses bilgisel, ses bilimsel, dil bilgisel ve bağlamsal) vardır. Her düzeyin kendine özgü birimleri ve özel bağıntıları vardır ancak hiçbir düzey tek başına anlam yaratmamaktadır. Belli bir düzeye ait her birim, bir üst düzeye katıldığı sürece anlamlı durumu gelir (Barthes, 1988: 16)

Mit mekanizması, alışılmış temsil biçimlerinin gündelik nesneler ve pratiklerle iç içe geçmesine yol açmakta, böylece ideolojik anlamlar, sağduyu düzeyindeki gerçeklik olarak algılanmaktadır. Bu nedenle iki anlam sistemi bulunmaktadır: Düz anlam ve yan anlam. Bu iki anlam sistemi arasında sürekli bir hareket bulunmaktadır. Yan anlam, düz anlama iliştilirilmiş, açıkça söylenmeyen, sezdirilen anlamdır. Mitler, dünyayı kavramlaştırma ve anlamlandırmanın özel bir sürecidir. Mit, dil yetisini egemen düzen için kullanmaktadır. Bu kullanımın amacı ise insanlar tarafından yaratılmış gerçekliği doğallaştırmak ve tarihsizleştirmektir (Coward ve Ellis, 1985: 54- 56).

Her anlamlama dizgesi, anlatım düzlemi ve içerik düzlemini kapsamaktadır ve anlamlama bu iki düzlem arasındaki bağlantıya eşittir. Yananlamların kendisi de bir dizgedir ve gösteren, gösterilen ile bunları birbirine bağlayan anlamlamayı kapsamaktadır. Yananlam gösterenleri, düz anlam dizgesinin göstergelerinden oluşmaktadır. Birçok düz anlam göstergesi bir tek yananlam oluşturmak için bir araya gelebilmektedir. Düz anlamlı büyük söylem parçaları, yananlam dizgesinin bir tek birimini oluşturabilmektedir. Dolayısıyla yananlam, düz anlamlı bir bildiriye ne kadar

kaplasa da söylemin oluşması için mutlaka düz anlamdan bir şeyler kalmaktadır (Barthes, 1979: 87-89).

Barthes, 1966'ta yayımladığı “Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş” adlı çalışmasından sonra ruh betimsel odaklı bir göstergebilimsel yaklaşıma yönelmiştir. 1970'ta yayımladığı S/Z'de bu yönelimi yansıtmaktadır. Barthes, S/Z'de betik olarak tanımladığı metni, yazınsal yapıttan ayırmakta ve anlam taşıyan bir olgu, bir yapılaştırma olarak değerlendirmekte ve metni okunabilir ve yazılabilir metin olarak ikiye ayırmaktadır (Barthes, 1996: 9-16).

Barthes, yazılabilir metinlerin, okuyucuyu dilin tüketicisi değil, üreticisi haline getirdiğini belirtmektedir. Klasik gerçekçi metinler ise okuyucuyu sadece tüketici olarak görmektedir. Barthes, anlatı çözümlemesi olarak metnin ağır biçimde tekrar okunması gerektiğini belirtmektedir. Yazara göre bir kez okunup tüketilen metinler okurcul metinler, her okunuşunda kendini yeniden yazan metinler ise yazarsıl metinlerdir. Tekrar okuma, metnin gerçeklik oyununu bozmaktadır. Önemli olan metnin yapısı değil farklı okumalardır (Coward ve Ellis, 1985: 86; İnal, 1996: 57).

Barthes, S/Z'de okumayı bir çalışma olarak değerlendirmekte, okuma yazımsal bir edimden söz etmektedir. Barthes'a göre okumanın kendi dizgeselliğinden başka kanıtı yoktur. Bir dil yetisi olan okuma; anlamlar bulmak, anlamlar bulmak da onları adlandırmaktır. Bu adlandırılmış anlamlar ise başka adlara doğru kaymakta, onları çağırılmaktadır. Adlandırmaların bir araya gelişi ise yeniden adlandırılmalı, böylece metin geçip gitmektedir. Barthes, çoğul metinlerde bu anlamların unutulmasının doğal olduğunu belirtmektedir. Barthes'a göre klasik metnin okunması zorunlu bir düzen içinde gerçekleşir; ancak onu adım adım yorumlamak, zorunlu betiğin girişlerini yenilemekte ve onu fazlaca yapılandırmaktan, ona düşünceleri dile getiren bir yazıdan gelecek ve onu kapatacak ek yapıyı vermekten kaçınmaktır (Barthes, 1996: 20-23).

2. Söylem Kuramları

Yirminci yüzyılda dil çalışmaları, insanlığı, toplumsal tarihi ve bir toplumun nasıl işlediğinin yasalarını anlamak için bir yol açmıştır. İki yolda ilerleyen dil çalışmalarının ilki; özel bilgi nesnesi olan dilin kendisinin işleme yasaları olan senkronik dilbilimdir. Bu çalışmalar, gelişme, konuşmayı bir dil eşdeyişle kendi işleme yasaları olan özgül bir

sistem olarak düşünmeyi mümkün kılmıştır. Dil çalışmalarındaki ikinci yol ise bütün toplumsal pratikleri, anlamlar, anlamlandırma ve öznel arasındaki değişim devreleri olarak görülebileceği ve sistematik gerçeklerin incelenmesi için model olarak dilbilimin örnek alınabileceği varsayımına dayandırılmıştır. Bu yaklaşıma göre, bir toplumsal bütünlüğü oluşturan bütün pratikler, dil içinde var olur, dolayısıyla dili toplumsal bireyin inşa edildiği yer olarak görmek mümkündür. Bu çalışmalar, insanın özne olarak, eşdeyişle bir topluluğun dili kullanan bireyi, toplumsal ve tarihi bir varlık olarak ele alınmasını sağlamıştır. İnsan, toplumda maddi rolü olan, toplumsal olarak meydana getirilmiş bir süreç olarak incelenmektedir. İdeoloji ise dilde üretilen bir öznenin kendi kendisini temsil edebilme yolu, böylelikle de toplumsal bütünde eylemde bulunabilmesi ve temsil edişlerin sabitliğinin de ideolojinin işlevi olması şeklinde ele alınmaktadır (Coward ve Ellis, 1985: 9-11).

Yapısalcı yaklaşım, gerçek dünyadaki şeylerin ve olayların kendilerine ait tümleşik, tek ve içsel anlamlar içermediklerini belirtmektedir. Anlam, dil ve simgeleştirme aracılığıyla üretilen toplumsal bir pratiktir. Anlamın üretilmesi, olaylara farklı türden anlamların atfedilmesi demektir. Bir anlamın düzenli olarak üretilmesi ise bu anlama güvenilirlik, meşruluk ve sorgulanmaksızın kabullenirlik sağlamasına bağlıdır. Anlamlandırma iktidarı, toplumda yansız bir güç değildir. Anlamlandırma, çekişmeli ve çatışmalı konulara gerçek ve olumlu bir güç olarak katılmaktadır. (Hall, 2005: 89- 92).

Yapısal dilbilim ve bütün toplumsal pratikleri dil olarak analiz edebilme olanağı, işaretin incelenmesinden doğmuştur. Gösteren ve gösterilen arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve bu iki öge arasındaki karşıtlığın incelenmesi amaçlanmıştır. Saussure tarafından incelenen gösteren ve gösterilen arasındaki farklılık, gösterenlerin arasında anlam üretimine giren ilişkilerin incelenmesine olanak sağlamıştır. Gösteren ve gösterilen, başka gösterenlerle ilişkilerde belirginleşmektedir. Anlam ise farklılıkların sistematik olarak düzenlenmesiyle üretilmektedir (Coward ve Ellis, 1985: 12).

Saussure'ün toplumsal anlamı göstergenin, gösteren ve gösterilen öğeleri arasındaki bir ilişki olarak tanımlamasının ardından Barthes, düz anlam ve yananlam ayrımını getirmiştir. Barthes'in yaklaşımı "yorum" sorununu gündeme getirmiştir. Bu durum toplumsal olguların dil gibi çözümlenmesinin yerine, söylemin çözümlenmesini

beraberinde getirmiştir. Söylemin bir süreç olarak analizi, dilin bir yapı olarak analizinin yerini almıştır (Sancar, 2008: 104- 105).

Söylem, düşünsel üretim sürecine dayanmaktadır ve kültürel, ideolojik alanlar dışında ekonomik ve politik alanlarla da ilişkilidir. Dilsel bileşenlerin yanı sıra görsel, göstergesel, davranışsal vb. ifade biçimlerini de kapsayan söylem, eylemden bağımsız değildir; farklı bağlamlarda söylemsel ve eylemsel pratiklerle bütünleşmektedir (Çoban, 2003: 245).

“Söylem” kavramında, metinlerde beliren dilsel biçimleri ve kendi özelliklerindeki değişimi belirleyen toplumsal ilişkilerle süreçleri çakışmaktadır. Toplumsaldaki bu çakışmanın bir yönünü de dil oluşturmaktadır. Bu dil ise ideolojinin maddi bir yönüdür ve ideoloji tarafından kuşatılmıştır. Bununla birlikte söylem, yapılar tarafından biçimlendirilmekte, aynı zamanda da yapıları biçimlendirerek yeniden üretmektedir. Bu yapılar, söylemsel/ideolojik bir doğaya sahiptir. Politik ve ekonomik yapılar, pazar ilişkileri, cinsiyet ilişkileri, devlet ve eğitim gibi toplumsal kurumlardaki ilişkiler söyleme içkindir (Fairclough, 2003: 158,159).

Toplumsal pratikler, ideolojiyi içselleştirerek yeniden üretmektedirler. Bu toplumsal pratiklerden biri de dildir. Olay ve nesnelerin nasıl adlandırıldıkları, hangi sıfatlarla sunuldukları, bunlara atfedilen olumlu ya da olumsuz değerler dil dolayımıyla gerçekleşen ideolojik yansımalarıdır. Bu ideolojik belirlenimler ve etkilenimler, dil kullanımına yerleşerek doğallaşmakta ve ideoloji görünmez hale gelmektedir. (Akca, 2009: 83).

Fairclough (2003: 159-162)’a göre, söylem, toplumsal pratikler ve ilişkilerle olan bağında yalnızca temsili değildir, aynı zamanda bir bileşendir. Söylem, toplumsal dünyayı dolduran ilişkilerin, özne ve nesnelerin yaratılmasında ve yeniden yaratılmasında etkin rol oynamaktadır. Aile içinde anne, baba ve çocukların ilişkisi, ailenin toplumsal yapı içindeki yeri söylemin ideolojik süreci tarafından belirlenmektedir. Bununla birlikte Fairclough, söylemi üç ögenin bileşimi olarak değerlendirmektedir: toplumsal pratik, söylemsel pratik (metin üretimi, dağıtımı ve tüketimi) ve metin. İdeoloji ise ilk olarak, metinlerin üretimi ya da yorumlanmasında kullanılan öğelerin yatırımında ve bunların söylemin düzeninde birbirlerine eklemlenme yöntemlerinde devreye girmektedir. Daha sonra bu öğelerin birbirine eklemleniminde ve söylemsel olaylarda söylemin düzeninin yeniden eklemleniminde rol oynamaktadır.

Hall, ideoloji ve dilin birbirine bağlantılı olduğunu, ancak iki kavramın tıpatıp birbiriyle aynı olmadığını belirtmektedir. İdeolojik söylemler, var olan söylemler silsilesi içine zaten konumlanmış olan öznelere katmaktadırlar. Bu nedenle ideoloji, dil ve söylem aracılığıyla eklemlenmektedir. İdeolojik terimler ve ögeler, sınıflara kesin bir şekilde ait değildir. İdeolojik terimler ve ögeler zorunlu olarak sınıf konumlarından kaynaklanmamaktadır. Bir toplumsal grubun ya da bireyin ideolojik konumu, sınıf konumu ile tanımlanamamaktadır. Bu nedenle anlam üzerindeki mücadelenin nasıl yürütüldüğü önemlidir (Hall, 2005: 107- 110).

Söylemi hem konuşma hem de yazılı metin olarak gören söylem çözümlemecileri, söylemin anlamı nasıl belirlediği sorununun hem belirleme hem de değişme yanıyla ilgilenmişlerdir. Anlamın nasıl belirlendiği üzerinde duranlar, söylemin hangi toplumsal koşullar altında gerçekleştiğini araştırmışlardır. Söylem ve anlam arasındaki ilişki, söylemin anlamı taşıması, kurması ve değiştirmesinin yanı sıra anlamı sabitlemesi ya da kapatması olarak da incelenmiştir (Sancar, 2008: 111).

Volosinov, göstergelerin alanını ve ideolojiyi eş süreli olarak değerlendirmektedir. Ona göre anlam, göstergelerin maddi cisimlerinde oluşmaktadır. Bu göstergeler, gerçeğin yansıması değil, bütünleyici bir parçasıdır. Volosinov, farklı ideolojilerin aynı dil içinde dile getirildiğini, aynı dilsel grup içinde kesiştiğini belirtmektedir. Dolayısıyla gösterge, sınıfların mücadele alanından gelmektedir. Anlam, sosyal ilgilerin rekabeti ve ideolojilerin çatışma alanı içinde oluşmakta ve onların dinamizmi içinde sürekliliğini sağlamaktadır. Volosinov'a göre muhalif sosyal sınıfların çıkarları arasındaki mücadele olarak ideoloji, göstergelerin anlamı düzeyinde belirlenmektedir (Eagleton, 1991: 194-195).

İktidar mekanizmalarını ve tekniklerini açığa çıkarmak, iktidarın mikro ilişkilerini çözümlemek isteyen, toplumun merkezi siyasal düzeyindeki iktidarın evrensel tanımını oluşturmak yerine, iktidarın bireylerin hücrelerine nasıl işlediğini çözümlemeye çalışan Foucault, iktidarın bilgiden ayrı olarak algılanamayacağını, iktidarın işleyişinin yeni bilgi nesneleri ve bilgilenme sistemleri yaratacağını öne sürmektedir. Foucault, Althusser'in tersine bilim ve ideoloji karşıtlığını reddetmektedir. Ona göre söylemler, doğru ya da yanlış; bilimsel ya da ideolojik değildir. Her toplumun kendi gerçeklik düzeni, doğru olarak kabul edilmiş söylemleri ve neyin doğru olduğuna karar verilmesini sağlayan mekanizma ve yöntemleri bulunmaktadır. Ona göre söylemin

nesnelerinin söylem dışında bir gerçekliği yoktur. Söylemi üreten özne değil, özneyi üreten söylemdir (Larrain, 1995: 129- 133).

Foucault'ya göre söylemsel ifadeler, sözcüklerin birbiriyle olan ilişkisi, önerme ya da cümle değildir. Söylemler, göstergelerden oluşur. Konuşma, nesneleri düzenli olarak biçimlendiren bir pratiktir. Söylem, göstergelerin birleşimidir, fakat onların ne yaptığından çok, nesneleri nasıl belirlediği ile ilgilidir (Foucault, 2007: 50-54).

Foucault'ya göre birey iktidar ilişkileriyle belirlenmekte ve iktidar, toplumsal gerçekliğin değişmez bir ilkesidir. İktidar belli bir sınıfın elinde değildir ve gerçekliği, nesne alanlarını ve doğruluk törenlerini üretir. İktidarın uygulamasını, yeni bilgi nesnelerinin ortaya çıkması ve onları yaratması bağlamında düşünen Foucault, bilgi olmadan iktidarın uygulanması ve bilginin var olmasını olanaksız görmektedir. Ona göre özne, çok yönlü, dağınık ve belli bir merkezden yönetilemeyecek söylemlerin beşiğidir. Foucault'ya göre söylemler, başlı başına iktidardır, bu nedenle başka bir yerde maddesel bir güç aramak gereksizdir (Sarup, 1993: 91-98).

Eleştirel yaklaşıma göre; anlam, kendine özgü doğası gereği çok anlamlı ve bağlam bağımlıdır. Pek çok anlam arasından tercih edilen anlam, mücadele içinde kısırılmakta ve bu mücadele sırasında oluşmaktadır. Bu başatlık, yapıların içinde baştan verili değildir, temsili pratikler içinde sürekli mücadelenin sonucunda oluşmaktadır. Toplumsal yapıların ve ilişkilerin içinde verili olmayan anlamlar, belirli kültürel ve siyasal pratikler aracılığıyla, çeşitli toplumsal konumlara eklenmekte toplumsal özneleri oluşturdıkları ve yeniden oluşturdıkları ölçüde toplumsal olarak işlev görmektedirler (Hall, 1997: 90- 91).

Eleştirel söylem çözümlemesine göre; dil, tek başına güçlü değildir, güçlülerin onu kullanmasıyla güç kazanmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, güç içindeki dil kullanımının nasıl olduğu üzerinde durmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, toplumsal birimler ve güç pratikleri içinde, dilin nasıl kurulduğu ve anlamı nasıl ilettiğini anlamak amacıyla disiplinler arası çalışmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesine göre, metin içinde farklı söylemlerin bir araya gelmektedir. Bu nedenle metinler, farklı söylem ve ideolojilerin mücadele alanıdır (Weiss ve Wodak, 2003: 14-15)

van Dijk, toplumda söylem denetimini güçlülerin gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Biçimsel, kamusal ya da basılı söylem tipleri açısından daha güçsüz

olanlar ise genellikle alımlayan durumundadır. van Dijk’a göre iktidar, yalnızca söylem içinde ya da söylem yoluyla görünmemektedir; ayrıca söylemin gerisindeki toplumsal güç de önemlidir. İktidarın dolaysız olarak uygulanması ve dışa vurulması, çeşitli söylem türleri, içerikleri ve üsluplarına farklı erişim derecelerine sahip olunmasıyla gerçekleşmektedir (van Dijk, 2005: 319- 320).

İdeoloji, grup ya da sınıf bilincine gönderme yapmaktadır. Grubun üyelerinin çıkarlarının gerçekleştirildiği sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel pratiklerin temelini oluşturan grup ya da sınıf bilincidir. İdeolojinin kendisi ve ideolojik pratikleri harekete geçiren ise devlet, medya, eğitim, kilise gibi kurumların yanı sıra resmi olmayan bir kurum olan ailedir. Klasik Marksist kuram, İdeolojilerin başat ideolojiler tarafından sıklıkla yeniden üretildiğini savunmaktadır. van Dijk ise klasik Marksist teorinin tersine başat grup ya da sınıfların kendi ideolojilerini gizleme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Böylece, başat grubun ideolojisi çoğunluk tarafından genel ya da doğal değerler, normlar olarak kabul edilmektedir. Böylece, ideolojik yeniden üretim oydaşmaya dönüşmekte ve iktidar hegemonyayı gerçekleştirmektedir (van Dijk, 2005: 323).

Göndergesel dil yaklaşımına göre, dil gerçek karşısında saydamdır. Althusser’e göre ideoloji, kapalı bir çember içinde hareket etmekte ve bilgiyi değil bildiğimiz şeyleri tanımlamaktadır. Hall, ideolojik söylemlerin bilinene gönderme yapma işlemiyle hem kendi kendilerini toplumun ortak bilgi deposunda ürettiklerini hem de bu bilgi deposunu seçmeci bir şekilde yeniden ürettiklerini belirtmektedir. Anlamanın, şeylerin nasıl anlamlandırıldığına bağlı olması, aynı olayın farklı tarzlarda anlamlandırılabilceğini göstermektedir (Hall, 2005: 99- 102).

van Dijk, ideolojinin yeniden üretiminde toplumsal pratikler ve kurumların rolünü kabul etmekle birlikte, ideolojinin kendisinin bu pratikler ve kurumlarla aynı olmadığını belirtmektedir. van Dijk’a göre ideoloji toplumsal bir biliş olarak, bir grup, sınıf ya da toplumsal oluşumun üyeleri tarafından paylaşılmaktadır. Bu anlayışa göre; ideoloji, toplumsal önyargıları da kapsamakla birlikte bilgi, kanaatler, tutumlar ve toplumsal tasarımlar gibi diğer toplumsal bilişlerin oluşum, dönüşüm ve uygulamasını sağlayan karmaşık bir bilişsel çerçevedir. Bu toplumsal bilişler ise toplumsal oluşum ya da kurumların üyelerine ait bir özelliktir. İdeolojilerin hepsi toplumsal gerçeklerin çıkarları doğrultusunda yeniden üretilmektedir (van Dijk, 2005: 324).

Egemen ideolojik formasyon, değerler, düşünceler ve inançlarla ilgili bir dizi söylemden oluşmaktadır. Bu ifade ve inançlar, belli maddi aygıtlarda fark edilmektedirler ve maddi üretim yapılarıyla bağlantılıdır. Ayrıca, bu ifade ve inançlar öznelarının kendi toplumsal çevreleri ile olan ilişkilerini gerçeğin çarpıtılmasını garantileyecek şekilde yansıtmaktadırlar. Bu çarpık gerçək ise egemen toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. İdeoloji, ideal tipi değil, herhangi bir toplumda bulunan belirli egemen ideoloji birliğini belirtmektedir (Eagleton, 1985: 66).

Toplumsal rıza, metinsel pratikler ve bu metinlerin okunma pratikleri dolayımı ile kurulmaktadır. Ayşe İnal (1996: 93), bu noktada haberi ve tüm medya metinlerini bir söylem olarak kavramanın önemini vurgulamaktadır. Bu söylem, toplumdaki güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların söylemleriyle örtüşmekte ve popüler kültürün dolayımını gerektirmektedir.

3. Haber Söylemi

Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Gerçeğe dayandırılan haberin doğruluğu kanıtlanır olmalıdır. Toplumsallaşmanın bir parçası olarak haber, varlığı sorgulanmaksızın kabul edilen ve var olan biçimi içinde anlamlandırılmaya çalışılan sosyal bir fenomendir (İnal, 1997: 135; Tokgöz, 1996: 117).

Basını yasama, yürütme ve yargı yanında dördüncü güç olarak niteleyen yaklaşımlara göre medya, temsili demokrasilerde çoğulculuğu sağlayan en önemli araçtır. 19. yüzyılda gazetelerin ucuzlaması ve kâr eden kapitalist işletmelere dönüşmesi ile habere, gazeteciye ve gazetelere bakış açısı da değişmiştir. 20. yüzyılın başında ise basın özgürlüğü kavramı çoğulcu liberal yaklaşımla iç içe geçmiş ve yeniden tanımlanmıştır. Çoğulcu yaklaşıma göre, siyasal iktidar toplumun temeline yayılmıştır. Seçimlerde oy kullanmakla gerçekteşen siyasal katılım, aynı zamanda baskı gruplarının siyasal iktidar üzerinde denetim kurmasıyla da gerçekteşmektedir. Basının bu noktadaki işlevi ise dördüncü güç olarak kamuoyunu bilgilendirmek, bireyleri çıkarları konusunda düşünmeye yöneltmek, geri planda kalan sorunları gündeme getirmek ve sorunlara çözüm yolları önermektir. Bu bakış açısı haberciliği medyanın başat görevi olarak

tanımlamaktadır. Medya, liberal çoğulcu bir ortamda çoğunluğun sesi, yaratıcısı ve kendisi olarak işlev görmektedir (İnal, 1997:136).

Liberal medya araştırmalarının egemen olduğu dönemin sonlarına doğru, oydaşma ve sapkınlık üzerine çalışmalar başlamıştır. Çalışmaların temel sorusu, oydaşmanın hangi çıkara göre işlediği ve bu düzenlemenin hangi özel gücü güçlendirdiğidir. Toplumsal denetim ve toplumsal düzenin sürdürülmesinde, toplumsal denetimin oynadığı rol üzerinde durulmuştur. Hall, toplumsal düzene gösterilen rızanın özel bir toplum biçimi etrafındaki oydaşma olduğunu belirtmektedir. Bu oydaşma, belli toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılar dizisinin kuralları içinde bütünleşmek anlamına gelmektedir. Toplumsal, siyasal ve hukuksal disiplinin güçlendirilmesi için toplumsal düzen kurulmalıdır. Çalışmalar, oydaşmanın kendiliğinden mi oluştuğu, yoksa karmaşık bir toplumsal inşa ve meşrulaştırmanın sonucu mu olduğu üzerine odaklanmıştır. Hall'a göre ekonomik sermayenin ve siyasal iktidarın yoğunlaşmasıyla zenginlik ve otoritenin eşitsiz dağıldığı bir toplumun var olan düzeninin desteklenmesi ve sağlamlaşması için popüler rızanın üretilmesi gerekmektedir. Bu noktada medyanın toplumsal rolü sorgulanmıştır. Hall'a göre medya, oydaşmanın oluşumu sürecinde oynadığı rol çerçevesinde yeniden kavramlaştırılmalıdır (Hall, 2005: 81- 83).

Liberal anlayışa göre medya, toplumsal gerçekliği bir ayna gibi yansıtmalıdır. Ancak dil, anlamları olduğu gibi bir kişiden diğerine aktarmamaktadır. Olaylar hakkında söylenen her söz, her düşünce, dilin dolayımından geçmektedir. Bu nedenle mutlak bir nesnellik mümkün değildir. Haber de dili kullandığı için tarafsız olamaz. Gazeteciler, haberlerde akredite kaynakların durum tanımlarına yer vermektedirler. Dolayısıyla haber, bu kaynakların seçtikleri sözcükler doğrultusunda çerçevelenmektedir. Sözcük seçimlerinin yanı sıra anlam, cümle yapıları içinde de oluşmaktadır. Yapılan vurgularla da habere yorum katılmaktadır. (İnal, 1995: 115).

Hackett, haberde yanlılık çalışmaları üzerine yaptığı araştırmada bu çalışmaların ortak önermelerini belirlemiştir. Bu belirlenime göre; medya gerçek dünyayı doğru ve dengeli yansıtmalıdır. Nesnellik ideali, olguların gazetecilerin yorum ve değer yargılarından ayrılabilceğini öngörmektedir. Ayrıca gazeteciler, gerçek dünyaya ilişkin olaylara mesafeli durmalıdırlar. Gazeteciler, doğruların aktarımında tarafsız bir dil kullanmalı ve haber yazma tekniklerine uymalıdırlar. Haber medyası, günün en önemli olaylarını izleyerek, okuyucu için de önemli olan olayı haber yapmalıdır. Yansız medya,

toplumda var olan bütün karşıt siyasi görüşleri dengeli olarak ele almalıdır. Kişisel görüşlerin habere girmesine neden olan siyasal önyargılar ve toplumsal tutumlar, dengeli ve doğru haberciliğin önündeki en önemli engeldir. Belli bir siyasi aday, parti ya da çıkar grubunu farkında olmadan diğer gruplara tercih etmek, medyada ortaya çıkan en önemli siyasi ve ideolojik yanlılıktır. Hackett, nesnelliğin gazetecilik pratiklerinin ölçütünü oluşturan dengelilik ve çarpıtmama arasında bir çatışma olduğunu belirtmektedir. Bu kavramlar epistemolojik düzeyde de çelişmektedirler. Mannheimci rölativist epistemoloji, yanlılıktan kaçınabilmek için birbiriyle çelişen kavramların dengeli bir şekilde verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, pozitivizm temelli çarpıtmadan uzak durma amacı, rölativizme karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre yanlı davranan bir gazetecinin görünürlüğü engelleyici olgular son kertede de olsa kendini göstermektedir (Hackett, 2000: 37- 38).

Gazetecinin eylemlerinin ne olduğu ve ne olması gerektiğine ilişkin ön kabuller haberi tanımlamaktadır. Haberde olay ya da olgunun kendisi değil, belli ölçütlere göre seçilen ve belli bir süreç içinde yine belli ölçütlere göre sunulan kısmı yer almaktadır. Bu seçim ve sunum süreci ise haber değerlerinin önemine vurgu yapmaktadır (İnal, 1997: 137).

Eleştirel çalışmalar, durum tanımları üzerinde durmuştur. Şeylerin nasıl tanımlandığını sorgulayan bu yaklaşıma göre gerçeklik, belli bir tarzda kurulmaktadır. Medya, gerçekliği hem yeniden üretmekte hem de tanımlamaktadır. Gerçeklik tanımları, dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretilmektedir. Medya, şeylere anlam verme işini gerçekleştirmektedir (Hall, 2005: 84).

Yapısalcı araştırmalar, sahiplik ve rekabet yapılarının değişimi ve profesyonel standartlardaki değişkenleri açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmalar, haberlerin politik sonuçları ile ilgilenmektedirler. Siyasal iletişim alanındaki hızlı gelişme, araştırmacıları haber ve kamu kurumları arasındaki ilişkiyi keşfetmeye yönlendirmiştir. Bu çalışmalar, basit bir aktarma aracı olarak gazetelerin bazı maddesel ilişkileri bloklaması ve temsil ilişkilerinin düzenini ihmal etmesi üzerinde durmaktadır. Resimler ve sözcüklerle kuşatılmış gazete formu, bu çalışmalar tarafından kademeli olarak betimlenen, tamamen hayali ilişkilerle sıralanmış fiziksel bir varlık göstermektedir (Barnhurst ve Nerone, 1996: 4).

Nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi haber değerleri, haberin söylemsel yapısı içinde iktidar/güç sahibi kişi ve kurumların olaylara getirdikleri açıklamaların inanılabilirliğini kurmasını sağlamaktadır. Nesnellik stratejisi ile statüko içinde yer alan ve statükoyu sürdüren kurumların öznel görüşleri, haber söylemi içine yerleşmektedir. Haber, profesyonel etik kodlar içinde yapılanmış bir söylemdir. Profesyonel etik kodlar, haber metinlerinde kapanmaya da neden olmaktadır. Başkalarının görüşlerini içeren metinler olan haberlerde çoğunlukla, siyasal iktidarı paylaşanların, baskı grupları sözcüklerinin, yasama, yürütme ve yargının üst düzey görevlilerinin görüşleri yer almaktadır. Alternatif düşüncelere ise çok az yer verilmektedir. Dolayısıyla haber metinleri, resmi söylemin karşıtlarına en az yer veren, en kapalı metinlerdir (Dursun, 2003: 74- 78; İnal, 1997: 142).

Haberi kültürel bir form olarak gören Schudson, haber medyasını anlamak için haberi neyin ürettiğini anlamak gerektiğini belirtmektedir. Schudson'a göre haber, ideoloji ve bilgiyle ilgili olmakla birlikte onlarla aynı değildir ve dolaylı olarak sosyal bir güçtür. Kültürel bir ürün olarak haber; sadece okuyucu, izleyici, devlet görevlisi ya da diğer elitlerin politik eylemleri değildir. Bir kültür formu olarak haber, toplumsal bilgidir. Haber, kurgusal değil, uzlaşımaldır. Uzlaşım, mesajların okunabilir olmasına yardım etmektedir (Schudson, 1995: 3-55).

Haber yapım sürecinde gazeteciler, olaya ilişkin kendi görüşlerini gizlemek için haberde kaynak kişilerin tanımlarına yer vermektedirler. Böylece kaynak kişi ve kurumların söylemleri yeniden üretilmektedir. Bununla birlikte kaynak kişilerin durum tanımlarının doğrudan ya da dolaylı aktarımı da haberde yanlışlığa sebep olmaktadır. Gazetecilerin sözcük seçimleri de farklı ideolojilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (İnal, 1997: 142).

Muhabirler, haberleri yazarken o konuda daha önce kullanılan sözcükleri kullanmaktadırlar. Böylece bu sözcüklere önceden yüklenen anlamlar, yeniden yürürlüğe girmekte ve var olan anlamlar yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla, haber metinleri anlamlarını kendi kendilerine kazanmamaktadır. Metinlerin anlamı, öteki metinlerle ve daha önceki metinlerle olan ilişkileri doğrultusunda kurulmaktadır. Muhabirlerin söylemleri hem kendilerini hem de adlarına söylemde bulundukları grup, kurum ve kişileri konumlandırmaktadır. Dolayısıyla, haberlerin söylemini incelemek,

medya kuruluşlarının ideolojik duruşunu ve siyasi iktidar karşısında gazetelerin ne ölçüde direnç gösterdiklerini belirlemek açısından önemlidir (Devran, 2010: 118,119).

Toplumda var olan güç/iktidar ilişkileri dil ve söylem alanı içinde kurulmakta ve sürmektedir. Bu nedenle dil bir mücadele alanıdır. Haber metnindeki kapanma, sözcük seçimleri ve cümle yapılarıyla ilgilidir. Örneğin; “Başbakan..... belirtti.” ifadesi, “Başkan..... öne sürdü.” ya da “Başbakan..... iddia etti.” ifadesinden farklı bir vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte alıntılanan konuşmanın tırnak işareti içinden çıkarılması da bu konuşmayı metnin kendi sesine dönüştürmektedir (İnal, 1996: 102).

Ayşe İnal (1996: 95- 96), haber üretim sürecini dört unsura dayandırmaktadır:

1. Habercilik; zamansal, mekansal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir örgütlenmedir. Dolayısıyla haber söylemi, gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşmaktadır.

2. Gazetecilerin profesyonel ideolojileri, haber söylemine yansımaktadır. Basının ticari bir işletmeye dönüşmesinin ardından oluşan yatay ve dikey tekelleşme ile gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirmektedir.

3. Haber metnlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve haberin üretim anı söylemi belirlemektedir. Toplumsal formasyon içinde var olan siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansımaktadır.

4. Medyanın ekonomi politikası, haber söylemini yapılandırmaktadır. Medya kuruluşlarının kârlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin üretilmesini gerektirmektedir. Bu durum ise çeşitliliği sınırlamakta, benzeşmeye neden olmakta ve daha çok satan konuların seçilmesine yol açmaktadır.

Medya kuruluşları kendi yapıları, çıkarları, iktidar ve diğer güç odakları ile olan ilişkileri doğrultusunda haberin bazı boyutlarını öne çıkarmakta bazı boyutlarını ise görmezden gelmektedir. Bu durum, medyanın sahiplik ve finansman yapısından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla haber metnlerinde alternatif açıklamalara yer verilmesi sorunlu bir durumdur. Metin içinde karşıt görüşler çoğu zaman inanılır bir konuma yerleştirilmemekte, egemen söylem içinde eritilmektedir. Bu nedenle karşıt açıklamalar, olayları çerçevelendirememektedir. Böylece söylemsel hiyerarşi içinde metinsel kapanma meydana gelmektedir. Haber metni hem kapalı hem de sıkıdır. Haber metnlerinde hem metnin söylemi egemen söylemler içinde kapanmakta hem de alternatif okumaları kapatmaktadır (Devran, 2010: 120; İnal, 1996:100).

Medya kuruluşları belli görüşler doğrultusunda haber metinlerini çerçevelemektedirler. Okuyucu ve haber metni arasında ise sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, haber metinlerinde yer verilen güç/iktidar sahibi kurum ve kuruluşların söylemlerini halkın sesine dönüştürmektedir. Bu dönüşüm; kaynaklar, anlatıcı ve okuyucu arasında bir diyalog oluşturmakta, haberin ikna ediciliği de bu diyalog sayesinde gerçekleşmektedir. Bu süreçte haber medyası, gerçeklik tanımlarını ve belli durum tanımlarını yeniden kurmaktadır. Dolayısıyla haber medyası, çoğulcuların iddia ettiği gibi egemen bir konuma sahip değildir. Ayrıca, egemen sınıf ve elitlerin çıkarlarının da doğrudan sözcülüğünü yapmamaktadır. Profesyonel ideolojinin dolayımı ve günlük pratiklerin yapılanması içinde medya görece bir özerkliğe sahiptir (İnal, 1996: 114- 115).

Haber söylemi, muhabirlerin kendi görüş ve ideolojilerini de içermektedir. Kendi destekledikleri kişilerin olumlu eylemlerine daha fazla yer veren muhabirler, bu kişilerin olumsuz eylemlerini ise pasif cümlelerle yapılandırmakta, aktörleri görmezden gelmektedirler. Bununla birlikte muhabirler, karşıt oldukları kişilerin olumlu eylemlerine haberde sınırlı bir şekilde yer vermekte, olumsuz eylemlerini ise daha ön plana çıkarmaktadırlar (Devran, 2010: 123).

van Dijk, bu durumu ideolojik kare olarak şu şekilde nitelendirmektedir:

1. Kendi iyi özellik ve eylemlerini vurgulamak,
2. Diğerlerinin kötü özellik ve eylemlerini vurgulamak ,
3. Kendi kötü özellik ve eylemlerini azaltmak.
4. Diğerlerinin iyi özellik ve eylemlerini azaltmak (van Dijk, 1998: 33).

Haber metinleri, diyaloga dayanmaktadır ve haber söyleminin bütünsel olarak kavranması gerekmektedir. Haberin mikro yapısına ilişkin birimler, haberin makro yapısı ve haber söyleminin toplumsal bağlamı içinde anlamlı olmaktadır. Bu nedenle, haberde sözcük seçimleri ve cümle yapıları önemlidir. Bu noktada Ayşe İnal, işaretin çok vurgululuğuna, cümle ve cümleciklerin etken ve edilgen oluşuna vurgu yapmaktadır. Farklı gramer yapılarına sahip dillerde, anlamın oluşmasında cümle içinde öznenin konumunu belirten sözcük ve ekler etkilidir. Haber metinlerinde anlatıcının dili, dilin sentaks kurallarına uymaktadır. Cümlelerin gramer yapıları sözcüklerin anlamını belirlemektedir. Haber içinde sözcük seçimleri, belli bir ideolojik tavır vurgulamaktadır. Toplumdaki güç/iktidar ilişkilerinin dayandığı cinsel, etnik ve dilsel

farklılıklar dil ve söylem içinde mücadeleye girmektedir. Örneğin; haberdeki “özgürlük savaşçısı” ya da “terörist” sözcükleri farklı ideolojileri yansıtmaktadır. Dolayısıyla dil içindeki mücadele, bir sözcük yerine başka bir sözcüğün kullanılması anlamına gelmektedir. Bu mücadele söylemlere ilişkindir ve sözcüklerin anlamı söylem içinde oluşmaktadır. Haberdeki hiçbir işaret masum değildir. Her sözcük farklı bir çıkarı temsil etmekte ve bir söylemsel topluluğu vurgulamaktadır. Kullanıldığı anda söyleme eklemlenen sözcük, farklı söylemler içinde farklı vurgular taşımaktadır. Sözcükler, söylem içinde vurgulanmakta, söylemler ise hegemonik mücadele içinde oluşmaktadır (İnal, 1996: 116- 123).

Haberi Söylem Olarak İnceleyen Çalışmalar

Ayşe İnal, “Yazılı Basında Polis ve Adliye Haberlerinin Söylemi” adlı çalışmasında Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah, Milliyet ve Tercüman gazetelerinde evlilik sorunları, hırsızlık, kaçakçılık, adam kaçırma, cinayet ve cinayete teşebbüs, intihar ve intihara teşebbüs haberlerini incelemektedir (İnal, 1995: 124, 125).

İnal (1995: 130), çalışmada, haberlerin hukuk ve düzenin korunmasındaki rolüne dikkat çekmektedir. Basın, hem yasal düzeni ve kültürel normları bozanları sergilemekte hem de okuyuculara bu düzene uyma yolunda telkinde bulunmaktadır. Dolayısıyla basında suçun ve sorumluluğun tanımları üzerine bir kapanma oluşmaktadır. Bu kapanma olaya ilişkin bağlam ve ardaan bilgilerinin verilmeyişi ile oluşturulmakta ve polis otoriteleri tarafından yapılan suç tanımı meşrulaştırılmaktadır sonucuna varmaktadır. Çalışmada, haber metnindeki kapanma söylemsel hiyerarşiye ilişkin bir sorun olarak değerlendirilmekte ve kapanmanın en önemli nedeninin üretim sürecindeki yapılanma ve profesyonel mesleki ideoloji olduğunu belirtilmektedir (İnal, 1995: 130).

Ömer Özer, “Türk-Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Söylemi” adlı çalışmasında, Türk-Yunan ilişkilerini konu alan ve iki ülkenin 1997 yılında Kıbrıs’ta ve Ege Denizi’nde gerçekleştirdikleri “askeri tatbikatların” haberlerini incelemiştir. Çalışma kapsamında tatbikatın içinde yer aldığı 10 Ekim- 10 Kasım 1997 tarihleri arasındaki haberler değerlendirilmiş, aynı zamanda bu dönemde Türk-Yunan ilişkilerine ilişkin gazetelerde yer alan haberler de çalışmaya alınmıştır (Özer, 1998: 67).

Çalışmada Cumhuriyet, Milliyet ve Türkiye gazeteleri örnek olarak alınmıştır. Özer bu gazetelerin seçiminde iki sebep olduğunu belirtmektedir: Birinci sebep, tekelleşmenin gazete içeriklerine olan yansımasından dolayı aynı gruptan gazeteler olmamasına özen gösterilmesidir. İkinci sebep ise çizgilerinin farklı olmasıdır. Cumhuriyet gazetesi, merkezden sola; Türkiye gazetesi, merkezden sağa; Milliyet gazetesi ise merkez ya da diğerlerine göre daha popüler olduğu için seçilmiştir (Özer, 1998: 67).

Çalışmada Türkiye'nin Türk-Yunan ilişkilerinden kaynaklanan egemen söyleminin gazetelere yansıyor yansımadığı üzerinde durulmuştur. Teun van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi modeli benimsenmiş, öncelikle haberlerin fiziki görünümü incelenmiş, daha sonra da modele bağlı olarak çözümleme yapılmıştır (Özer, 1998: 68).

Özer, incelenen haberlerin “Türk- Yunan ilişkilerinde gerilim taratan tarafın Yunanistan olduğu” yönündeki Türk egemen söylemini yansıttığını belirtmektedir. Haberlerde bağlam bilgisinin yok denecek kadar az olduğunu, haberlerde egemen söylemin yeniden üretilmesinde kaynak-muhabir ilişkilerinin ve muhabirlerin mesleki normlarının etkisi olduğunu ifade etmektedir. Çalışma sonucunda Özer, incelenen haberlerin, Liberal yaklaşım tarafından medyaya atfedilen 4. güç olma işlevi ve medya profesyonellerinde olması beklenen objektif olma özelliğini yansıtmadığını; tam tersine, haberi tarihsel, kültürel ve sosyo-ekonomik bağlam içinde tanımlayan, kendine özgü özelliklere sahip geleneksel anlatı olarak gören eleştirel yaklaşım içine yerleştiklerini belirtmektedir (Özer, 1998: 109-114).

Ömer Özer, Kazanılmış Hakkın Tersine Çevrilmesi: 1 Mayıs Olaylarının Türk Basınında Sunumu adlı çalışmasında Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah ve Türkiye gazetelerindeki “1 Mayıs” haberlerini makro ve mikro yapılarına göre çözümlenmektedir.

Özer'e göre (2001: 126- 127), gazeteciler zamanla yarışma, haber değerliliği ilkelerine bağlılık, çalıştıkları kurumların ekonomi-politiğinin dayatması gibi nedenlerle haberleri belli bir formatta vermektedirler. Bu nedenle 1 Mayıs haberlerinde işçilerin değerlendirmesi bulunmamaktadır. Ayrıca polisin düzeni ve hukuku koruyan güç olarak meşrulaştırıldığı haberlerde, yeterli güvenlik önleminin olmayışı ve yasa dışı eylemlerden haberdar olup olunmadığına yönelik vurgu yapılmamakta ve bağlam

bilgisi yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla haberin söyleminde egemen ideolojiye yer veren basın, kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesini sağlamaktadır.

Özer, “Haberin İdeolojik Duruşu: Eğitim-Sen Eyleminin Türk Basınında Temsili” adlı çalışmasında 26 Kasım 2005’te Eğitim-Sen’in Ankara’da düzenlemek istediği toplantı/eylem sırasında yaşananların gazetelere nasıl yansıdığı üzerinde durulmaktadır. Çalışma kapsamında Akşam (merkez/popüler), Birgün (muhalif), Cumhuriyet (Kemalist), Radikal (liberal sol), Yeni Çağ (milliyetçi) ve Yeni Şafak (muhafazakâr çizgide) gazeteleri incelenmiştir (Özer, 2012: 121).

Özer, çalışmasında haberleri yapısal yanlışlık sorunu çerçevesinde değerlendirmiş ve haberleri söylemindeki ideolojik üretimi ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın bulguları Teun Adrian van Dijk’ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi modeline uyarlanarak değerlendirilmiştir (Özer, 2012: 122)

Özer çalışmanın bulguları sonucunda şu belirlemeyi yapmaktadır: Haberler, başlıklardan itibaren belli bir anlamı inşa etmekte, tematik yapı unsurlar tekdüze bir anlam oluşturmaktadır. Söz konusu olay haberlerde yüzeysel olarak verilmekte ve haberler alıntı, tanımlama, konumlandırma vs. ile tek tipleştirilmektedir. Özer, değerlendirilen tüm gazetelerde ideolojik üretim yapıldığını belirtmektedir. Özer, bu durumun gazetelerin birincil tanımlayıcıların durum tanımlarını haberde yeniden üretmelerinden ve bağlam bilgisinin eksikliğinden kaynaklandığını belirlemiştir. Haberlerde anlatısal kapanma olduğunu, haber söyleminin ideolojik üretimle kapanarak kapalı metin olduklarını ifade eden Özer, medyanın ikincil tanımlayıcı olduğunu ve hegemonyanın başarılmasında işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır (Özer, 2012: 154-156).

Haber söylemi üzerine yapılan bir diğer çalışma ise Erdal Dağtaş ve Emre Canpolat tarafından yapılan “Berlin Duvarı’nın Yıkılışının Türk Basınındaki Sunumu: Cumhuriyet, Sabah ve Zaman Gazetesi Örnekleri” adlı çalışmadır.

van Dijk’ın Söylem Çözümlemesi Modeli temel alınarak yapılan çalışmada 11- 17 Kasım 1989 tarihleri arasındaki Cumhuriyet, Sabah ve Zaman gazetelerindeki haberlerin makro ve mikro yapıları incelenmektedir (Dağtaş ve Canpolat, 2009: 10- 12).

Çalışmanın bulgularından yola çıkarak araştırmacılar şu değerlendirmeyi yapmaktadırlar: 1980’li yıllardan itibaren özel sermaye kitle iletişim araçlarını etkisi altına almış ve yeni sağ politikalar bağlamında medya tekelleşmeye başlamıştır.

Dolayısıyla, 1980’li yılların siyasi ve ekonomik yapısı da medyadaki tek seslilik içinde yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Yeni sağ politikalar çerçevesinde kapitalist sistemin değerleri de toplumsal gerçeklik olarak sunulmuştur. Cumhuriyet, Sabah ve Zaman gazeteleri de Berlin Duvarı’nın yıkılışını yeni sağ politikalar çerçevesinde sunmuşlardır (Canpolat ve Dağtaş, 2009: 20- 23).

İsmet Parlak, “Türk Yazılı Basınında Batı Kimliğinin İnşası: Karikatür Krizi Örneği” adlı çalışmasında 30 Eylül 2005’te Danimarka’da Jyllands Posten’de yayınlanan Hz. Muhammed’e ilişkin karikatürlerin yarattığı tepkinin, özellikle olayın Doğu-Batı ve Hristiyan-Müslüman dünyası arasında bir krize dönüşmesi sürecinin Türk basınındaki sunumu üzerinde durmaktadır. Parlak, karikatür krizi bağlamında gerçekliğin nasıl yeniden kurgulandığını “kimlik, medeniyet ve biz-öteki” kavramları çerçevesinde ele almakta ve nasıl bir söylemsel yapı inşa edildiğini incelemektedir. Çalışmada krizin uluslararası planda en çok derinlik kazandığı 28 Ocak- 3 Mart tarihleri arasındaki Cumhuriyet, Milliyet, Radikal, Sabah, Türkiye ve Zaman gazeteleri incelenmektedir (Parlak, 2009: 179- 184).

Parlak, karikatür krizinin basına yansımaları konusunda şu sonuçlara varmaktadır: Gazeteler, karikatür krizi ile ilgili olarak “Batı karşıtlığı” temasını üretmektedirler. İncelenen altı gazetede de aynı tema üzerinde durulmaktadır. Ancak Cumhuriyet gazetesi bu temayı anti-emperyalist bakış açısıyla işlerken, din ve milliyetçilik konusunda hassas olan Türkiye ve Zaman gazeteleri ise Batı’nın İslam medeniyetine karşı olan eylemleri üzerinde durmaktadır. Gazeteler tarafından üretilen ikinci tema ise Batı’nın zalimliği karşısında İslam toplumunun mağdur ve mazlum oluşudur. Diğer bir tema ise karikatürlerin Batı tarafından İslam dünyasına yönelik bilinçli bir oyun/provokasyon olarak ortaya çıkarıldığıdır. Ortaya çıkan dördüncü nokta, medeniyetler çatışmasıdır. Bu durum Batı ile Doğu’nun kültürel farklılıktan dolayı birbirini anlamamasında ortaya çıkmaktadır. Parlak, gazetelerin karikatür krizinin nedenleri ve olayın nasıl anlamlandırılması gerektiği ve çözümü konusunda yönlendirme amacı içinde olduklarını belirtmektedir. Gazeteler bu konuda aktif olarak önemli bir rol oynamaktadırlar (Parlak, 2009: 220- 221).

Medyada kimlik inşası üzerinde duran Çağla Pınar Tunçer, “Yazılı Basında Mit’in Tekrarı ve ‘İçe’ Sallanan Bayrak” adlı çalışmasında Kırşehirli bir grup lise öğrencisinin, parmaklarını toplu iğne ile delerek kanlarıyla yaptıkları Türk bayrağını “Kalem tutan

eller artık silah tutmalıdır... Şehadet mertebesine erişmek istiyoruz. Bizi de askere alın” notuyla Genelkurmay Başkanı’na göndermeleri ve Büyükanıt’ın 10 Ocak 2008’de bir televizyon kanalındaki Terörle Mücadele Kahramanlarına Destek Kampanyası’nda bu bayrağı göstererek “ Biz işte böyle bir milletiz” demesi üzerine basında çıkan haberleri incelemektedir (Tunçer, 2009: 228).

Tunçer (2009: 229- 230), çalışmasında söylem analizi yöntemini kullanarak gençlerin kanlarıyla yaptıkları bayrak olayı bağlamında basına vatanseverlik kavramının nasıl tanımlandığı üzerinde durmaktadır. Çalışmada sözcük seçimleri ile hangi anlamların kastedildiği irdelenirken tematik çözümleme ile de haber metnindeki milliyetçi söylem analiz edilmektedir. Araştırmada 10 Ocak / Şubat 2008 tarihleri arasında Evrensel, Halka ve Olaylara Tercüman, Radikal ve Sabah gazetelerinden oluşan örneklem seçilmiştir.

Bayrak olayıyla ilgili en fazla haberin bir hafta boyunca Tercüman Gazetesi’nde yayınlandığını belirten Tunçer (2009: 230), Radikal’in konuya ilk kez Büyükanıt’ın açıklamasında bir hafta sonra değindiğini ve habere dört gün yer verdiğini, Sabah’ın ise olayı hemen ertesi gün sayfasına taşıdığını, dört gün boyunca gündemde tuttuğunu, Evrensel’in ise olaydan yedi gün sonra iki gün süreyle haber yaptığını ifade etmektedir.

Tercüman gazetesi, milliyetçi bir bakış açısıyla olayı, dış ve iç güçlerin Türkiye’yi yıkmaya çalıştığı söylemini kurarak değerlendirmektedir. Sabah gazetesi ise olayı çağdaşlık ve uygarlık ile bağdaştıramamakla birlikte terörü öne sürerek gençlerin davranışını haklılaştırmaktadır. Dolayısıyla, resmi milliyetçi söylemi yeniden kurmaktadır. Liberal- sol çizgideki Radikal gazetesi, gençlerin davranışını milliyetçi ve militarist bularak eleştirmekte, sosyalist görüş açısına sahip Evrensel ise olayı şoven politikaların bir dışavurumu olarak değerlendirmektedir (Tunçer, 2009: 230- 231).

Milliyetçi söylemin medya tarafından nasıl inşa edildiği üzerinde duran Tunçer (2009: 238- 275), incelediği gazetelerde şu verileri elde etmektedir: Milliyetçi çizgideki Tercüman gazetesi, bayrak olayını düşmanlara karşı bir güç gösterisi olarak değerlendirmektedir. Liberal-sol çizgideki Radikal ise barışı ve insancıl değerleri savunmakta ve olayı militarizmin yükselişi olarak değerlendirmektedir. Merkezdeki Sabah, olayı terörle ilişkilendirerek haklı bir tepki olarak görmektedir. Sosyalist çizgide yer alan Evrensel ise milliyetçiliğin araç olarak kullanıldığını ifade etmekte ve olayı şoven politikaların bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Çalışmada, kriz anında

kendini yükseltmek için ortaya çıkan ve bir tür savunma mekanizması olan bayrağın incelenen gazetelerde etnik milliyetçi vurgularla yeniden üretildiği ve fetiş nesnesi haline getirildiği vurgulanmaktadır. Gazetelerde milliyetçi söylem, “ırk-kan birliği” vurgusuyla kendini yeniden üretmektedir.

Cem Doğan (2009: 281- 300), Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısı’nın Amerika Birleşik Devletleri Parlamentosu Dış İlişkileri Komitesi’nde onaylanması sürecinin gazetelere yansımalarını incelemiştir. Çalışmada Türkiye Ermenilerini temsil eden AGOS gazetesi ile “milliyetçi- muhafazakâr” çizgideki Yeni Şafak ile Türkiye gazeteleri ve merkez basında Sabah gazetelerinin 28.09.2007 ve 30.11.2007 tarihlerin arasındaki sayıları değerlendirmeye alınmış ve Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısı hakkındaki haberler, başlıklar ve köşe yazıları incelenmiştir. Doğan, konu bağlamında gazetelerin ideolojik duruşlarının haber söylemine nasıl eklemelendiğini belirlemeyi amaçlamıştır.

Doğan, incelenen gazetelerin genel yapısı ve söylemine bakıldığında, tarafsız olunması gereken bir konuda duygusal söylemler oluşturduklarını belirtmekte, bunun ise gazetelerin ideolojik duruşları, dini düşünceleri ve iktidar ile olan ilişkileri gibi unsurlardan kaynaklandığını vurgulamaktadır. Haber metinlerinde sözcük seçimleri önemlidir. Ayrıca sözcüklere cümle içinde diğer sözcüklerle ilişkisi bağlamında yeni anlamlar yüklenilmesi sıklıkla görülmektedir. Böylece yazar, bir sözcüğün anlamının tam tersini ima edebilmekte ve yazının akışını istediği doğrultuda değiştirebilmektedir. Buna “gizli söylem” denmektedir. Söz konusu çalışmada AGOS gazetesinin bu yola sıkça başvurduğu belirtilmektedir. Yazar, AGOS gazetesinin ulusal gazetelerden farklı olarak, bir ön kabulle “sözde soykırım”, “soykırım iddiaları”, “asılsız soykırım iddiaları” gibi ifadeler yerine “soykırım”, “katliam”, “kıırım”, felaket” gibi sözcükleri tercih ettiğini ifade etmektedir (Doğan, 2009: 306- 316).

Doğan’a göre araştırma kapsamında incelenen gazeteler, ulusal kimliği ve birlik duygusunu sürekli canlı tutmaya çalışmaktadır. Özellikle olağanüstü gelişmelerde milliyetçi duygular ve milliyetçi söylem aracılığıyla üretilen sosyal gerçeklik, haberlerde yeniden ve yeniden üretilmektedir (Doğan, 2009: 329).

Üniversitelerde türban serbestisi tartışmaları, 2008 yılı Ocak ayından itibaren Türkiye gündeminde geniş yer bulmuştur. Bu bağlamda Levent Demirelli, laik kesime yakın duran Hürriyet, İslamcı kesimde yer alan Zaman, sol ideolojiye destek veren

Radikal ve milliyetçi- muhafazakâr kesimde yer alan Türkiye gazetelerini incelemiştir (Demirelli, 2009: 367).

Medya, farklı ideolojilerin baskı ve zor kullanmadan toplumsal rızayı sağlamalarına yardım etmektedir. Bunu yaparken de bazı öğeleri kendi bünyesine eklemekte, bazılarını ise görmezden gelmektedir. Demirelli, araştırma kapsamında incelenen gazetelerin taraf oldukları ideoloji ile yakınlık gösteren haberleri sunarken pozitif anlamlar taşıyan kavramları kullandıklarını, karşıt cephede yer alan ideolojiyi ise negatif kavramlarla sunduklarını belirtmektedir. Böylece gazeteci karşıt ideolojiyi olumsuzlamakta, kendi görüşünü ise meşrulaştırmaktadır. Gazetelerin ideolojik duruşuna göre haberde dil aracılığıyla “dost-düşman” ya da “biz-öteki” karşıtlığı kurulmaktadır. İdeolojiler, kurdukları karşıtlıklar ile meşruluklarını sürdürmektedirler. Karşıtlıklar aracılığıyla kurulan ideoloji, sivil toplumda egemen konuma gelmeyi hedeflemektedir. Sivil toplumu belirli bir görüş doğrultusunda şekillendirmek, birtakım anlamların üretilmesine bağlıdır. İdeolojilerin somut hale gelmesi ise üretilen anlamların somut gerçeklik haline gelmesine bağlıdır. Medya da bu gerçekliğin üretilmesine katkı sağlamaktadır (Demirelli, 2009: 387- 407).

Demirelli, araştırma kapsamında incelenen gazetelerin dost-düşman karşıtlığı temelinde söylem oluşturdıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda Hürriyet ve Radikal gazeteleri “laiklik ve cumhuriyet” kavramları üzerinden söylem kurarken Zaman ve Türkiye gazeteleri söylemlerini “özgürlük ve demokrasi” kavramları üzerinde temellendirmektedirler. Dolayısıyla medya, rızanın üretimi sürecinde birtakım yöntemlerle taraf olduğu ideoloji doğrultusunda topluma yön vermektedir (Demirelli, 2009: 408).

Gazetelerin resmi söylemi nasıl inşa ettiğini araştıran Gülşah Tali, Kuzey Irak Operasyonu ve Resmi Söylemin Yeniden Üretimi: Güç, Meşruiyet, Milliyetçilik adlı çalışmasında 21 Şubat- 29 Şubat 2008 tarihleri arasında PKK’ya karşı düzenlenen Kuzey Irak sınır ötesi operasyonuna ilişkin haberlerle Türk basınında resmi söylemin nasıl yeniden üretildiğini incelemektedir. Çalışmada devlet iktidarının ve resmi söylemin sahip olduğu ideolojinin yazılı basında nasıl yeniden üretildiği ve ulusal söylemin sürekliliğinin nasıl sağlandığı üzerinde durulmaktadır (Tali, 2009: 423).

Resmi söyleme göre; PKK, 1984’ten beri Türk askeri birlikleriyle silahlı çatışma içine giren ve toplum güvenliğini tehdit eden ayrılıkçı bir terör örgütüdür. PKK, bir

grup Kürt asinin başlattığı ve kimi zaman radikal solcu unsurlarca desteklenen, kimi zamansa dış mihraklarca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bütünlüğünü bozmaya çalışan bir kukladır. Ancak PKK, hiçbir zaman Türkiye'de yaşayan Kürtlerin kültürel, siyasal ve demokratik haklarını aramamıştır. Resmi söyleme göre, buna gerek de yoktur. Çünkü Kürtler de tıpkı Türkler gibi ülkenin birinci sınıf vatandaşlarıdır. Buna rağmen bastırılmış söylem yanlısı bazı Kürt kökenli aydınlar ve vatandaşlar, PKK'yı Kürt kökenli vatandaşların haklarının savunucusu olarak görmektedirler (Tali, 2009: 424).

Çalışma kapsamında Radikal, Evrensel, Birgün, Sabah ve Türkiye gazeteleri incelenmiş, on dokuz günlük süreç değerlendirmeye alınmıştır. İncelenen gazetelerden Türkiye milliyetçi/sağcı, Sabah iktidara yakın çizgide, Radikal ve Birgün, sol ideolojik söylemleriyle, Evrensel ise radikal sol ideolojik söylemiyle ele alınmaktadır. Sabah, Radikal ve Türkiye gazeteleri operasyonu meşrulaştıran bir söylem kodlamakta ve ulus-devletin güç ve başarısını vurgulamaktadır. Bununla birlikte Sabah ve Türkiye gazeteleri operasyon bitiminden sonra iktidar, Genel Kurmay Başkanlığı ve muhalefet partileri arasındaki polemikleri resmi söylem tutumları ile sunmaktadırlar. Radikal gazetesi ise polemik sürecinde muhalefet söylemini haberlere taşımaktadır. Birgün ve Evrensel gazeteleri ise operasyonları Türkiye'deki Kürtlerin kimlik sorunu bağlamında sunmaktadırlar. Bu iki gazete, resmi söylemi eleştirmekte ve bastırılmış söylem üzerinden haber üretmektedirler (Tali, 2009: 436- 461).

Tali, çalışmaya ilişkin değerlendirmesinde, yüksek tirajlı ve güçlü medya kurumlarının resmi söylemi haber içeriklerinde kurduklarını; bastırılmış söylem yanlısı gazetelerin ise dile dayalı mücadele alanında söylemin yapılarında kendi ideolojilerini ürettiklerini belirtmektedir (Tali, 2009: 463).

Haberde kimliklerin ve krizlerin temsili üzerine yapılan çalışmalardan biri de Esra Doğru Arsan tarafından yapılan “Medya-Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu” adlı çalışmadır. Araştırmada, 1999 yılında meclise türbanla giren milletvekili Merve Kavakçı'nın laik ve İslamcı basındaki temsili üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda laik kesimden Hürriyet, İslamcı kesimden ise Yeni Şafak gazeteleri incelenmektedir (Arsan, 2004: 151).

TBMM'deki yemin töreni ve arkasından vatandaşlıktan çıkarılma sürecinde Merve Kavakçı ekseninde üretilen haberler ikiye ayrılmaktadır. Laik kesim, Merve

Kavakçı'yı laik cumhuriyet için bir tehdit, İslamcı kesim ise çağdaş, katılımcı, toplumdaki farklı kesimlerin ve inançların temsilcisi olarak görmektedir. Türk toplumunda baskın Kemalist ideolojiyi temsil eden laik Hürriyet gazetesi ile bastırılmış ideolojiyi temsil eden İslamcı Yeni Şafak gazetesinin aynı gerçekliği nasıl farklı yöntemlerle inşa ettiği üzerinde durulan çalışmada, güçlü grupların kamusal söylemi nasıl kontrol edebildiği de incelenmektedir. Bu amaçla haberlerin sözcük seçimleri, kullandıkları argümanlar, resmi ya da gayri resmi kaynaklar, haber dilinin nötr ya da yanlı oluşuna bakılmıştır (Arsan, 2004: 152- 163).

Hürriyet gazetesi, baskın ideolojiyi temsil etmekte ve resmi söylem dışındaki görüşleri marjinalleştirmektedir. Yeni Şafak gazetesi ise Merve Kavakçı'dan yana tavır sergileyerek onu bastırılmış İslamcı kesimin bayrağı olarak sunmuştur. Profesyonel etik kodlar gereği medya, toplumdaki çeşitliliği ve farklı görüşleri dengeli olarak yansıtmalıdır. Ancak Arsan, araştırması sonucunda gazetelerin haber değerlerini göz ardı ederek, olayları ve durumları kendi ideolojileri ekseninde sunduklarını belirtmektedir. Arsan, bu durumun medyanın partizan tutumundan kaynaklandığını savunmaktadır. Bununla birlikte Arsan, medyanın simgeler yaratma, bilgi/anlam üretme ve durumları tanımlama konusunda tarafsız olmadığını belirtmektedir (Arsan, 2004: 178- 180).

Kimlikler söylem içinde inşa edilmektedir. Özgül söylemsel formlar ve pratiklerdeki özgül tarihsel formlar içinde üretilen kimliklerin temsili, değişen bağlamlara göre değişmektedir. Türkiye'nin AB adaylığının basındaki sunumunu araştıran Mine Gencel Bek, bağlama göre temsilin nasıl değiştiği üzerinde durmaktadır (Bek, 2004: 229).

Çalışmada en yüksek tirajlı gazeteler değerlendirmeye alınmıştır. Bunlar: Hürriyet, Sabah ve Zaman gazeteleridir. Bek, gazetelerde zirve dışındaki konuların göz ardı edildiğine, Türkiye'nin AB adaylığına ise büyük bir önem verildiğine dikkat çekmektedir. Bu tutum okuyucunun diğer konular hakkında bilgi edinmesini zorlaştırmakta, AB hakkında bilgileri sınırlayan basın ise milliyetçiliğini göstermektedir (Bek, 2004: 230).

Hürriyet ve Star gazeteleri AB üyeliğine karşı olmamakla birlikte haberlerde AB'ye taviz verilmemesi gerektiği yönünde görüş bildirmektedirler. Haberlerde Avrupa Birliği, kendi içinde ülkelere ve farklı politik tercihlere göre hiçbir farklılık, çatışma

barındırmayan homojen bir yapı olarak sunulmaktadır. Üyelik sürecindeki bekleyiş ise gazete başlıklarına “Heyecanlı Dakikalar”, “Gerçek Bir Korku Filmi” gibi ifadelerle yansımıştır. Gazetelerde, Türkiye’nin AB üyeliği ekonomik bağlamda ele alınmaktadır. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ise Türkiye’ye üstün özellikler atfedilmektedir. Türkiye’nin kapitalizmi diğer ülkelerden önce benimsemiş olması bağlamında güçlü bir ülke olduğu vurgusu yapılmaktadır (Bek, 2004: 235- 237).

Türk medyası siyasette ulus-devlet tarafındadır. Ayrıca AB üyeliği yoluyla küresel sermaye ile bütünleşmeyi arttırmak gerektiği görüşündedir. Kopenhag kriterleri ise AB’nin dayatması olarak görülmektedir. Haberlerde dikkat çeken diğer bir nokta ise sivil toplum kuruluşları, dernekler ve sendikaların aktör olarak temsil edilmemesidir. Türkiye halkının demokrasi talepleri haber öykülerinde yer almamaktadır. Bek, medyanın siyasal gelişmelerden çok ekonomik gelişmeleri kazanç olarak görmesinin demokrasi için tehlikeli olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü medya, toplumsal gerçekliği temsil ederken ondan etkilenmekle birlikte onu oluşturmakta ve etkilemektedir (Bek, 2004: 247).

Bednarek, Evaluation in the Media Discourse adlı çalışmasında basının tutumu üzerine çalışmıştır. Çalışma kapsamında İngiliz basınından beş tane büyük boy gazete, beş tane de tabloid gazeteden toplam 100 haber alınmıştır. Bu haberler on başlık altında toplanmıştır. Çalışmada haberler yapısal ve söylemsel analizle incelenmiştir. Bednarek, çalışmasında öncelikle tutum değişkenlerini belirlemiştir. Bu değişkenleri iki kategoriye ayırmaktadır. Ana tutum değişkenleri: anlaşılabilirlik, duygusallık, beklenirlik, önem, olasılık ya da gereklilik, güvenilirlik; çevresel tutum değişkenleri ise inandırıcılık, psikolojik durum ve biçim olarak belirlenmiştir. Bednarek, bu tutum biçimlerinin gazetelerdeki söylemsel fonksiyonları ile tabloid ve büyük boy gazetelerdeki dağılımını incelemiştir. Bednarek çalışma verilerinden yola çıkarak şu sonuca varmıştır: Deneyisel analiz, bireysel gazetelerdeki farklılığa rağmen alt yapılar belirgin tutum biçimleri sunmaktadır: Büyük boy gazetelerde azaltma ve olumsuzlama ile duygusallık, tabloid gazetede ise beklenmezlik ve duygusallık tarafından oluşturulan biçimler. Büyük boy gazeteler, tabloid gazetelerden daha az tutum içermektedir. Bununla birlikte tutumlar sıklıkla güncel olayları rapor ederken kullanılmaktadır ve haber yapım sürecinde önemli olan farklı haber değerleri ile ilgili olabilmektedir. Ayrıca gazetelerin satış politikaları da tutumlarını etkilemektedir. Gazeteler, okuyucuların istekleri doğrultusunda tutum

sergilemektedirler. Büyük boy gazeteler, eğitimli ve varlıklı okuyucu kesimi için daha az açık, güç algılanan, hafifletilmiş tutum biçimleri benimsemektedir. Buna rağmen, tabloid gazeteler, eğitim seviyesi düşük ve daha az varlıklı okuyucular için daha açık, duygusal ve basit biçimlerde tutumlar sergilemektedir. İki gazete türü de kendi ağır haber hikayelerinde tutumlardan faydalanmaktadır. En önemli farklılık ise tutumlar, tutum içeriklerinden çok tutum biçimlerinde sunulmaktadır (Bednarek, 2006: 3-205).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1970'ten Günümüze Yaygın Gazete Haberlerinin Söylem Yapısının Çözümlemesi

1.Yöntem

Bu çalışmada, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizine dayanan Doküman İncelemesi esas alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187). Verilerin değerlendirilmesi aşamasına ise van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi Modeli kullanılmıştır.

Çalışmadaki temel amaç, tarihsel süreç içinde gazetelerin haber metinleri ve söylem yapılarının ülkedeki ekonomik, politik ve toplumsal/kültürel gelişmeler bağlamında nasıl değiştiğinin belirlenmesidir. Değerlendirmeye alınan süreç içerisinde, basının toplumun makro politikalarıyla nasıl bir etkileşime geçtiği irdelenmeye çalışılmaktadır. Böylesi bir çalışma, haber metinlerin mikro ve makro yapılarının detaylı olarak irdelenmesini gerektirmektedir. Bu nedenle araştırma bölümünde van Dijk tarafından geliştirilen ve Türkiye'de pek çok araştırmacı tarafından başvuru olan söylem çözümlemesi modeli tercih edilmiştir.

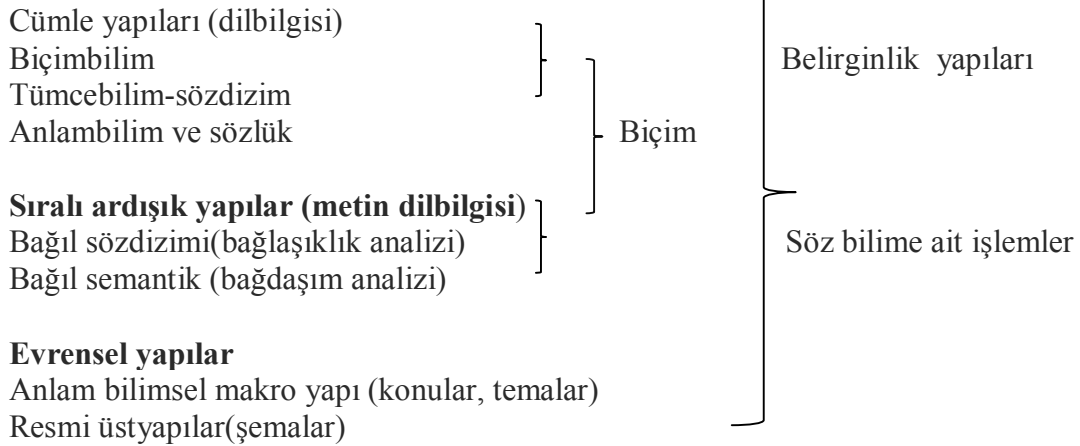
Eleştirel Söylem Çözümlemesi, söylemi, dil kullanımı ve iletişimin sosyo-kültürel boyutu, alımlama ve ürünlerin kavramsal yapısı gibi farklı bağlamlar içinde analiz eden disiplinler arası bir araştırma yöntemidir. Dilbilim, edebiyat, antropoloji, göstergebilim, sosyoloji, psikoloji ve iletişim gibi bilimlerle içi içe olan söylem çözümlemesi, 1960'ların sonunda gelişmeye başlamıştır (van Dijk, 1988a: 17).

van Dijk'a göre, söylemin seviyesi, ses, sözcük, cümle yapıları ve anlamları gibi dilsel yapılar tarafından tanımlanmaktadır. Bu yolla cümlelerin sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel ve anlamsal tanımlarını yapmak mümkündür. van Dijk, haberde dil kullanımının analizinin gazete ya da gazetecinin bakış açısını ortaya çıkarttığını belirtmektedir. Sözcüklerin sıralanışı, etken ya da edilgen eylem yapıları, olay taraflarının anlamlandırılmasında etkilidir. Örneğin "Polis göstericiyi öldürdü" cümlesinde polis, özne konumundadır. Etken cümle yapısıyla eylemi gerçekleştirene eşdeyişle polise vurgu yapılmıştır. "Gösterici polis tarafından öldürüldü" cümlesinde ise gösterici öne çıkarılmakta, polise daha az vurgu yapılmaktadır (van Dijk; 1988b:10-11).

Söylem çözümlemesinin temel amacı, açıkça ve sistematik olarak dilin birimlerini tanımlamaktır. Bu tanımlama metinsel ve içeriksel olmak üzere iki aşamada gerçekleşmektedir. Metinsel aşama, söylem yapılarının farklı seviyelerini tanımlamakta, içeriksel aşama ise tanımlanan bu yapıların bağlam içindeki özelliklerini incelemektedir (van Dijk, 1988a: 24- 25).

van Dijk'ın Söylem Çözümlemesi Modeli, makro ve mikro yapılardan oluşmaktadır. Makro yapılar ise tematik ve şematik çözümleme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Profesyonel rutinler, uygun personel, zaman ve baskıya yetiştirme gibi sınırlılıklar içinde her gün binlerce defa üretilen haber metinleri, bir şema tarafından organize edilmektedir. Bu şemada başlık ve haber girişinde özetleme yapılmaktadır. Metnin ana bölümünde ise ana olay, arka plan, bağlam, tarih, sözel tepki ya da yorum gibi şematik özellikler ortaya çıkmaktadır (van Dijk, 1988b: 14- 15)

Yerel Yapılar (Mikro yapılar)

Şekil 1. Söylem yapıları (van Dijk, 1988b: 17).

Haber metinleri içinde onları inşa eden bütün makro yapılar açıkça belli değildir. Bu yapılar farklı bölümlerde devamlılık göstermeden ortaya çıkma eğilimindedir. Haber metinlerinin makro yapısı genellikle ilk olarak açıklanma eğilimindedir. İlk olarak başlık, daha sonra giriş ve diğer makro yapılar ile birlikte bağlam ve daha az önemli yapılar gelmektedir. Bu, yazarlar ve gazeteler tarafından takip edilen etkili bir yöntemdir. Okurlar ise metnin başlangıcının daima en önemli bilgiyi içerdiğini bilmektedirler. Haber metinlerindeki bir kişi ya da grup için önemli olan bilgi, başkası

için önemli olmayabilir. Haberlerin tematik ya da şematik yapıları yanlı olabilmektedir. Bazen önemsiz bir bilgi başlık ya da girişte verilebilmektedir. Bununla birlikte önemli bir bilgi metnin sonunda yer alabilmekte ya da metinden atılabilmektedir (van Dijk, 1988b: 15).

Uzun söylemler genellikle birçok başlık içermektedirler. Dolayısıyla makro yapılar birden çok makro önermeden oluşmaktadırlar. Bazı başlıklar, diğerlerine göre daha genel ya da özeldir. Dolayısıyla, bütün makro yapılar hiyerarşik bir düzen izlemektedir. Bu hiyerarşik düzen ise bizim özetlemeden ne anladığımızı sunan makro kurallar tarafından tanımlanabilmektedir (van Dijk, 1988a: 32).

Makro kurallar, genellikle bilgiyi kısaltmaktadır. Bu kısaltma, üç yolla yapılmaktadır. Bunlardan ilki; yerel ayrıntılar gibi bazı bilgilerin metinden çıkarılmasıdır. İkincisi, bazı önermeler dizisini genelleştirmektir. Örneğin; kedi ya da köpek yerine hayvanlar demek mümkündür. Üçüncüsü ise bazı önerme dizilerinin yerine tek bir makro önermeyi koymaktır. “Havaalanına gittim”, “Pasaport kontrolüne gittim ve “Kapılara yürüdüm” yerine “Uçağa bindim” demek gibi. Dolayısıyla silme, genelleştirme ya da inşa etme, metindeki bilginin kısaltılmasını sağlayan üç ana makro kuraldır. Bu kurallar, tekrarlanabilmektedir, dolayısıyla metnin farklı seviyelerinde yeniden kullanılmaktadır (van Dijk, 1988a: 32).

Makro yapı özelliklerinden biri de haberlerin sosyal yönünü veren ardaan bilgisidir. Bağlamdan farklı olarak daha kapsamlı olan ardaan, yapısal ve tarihseldir. Bununla birlikte ardaan bilgisi, gerçek olayların tarihi ve bağlamını da içerebilmektedir (van Dijk, 1988a: 54).

Haber metninin mikro yapısı ise sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimi ve retorik çözümlemeden oluşmaktadır (Özer, 2001: 123).

Haber söyleminde cümle yapıları genellikle karmaşıktır. Basit cümleye ise çok az rastlanmaktadır. Pek çok cümle karmaşık, iç içe geçmiş ya da adlaştırmıştır. Ayrıca sentaktik çözümlemede cümlelerin uzun ya da kısa, etken ya da edilgen oluşu da incelenmektedir. Haberin mikro yapısı içinde değerlendirilen diğer bir nokta ise bölgesel uyumdur. Burada art arda gelen cümle ya da cümleciklerin birbiri ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca van Dijk, haberde kullanılan sözcüklerin de özelde muhabirin genelde ise gazetenin ideolojisini yansıttığını belirtmektedir. Bununla birlikte haberin inandırıcılığını arttırmak için kullanılan fotoğraf, grafik, rakam ya da sayısal

veri gibi retorik ögeler de mikro yapılar içinde değerlendirilmektedir (van Dijk, 1988a, 77- 81).

van Dijk, haberi yalnızca metinsel ve yapısal açıdan incelememektedir. Haberin üretilmesi ve onu anlama düzeyleri üzerinde de durmaktadır. van Dijk, söylemin bağımsız bir yapıya sahip olmadığını, üretim ve yorumlama süreçleri açısından da sosyal bir bağlam içerisinde incelenmesi gereken karmaşık bir iletişim olgusu olduğunu öngörmektedir. van Dijk'ın söylem çözümlemesi yönteminde haber anlamlandırılması ve yeniden üretilmesi okuyucu açısından değerlendirilmekte ve haber metni üretimi yapısal, üretim ve anlama düzeylerinde çözümlenmektedir. van Dijk'a göre bireyin bir durumu anlamlandırması, dünyada nelerin olabileceği hakkındaki bilgi ve inançlarına bağlıdır (Mora, 2011)

van Dijk, metin yorumlarının bu konuda daha önceden edinilmiş bilgiye dayandığını ileri sürerken aynı zamanda bazı sosyal ve politik olayların yorumlanmasında ve bazı inançların yerleşmesinde haber medyasının birincil derecede etkili olduğunu belirtmektedir. Toplumsal ve sistematik bir olgu olan dil, geniş toplumsal, simgesel düzenin bir parçasıdır. Dil ve ideolojik sistem birbiri ile etkileşen, birbirini oluşturan bir döngü içinde bulunmaktadır. Bu nedenle, dil incelemelerinde toplumsal, toplum incelemelerinde de dilsel ögeler oldukça önemlidir. İdeolojiler bütününden oluşan simgesel düzen kendini dil yolu ile ifade etmekte, böylece dilin kullanımı ile oluşan söylemin çözümlenmesi sonucu bu toplumsal simgesel düzenin ayrıntılarına varılabilmektedir (Mora, 2011).

2. Evren ve Örneklem

Araştırma evreni, araştırma sorusunun irdelenmesi ile ilgili olarak çalışma alanına giren insanların veya nesnelerin tümüdür (Gökçe, 1992: 131). Sosyal bilim araştırmalarında, çalışmanın amaçlarına bağlı olarak seçilmiş araştırma tekniğinin evrenin tüm birimlerine uygulanmasına tam sayım denir. Ülke nüfusunun tamamını tarayan nüfus sayımları bu tarz çalışmalara örnek oluşturur. Sosyal bilim araştırmalarında zaman, maliyet ve emek konularındaki sınırlılıklar nedeniyle tam sayım çoğunlukla yapılmamaktadır. Evrenin içinde yer alan özellikleri ve verdikleri cevaplar açısından evreni yansıtan, daha küçük bir insan veya nesne grubundan bilgi

toplanır. Araştırma evreninden, evreni temsil etmesi için seçilen örneklemden oluşan gruba örneklem adı verilir. Evreni temsil eden bir alt küme seçilmesi işlemine ise örnekleme ya da örneklem seçimi denir (Gönç ve Şavran, 2012: 145).

Türkiye’de yaygın basında tarihsel süreç içerisinde haberlerin söylem yapılarının nasıl değiştiğini irdelemeyi amaçlayan bu çalışmada evreni, 1970’lerden 2000’li yıllarda Türkiye’de yayınlanan gazeteler oluşturmaktadır. Örneklem ise Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinden alınan 454 adet haber metnidir.

Araştırmada yaygın gazeteler arasından Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin seçilme nedeni sahiplik yapılarında değişiklik olsa da aynı isimle 1970’li yıllardan 2000’li yıllara kadar yayım hayatında devamlılık göstermeleridir.

3. Verilerin Toplanması

Türkiye’nin yakın tarihini ele alan çalışmaların tümünde 1980’lerin başları özel bir önemle ele alınır çünkü 1980 yılı liberal politikaların hayata geçirilmesinde bir dönüm noktasıdır. Karma ekonomik modelden serbest piyasa ekonomisine geçilmiş, yeni sağ politikalar İngiltere ve Amerika’dan sonra Türkiye’de de yürürlüğe konulmuştur. Yeni ekonomik kararlar; 12 Eylül 1980 tarihli askeri darbenin ardından ağırlıklı olarak sol gruplar, aydınlar gibi olası tüm muhalefet potansiyeli, ağır cezalandırıldığı için herhangi bir direnç olmaksızın uygulamaya konulmuştur. Bu çalışmada haber analizleri 1980’li yıllarla başlatılmamış, haber metinlerinin toplumsal bağlamla etkileşiminin daha net görülebilmesi için yeni sağ politikalar öncesi ile bir kıyaslama yapma olanağı sağlaması için 1970’li yıllar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca 1980’li yılların ekonomik ve politik ikliminin anlaşılması açısından 1970’leri anlamak da önem taşımaktadır. Bu çalışma özelinde Türkiye’deki 1970 ile başlatılan yakın tarih, onar yıllık zaman dilimine ayrılmıştır. Çünkü Türkiye’nin her on yıllık zaman dilimi bir ekonomik ve politik değişimi içermektedir. Onar yıllık zaman dilimi içerisinde dörtlü yıllar, on iki ay içerisinde de eylül ayı tesadüfi örnekleme belirlenmiştir. Ayrıca dört hafta arasından, tesadüfi örneklem yöntemiyle ayın dördüncü haftası belirlenmiştir. Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin eylül ayı dördüncü haftasına denk gelen günlerinin birinci sayfasındaki haberler söylem analizi aracılığıyla

irdelenmiştir. Cumhuriyet gazetesinden 202, Hürriyet gazetesinden 129, Milliyet gazetesinden 123 haber; toplamda da 454 haber incelenmiştir.

Sayfa tasarımı da bir çözümleme düzeyi olarak alınmıştır; çünkü metin, fotoğraf, çizimler, bilgi grafiklerine egemenlik haber anlatımlarının araçlarıdır. Gazete sayfaları, okurun haberin önemini tanımlayabilmesi için organize edilmektedir. Sayfa tasarım sürecinde başlıklar, fotoğraflar, haber metinleri, çizgiler, çerçeveler ve reklamlar gibi birbiriyle ilişkili bölümler ve bu elemanları içeren sayfalar, sayfa bütünlüğü düşünülerek yaratılmaktadır. Bu tasarım elemanlarıyla bir anlatım biçimi oluşturulmaktadır (Onursoy, 2010: 73).

4. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde veriler, van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi modeline göre değerlendirilmektedir. Gazetelerin sayfa yapısı ve haberlerin söylemi makro ve mikro yapı özellikleri bakımından ele alınmaktadır.

4.1. Sayfa tasarımı

Her gazetenin sayfa tasarımında, kendine özgü uygulamaları bulunmaktadır. Her biri belirli haberleri sütunlarında değişik ölçülerde vermektedirler. Bu süreçte rol oynayan kişiler muhabir, editör ve tasarımcıdır. Bilgiyi toplayıp içeriği hazırlayan ve gündeme alan kişi muhabirdir. Editör ise haberlerin önem derecesini ve sayfasını belirlemektedir. Tasarımcı, haberin kaç sütuna yerleştirileceğini, fotoğraf ve illüstrasyon vb. unsurlardan hangisinin kullanılacağına karar veren kişidir. Bu süreçte sayfaya etkili ve estetik biçim kazandırmak önemlidir. Böylece okurun gazeteye hangi noktadan başlayıp nereden devam edeceği belirlenmektedir (Onursoy, 2010: 90-91).

Sayfa tasarımı, bir gazeteyi diğer gazetelerden ayıran görsel özelliktir. Sayfa tasarımı gazeteye kişilik veren, onu beğenilir kılan, okuyucu ile sözsüz iletişimin kurulmasını sağlayan bir unsurdur. Gazetenin kimliği, sayfa tasarımına yansımaktadır. Kişilikli bir sayfa tasarımında hiçbir şey rastlantısal değildir, her şeyin bilinçli bir anlamı vardır. Hangi haberin manşet, hangisinin sürmanşetten verildiği, fotoğrafların sayfadaki boyutu ve yeri, haberlere atılan çerçeve ya da renklerin kullanımının bir

anlamı bulunmaktadır. Bu unsurlar gazetenin kişiliğine uygun biçimde düzenlenmekte, dolayısıyla sayfa tasarımı gazetenin kimliğini yansıtmaktadır (Yüksel, 2007).

4.1.1. Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi 1974 yılında gazete adını ortalayarak vermektedir. Gazete adının iki yanında ise reklam bulunmaktadır. Manşetin yeri değişmektedir. Cumhuriyet gazetesi 1974 yılında sayfanın ortasında tek bir fotoğrafa yer vermektedir. Birinci sayfada siyasal ve toplumsal olaylar yer almaktadır. Cumhuriyet gazetesinde birinci sayfada habere giriş yapılmakta, ana olay iç sayfalarda verilmektedir.

1984 yılında da 1974 yılında olduğu gibi sürmanşet kullanmayan Cumhuriyet gazetesi, gazete adının iki yanında reklam vermeye devam etmektedir. Birinci sayfada siyasal ve toplumsal olaylara yer veren gazete, 1984 yılında iç sayfalarda yer alan köşe yazılarının girişlerini birinci sayfada vermektedir. Bununla birlikte birinci sayfada haber girişini vererek iç sayfalara gönderme yapma uygulamasına devam edilmektedir. Birinci sayfada görülen bir değişiklik de fotoğraf sayısının artmasıdır. 1974 yılında sayfa ortasında tek bir fotoğrafa yer veren gazete, 1984'te birden fazla fotoğraf kullanmaktadır.

1994 yılında Cumhuriyet gazetesi, gazete adını ortalamakta ve gazete adının iki yanında reklam vermeye devam etmektedir. Manşetin yeri değişmektedir. Sayfadaki fotoğraf sayısının 1984 yılına göre arttığı görülen gazetede ayrıca birinci sayfada karikatüre yer verilmektedir. Birinci sayfada haber girişine yer veren gazete, köşe yazarlarının yazı girişlerine de yer vermektedir. Birinci sayfada yer alan haberler siyasal ve toplumsal içeriklidir.

2004 yılında Cumhuriyet gazetesinin sayfa tasarımında görülen değişiklik sayfadaki fotoğraf sayısının azalmasıdır. Sayfa tasarımına ilişkin diğer özellikler 1994 yılıyla aynı kalmıştır (Bkz. Ekler, s. 135,136).

4.1.2. Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesinin 1974 yılındaki sayfa tasarımında gazetenin adı sağa dayalıdır. Gazete adının yanında duyuruya yer veren gazetede, manşetinin yeri değişim

göstermektedir. Hürriyet gazetesi Cumhuriyet'te de olduğu gibi haber girişini birinci sayfada vermekte, haberin devamını ise iç sayfalarda aktarmaktadır. Birinci sayfada siyasal içerikli haberlere yer verilmekte ve haberlere ilişkin fotoğraflar yer almaktadır.

1974 yılında sürmanşete yer vermeyen Hürriyet, 1984 yılında sürmanşete yer vermekte ve gazete adını ortalamaktadır. Gazetede manşetin yeri 1974 yılında olduğu gibi değişim göstermektedir. Haber içerikleri siyasal ve toplumsal niteliklidir. İç sayfalara gönderme yapma özelliği devam ettirilmektedir.

1994 yılında gazete adını sağa dayalı veren Hürriyet gazetesi, sayfanın en üst kısmında promosyon duyurusu yapmaktadır. Manşeti iki yana dayalı olarak veren gazetede birinci sayfada yer alan haber sayısının azaldığı görülmektedir. Toplumsal ve siyasal içerikli haberlerin yanı sıra birinci sayfada köşe yazarlarının yazılarına giriş yapılmaktadır. Birinci sayfada magazin içerikli haberlerin de yer aldığı görülmektedir. 1994'te de 1974 ve 1984'te olduğu gibi haberin devamı iç sayfalarda verilmektedir. Bu durum ana olaya ilişkin birinci sayfadan yeterli bilginin alınamamasına neden olmaktadır.

- Edes, Kılıç ve tetikçi, savcılığa çıkarılıyor

Civan'ın vurulmasına adı karışan işadamı Selim Edes, baba Dünder Kılıç ve tetikçi Davut Yıldız'ın polisteki sorguları tamamlandı. Üç sanığın bugün Şişli Cumhuriyet Savcılığı'na sevk edilmeleri bekleniyor. 17. sayfada

- Rüşvet almanın cezası 10, vermenin 3 yıl

Edes'in Civan'a verdiğini öne sürdüğü 3.5 milyon dolarlık rüşvet, her ikisi açısından suç oluşturuyor. Rüşvet aldığı iddiasıyla Civan'ın 10, veren Selim Edes'in ise 3 yıla kadar hapsi istenebilir. 17. sayfa

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi ilk sayfada haberin tamamına yer verilmemesi enformasyon eksikliğine neden olmaktadır. Her iki haberde de olayın ne zaman ve nerede meydana geldiği ve nedenlerine ilişkin bilgi verilmemektedir. Dolayısıyla birinci sayfadaki haberden olay, net olarak anlaşılamamaktadır.

2004 yılında Hürriyet gazetesinin adı sağa dayalıdır. Gazete adının üzerinde ise iç sayfalardaki haberlerin girişleri yer almaktadır. Manşet ise sağa ya da sola dayalı olarak verilmektedir. Siyasal, toplumsal ve magazin içerikli haberlerin girişleri ilk sayfada verilmekte, haberin devamı iç sayfalarda aktarılmaktadır. Spor sayfasındaki haberlerin girişlerine de birinci sayfada yer verildiği görülen gazetede köşe yazarlarının yazılarına

da birinci sayfada giriş yapılmaktadır. Ayrıca 2004 yılında birinci sayfada bulmaca ekinin duyurusuna da yer verilmektedir (Bkz. Ekler, s. 137,138).

4.1.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesinin 1974 yılı sayfa tasarımında gazete adının sayfanın en üstüne yerleştirildiği, sürmanşete ise yer verilmediği görülmektedir. Manşet, genellikle sayfanın sağına, gündemin diğer haberleri ise sayfanın sol ve alt kısımlarına yerleştirilmektedir. Birinci sayfada habere giriş yapılmakta, haberin devamı ise iç sayfalarda verilmektedir. Birinci sayfada siyaset haberlerine yer veren gazetenin haberlere ilişkin fotoğraf ve karikatürlere de yer verdiği görülmektedir.

1984 yılında Milliyet gazetesi, gazete adının üst kısmında reklama yer vermektedir. Manşetin sayfaya yerleştirilmesinde belli bir kuralı benimsemeyen gazete, manşeti sayfanın sağında, solunda ya da ortasında verebilmektedir. 1974 yılında, sayfanın sağına yerleştirilen gazete adının 1984'te sayfanın farklı alanlarında yer alması gazetenin bu konuda kesin bir ilkesinin olmadığını göstermektedir. Haber girişini ilk sayfada vererek ana olayı iç sayfada aktarma uygulamasına 1984'te de devam eden gazete, 1974 yılında siyah beyaz iken 1984'te renkli baskı yapmaktadır. Bununla birlikte 1974'e göre sayfadaki fotoğraf sayısının da arttığı görülmektedir. 1984 yılında birinci sayfada siyaset haberlerinin yanı sıra toplumsal olaylara ve magazin haberlerine de yer verilmektedir.

1994 yılında Milliyet, sayfanın en üst kısmında promosyona yer vermektedir. 1974 ve 1984 yıllarında sayfanın farklı yerlerine yazılabilen gazete adı ise sola dayalı yazılmaktadır. Sayfanın sol alt köşesinde köşe yazısına yer veren gazete, sağ köşede ise reklam vermektedir. Sayfadaki haber sayısının azaldığı dikkat çekmektedir. 1984 yılında birinci sayfada dokuz habere yer veren gazete, 1994 yılında sayfada en fazla altı habere yer vermektedir. Gazetede 1994 yılında birinci sayfada siyasal ve toplumsal olaylara yer verilmektedir. Renkli baskı yapan gazetede haberlere ilişkin fotoğraflar da yer almakta, haberin devamı da iç sayfalarda verilmektedir.

2004 yılında Milliyet gazetesi sayfanın en üst kısmında haber girişlerine yer vermektedir. Gazete adı ise 1994 yılında olduğu gibi sağa dayalıdır. Manşetin yerinin değişim gösterdiği gazetede, manşetin yerine göre sağ ya da sol sütunda haber girişleri

yer almaktadır. Siyasal ve toplumsal haberlerin yanı sıra 2004 yılında Milliyet gazetesinin birinci sayfasında spor ve magazin haberleri yer almaktadır. Ayrıca ilk sayfada köşe yazarlarının yazılarının başlıkları verilmektedir.

Tarihsel süreç içinde gazetelerin sayfa tasarımında kesin bir ilkeleri olmadığı görülmektedir. Her dönemde farklı uygulamalar getirilen sayfa tasarımında 1994'ten sonra haber sayısında azalma olduğu dikkat çekmektedir. Spor ve magazin haberlerinin birinci sayfada verilmesi, renkli baskıyla birlikte fotoğraf sayısının da artması, gazetelerin satışı arttırmaya yönelik politika izlediklerini göstermektedir. Bununla birlikte 1980 sonrasındaki magazinleşme ve 1990 sonrasında gazetelerin televizyonla olan rekabeti de sayfa tasarımında görselliğe verilen önemi arttırmıştır (Bkz. Ekler, s.139, 140).

İncelenen dönemlerde gazeteler, birinci sayfayı, iç sayfaların bir özeti olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla, gazetenin satışı için birinci sayfada, okuyucunun dikkatini çekecek unsurlara yer verilmektedir. Özellikle, 1980 sonrası promosyon uygulamalarının başlamasıyla gazetelerin birinci sayfası reklam sayfası niteliği kazanmıştır. 1994 yılında promosyon duyuruları sayfanın önemli bir bölümünü kaplamaktadır. 2004 yılında ise promosyon azalmış, spor ve magazin haberlerine ağırlık verilmiştir. 1980 sonrasında ülkedeki siyasal kutuplaşmanın azalması ve Özal politikaları ile gelen apolitikleşme sürecine gazeteler de dahil olmuş, gelişmekte olan toplumlardaki futbola ve magazine olan ilgiyi, okuyucuyu çekmek için bir araç olarak kullanmışlardır. 1980 sonrası basının tekelleşmeye başlaması da sayfa tasarımında görselliğin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Gazetelerin haber vermekten çok satışa yönelik tasarımlar yaptıkları dikkat çekmektedir.

Gazetelerin sayfa tasarımındaki değişim, onar yıllık zaman dilimlerinde değerlendirildiğinde, ülkedeki ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin gazeteleri de etkilediği görülmektedir. Gazetelerin kimliği olan sayfa tasarımı, her dönemde gazetelerin toplumsal ve ekonomik dönüşümlerden nasıl etkilendiklerini ve bu doğrultuda benimsedikleri gazetecilik anlayışını ortaya koymaktadır.

4.2. Makro Yapı Analizi

Bu bölümde sayfa yapısı, haber başlıkları, haber girişleri ve ana olay, haber kaynakları, olay taraflarının değerlendirilmesi, ardalın ve bağlam bilgisi alt başlıklarına yer verilmektedir.

4.2.1. Başlıklar

Başlıklar, metin ve bilişsel yapı için önemlidir çünkü başlıklar olay veya konuya dair anlamın tümünü kuran ve okurların hafızalarındaki bilgileri etkinleştiren, böylelikle de haber öykülerini okur açısından anlaşılır kılan öğelerdir. van Dijk'a göre, "başlıklar ideoloji içerir çünkü olan-bitene/olaylara veya konulara ilişkin öznel tanımlamalardır ve yorumlanma/alınlanma sürecinde taraflı olunmasını sağlayabilirler." van Dijk başlıkları özel bir önem atfederek ele alır çünkü okurlarda anımsatmayı yaptıran veya bilişte var olan bilgileri etkinleştiren en önemli öğe başlıktır. Başlık metnin ana konusunu açıklar. Başlık, haber girişine öncülük etmekte ve ikisi birlikte ana olayı özetlemektedir. (van Dijk, 1988a: 53). Dolayısıyla başlıkların anlamın kurulmasında ve olayın/konunun nasıl anlaşılması gerektiği noktasında taraflılığını kurması açısından hayati bir önemi vardır.

4.2.1.1 Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi, 1974 yılında başlık yazımında belirli bir kurala uymamaktadır. Kimi zaman büyük punto kullanılmakta kimi zaman sözcüklerin ilk harfi büyük yazılmakta kimi zaman da ilk sözcüğün ilk harfi büyük yazılmaktadır. 1984'te başlık yazımında ağırlıklı olarak ilk sözcüğün ilk harfi büyük yazılır kuralını uygulayan gazetenin kimi zaman başlıkta büyük punto kullandığı da görülmektedir. 1994 ve 2004 yıllarında da başlık yazımında ilk sözcüğün ilk harfi büyük yazılır uygulaması sürdürülmektedir. (Bkz. Ekler, s.135, 136)

- Maliye Bakanı Deniz Baykal, Amerikan askeri yardımı konusunu Washington'da yetkililerle görüşeceğini açıkladı. (Cumhuriyet, 28.09.1974)

- İran, Körfez için sert çıktı (Cumhuriyet, 24.09.1984)

- Yolsuzluklar yağmaya başladı (Cumhuriyet, 27.09.1994)

- Çevre kirliliğine ödün (Cumhuriyet, 26.09.2004)

Örneklerde de görüldüğü gibi 1974 yılından sonra haber başlıkları kısalmıştır. 1984 yılından sonra gazetelerin sayfa tasarımı da değişmiş, görsel öge kullanımı artmış, dolayısıyla habere ayrılan alan da daralmıştır. Başlıklardaki bu değişimde gazetelerin 1980 sonrasında magazinleşmeye başlamasının da etkisi bulunmaktadır. Toplumdaki tüketime yönelik gazeteleri de etkilemiş, gazetelerin olayları sunuş şekli değişmiştir. Görselliğin, dikkat çekiciliğin önemi artmış, bu da haberlerin yapısını değiştirmiştir. Başlıklardaki kısalma da magazinleşmenin bir sonucudur. Böylece tüketim çabuklaştırılmıştır.

4.2.1.2 Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi 1974'te manşeti büyük puntolarla vermekte diğer haber başlıklarında ise ilk sözcüğün ilk harfi dışındaki tüm harfleri küçük yazmaktadır. 1984 yılında başlıklarda ilk sözcüğün ilk harfi büyük yazılır uygulamasını sürdüren gazetenin kimi zaman büyük punto kullandığı da görülmektedir. 1994 yılında başlıklarda ağırlıklı olarak ilk sözcüğün ilk harfi büyük yazılırken büyük puntolu başlıklar da görülmektedir. 2004 yılında ise başlıklarda ilk sözcüğün ilk harfi büyük yazılmaktadır (Bkz. Ekler, s. 137, 138).

- CHP, Nisan'da seçim şartı ile her türlü koalisyonu kabul ediyor (Hürriyet, 28.09.1974)

- Meclis karıştı (Hürriyet, 26.09.1984)

- Civan'dan şok açıklama (Hürriyet, 26.09.1994)

- Çocuklara gül adını veriyoruz (Hürriyet, 28.09.2004)

Hürriyet gazetesinin başlıkları da Cumhuriyet'te olduğu gibi 1984 yılından sonra kısalmıştır. Başlıkların kısalması, enformasyon eksilimini de beraberinde getirmiştir. 1974 yılında başlıklardan olayın neye ilişkin olduğu anlaşılmakta, ancak 1984 yılı ve sonrasında yeterli bilgi alınamamaktadır. 1980 sonrasında liberal politikaların etkisiyle gazetelerde görülen magazinleşme sayfa tasarımında görselliği ön plana çıkarmış, dolayısıyla sayfada haber metnine ayrılan yer daralmıştır. Sayfa yapısındaki değişime paralel olarak başlıkların kısalmasında, 1980'lerde topluma yerleşmeye başlayan tüketim kültürünün de etkisi bulunmaktadır. Sosyal hayatta etkili olmaya başlayan hızlı

tüketim anlayışı, gazetelere de yansımıştır. Başlıklardaki kısalma, hızlı okumayı da beraberinde getirmiş, tüketimi çabuklaştırmıştır. Bu durum gazetelerin de yayın politikalarının değiştiğini göstermektedir.

4.2.1.3 Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesi 1974 yılında haber başlıklarının yazımında belirli bir kalıbı benimsememektedir. Özellikle manşette büyük punto başlığı tercih eden gazete, diğer haberlerin başlıklarında kimi zaman her sözcüğün ilk harfini büyük kimi zaman da sadece ilk sözcüğün ilk harfini büyük yazmaktadır. Dolayısıyla gazete başlık yazımında belirli bir kurala uymamaktadır. 1984 yılında ise başlık yazımında ilk sözcüğün ilk harfini büyük yazma kuralını uygulamıştır. 1994 yılında da Milliyet başlıklarda ilk sözcüğün ilk harfini büyük yazma kuralını devam ettirmektedir. 2004 yılında ise haber başlıklarında ilk sözcüğün ilk harfi büyük yazılmaktadır (Bkz. Ekler, s. 139, 140).

İncelenen gazetelerde haber başlıkları her dönemde özetleme yapmaktadır. Başlık yazımında belirli bir kural uygulanmaması gazetelerin habere bakış açısını ortaya koymaktadır. Önem atfedilen haberler büyük puntolarla verilmekte, böylece haber dikkat çekici hale getirilmektedir. Özellikle 1984 yılından başlayarak başlıklarda kimi zaman eksiltili cümle kullanıldığı dikkati çekmektedir. Bu durum, olaya taraf olduğunu göstermektedir. Eksiltili cümle kullanılarak eylem olumsuzlanmaktadır.

- İşçilere kâr payı (Cumhuriyet, 24.09.1984)
- 138 yıllık ceset (Hürriyet, 28.09.1984)
- Emekliye kolaylık (Milliyet, 29.09.1984)
- OECD’de Avrupa- ABD çekişmesi (Cumhuriyet, 29.09.1994)
- Edes ve Çakıcı’ya 20’şer Kılıç’a 12,5 tetikçiye 25 yıl (Hürriyet, 29.09.1994)
- Birleşik sol kaybederse... (Milliyet, 26.09.1994)
- Çevre kirliliğine ödün (Cumhuriyet, 26.09.2004)
- 310 milyara uzaya (Hürriyet, 28.09.2004)
- 22 milyona satılık! (Milliyet, 27.09.2004)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi başlıkta eksiltili cümle kullanılması, haberi yoruma açık hale getirmektedir. Okuyucu, ana olaya geçmeden önce habere kendi yorumunu katmaktadır.

Ayrıca 1984 yılından itibaren başlıklar kısalmış, dolayısıyla enformasyon eksikliği ortaya çıkmıştır. Bu durum bazı başlıklarda haberin neye ilişkin olduğunun anlaşılmasına sebep olmaktadır. Başlıklarda sözcük sayısının azalması, rahat okumayı da beraberinde getirmektedir. Bu durumu, 1980 sonrasında gazetelerin magazinleşmeye başlaması, sayfa tasarımında görselliğin ön plana çıkması ve satışı arttırmaya yönelik yayın politikalarının bir sonucu olarak görmek mümkündür. Sözcük sayısının azalması okuyucuya rahat okuma sunarken, tüketimi de çabuklaştırmaktadır. (Bkz. Tablo 1. Başlıklar, s.142)

Başlıklarda yapılan alıntılar, gazetelerin ideolojik duruşunu yansıtmaktadır. Alıntıların tırnak içinde ya da sözü söyleyenin kim olduğunun başlıkta verilmemesi gazetelerin de bu görüşü benimsediğini göstermektedir. Dolayısıyla alıntıda yer alan görüş, gazetenin görüşü haline gelmektedir. Gazeteler bu tür alıntılamaı her dönemde yapmaktadırlar.

4.2.2 Haber girişleri ve ana olay

Haber girişleri ana olayı özetlemekte ve anlamsal makro yapıları açıklamaktadır. Ana olayda ise bağlamı içinde habere konu olan olay hakkında bilgi verilmektedir (van Dijk, 1988a: 53).

4.2.2.1 Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesinde haber girişleri, başlıkla uyumlu olarak özetleme yapmaktadır. Gazetenin 1974 ve 1984 yıllarındaki haber girişlerinin 1994 ve 2004 yıllarındaki haber girişlerine göre daha kısa olduğu dikkat çekmektedir.

- Grevin sürdüğü Batman ve Garzan tankerlerinin kıyıdan açılması için mahkeme karar verdi (Cumhuriyet, 23.09.1974)
- Başbakanla görüşen Demirel, ortaklık önerisini reddetti (Cumhuriyet, 28.09.1974)
- 53 tersane işçisi 4 yıl sonra ilk grevi yapacak (Cumhuriyet, 25.09.1984)
- ANAP'lıların ret oyu üzerine HP'liler salonu terk etti (Cumhuriyet, 26.09.1984)

- Eski Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan'ın vurulması olayına adı karışan Dündar Kılıç, ifadesinde Semra Özal'ın önce kızı Uğur Çakıcı'yı aradığını, sonra da sekreterinin kendisini arayarak Selim Edes ile Engin Civan arasındaki meseleyi halletmesi ricasında bulunduğunu söyledi (Cumhuriyet, 27.09.1994)

- Mesut Yılmaz, Semra Özal'ın "Bakana yapılan komploda Yılmaz'ın da katkısı var" şeklindeki açıklamasına, "Semra Hanım abartmış" diyerek karşılık verdi. Yılmaz, "yahu ben ne büyük bir insanmışım ki mafyayla, medyayı birbirine düşürüyorum" dedi (Cumhuriyet, 29.09.1994)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi 1974 ve 1984 yıllarındaki haber girişlerinde enformasyon eksiltimi yapılmaktadır. Olaya ilişkin açık bilgiler vermeyen haber girişleri; ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim sorularından en fazla iki tanesine yanıt vermektedir. Haber girişlerinde yeterince bilgi verilmemesi olayın ne ile ilgili olduğunun anlaşılmamasına neden olmaktadır. Başlıklarda olduğu gibi haber girişlerinde de enformasyon eksiltimi yapılması gazetenin ideolojik duruşunun bir sonucudur. Haberde vurgu yapılmak istenen nokta, haber girişlerinde verilerek okuyucunun dikkati bu yöne çekilmektedir. Dolayısıyla, okuyucuda da gazetenin ideolojisine paralel bir bakış açısı oluşmaktadır. 1994 ve 2004 yılı haber girişlerinde ise olaya ilişkin 1974 ve 1984 yıllarına göre daha fazla açıklama yapılmaktadır. Haber girişlerini okuyarak haberin ne hakkında olduğunu anlamak mümkündür. Haber metninin tamamını okumadan yalnızca haber girişlerinden olaya ilişkin bilgi edinmek mümkündür.

Haber girişlerindeki enformasyon eksiltilimine rağmen haber metinlerinde 5N 1K tanımı tam olarak yapılmaktadır. Değerlendirilmeye alınan tüm dönemlerde haberlerin ters piramit kuralına uygun olarak yazıldığı görülmektedir. Dolayısıyla habere ilişkin önemli bilgiler haber metninin başında verilmektedir. Diğer ayrıntılar ise haber metninin sonraki bölümlerinde yer almaktadır. Bu ayrıntılar kimi zaman iç sayfalarda aktarılmaktadır. Dolayısıyla birinci sayfadaki haberlerde olaya ilişkin önemli noktalar yer almaktadır.

Cumhuriyet gazetesi, 1974, 1984 ve 1994 yıllarında iç sayfalara gönderme yapmak için haberi, cümleyi ya da sözcüğü tamamlamadan kesmektedir. Bu durum okuyucunun iç sayfalara yönelmesini zorunlu kılmaktadır. (Bkz. Tablo 3. Ana Olay, s. 146)

4.2.2.2. *Hürriyet gazetesi*

Hürriyet gazetesinde de haber girişleri 1974 ve 1984 yıllarında 1994 ve 2004 yıllarına göre daha kısadır. 1974 ve 1984 yıllarında gazetenin haber girişlerinde enformasyon eksiltimi yaptığı görülmektedir.

- İngiliz subaylarına istedikleri parayı sağlayan 5 Türk kızı Londra'ya getirildi. (Hürriyet, 25.09.1974)

- MSP Genel Başkanının konvoyunu Bakırköy'de bazı işçiler taşıdılar (Hürriyet, 26.09.1974)

- Türkler, "Açık cezaevi yapılacak" bahanesiyle sürgün ediliyor (Hürriyet, 24.09.1984).

- Tekel ürünlerinden kısa ve uzun filtreli sigaralara 30 lira, yabancı sigaralara ise 100 lira zam yapılacağı öğrenildi (Hürriyet, 26.09.1984)

- Eşini hastaneye yatırdı, dönüşte kazada can verdi. (Hürriyet, 24.09.1984)

- Emniyet Müdürlüğü'ndeki sorgulamaya katılan Şişli Savcılığı yetkilileri de Kılıç'ın devreye girmesini isteyen "Hatırlı kişi"nin Semra Özal ile kızı Zeynep Güngör (Özal) olduğunun anlaşıldığını söylediler. (Hürriyet, 27.09.1994)

- Civan'ın, savaşa katılanlarda görülen "Post-tramvatik stres" adı verilen korkuya kapıldığı belirtildi. Civan, Kılıç'ın iki adamının hastaneye gelmesinden sonra büyük bir ölüm korkusuna kapıldı. Doktorlar, "Hastaneden çıkabilir" dediği halde çıkmamak için direnmeye başladı. (Hürriyet, 29.09.1994)

- Dirençli akciğer tüberkülozu hastası Nazillili M.C. tedaviyi yarıda kesip kaçınca Türkiye'de ilk kez bir hasta için gıyabi tutuklama kararı çıkarıldı. (Hürriyet, 27.09.2004).

- Emniyet Genel Müdürlüğü, son 6 yılda alkollü araç kullanan toplam 589 bin 992 sürücüye cezai işlem yaparken, son 6 ayda 65 bin 851 619 alkollünün ehliyetine el koydu (Hürriyet, 29.09.2004)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Hürriyet gazetesi, 1994 ve 2004 yıllarında haber girişlerini daha uzun yapmaktadır. 1974 ve 1984 yıllarında ise haber girişlerinden olaya ilişkin yeterli bilginin alınamadığı görülmektedir. 1974 ve 1984 yılı haber girişlerinden olayın neye ilişkin olduğu, nerede ve ne zaman gerçekleştiği ya da olay taraflarına ilişkin kesin bilgi verilmemektedir.

Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi Hürriyet’te de 1974 yılında haber kesilerek iç sayfalara gönderme yapılmaktadır. Bu durum 1984 yılında da devam etmekte, birinci sayfada girişi verilen haberin ayrıntıları iç sayfalarda aktarılmaktadır. (Bkz. Tablo 3. Ana Olay, s.146)

4.2.2.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesinde haber girişleri, 1974 ve 1984 yıllarında 1994 ve 2004 yıllarına göre daha kısadır. Ayrıca gazete 1974 yılında haber girişlerinde daha çok olay taraflarının görüşlerine yer vermektedir. Bu durum gazeteyi taraflı hale getirmekte, böylece kişilerin görüşleri olumlanmakta ve ideolojileri yeniden üretilmektedir.

- Devlet Bakanı Eyüboğlu, “Bu taban fiyatın gerçekleşmesi için gerekli girişimlere başlandı” dedi. (Milliyet, 24.09.1974)

- Feyzioğlu, “Konseyin bu defa da haklı görüşlerimize gerekli yeri vereceğine inanıyorum” dedi. (Milliyet, 23.09.1974)

- İkili ilişkilerimize yeni boyut getirecek zorlu hafta, “kritik pazartesi” ile başlıyor. (Milliyet, 24.09.1984)

- Hem zam, hem eziyet, hem alay... (Milliyet, 26.09.1984)

- Ünlü baba savcılıkta verdiği ifadede, Civan olayında kendisinden aracılık yapmasını isteyen kişinin Semra Özal olduğunu söyledi. (Milliyet, 27.09.1994)

- Ya SHP’li muhalifler istifa edecek, ya Karayalçın koalisyondan çekilecek (Milliyet, 28.09.1994)

- Hatemi, Türk şirketleriyle yapılan ticari anlaşmaları engellemeye çalışan İran Meclisi’ni protesto için, Ankara ziyaretini askıya aldı. (Milliyet, 27.09.2004)

- TMSF, el koyduğu Erol Aksoy’un Yeniköy’deki yalısını 12 Ekim’de satışa çıkartıyor. Görkemli yalı için belirlenen bedel 22.2 trilyon lira (Milliyet, 27.09.2004)

Milliyet gazetesi 1984 yılında, birinci sayfada sadece haberin ilk bölümünü vermektedir. Ayrıntıları ise iç sayfalarda aktarmaktadır. Bununla birlikte gazetede, 1984 yılında birinci sayfada bazı haberlerin sadece başlık ve haber girişleri yer almaktadır. 1984 yılında haber girişlerindeki enformasyon eksiltimi dikkate alındığında birinci sayfada haberin yalnızca başlık ve girişinin verilmesi okuyucunun habere ilişkin yeterli bilgiyi elde edememesine neden olmaktadır. Birinci sayfada verilen haber sayısı 1974’e

göre artmış ancak enformasyondaki eksiltilim, niteliğin azalmasına neden olmuştur. 1974'te sayfada ortalama altı haber yer alırken bu sayı 1984'te dokuzaya çıkmıştır. Bu uygulama gazetenin satış politikasının göstergesidir. İlk bakışta dolu gözükken gazetede hem birinci hem de iç sayfaların aynı haberlere ayrılması niteliğin düşmesine neden olmaktadır.

1994 ve 2004 yıllarında incelenen gazetelerin birinci sayfalarında ana olay, 1984 yılına göre daha kapsamlı verilmektedir. 1984 yılında birinci sayfada haber girişi verilip ana olay iç sayfalarda aktarılırken 1994 ve 2004 yıllarında birinci sayfada haberin önemli noktaları aktarılmakta iç sayfalarda ise habere ilişkin ayrıntılara yer verilmektedir. Haber girişleri, başlıkla birlikte özetleme yapmaktadır. Ancak 1974 ve 1984 yıllarında haber girişlerinin bu niteliğinin yeterince işlemediği görülmektedir. Haber girişleri olayın ana hatlarını vermekte yeterli değildir. (Bkz. Tablo 3. Ana Olay, s. 146)

1994 ve 2004 yıllarının haber yapısı, özellikle 1984 yılı haber yapısına göre daha bütünsel niteliktedir. Başlık ve haber girişlerinden yeterli enformasyonun alınamadığı 1974 ve 1984 yılı haberlerinde ana olayın iç sayfalarda aktarılması olay akışını bölmektedir. 1994 ve 2004 yıllarında ise haber anlatısı yapısal olarak bütünlük kazanmıştır. Haber anlatısının bütünlük kazanması haberin daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Haber anlatısının daha kısa ve anlaşılır olması magazinleşmenin bir sonucudur. Ticarileşen ve piyasaya daha bağımlı hale gelen gazetelerde haberler, içeriği daha zayıf, daha az bilgi veren, daha popüler ve tüketirmeye dönük bir tür haline gelmiştir.

4.2.3 Haber Aktörleri ve Kaynaklar

Gazetecilik literatüründe habercilere/muhabirlere haber öyküsü için bilgi veya görüş veren bir insan, bir kurum/kuruluş veya bir mekân/yer kaynak olarak tanımlanır. Bunların bazıları rutin haber kaynakları olabilir: polis, başbakanlık, cumhurbaşkanlığı... Bazıları ise her zaman kullanılmayan kaynaklar olabilir: sivil toplum kuruluşları, uzmanlar, rutin bilgi alınan kaynaklar değildir (Franklin vd., 2005: 248). Kaynak ile gazete/ci ilişkisi akademik çalışmalarda özel bir önemle ele alınır çünkü muhabirler, her zaman doğrudan tanık oldukları olayları haber yapmazlar. Kaynakların verdiği basın

bültenleri, basın toplantıları, bilgi-belge paylaşımı, resmi açıklamalar haber yapma işini kolaylaştıran uygulamalardır. Ancak kaynak ile gazeteci veya kaynak açıklamaları ile basın söylemi ilişkisi “masum” değildir. Haber söylemindeki ideolojik inşanın tam da bu ilişki ile kurulduğu öne sürülmektedir.

Hall ve çalışma ekibi (1999: 255) 1972 yılında Londra’da sokak soygunlarının İngiliz medyasında nasıl haberleştirildiğini analiz ettikleri “Policing the Crisis: Mugging, The State, and The Law and the Order” adlı çalışmalarında profesyonel gazetecilik kodlarını tartışmaya açarlar ve bunların ideolojik işleyişlerini irdelerler. Haber üretiminin sermaye sahiplerinin doğrudan müdahalelerine maruz kalmadıkları; görece bir editoryal bağımsızlığa rağmen nasıl olup da egemen sınıfların görüşlerinin son haber söylemini belirlediğini açıklamaya çalışırlar:

Medya kuruluşları sadece haberi “yaratmadıkları” gibi “yönetici sınıf”ın ideolojisini de basitçe aktarmazlar. Eleştirel bir bakışla ifade etmek gerekirse gerçekte medya, olaylara ilişkin birincil tanımlayıcı değildir; medya kuruluşlarının iktidar ile yapısal ilişkisi, haber metninin nasıl yapılandırılacağını etkiler ve medyaya erişimde hak sahibi ve ayrıcalıklı görülen kesimlerin durum tanımlarını yeniden üretmek önemli bir rolü yerine getirmiş olur. Böyle bir bakış açısıyla da haber üretimi, yapısal olarak birincil kaynaklara bağımlı bir konuma yerleşir.

Medyanın ideolojik üretimdeki rolünü açıklarken Hall ve arkadaşları, Marx’ın “toplumda egemen olan görüş, yönetici sınıfların görüşleridir” düşüncesine göndermede bulunarak, medya aracılığıyla “zihinsel üretimin” (mental production) gerçekleştirildiğini öne sürer.

van Dijk’in söylem analizi modelinde de vurgulandığı gibi haberlerin söylemleri, toplumda egemen olan söylemler tarafından yeniden kurulur (van Dijk, 1983: 28); böylece elitlerin söylemleri gündemde tutulmuş olur ve hâkim sınıfların ideolojileri dolaşımda kalır.

4.2.3.1. Cumhuriyet gazetesi

İncelenen haberlerde, birinci el haber kaynakları kullanılmaktadır. Muhabirlerin bire bir izledikleri olaylar habere taşınmaktadır. Bununla birlikte haberlerde anonim olmayan haber kaynaklarının açıklamalarına da yer verilmektedir. Bu açıklamalar,

haber başlığı olarak kullanıldığı gibi haber girişlerinde ya da haber metninde de verilmektedir.

Cumhuriyet 1974 yılında Ankara Haber Bürosu, Anka, Dış Haberler Servisi ve Anadolu Ajansı, İstanbul Haber Servisi, Türk Haberler Ajansından alınan haberlere yer vermektedir. 1974'te sadece üç haberde muhabir adının olduğu görülmektedir.

- Bozbeyli: “Çözüm CHP- DP ortaklığı dışında aranmalı” (Cumhuriyet, 28.09.1974, Başlık)

- Mesut Yılmaz, Semra Özal'ın “ Bakana yapılan komploda Yılmaz'ın da katkısı var” şeklindeki açıklamasına, “ Semra Hanım abartmış” diyerek karşılık verdi. Yılmaz, “ Yahu ben ne büyük bir insanmışım ki mafyayla, medyayı birbirine düşürüyorum” dedi (Cumhuriyet, 29.09.1994, Haber girişi).

Cumhuriyet gazetesi, 1974 ve 1984 yıllarında anonim olmayan haber kaynaklarına haber anlatısında geniş yer vermektedir. Birincil tanımlayıcıların durum tanımlarına geniş yer verilmesi, haberlerin taraflı olmasına neden olmaktadır. Okuyucu, haberi kaynak kişinin bakış açısıyla okumakta ve onun çizdiği sınırlar dahilinde bilgi edinebilmektedir.

1984'te haberler; İstanbul Haber Servisi, Anadolu Ajansı, Ankara Cumhuriyet Bürosu, Kültür Servisi, Dış Haberler Servisi, İş-Sendika Servisi, Ekonomi Servisi, ANKA'dan alınmakla birlikte muhabirlerin haberlerine 1974'e göre daha çok yer verildiği görülmektedir. Bu durum haber üretim sürecinde, 1980 sonrasında muhabirlerin etkinliğinin arttığını göstermektedir.

1994 yılında Cumhuriyet gazetesi, haber servisleri ve muhabirlerin haberlerine yer vermektedir. Bununla birlikte bazı haberlerde muhabir ya da ajans adının yer almadığı da görülmektedir. 2004'te de Cumhuriyet, ajans ve muhabirlerin haberlerine yer vermekle birlikte ağırlıklı olarak haber kaynağını vermemektedir.

- Korutürk: “En büyük sorun sadece seçim değildir.” (Cumhuriyet, 26.09.1974)

- Ecevit, DP yetkili kurullarının koalisyon için görüş birliğine varamadığını belirterek “tarih üzerinde durmamızın bir yararı olmadığı anlaşıyor” dedi. (Cumhuriyet, 25.09.1974)

- Kaya Erdem: IMF, Türkiye'yi herkese örnek gösteriyor. (Cumhuriyet, 24.09.1984)

- Halefoğlu: ABD'nin güvenilir müttefikliğinde kuşku var. (Cumhuriyet, 27.09.1984)

1994 ve 2004 yılında kaynak kişilerin durum tanımları, 1974 ve 1984 yılına göre haber anlatısı içinde daha az yer almaktadır. 1974 ve 1984 yılında haber aktörlerinin görüşlerinin tamamı haberde yer alırken, 1994 ve 2004'te aktörlerin görüşlerinin bir kısmı verilmektedir. Bu durum muhabirlerin de rolünün değiştiğini göstermektedir. 1990'lı yıllardan önce muhabirler kaydedici olarak görev yaparken, 1990'dan sonra kendi durum tanımlarını yapmaya başlamışlardır. Muhabirler, artık, sadece kaynakların anlattıklarına bağlı kalmamakta, olaya ilişkin kendi gözlemlerine de haberde yer vermektedirler (Bkz. Tablo 4. Haber kaynakları, 160).

4.2.3.2. Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi 1974 yılında, gazetenin haber servisleri ve Anadolu Ajansı'ndan alınan haberlere yer vermektedir. Yalnızca bir haberde muhabirin adı verilmektedir. 1984 ve 1994'te ise Hürriyet, haber kaynağını belirtmemektedir. 2004'te Hürriyet, haberi yapan muhabirin adını belirtmekle birlikte, muhabirlerin fotoğrafının yer aldığı haberler de bulunmaktadır. Ancak bazı haberlerde 1984 ve 1994'te olduğu gibi kaynak belirtilmemektedir.

Hürriyet gazetesi, 1974 yılında anonim olmayan haber kaynaklarına başvurmuştur. Bu kaynaklar, haberde olaya ilişkin bilgi alınan ve aynı zamanda olayın aktörü olan kişilerdir. Gazete, bu kaynakların durum tanımlarına haberde geniş yer ayırmamaktadır. 1984 yılında ise gazetenin anonim olmayan kaynaklara daha fazla başvurduğu görülmektedir. Bu durum gazeteyi taraflı bir konuma getirmektedir. Özellikle, siyasi konularda dönemin iktidar sahiplerinden alınan görüşler, tarafsızlığı sorunlu duruma getirmektedir.

- HP Lideri Calp, "Şahsiyetli bir dış politika izlememizi güçleştiren tüm ekonomik ve askeri ilişkileri gözden geçirmemizin zamanı gelmiştir." dedi. (Hürriyet, 26.09.1984)

- HP Grup Başkan Vekili Öğünç, "Zamlar halkı canından bezdirdi" derken, MDP Genel Sekreteri Söylemezoğlu, "Sayın Özal zam yok dedi mi mutlaka zam gelecek demektir" şeklinde konuştu. (Hürriyet, 26.09.1984)

1994 yılında anonim olmayan kaynakların durum tanımları haber anlatısı içinde 1984'e göre daha geniş yer kaplamaktadır. Dolayısıyla gazete, aktörlerin ideolojilerini yeniden üretmektedir. Aktörlerin görüşlerinin ön plana çıkması gazetenin bu görüşleri desteklediğini göstermektedir.

- Semra Özal'ın suçlu olduğuna ben inanmıyorum

Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, Semra Özal'ın, Engin Civan olayında devreye girdiğine inanmadığını belirterek, "Böyle bir şeyi Semra Özal neden yapsın? Ben böyle bir aracı konumuna düştüğüne inanmıyorum dedi. (Hürriyet, 29.09.1994)

- Emniyet Müdürlüğü'ndeki sorgulamaya katılan Şişli Savcılığı yetkilileri de Kılıç'ın devreye girmesini isteyen "Hatırlı kişi"nin Semra Özal ile kızı Zeynep Güngör (Özal) olduğunun anlaşıldığını söylediler. (Hürriyet, 27.09.1994)

2004 yılında Hürriyet, haber anlatısı içinde kaynakların durum tanımlarına geniş yer ayırmaktadır. Bu durum, taraflı bir yaklaşımı göstermektedir.

- Emekli Orgeneral Çevik Bir, "Hepimiz yaşananlardan ders aldık. Türkiye'de darbeler artık tarihe karışmıştır. AB ile müzakereler başlamasa da artık darbe olmaz" dedi. (Hürriyet, 28.09.2004)

- Hacettepe Üniversitesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Başkanı, "deli dana" uzmanı Prof. Ustaçelebi "Panik için neden yok" dedi. (Hürriyet, 29.09.2004)

4.2.3.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesi 1974 yılından haber kaynağı olarak Ankara Haber Servisi, Dış Haberler Servisi, Anadolu Ajansı, Türk Haberler Ajansı'nı kaynak olarak göstermektedir. 1984'te gazete yalnızca iki haberde muhabir adını belirtmekte ve muhabirlerin fotoğraflarını vermektedir. Diğer haberlerde ise kaynak belirtilmemektedir. 1994'te ise Milliyet muhabir adını vermekte, ancak bazı haberlerde ise kaynak belirtilmediği görülmektedir. 2004'te Milliyet'in muhabir adıyla birlikte fotoğraflarına da yer verdiği, ancak her haberde kaynak göstermediği görülmektedir.

Milliyet gazetesi 1974 yılında birincil haber kaynaklarını kullanmaktadır. Gazete haber başlıkları, girişleri ve ana olayda bu kaynakların durum tanımlarını sıkça kullanmaktadır. Dolayısıyla egemen söylemler dolaşımında tutulmakta, bu durum da gazeteyi taraflı hale getirmektedir.

- DP Genel İdare Kurulu koalisyonu girip girmeme hususunu Parti Divanına bırakmıştır. Genel İdare Kurulu sabah saat 10.00'dan 14.00'e kadar aralıksız süren toplantı yapmış ortaya çıkan görüşlerin Parti Divanına götürülmesine karar vermiştir.

Parti Genel Sekreter yardımcısı Konya Milletvekili Özer Ölçmen toplantı ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

“ Demokratik Partinin yürütme organı olan Genel İdare Kurulu bugün saat 10.00'da Genel Başkan Ferruh Bozbeyli'nin başkanlığında toplanmıştır. 4 saat süren toplantıda hükümeti kurmakla görevlendirilen Sayın Ecevit'in DP'ye yaptığı ortaklık teklifinin kabul edilip edilmemesi konusunda diğer çeşitli ihtimaller de nazarı itibare alınarak görüşler belirtilmiştir. Belirtilen görüşler doğrultusunda konu 24.9.1974 günü toplanacak olan DP'nin yetkili karar organı Parti Divanında müzakere Devamı Sa. 10, Sü. 4. De (Milliyet, 23.09.1974)

- Devlet bakanı Orhan Eyüpoğlu, “Bu yıl pancar ürününe uygulanacak taban fiyatının 40 kuruştan az olmayacağını” söylemiştir.

Eyüpoğlu, dün kendisini ziyarete gelen pancar üreticilerinden kurulu bir heyet ve pancar ekimi yapılan yörelere mensup bazı milletvekilleri ile görüşmüştür. Eyüpoğlu, heyete hitaben yaptığı konuşmada, “Amacımız üreticilerin alın terlerinin karşılığını eksiksiz almasıdır.” demiş, şöyle devam etmiştir:

“ Diğer ürünlerde uygulanan ve ekicinin yüzünü güldüren taban fiyat politikası, elbette pancar için de uygulanacaktır. Şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, bu yıl pancara uygulanacak taban fiyat herhalde en az 40 kuruş olacaktır. Bu taban fiyatın gerçekleşmesi için gerekli girişimlere başlanmıştır. (Milliyet, 24.09.1974)

1984 ve 1994 yıllarında da Milliyet gazetesi, birincil haber kaynaklarına başvurmaya devam etmektedir. 1974 yılında kaynakların durum tanımlarına geniş yer ayıran gazete, 1984 ve 1994 yılında haber metni içinde durum tanımlarına daha az yer vermektedir. Dolayısıyla 1974 yılında kaynakların açıklamaları üzerinden kurulan haber metninin yapısı, 1984 ve 1994 yıllarında değişmiştir.

- Başbakan Turgut Özal, Partilerarası diyalog için, “Siyasi partilere her zaman bilgi veriyoruz” şeklinde konuştu (Milliyet, 26.09.1984)

- Başbakan Özal'a Ankara'da bilgi veren İsmet Birsell, “Her an bir Ermeni saldırısı beklediklerini” söyledi ve “Tahran'da huzurumuz yok” dedi (Milliyet, 29.09.1984)

- Evren: “Mit Çakıcı’yı kullanmış olabilir” (Milliyet, 26.09.1994)
- Civan: “Edes’e yardım yaptım” (Milliyet, 28.09.1994)

2004 yılında ağırlıklı olarak haber metni, muhabirlerin gözlemleri üzerine kurulmaktadır. Bununla birlikte birincil kaynakların durum tanımları da haber metninde yer almaktadır. Haber metninin doğrudan haber kaynaklarının durum tanımları üzerine kurulmaması, 1990’lı yıllarda muhabirin konumunun değişmesinin bir sonucudur. 1970 ve 1980’li yıllarda haber üretim sürecinde etkin bir rolü olmayan, yalnızca olayı kaydeden muhabirler, 1990 sonrasında daha aktif bir rol üstlenmiş, gözlemci konumuna gelmişlerdir.

- Abdullah Çatlı’nın susurluk kazasında kaybolan çantası, Sedat Bucak’ta çıktı. Bucak, çantadaki belgeleri ‘çok gizli’ ibareli zarf içinde mahkemeye sundu (Milliyet, 30.09.2004)

- AKP çevreyi kirletene hapis cezasını iki yıl sonraya attı

Türk Ceza Kanunu’nun son anda komisyona geri çekilen maddeleri ve tamamını dün Meclis Genel Kurulu’nda oylandı. AKP’liler “çevrenin kasten ve taksirle kirletilmesine hapis cezası getiren düzenleme iki yıl sonraya ertelensin” önergesi verince tartışma çıktı. Bazı AKP’lilerin bile uygun bulmadığı önerge kabul edildi. (Milliyet, 27.09.2004)

1990 ve 2000’li yıllarda haber kaynaklarından alıntının azalması muhabirlerin de rolünü değiştirmektedir. 1970 ve 1980’lerde sadece kayıt tutan kişiler olarak gazeteciler, haberi yalnızca kaynak kişilerin söylemleri üzerine kurarken 1990 ve 2000’li yıllarda olayı betimleyen kişi konumuna gelmişlerdir. Böylece haber söyleminin yapısı da değişmiştir. 1970’li yıllarda kaynak kişinin konuşmasını olduğu gibi veren gazeteler, 1990 ve sonrasında kaynak kişinin konuşmasını özetleyerek vermektedir. Böylece muhabirler, kayıt tutan kişiler olmaktan çıkarak olaya tanıklık eden kişi konumuna geçmişlerdir. Muhabirlerin konumundaki bu değişim, Amerikan gazeteciliğinin gelişim sürecine benzerlik göstermektedir.

Michael Schudson, The Politics of Narrative Form adlı çalışmasında Amerikan gazeteciliğinin gelişim sürecini incelemiş ve 1900’lerin başında muhabirlerin bir stenograf gibi çalıştıklarını ve yalnızca haber kaynaklarının açıklamalarını kaydederek yazıya geçirdiklerini belirtmiş, ancak 1920’lerde bu durumun değiştiğini, muhabirlerin yorumlayıcı konumuna geldiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla haber formu da değişmiş

1800’lü yıllarda politikacıların açıklamalarının tamamına yer verilen haberlerde, 1900’lerden sonra bu açıklamaların önemli noktaları özetlenmiş; açıklamalar, “başbakan belirtti” şeklinde haber anlatısı içinde verilmiştir. Schudson, yeni konumlarında gazetecilerin duydukları ve gördüklerini habere taşıdıklarını belirtmektedir (Schudson, 1995: 53-71).

“Milli Eğitim Müdürü Halis Kurtça, seçmeli derslerin amacının: “Öğrencilerin hayata, çevreye ve iş alanlarına geçmelerini kolaylaştırmak için onlara gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak, onların çeşitli iş alanlarını tanımalarına, bu alanda beceri kazanmalarına yardım etmek, kişisel kabiliyetinin geliştirilmesine olanak sağlamak, öğrencilerin yönelecekleri yükseköğretim alanına daha iyi hazırlanabilmeleri için tamamlayıcı bilgi ve becerile edinmelerine yardım etmek, çocuğa boş zamanlarını yararlı bir şekilde kullanma alışkanlığı kazandırmak” olduğunu söylemiştir.” (Cumhuriyet, 29.09.1974)

Diyarbakır’a atanan Mehmet Tiftikçi, ‘can güvenliği olmadığı’ni ileri sürerek Diyarbakır’dan atanmasını istedi (Cumhuriyet, 26.09.1994).

İncelenen dönemlerde haberler ajanslardan ya da gazetelerin haber servislerinden alınmaktadır. Bununla birlikte özellikle 1980 sonrasında muhabirlerin haberlerinin doğrudan verildiği görülmektedir. Haberlerin içerikleri incelendiğinde muhabirlerin başvurdukları haber aktörlerinin görüşlerinin verildiği görülmektedir. 1974’te aktörlerin görüşleri doğrudan ve tam olarak verilirken 1984 ve sonrasında aktörlerin görüşleri özetlenmektedir. Bu durum, 1980 sonrasında medya profesyonellerinin haber üretim sürecindeki etkinliğinin arttığını göstermektedir. Eşdeyişle haber üretimi daha profesyonel bir süreç durumuna gelmiştir.

4.2.4. Olay taraflarının değerlendirilmesi

Olay tarafları, haber anlatısı içinde sözel aktiviteleri ile yer alan sosyal aktörlerdir. Olay tarafları, haberin iletişimsel bağlamı içindeki değerlendirmeleri nedeniyle haber raporlarına en yakın sosyal temsilcilerdir. Olay taraflarının hareketleri, sosyo-kültürel uygulamaları, organizasyonları ve paylaştıkları inançları, ideolojilerini göz önüne alarak haber metinlerini; olay taraflarının kurumsal, sosyal üretim ve tüketim süreçlerine, ekonomik durumlarına, tarihsel rolüne, ideolojilerin yeniden üretimine ve dolayısıyla

yasaların uygulanması ve küresel bilgi ve iletişim ortamındaki statünün devam ettirilmesindeki etkisine bağlamak mümkündür (van Dijk, 1988b: 19).

4.2.4.1. Cumhuriyet gazetesi

Değerlendirmeye alınan dönemlerde incelenen haberler siyasal ya da toplumsal içeriklidir. Siyasal olaylarda doğrudan taraflar iktidar ve muhalefet partilerinin liderleri, bakanlar ve milletvekilleridir. Olay tarafları, haberlerde söylemleriyle yer almaktadır. Haberler, tarafların söylemleri üzerine kurulmaktadır. Tarafların olaya ilişkin açıklamaları haber metni içinde verildiği gibi başlıklarda da verilebilmektedir. (Bkz. Tablo 5. Olay taraflarının değerlendirilmesi, 165).

Cumhuriyet gazetesi 1974 ve 1984 yıllarında kaynakların görüşlerine haber metni içinde geniş yer ayırmaktadır. 1994 ve 2004 yıllarında ise gazete, anonim haber kaynaklarının görüşlerini dolaylı anlatımla vermektedir. Doğrudan alıntıya yer vermek yerine dolaylı anlatımı tercih eden gazetenin haber yapısı değişmiştir. Haber metni, 1974 ve 1984 yıllarında kaynak kişi ya da kişilerin görüşleri üzerine kurulurken 1994 ve 2004 yıllarında kaynak kişi ya da kişilerin görüşleri, haber metninde özetlenerek verilmekte dolayısıyla olay taraflarının görüşleri anlatılan olayı destekleyen bir etken olarak kullanılmaktadır.

- Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç, bir koalisyonun kurulamaması halinde yapılacak tek şeyin hemen seçim olduğunu söylemiştir.

Tunç, Anadolu Ajansı muhabirinin yeni hükümetin kurulması ve seçim konularındaki sorularını cevaplarken şöyle demiştir:

“CHP’nin DP ile kuracağı bir koalisyon gerçekleşse bile bu ekonomik ve sosyal sorunları halledecek bir hükümet olamaz. Olsa olsa, ancak erken seçim hükümeti olur ki, erken seçim de bütçe ve benzeri bazı kanunların parlamentodan geçmesinden sonra yapılabilir. Benim şahsi düşünce ise bunun Mayıs ayı içinde veya sonlarında olması yolundadır.”

Türk- İş Genel Başkanı Halil Tunç, koalisyonun kurulamaması halinde yapılacak şeyin hemen seçim olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“Bu, dünyanın hemen her yerinde özellikle demokratik ülkelerde başvuru olan tek çaredir. Zira bunun aksi uzun hükümet bunalımlarına yol açar ve neticeye varılamaz.

İngilterede bunun örneği görülmüştür. İngilterede 8 ay içinde ikinci defa genel seçimlere gidilmektedir. (Cumhuriyet, 24.09.1974)

- ... Halefoğlu, şöyle konuştu: “Amerikan Kongresi Türk-Yunan yakınlaşmasını engelleyen bir unsurdur. Türkiye’nin görüntüsü karartma çabaları Kongre’de Yunan dostları tarafından desteklenmektedir. Bu tür bir tutum Türk-Yunan sorunlarının çözümüne katkıda bulunmadığı gibi, Amerika’nın menfaatlerine de hizmet etmez. Kongre’nin hep Yunanistan’ın yanında yer aldığı izlenimi Türk-Amerikan ilişkilerine zarar vermekte. Neticede Amerika’nın güvenilir bir müttefik olduğu hususunda Türkiye’de kuşkular duyulmaya başlamıştır. Sözde soykırım konusunda Kongre’de... (Arkası Sa.8 Sü.6’da) (Cumhuriyet, 27.09.1984)

- DSP Genel Başkanı Bülent, partisine katılmak üzere CHP ve SHP’den istifa eden 4 milletvekiliyle gövde gösterisi yaptı. Ecevit, DSP’nin ilkelerini benimseyen herkesi partisine davet ederken, solda birinci parti haline geldiklerini öne sürdü. (Cumhuriyet, 26.09.1994)

- Kentte yaşayan lise mezunu ve daha ileri eğitilmiş genç kadın nüfusunda işsizlik oranı, aynı nitelikteki erkeklere oranla iki kat daha fazla. Devlet Bakanı Güldal Akşit’in verdiği bilgiler, kadın istihdamıyla ilgili çarpık tabloyu gözler önüne serdi. Bakan Akşit, işgücüne katılmayan 100 kadından 69’unun gerekçe olarak, “Ev kadını olmayı neden olarak gösterdiğini” ifade etti. (Cumhuriyet, 26.09.2004)

4.2.4.2. Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi, 1974 yılında olay taraflarının görüşlerine ağırlıklı olarak tırnak içinde yer vermektedir. Bu açıklamalar haber metni içinde geniş yer almamaktadır. Hürriyet 1984 yılında da olay taraflarının görüşlerine haber metni içinde doğrudan yer vermektedir. Özellikle siyaset içerikli haberlerde doğrudan alıntı yapan gazetenin toplumsal içerikli haberlerde dolaylı anlatım yaptığı görülmektedir. 1984’te özellikle siyaset içerikli haberlerde doğrudan alıntı yapmayı tercih eden gazete, 1994 yılında doğrudan ve dolaylı anlatımı birlikte kullanmaktadır.

2004 yılında olay taraflarının açıklamalarını doğrudan veren gazete, kimi zaman sadece tarafların açıklamalarının yer aldığı haber anlatısı da kurmaktadır. 1994 yılında kimi zaman doğrudan alıntılarda tırnak işareti kullanmayan gazetenin 2004 yılında

doğrudan alıntılarını tırnak işareti içinde verdiği görülmektedir. Özellikle 1994 yılında doğrudan alıntılarda tırnak işareti kullanılmaması, gazetenin yapılan açıklama doğrultusunda bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte tarafların görüşlerine haber anlatısı içinde geniş yer ayrılması da gazeteyi taraflı bir konuma getirmektedir. Olay taraflarının tek taraflı verilmesi okuyucunun da tek taraflı okuma yapmasına neden olmaktadır.

- Emniyet Sandığı Ulus Şubesi Müdürü Yahya Afif Okumuş, “Hayat pahalılığı o kadar tesir etti ki, eskiden 500 liradan az kredi isteyenler ön sırada yer alırken şimdi 1000 liradan fazla kredi isteyenlerin sayısı artmıştır. Son aylarda göz önünde bulundurularak yaptığımız az kredi almak isteyenlerin oranı yüzde 50 azalırken 500 liradan daha fazla kredi almak isteyenlerin oranları ise yüzde 220 artmıştır” demiştir. (Hürriyet, 29.09.1974)

- “Yönetmeliklerde yapılan değişiklikler nedeniyle fakülte ve yüksekokullarda okuyan öğrenciler tedirgin. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencileri, bundan en çok kendilerinin etkilendiğini, ek sınav hakkı verilmediği takdirde, 630 öğrencinin zor durumda kalacağını söylediler.” (Hürriyet, 24.09.1984).

- Selim, arsa alacağım 3,5 milyon dolar ver (Hürriyet, 28.09.1994)

- İngiltere’de Glasgow Üniversitesi’nde doktora yapan ve “dedi dana” üzerinde çalışan Prof. Dr. Şemsettin Ustaçelebi, “ Bu bir virüs hastalığı değil, prion denilen molekülerin neden olduğu bir hastalık. Kan yoluyla insana geçtiğine dair, dünyada saptanmış hiçbir etken yok” diye konuştu. (Hürriyet, 29.09.2004)

4.2.4.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesi 1974 yılında tarafların açıklamalarına geniş yer ayırmaktadır. Ancak bu açıklamalar tek taraflı verilmektedir. Haberde tek taraflı alıntı yapılması, olay taraflarına eşit yer verilmemesi, okuyucunun eksik okuma yapmasına neden olmaktadır. Tek taraflı alıntı yapılması, gazetenin bu görüşü desteklediğini göstermektedir. Dolayısıyla okura da bu doğrultuda aktarım yapılmakta, kamuoyunda bu bakış açısı doğrultusunda görüş ortaya çıkması sağlanmaktadır.

1984 yılında birinci sayfada daha çok haber girişlerine yer veren gazete, başlıklarda ve haber girişlerinde alıntı yapmaktadır. 1974 yılına göre birinci sayfadaki

haber anlatısı kısalmıştır. Dolayısıyla tarafların görüşleri de haber anlatısı içinde 1974 yılında olduğu kadar geniş yer bulmamaktadır. Ancak başlık ve haber girişinde siyasi gücü elinde bulunduranlardan yapılan doğrudan alıntılar, okuyucunun iktidar sahiplerinin söylemleri doğrultusunda düşünce geliştirmesine neden olmaktadır.

1994 yılında haber anlatısı içinde alıntı azalmıştır. 1990 sonrasında muhabirlerin rolünün değişmesi, haber taraflarından yapılan alıntının yapısını da değiştirmiştir. 1990 öncesinde ağırlıklı olarak doğrudan alıntı yapılırken 1990'lı yıllarda dolaylı anlatım tercih edilmeye başlamış, ayrıca alıntı kısalmıştır.

2004 yılında da olay taraflarının değerlendirmeleri haber anlatısı içinde dolaylı olarak yer almaktadır. Dolaylı anlatım yapılması, gazetenin alıntılanan görüşü desteklemediğini, sadece aktarma yaptığını göstermektedir.

-Tunç: “Hükümet kurulmazsa yol hemen seçimdir”

Türk-İş Başkanı, “CHP-DP hükümeti ancak bir erken seçim hükümeti olabilir” dedi.

Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç, “CHP-DP koalisyonunun gerçekleşmesi halinde bunun ekonomik ve sosyal sorunları halledecek nitelikte bir hükümet olamayacağını” söylemiş, “Bu hükümet olsa olsa bir erken seçim hükümeti olur. Erken seçim de bütçe ve benzeri kanunların parlamentodan geçmesinden sonra yapılabilir. Bizim düşüncemiz mayıs içinde olması yolundadır” demiştir.

Türk-İş Genel Başkanı Tunç, “Hükümetin kurulamaması halinde tek çıkar yolun hemen seçim olacağını” öne sürmüştü, şunları eklemiştir.

“Bu, dünyanın her yerinde özellikle demokratik ülkelerde başvuru olan tek çaredir. Zira bunun aksi uzun hükümet bunalımlarına yol açar ve neticeye varılamaz. İngiltere’de bunun örneği görülmüştür. İngiltere’de sekiz ay içinde ikinci defa genel seçimlere gidilmektedir.” (Milliyet, 24.09.1974)

-“Yüzsüz” Ermeni (Milliyet, 30.09.1984)

- Ünlü baba savcılıkta verdiği ifadede, Civan olayında kendisinden aracılık yapmasını isteyen kişinin Semra Özal olduğunu söyledi (Milliyet, 27.09.1994)

- İngiliz The Times gazetesi, “deli dana” diye bilinen Creutzfeldt- Jakob hastalığı taşıdığı tahmin edilen kan ürünlerinden 840 şişenin Türkiye’ye satıldığını yazdı. İngiltere Sağlık Bakanlığı yetkilileri de 1995-97 yılları arasındaki satışı doğruladı, Türkiye dahil beş ülkenin geçen hafta uyarıldığını belirtti. (Milliyet, 28.09.2004)

4.2.5 Ardalın ve bağlam bilgisi

Haber söylemlerinde üst-yapılar (veya haber şemaları) haber yazımında evrensel düzlemde kabul görmüş kategorilerden oluşur; bu kategoriler ise hiyerarşik ve lineer bir yapıya sahiptir. Örneğin haber metinleri özet adı verilen ana metinden önce verilen bir kategoriye sahiptir ve özet, olan-bitene dair konuyu kısaca anlatan kısımdır. Bunun alt kısımları ise başlık ve giriştir. Ardalın bilgisi ise haber metin şemalarındaki bir başka kategoridir. İki çeşit ardalın bilgisi vardır; birincisi olayın nasıl bir ortam veya mekanda geçtiğini geniş bir çerçevede anlatan bağlam bilgisidir; diğeri de *tarihsel ardalandır* ki olayın tarihsel arka planına ilişkin açıklamalardır.

Ardalın bilgisi olayların sosyal ve politik yönünü vermektedir. Ardalın bilgisi olayların tarihini ve bağlamlarını içerebilmektedir. Ardalın bilgisi bağlamdan farklı olarak yapısal ve tarihseldir. Bağlam bilgisi olayların gerçek durumları hakkında bilgi verir (van Dijk, 1988a: 54).

Olayların sosyal ve politik yönünü veren ardalın bilgisinin, incelenen gazetelerde eksik olduğu görülmektedir.

4.2.5.1. Cumhuriyet gazetesi

1974 yılında enformasyon eksiliminin olduğu görülen gazetelerde, olayların nedenlerine ilişkin bilgilerin yer almadığı, var olan ya da meydana gelen olayın tanımlandığı görülmektedir. Örneğin, Cumhuriyet Gazetesi'nin 25 Eylül tarihli baskısında yer alan "Ülker Bisküvi fabrikasında dün yeni bir direniş başlatan işçilerden 5'i için soruşturmaya geçildi" başlıklı haberde Ülker Bisküvi fabrikasındaki işçi direnişinden söz edilmektedir. Ancak işçilerin neden direnişe geçtiği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. 23 Eylül tarihli Cumhuriyet'te de "Grevin sürdüğü Batman ve Garzan tankerlerinin kıyıda açılması için mahkeme karar verdi" başlıklı haberde Deniz Ulaş İş Sendikası'nın Denizcilik Bankası Nakliyat Müdürlüğü şilep ve tankerlerinde yürüttüğü grevden söz edilmektedir. Ancak haberde grevin nedenleri, ne zaman başladığı ve greve kaç kişinin katıldığı hakkında bilgi yer almamaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi, 1974'e göre 1984'te ardalın ve bağlam bilgisini daha kapsamlı vermektedir. Haberlerin nedenleri ve zamanları haberlerde yer almaktadır.

Örneğin; 24 Eylül tarihli baskıda yer alan “İran, Körfez için sert çıktı” başlıklı haberde İran ve Irak arasındaki Körfez krizinden söz edilmektedir. Haberde krizin petrol yüzünden çıktığı bilgisi yer almaktadır. Ayrıca haberde körfez krizinin ne zaman başladığına ilişkin bilgi de verilmektedir. Gazetenin 25 Eylül tarihli baskısında yer alan İsrail, 3 HP’liyi kutladı başlıklı haberde de İsrail’e giden HP Milletvekillerinden söz edilmektedir. Gizli bir nedenle İsrail’e gittikleri belirtilen milletvekillerinin yaptıkları görüşmeler ve tarafların değerlendirmeleri haberde yer almaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin 1994 yılındaki birinci sayfa haberlerinde kimi zaman olayların bağlamından koparıldığı ve ardalan bilgisinin de yeterli olmadığı görülmektedir. Örneğin; gazetenin 26 Eylül tarihli baskısındaki “PKK, kaçırdığı 2 askeri yaktı” başlıklı haberde PKK ile çatışmaya giren askerlerin şehit olduğu ve öldürülen PKK’lilerden söz edilmektedir. PKK’nin kaçırdığı 2 askeri yaktığı bilgisi ise haberin sonunda verilmektedir. Dolayısıyla, haber bağlamından koparılmaktadır. 29 Eylül tarihli Cumhuriyet’teki “Kuşkulu reklam sözleşmesi” başlıklı haber ise Recep Tayyip Erdoğan’ın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı iken İETT reklam panolarını bir reklam şirketine ihalesiz verdiği konu edilmektedir. Ancak haberde panoların reklam şirketine ne zaman verildiği bilgisi yer almamaktadır. Haberde sözleşmenin maliyetinden ve maddelerinden söz edilmektedir.

Cumhuriyet 2004 yılında ardalan ve bağlam bilgisine diğer yıllara göre daha fazla yer vermektedir. Ancak gazetede enformasyon eksiliminin olduğu da görülmektedir. Gazetenin 27 Eylül tarihli baskısında İran Devlet Başkanı Hatemi’nin Türkiye’ye yapacağı ziyareti ertelemesinden söz edilmektedir. “Sürpriz erteleme” başlığı ile verilen haberde ertelemenin nedenleri tüm ayrıntılarıyla verilmektedir. Ancak haberde Hatemi’nin Türkiye ziyaretinin ne zaman olduğu bilgisi yer almamaktadır. 29 Eylül tarihli gazetede ise “Deli danada acı itiraf” başlıklı haber Türkiye’ye gelen ve “deli dana” virüsü taşıdığı iddia edilen kanları konu etmektedir. Ancak haberde kanların nereden geldiği bilgisi yer almamaktadır. Haberde kaç ünite kanın Türkiye’ye ne zaman girdiği bilgisi verilmektedir.

4.2.5.2. *Hürriyet gazetesi*

Hürriyet gazetesinin 24 Eylül 1974 tarihli baskısında yer alan “YOK’LAR ÇOĞALIYOR” başlıklı haberde piyasada yetersiz olan tüketim mallarından söz edilmektedir. Ancak haberde bu maddelerin neden yetersiz olduğu açıklanmamaktadır. Hürriyet’in 23 Eylül tarihli baskısında yer alan “İngilizler Türkleri rüşvetle bırakıyor” başlıklı haberde de İngiltere’de İngiliz üslerine sığınan Türklerden söz edilmektedir. Ancak haberde Türklerin İngiliz üslerine neden sığındığı ya da İngiltere’nin neden Türkleri serbest bırakmadığı bilgisi yer almamaktadır.

Hürriyet gazetesi de Cumhuriyet’te olduğu gibi 1984 yılında ardalan ve bağlam bilgisinde 1974 yılına göre daha az eksiltim yapmaktadır. Olayların nedenleri ve bağlamları genel olarak verilmektedir. Yalnız birkaç haberde ardalan ve bağlam bilgisinde eksiltim yapıldığı görülmektedir. Gazetenin 27 Eylül tarihli baskısında yer alan “Melahat Teyze ‘Pes’ dedi başlıklı haberde bir vatandaşın geçim sıkıntısından söz edilmektedir. Haberde bir yıl öncesinde alınan mallara ödenen ücret ile 1984 yılında yapılan alışverişe ödenen ücret karşılaştırılmakta ve adı geçen vatandaşın durum karşısındaki tepkisi verilmektedir. 28 Eylül tarihli Hürriyet’te yer alan “22 İDAM” başlıklı haberde 12 Eylül öncesinde eylemler düzenleyen MLSPM örgütü üyelerinin davası konu edilmektedir. Haberde örgüt üyelerinin hangi suçlardan yargılandığı ve hangi üyenin kaç yıl ceza aldığı bilgisi yer almaktadır. Ayrıca davanın hangi mahkeme tarafından yürütüldüğü de belirtilmektedir. Haberde yer almayan bilgi ise davanın ne zaman başladığıdır.

Hürriyet, 1994 yılında 1984’e göre haberlerin ardalanına ilişkin daha çok enformasyon eksiltimi yapmaktadır. Özellikle bu dönemde hemen her gün gazetelerde yer alan Engin Civan olayına ilişkin haberlerde yeterince bilginin yer almadığı görülmektedir. Dolayısıyla olayın gelişim sürecini izlemek güçleşmektedir. Gazetenin 27 Eylül tarihli baskısındaki “Dündar Kılıç: Hatırlı kişi Semra Hanımdı” başlıklı haberde Semra Özal’ın Selim Edes ve Engin Civan arasında Dündar Kılıç’ın aracılık yapmasını istediği belirtilmektedir. Ancak bu olayın ne zaman yaşandığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Haberde yalnızca Engin Civan ve Selim Edes arasındaki anlaşmazlığın nedeni verilmektedir. 28 Eylül tarihli baskısında da Engin Civan ve Selim Edes arasındaki olaylara yer veren gazete, “Selim, arsa alacağım 3,5 milyon dolar ver”

başlıklı haberde Engin Civan'ın Selim Edes'ten istediği rüşvetten söz edilmektedir. Ancak bu haberde de rüşvet verme olayının ne zaman gerçekleştiğine ilişkin bilgi yer almamaktadır. Haberde yalnızca tarafların ifadelerine yer verilmektedir.

Hürriyet Gazetesi, 2004 yılında araştırmaya alınan diğer yıllara göre ardalan ve bağlam bilgisini daha ayrıntılı vermektedir. 27 Eylül tarihli gazetede hastaneden kaçan dirençli akciğer tüberkülozu hastasından söz edilmektedir. “Kaçan hastaya tutuklama emri” başlıklı haberde hastanın ne zaman hastaneden kaçtığı ve hakkında neden tutuklanma emri çıkarıldığı bilgisi yer almaktadır. Gazetenin 30 Eylül tarihli baskısında yer alan “KAYIP ÇANTADAKİ SUSURLUK BOMBASI” başlıklı haberde Susurluk kazasından sonra Abdullah Çatlı'nın çantasını 8 yıl saklayan Sedat Bucak konu edilmektedir. Haberde Bucak'ın çantayı neden sakladığının nedeni ve çantada yer alan belgelerin neler olduğu verilmektedir.

4.2.5.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesinin 23 Eylül 1974 tarihli baskısında yer alan “DERHAL SEÇİME DP YANAŞMIYOR” başlıklı haberde DP'nin seçime yanaşmamasından söz edilmekte ancak haberin devamında, DP'nin erken seçime yanaşmamasının nedeni belirtilmemektedir. Gazetenin 25 Eylül tarihli baskısında da “DP, CHP'YE ‘HAYIR’DEDİ” başlıklı haberde DP ve CHP arasında süren koalisyon görüşmelerinden söz edilmekte ancak, DP'nin CHP ile neden koalisyon kurmak istemediğinden söz edilmemektedir. Milliyet'in 26 Eylül tarihli baskısında “ABD TEMSİLCİLER MECLİSİ DE TÜRKİYE'YE YARDIMI KESME KARARI ALDI” başlıklı haberde ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımın kesilmesinden söz edilmektedir. Ancak haberde ABD Temsilciler Meclisi'nin bu kararı neden aldığı belirtilmemektedir.

1984 yılında Milliyet gazetesinin ardalan bilgisinde 1974'e göre daha çok eksiltim yaptığı görülmektedir. Gazete birinci sayfada sadece haber girişlerine yer vermekte dolayısıyla habere ilişkin yeterince açıklama elde edilememektedir. Milliyet, 1984 yılında birinci sayfada daha çok olay taraflarından alıntılarla habere giriş yapmaktadır. Gazetenin 27 Eylül tarihli baskısında yer alan “Türk işadamlarına Tahran'da sabotaj” başlıklı haberde Türk işadamlarının Tahran'da uğradığı saldırıdan söz edilmektedir. Ancak haberde işadamlarının kimler olduğu ve neden Tahran'da bulundukları bilgisi

yer almamaktadır. Gazetenin 29 Eylül tarihli baskısındaki “Özal ABD Elçisi’yle gizli görüştü” başlıklı haberde ise sadece Emirgan sarı Kök’ün etrafındaki gazetecilerin uzaklaştırıldığı bilgisi verilmektedir. Ancak Özal’ın neden ABD Elçisi’yle görüşme yaptığı ya da bu görüşmenin neden gizli tutulduğuna yönelik bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca görüşmenin günün hangi saatinde yapıldığı ve kaç saat sürdüğüne ilişkin de bir bilgi bulunmamaktadır.

1984 yılında ardaan bilgisine yeterince yer vermeyen Milliyet gazetesi, 1994 yılında yetersiz de olsa ardaan bilgisi vermektedir. Gazetenin 1994 yılındaki birinci sayfa haberlerinde kimi zaman bilgi eksiltimi olduğu görölse de olayların nedenleri ve bağlamlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ancak kimi zaman olayların bağlamlarından koparıldığı görölmektedir. 30 Eylül tarihli Milliyet’teki “Büyük soygundan mucizeye” haberinde ise Baltık Denizi’ndeki feribot kazasında bulunan Kadir Kaymaz’ın 27 Temmuz 1971’de gerçekleştirilen banka soygununun faillerinden olduğu belirtilmektedir. Haberde banka soygunundan, Kadir Kaymaz’ın yakalanmasından ve aldığı hapis cezasından söz edilmektedir. Kaymaz’ın hapisten çıktıktan sonra nereye gittiği ve geçirdiği kazadan söz edilmektedir. Ancak haberde kazanın nasıl olduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, haber bağlamından koparılarak Kaymaz’ın geçmiş yaşamına kaydırılmaktadır.

Milliyet gazetesinin, 2004 yılında araştırmaya alınan diğer yıllarına göre ardaan ve bağlam bilgisine, haberlerde daha fazla yer verdiği görölmektedir. Olayların nedenleri, tarihleri ve gelişim süreçleri haberlerde açıkça verilmektedir. 28 Eylül tarihli Milliyet’te “ ‘Deli dana’lı kanı sattılar” başlıklı haberde İngiltere tarafından Türkiye’ye satılan ve “deli dana” virüsü taşıdığı iddia edilen kanlardan söz etmektedir. Haberde bu kanların ne zaman Türkiye’ye satıldığı, kanların “deli dana” virüsü taşıdığı iddiasının neden kaynaklandığı belirtilmektedir. Gazetenin 27 Eylül tarihli baskısında ise “Meclis’e kızdı geziyi erteledi” başlıklı haberde İran Devlet Başkanı Hatemi’nin Ankara’ya yapacağı ziyareti ertelemei konu edilmektedir. Haberde Hatemi’nin Ankara’ya ne zaman geleceği ve geziyi neden ertelediği bilgisi yer almaktadır. Dolayısıyla haberde ardaan bilgisi bulunmaktadır.

Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin tarihsel süreç içinde ardaan ve bağlam bilgisi vermeye yönelik sistemli bir ilkeleri bulunmamaktadır. Özellikle haber metinlerinin kaynakların açıklamaları üzerine yapılandırıldığı 1974 yılında ardaan ve

bağlam bilgisi üç gazetede de çok sınırlıdır. Bu durum haberde yalnızca kaynakların açıklamalarına bağlı kalınmasından kaynaklanmaktadır. Bu ise gazeteleri taraflı bir konuma getirmektedir. Çünkü kaynaklar, olaya kendi açılarından bakmakta ve kendileri için doğru olan bilgiyi ifade etmektedirler.

1984 yılında ise Cumhuriyet ve Hürriyet'te ardalan ve bağlam bilgisi artmıştır. Bunun nedeni ise kaynakların açıklamalarına haber metni içinde daha az yer ayrılmasıdır. Dolayısıyla muhabir, haberde daha çok kendi gözlemlerini vermektedir. Kaynakların açıklamalarına bağlı kalınmadan kurulan haber metni ardalan ve bağlama ilişkin 1974'e göre daha fazla bilgi içermektedir. Ancak Milliyet gazetesinde 1984 yılında ardalan ve bağlam bilgisi 1974'e göre daha azdır. Bunun nedeni ise gazetenin sayfa tasarımıyla kaynaklanmaktadır. 1984 yılında gazete birinci sayfada sadece haber başlıkları ve girişlerine yer vermektedir. Dolayısıyla birinci sayfadan ardalan ve bağlam bilgisine ilişkin yeterli bilgi almak mümkün değildir.

1994 yılında Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri 1984 yılına göre daha fazla enformasyon eksiltilimi yapmaktadır. Bu dönemde "Engin Civan olayı" gazetelerin birinci sayfasında geniş yer almaktadır. Özellikle bu olaya ilişkin haberlerde yeterli ardalan bilgisi bulunmamakta ve olaylar bağlamından koparılmaktadır. Bu da gazetelerin olaya taraflı yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca ardalan ve bağlam bilgisinin yeterli olmaması, okuyucunun kendi bakış açısını oluşturmalarını engellemektedir. Milliyet gazetesinin 1994 yılında sayfa tasarımı değişmiş, 1984 yılında ana olaya birinci sayfada yer vermeyen gazete, 1994 yılında bu uygulamayı değiştirmiştir. Ancak bu dönemde de gazetenin birinci sayfasından yeterli ardalan ve bağlam bilgisi almak mümkün değildir.

Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin 2004 yılında ardalan ve bağlam bilgisine diğer yıllara göre daha fazla yer verdiği görülmektedir. Bu durum gazetelerin habere daha tarafsız yaklaştıklarını göstermektedir.

4.3. Mikro Yapı Analizi

Bu bölümde sentaktik çözümleme, sözcük seçimleri ve retorik alt başlıklarına yer verilmektedir. Van Dijk mikro yapı içerisine anlam, üslup, sözcük seçimi ve cümle yapılarını dahil eder. Anlam, söylem analizinin bir başka çözümleme düzeyidir ve

semantik yapı ile ilgilidir. Van Dijk çözümlemede örtük veya imalı anlamların analizinin önemini işaret eder çünkü örtük anlamlar, ideolojinin çalışması anlamına gelir. Ona göre sözcüklerin seçimleri, cümle yapıları, dolaylı anlatımlar, seçilen yüklemeler ve zamirler farklı imalar içerir. Olumsuz olaylarda veya durumlarda, sorumluları gizlemek için gizli özne ve pasif cümle yapıları kullanılmaktadır.

Van Dijk bunların dışında, yani semantik yapıdan farklı olarak söylemin yapısında yer alan iki çözümleme alanından söz eder: *lexical style* and *syntactic style*. Lexical sözcük seçimleriyle ilgilidir; van Dijk'ın çalışmalarında, olumsuz bir anlam kurma amaçlı seçilen özel kavramlardan söz eder. Gazetecilerin sözcük seçimleri değer ve normlarını içerir ki bunlar da öznel yargıları yani ideolojik duruşları gösterir. Örneğin “asiler” veya “özgürlük savaşçısı” kavramları arasında tercih yapma gibi.

Mikro düzey içerisinde son çözümleme ögesi retoriktir. Van Dijk'a göre söylemin retorikçi enformasyon “biz”in beğenmediği nitelikte ise “onları”n daha az görünür olması ve olumsuza çevirme gibi bir ideolojik kontrol işlevine sahiptir. Bu işlevini de metaforlar, abartı, ironi gibi kullanımlar ile yerine getirmektedir (van Dijk, 1988b: 108-115).

4.3.1. Sentaktik çözümleme

Sentaktik çözümlemede cümlelerin basit, karmaşık ve uzun, kısa oluşları incelenmektedir. Ayrıca eylemlerin etken ya da edilgen oluşları üzerinde durulmaktadır (van Dijk, 1988a: 77). Van Dijk mikro yapı içerisine anlam, üslup, sözcük seçimi ve cümle yapılarını dahil eder. Anlam, söylem analizinin bir başka çözümleme düzeyidir ve semantik yapı ile ilgilidir. Van Dijk'a göre örtük veya imalı anlamlar, ideolojinin çalışma alanıdır, bu nedenle bu anlamların çözümlemesi oldukça önemlidir. Ona göre sözcüklerin seçimleri, cümle yapıları, dolaylı anlatımlar, seçilen yüklemeler ve zamirler farklı imalar içerir. Olumsuz olaylarda veya durumlarda, sorumluları gizlemek için gizli özne ve pasif cümle yapıları kullanılmaktadır.

4.3.1.1. Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi 1974 yılında etken ve edilgen eylem yapılarını birlikte kullanmaktadır. Bununla birlikte gazetenin birleşik zamanlı eylem kullandığı görülmektedir. 1984, 1994 ve 2004 yıllarında ise gazete, basit zamanlı eylem kullanmaktadır. Etken ve edilgen eylem çatısı kullanmaya ise devam etmektedir.

- “Ecevit, sağlam bir hükümet kurulana kadar azınlık hükümeti kurmayı düşünüp düşünmediği yolundaki bir soruyu şöyle cevaplandırmıştır.” (Cumhuriyet, 23.09.1974).

- Orta öğretim, 1974-75 öğretim yılında uygulanmasına başlanacak olan seçmeli dersleri, o bölgenin koşullarına göre okul müdürleri saptayacak, öğrenciler de kendi arzularına göre bu dersler arasında bir tercih yapacaklardır. (Cumhuriyet, 29.09.1974)

- Devletin kimlere konut ayracağı belli oldu (Cumhuriyet, 24.09.1984)

- İthalatçı firma, yumurtaları İsrail’den getirdiğini “kabul etti” ve “Arap ülkeleriyle ticaret yaptıkları için çekindiklerini” açıkladı. İthal yumurtaların 200 bini yolda kırıldı.(Cumhuriyet, 24.09.1984)

- Devlet Bakanı Esat Kıratlıoğlu, eski Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan olayının titizlikle soruşturulduğunu belirterek, “Hazine’ye uzanan kirli eller kırılacak” dedi. SHP Genel Sekreter Yardımcısı Cankurtaran da Engin Civan olayını “12 Eylül döneminin içine düştüğü bataklığın bir anlatımı” olarak niteledi. (Cumhuriyet, 25.09.1994)

- Semra Özal’ın yakın dostlarından olan Antonio Weatherill, Selim Edes’in bütün şirketlerini satın aldı. (Cumhuriyet, 27.09.1994)

- TBMM’nin olağanüstü toplantısında görüşülen Türk Ceza yasası tasarısı “zinasız” yasalaşırken çevreyi “kasten” kirletenlere ödün verildi... (Cumhuriyet, 26.09.2004)

- CHP’li Bülent Tanla, 11 ilde 300 çarşaf, 600 türbanlı, 600 başörtülü ve 600 başı açık kadınla görüşülerek hazırlanan “Kadın 2004” raporunu açıkladı (Cumhuriyet, 28.09.2004)

4.3.1.2. Hürriyet gazetesi

Hürriyet gazetesi de Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi 1974 yılında birleşik zamanlı eylem kullanmaktadır. 1984, 1994 ve 2004 yıllarında ise gazetenin basit zamanlı eylem kullandığı görülmektedir. Gazete incelemeye alınan her dönemde etken ve edilgen çatılı eylem kullanmıştır..

- "...İlgililer alınan tedbirlerin yetersizliği ve piyasadaki başıboşluğun, bu sıkıntıyı yarattığını açıklamışlardır." (Hürriyet, 24.09.1974).

- CHP'nin "Erken seçim" önerisine karşı çıkan MSP'liler dün İstanbul'a gelen Genel Başkanları Necmettin Erbakan'ı karşılamayı fırsat bilerek "Gövde gösterisi" niteliğinde bir törenle seçime hazırlıklı olduklarını açıklamıştır. (Hürriyet, 23.09.1974)

- Ülkenin en verimli toprakları ellerinden alınan Türklere, yaşamlarını sürdürmeleri için bir yer bile gösterilmedi. (Hürriyet, 24.09.1984)

- Devlet Bakanı Sudi Türel, konut inşaatlarını teşvik için tek veya iki katlı binalardan ruhsat zorunluluğunun kaldırılacağını söyledi. (Hürriyet, 26.09.1984)

- Civan'ın vurulmasına adı karışan işadamı Selim Edes, baba Dünder Kılıç ve tetikçi Davut Yıldız'ın polisteki sorguları tamamlandı. Üç sanığın bugün Şişli Cumhuriyet Savcılığı'na sevk edilmeleri bekleniyor. (Hürriyet, 26.09.1994)

- Türkiye Tütüncüler Bankası, iki yıldır kredi borcunu ödemeyen Çay İşletmeleri genel Müdürlüğü aleyhinde ilk etapta 50 milyar liralık haciz kararı aldırdı, 200 milyarlık bölün için de harekete geçti. (Hürriyet, 29.09.1994)

- ABD Irak'tan çekilirse Türkiye sürüklenir (Hürriyet, 27.09.2004)

- 6 ayda 65 bin ehliyet el kondu (Hürriyet, 29.09.2004)

4.3.1.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesi de Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde olduğu gibi 1974 yılında birleşik zamanlı eylem kullanmaktadır. 1984, 1994 ve 2004'te ise gazete basit zamanlı cümleler kurmaktadır. Gazete her dönemde etken ve edilgen eylemleri birlikte kullanmaktadır.

- "...görüşmelerin parti divanına götürülmesine karar verilmiştir." (Milliyet, 23.09.1974).

- Avrupa'dan Türkiye'ye eşya getiren ve bir haftadan beri Bulgaristan ile Yugoslavya'da beklemekte olan 1700 vagonun yurda çekilmesine başlanmıştır. (Milliyet, 23.09.1974)

- Denktaş'ın şartlarını Rumlar açıkladı (Milliyet, 25.09.1984)

- 500 milyarlık açık, ilk ağızda Tekel maddelerine ve gübreye yapılan 200 milyar tutarındaki zamla karşılandı (Milliyet, 27.09.1984)

- Adalet eski Bakanı Mehmet Topaç öldürüldü. (Milliyet, 30.09.1994)

- Banka, aldığı kredileri ödemeyen Ahmet Özal hakkında yasal takibata geçti, haciz istedi (Milliyet, 29.09.1994)

- İstanbul'da 1995'te yaşanan gazi mahallesi olaylarının davasında bir skandal ortaya çıktı. Trabzon Ağır Ceza Mahkemesi'nin olayın faillerinin isminin bildirilmesi için Gaziosmanpaşa Başsavcılığı'na yazdığı müzekkere, iki yıl Trabzon Başsavcılığı'ndaki bir memur tarafından bekletildi ve İstanbul'a gönderilmedi. (Milliyet, 27.09.2004)

- "Deli dana"lı kanı sattılar (Milliyet, 28.09.2004)

Cumhuriyet, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin 1974 yılında birleşik zamanlı eylem kullanmaları haber söylemini resmileştirmiştir. Bilimsel metinlerde kullanılan birleşik zamanlı eylemler, genel anlamlı önermeler kurmayı sağlamaktadır. Metnin geçerli ve güvenilir olmasını sağlayan birleşik zamanlı eylem kullanarak gazeteler de güvenilirliklerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca birleşik zamanlı eylem kullanarak habere dilsel kanıt getirilmek istenmektedir. (Bkz. Tablo 6. Sentaktik çözümleme, 167).

Haberde etken ve edilgen yapıların kullanılması taraflı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Etken eylemin kullanılması haberdeki olayın meşrulaştırıldığını göstermektedir. Edilgen eylem yapısı ise öznenin geri çekilmesini sağlamaktadır. Böylece metnin gönderimsel yapısı örtükleştirilmektedir. Dolayısıyla öznenin kamuoyu tarafından olumsuz karşılanabilecek olan eylemi meşru bir konuma oturtulmaya çalışılmaktadır.

4.3.2. Sözcük seçimleri

Van Dijk sözcük seçimlerinin sentaktik yapıdan daha çok semantik veya anlamla ilgili olduğunu belirtir. Ona göre sözcük seçimleri, resmiyetin derecesini gösterebilir,

konuşma edimi içerisindeki aktörlerin, kurumların veya grupların ilişkisini yansıtır ama daha çok konuşanın ideolojisini dışa vurur. Sözcük seçimleri, konuşmacılar arasındaki ilişkiyi ve konuşmacıların söylem içine yerleşmiş tutumlarını gösterir (van Dijk, 1988a: 81). Haber söylemi içerisinde seçilen sözcükler ise haberdeki konuşmacılar veya aktörler ile benzer veya farklı ideolojik duruşlar göstermesi açısından önem taşır. Örneğin “özgürlük savaşçısı” mı “terörist” mi; politik aktörlerin hangi kavramı seçtiği, önemli politik duruşların birer göstergesidir.

Belli türlerdeki üslup araçlarının kullanımı, örneğin metaforlar, jargon, sözcük oyunları ve klişeler gazetelerin tıpkı haber değerlerindeki profesyonel anlamdaki gibi toplumsal kimliklerini karakterize eder. Bu noktada en fazla işaret edilen, popüler eşdeyişle tabloid gazeteler ile fikir gazetelerinin başlıkları arasındaki farklılıklardır. Sansasyonel ve duygusal üsluplar, gündelik dildeki sözcükler daha çok tabloid gazetelerde kullanılırken; sakin/heyecansız sözcükler ve duygusallık içermeyen sözcükler fikir/ciddi gazeteler tarafından daha fazla kullanılır. Böylelikle daha otoriter bir üslupla nesnellik ile daha uyumlu olunmaktadır (Allan, 2002: 90).

Çalışmamızın bu kısmında sözcük seçimleri van Dijk’ın söylem analizinde kullandığı anlamıyla eşdeyişle belli bir olay bağlamında haberin nasıl bir ideolojik duruşla yapılandırıldığını açığa çıkarma amaçlı değil; gazetelerin genel karakteristiğini irdeleme amaçlı olarak analiz edilecektir. Çünkü bu tez çalışmasında belirli olaylar, konular veya aktörler analiz edilmemekte, tarihsel süreç içerisinde haber metnlerinin nasıl ve neden değiştiği ele alınmaktadır. Dolayısıyla sözcük seçimlerinin van Dijk’tan da yararlanmakla birlikte daha geniş bir düzlemde ele alınması gerekmektedir.

4.3.2.1. Cumhuriyet gazetesi

Cumhuriyet gazetesi incelemeye alınan her dönemde öznel yargı bildiren sözcük seçimleri yapmaktadır. Eleştirel ifadeler yer veren Gazete, habere konu olan olaya ilişkin yanlılığını açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyet’in sözcük seçimleri yoruma açık niteliktedir.

-... korkunç manzara... (Cumhuriyet, 23.09.1974).

-İsraili 30 Gerilla Ada Rumlarını eğitiyor (Cumhuriyet, 24.09.1974)

- Özal hükümetinin iktidara geldiğinde yaptığı Tekel zammı gibi, yeni zam da bir yılan hikayesi görünümü kazandı. (Cumhuriyet, 26.09.1984)
- Siyasetçi yağmalıyor (Cumhuriyet, 26.09.1994)
- Terör Yasası, basını mahkum ediyor (Cumhuriyet, 29.09.1994)
- Devletin sırları çeteye emanet (Cumhuriyet, 29.09.2004)
- Deli dana skandalı (Cumhuriyet, 27.09.2004)

4.3.2.2. *Hürriyet gazetesi*

Hürriyet gazetesi 1974 yılında yoruma açık sözcük seçimleri yapmaktadır. Bu nedenle Gazete'nin olaylar karşısındaki tutumu açıkça anlaşılmaktadır.

- “Özellikle demokrasi yolunda bir ülke olduğunu hiçbir harekete geçmeden sadece sözle ilan eden Yunanistan'ın yaygaracılığı başta Başbakan Karamanlis olmak üzere yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros büyük bir ustalıkla yürütmektedirler.” (Hürriyet, 25.09.1974).

1984 yılında haber anlatısı içinde öznel ifadeler kullanan Gazete, 1994 yılında daha nesnel ifadeler kullanmaktadır. Ancak Gazete'nin nesnel sözcük seçimi konusunda kesin bir ilkesinin olmadığı dikkat çekmektedir. Yoruma açık sözcük seçimleri de yapan Gazete, böylece olaya bakış açısını ortaya koymaktadır.

- Türk-İş Başkanı Şevket Yılmaz, hükümete ateş püskürdü (Hürriyet, 26.09.1984)
- Dayanılmaz baskılardan sonra şimdi de Batı Trakya'dan uzaklaştırılmak istenen ve toprakları gasp edilen 7 köydeki 628 Türk ailesi, dava açtı. (Hürriyet, 24.09.1984)
- Selim Edes, bir zamanlar Türkiye'nin en gözde müteahhitlerinden biriydi. Özal'ların da yakını olan Edes çifti, davetlerin baş çağrılılarıydı. Sonunda Edes, iflas etti ve bugünkü dramatik noktaya geldi. Önceki gece polise teslim olan bir zamanların ünlü işadamı, Emniyet Müdürlüğü'nün merdivenlerini tırmanırken tükenmişliğin dramını yaşıyordu. (Hürriyet, 26.09.1994)
- Edes skandalının baş aktörü Civan yakınlarına “Beni öldürecekler. Ölmekten korkuyorum” dedi. (Hürriyet, 29.09.1994)

Hürriyet, 2004 yılında diğer yıllara göre daha nesnel ifadeler kullanmaktadır. Bununla birlikte tüm haberlerde nesnel ifadelere yer vermediği görülen Gazete'nin haberlere yorum kattığı görülmektedir.

- Mahcup Hatemi, Ankara'ya gelemedi. (Hürriyet, 27.09.2004)
- Uzan şaraplarını alanlar kazıklandı (Hürriyet, 27.09.2004)

4.3.2.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesi 1974 yılında sözcük seçimlerinde ağırlıklı olarak kaynak kişilerin tanımlamalarına yer vermektedir. Bu durum Milliyet'in 1974 yılında haber anlatısını kaynakların görüşleri üzerine kurmasından kaynaklanmaktadır. Kaynakların görüşlerini doğrudan aktaran Gazete, sözcük seçimlerinde de kaynaklara bağlı kalmaktadır.

- İsveç Dışişleri Bakanı, BM'de konuştu: "Kıbrıs'ı bu hale Yunanlılar getirdi" (Milliyet, 27.09.1974)

- Papadopoulos gözaltında Yuanidis yuhalandı (Milliyet, 28.09.1974)

1984 yılında ise Gazete, kendi durum tanımlamalarını yapmakta ve sözcük seçimlerinde öznel ifadelerle yer vermektedir. Dolayısıyla 1984 yılında Milliyet, habere daha çok yorum katmaktadır.

-ABD'ye karşı özlenen çıkış (Milliyet, 26.09.1984)

-‘Yüzsüz’ Ermeni (Milliyet, 30.09.1984).

1994 yılında ise kaynaklardan yapılan doğrudan alıntılara ağırlık veren Gazete, sözcük seçimlerinde de kaynaklara bağlı kalmaktadır. Milliyet 2004 yılında diğer yıllara göre daha nesnel sözcük seçimleri yapmaktadır. Bununla birlikte yoruma açık ve olay karşısında Gazete'nin bakış açısını ortaya koyan ifadelerle de yer verildiği dikkat çekmektedir.

-“Temiz eller’de Çiller de gider” (Milliyet, 27.09.1994)

-Hükümet gitti, gidiyor (Milliyet, 28.09.1994)

Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri 1974, 1984, 1994 ve 2004 yıllarındaki sözcük seçimlerinde olaylara ilişkin taraflılıklarını ortaya koymuşlardır. Olumsuzladıkları olaylarda “darbe, skandal, yağma, kazıklamak” gibi olumsuz anlam taşıyan sözcükler kullanmaktadırlar. Gazetelerin tercih ettikleri sözcüklerle her dönemde belli bir ideolojiyi temsil ettikleri görülmektedir. Ayrıca kullandıkları etken ve edilgen eylemlerle öznenin, geçişli ve geçişsiz eylemlerle de nesnenin konumunu belirlemektedirler.

Kaynaklardan doğrudan alıntı yapılması, gazetelerin sözcük seçimlerinde kaynakların tanımlarına bağlı kalmasına neden olmaktadır. Böylece gazete, kaynakların ideolojisini yeniden üretmektedir.

Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri, her dönemde nesnel ifadelerin yanı sıra öznel ifadelere de yer vermektedir. Gazeteler hiçbir dönemde tam olarak nesnel ifadeler kullanmamaktadır. Tüm haber anlatılarında olmasa da öznel ifadeler içeren haberler, her dönemde gazetelerin birinci sayfasında yer almaktadır. Bu durum gazetelerin haberlere yorum kattığını göstermektedir. Dolayısıyla gazeteler her dönemde bakış açılarını habere yansıtmaktadır.

4.3.3. Retorik

Retorik unsurlar, haberin amacına bağlı olarak, iletişimin etkisini arttırmaya yöneliktir. Retorik, mesajın daha etkili olmasını sağlamak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla iknaya yöneliktir (van Dijk, 1988a: 82).

Gazetelerde haberlerin inandırıcılığını arttırmak için kullanılan retorik unsurlardan biri fotoğraftır. Araştırma kapsamında incelenen dönemlerde de fotoğraf bir retorik unsur olarak kullanılmaktadır. Her dönemde Milliyet, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde sayfadaki fotoğraf sayısı değişmektedir.

4.3.3.1. Cumhuriyet gazetesi

1974 yılında Cumhuriyet gazetesi sayfada sadece tek fotoğraf kullanılmaktadır. Bu fotoğraflar toplumsal içerikli haberleri desteklemek için kullanılmaktadır. 1984 yılında ise Gazete'nin fotoğraf kullanımı artmıştır. Hürriyet ve Milliyet'e göre daha az fotoğraf kullandığı görülen gazetede fotoğraf sayısının üçe kadar çıktığı görülmektedir. Cumhuriyet, 1994 yılında 1974 ve 1984 yıllarına göre fotoğraf kullanımını arttırmıştır. 1984 yılında sayfada en fazla üç fotoğraf kullandığı görülen Cumhuriyet gazetesi, 1994 yılında sayısı her gün değişmekle birlikte üçten fazla fotoğrafa yer vermektedir. Cumhuriyet gazetesi, 2004 yılında fotoğraf kullanımını azaltmıştır. 1994 yılında birinci sayfada daha fazla fotoğrafa yer veren Cumhuriyet, 2004 yılında iki ya da üç fotoğraf

kullanmayı tercih etmektedir. Bu fotoğraflar toplumsal ve siyasal içerikli haberlerle birlikte spor haberlerini desteklemektedir.

4.3.3.2. Hürriyet gazetesi

1974'te Hürriyet gazetesi, Cumhuriyet gazetesine göre daha fazla fotoğrafa yer vermektedir. Boyutu bakımından sayfada büyük yer kapladığı görülen fotoğraflar, hem siyasal hem de toplumsal içerikli haberlerin inandırıcılığını arttırmak amacıyla kullanılmaktadır. Hürriyet gazetesinin de 1984 yılında fotoğraf kullanımında artış görülmektedir. 1974 yılında fotoğrafın belli haberlerde kullanıldığı görülen gazetede 1984 yılında hemen her haber fotoğrafla desteklenmektedir. Hürriyet gazetesi, 1994 yılında fotoğraf sayısını azaltmış, fotoğraf boyutunu küçültmüştür. 2004 yılında ise Hürriyet, fotoğraf sayısını arttırmıştır. 1994 yılında her haberde fotoğraf kullanılmazken 2004'te hemen her haberle fotoğraf kullanılmaktadır.

4.3.3.3. Milliyet gazetesi

Milliyet gazetesi ise 1974'te en fazla üç fotoğrafa yer vermektedir. Bu fotoğraflar hem toplumsal hem de siyasal içerikli haberleri desteklemektedir. 1984 yılında ise Milliyet Gazetesi'nin fotoğraf kullanımında artış görülmektedir. Fotoğraflar birinci sayfadaki hemen her haberle birlikte kullanılmaktadır. Milliyet gazetesi 1994 yılında fotoğraf kullanımını azaltmıştır. 1984 yılında sayfada daha çok yer tutan fotoğraflar, 1994 yılında boyut olarak da küçülmüştür. 2004 yılında Milliyet gazetesinde fotoğraf kullanımı artmaktadır. 1994 yılındaki azalmaya karşın Gazete, 2004'te 1984 yılında olduğu gibi hemen her haberle birlikte fotoğraf kullanmaktadır. Bu haberlerin içeriği ise değişmektedir. Toplumsal ve siyasal içerikli haberlerin yanında spor haberleri ile birlikte de fotoğraf kullanılmaktadır.

Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde retorik unsur kullanımının hemen her dönemde değiştiği görülmektedir. Fotoğraf sayılarının artış gösterdiği yıllarda gazeteler, haberlerin inandırıcılığını arttırmaya çalışmaktadırlar. Özellikle kaynak kişilerin fotoğraflarını tercih eden gazeteler, böylece kaynaklardan yaptıkları alıntılarını da doğruluğunu desteklemektedirler. Bu durum gazetelerin pozitivist bir yaklaşımla

hareket ettiklerini göstermektedir. Sayfadaki fotoğraf sayısının arttırılması, haberlerin içeriksel olarak da kısalmasını beraberinde getirmiştir. Fotoğraflar sayfada daha fazla yer kaplamakta böylece haberlerin yapısal formu kısalmaktadır. 1974 ve 1984 yıllarında toplumsal ve siyasal içerikli haberlerde fotoğraf kullanan gazeteler, 1994 ve 2004 yıllarında değişen sayfa tasarımı ile birlikte magazin ve spor haberlerine ilişkin fotoğraflara da yer vermektedirler. Dolayısıyla 1994 ve 2004 yıllarında gazetelerin birinci sayfaları, 1974 ve 1984 yıllarına göre daha renkli görünmektedir. Böylece okuyucunun dikkati, haberden çok görsele çekilmektedir. Retorik kullanımındaki bu değişimde 1980 sonrasında değişen sahiplik yapısı ve magazinleşme etkili olmuştur. 1980 öncesinde daha çok haber verme amacı güden gazeteler, haberin magazinleşmeye başlaması ile görsele daha çok önem vermeye başlamışlardır. Ayrıca özel televizyon kanallarının artışıyla birlikte gazeteler, televizyonla rekabete girmiş, satışı arttırmak amacıyla görsele ağırlık vermişlerdir.

Sonuç

Bu tez çalışmasında 1970'lerden günümüze yaygın gazetelerdeki sayfa tasarımlarının ve haber metinlerinin yapılarının neden ve nasıl değiştikleri irdelenmiştir. Basın tarihi göstermektedir ki gazetecilik veya haber üretim pratiği toplumların ekonomik, politik ve kültürel/toplumsal gelişmelerinden bağımsız ele alınmaması gereken bir uğraştır. Haber üretimi aynı zamanda masum olmayan ideolojik, politik ve ekonomik boyutları olan kültürel bir üretimdir. Dolayısıyla Türkiye'de yakın tarih düşünüldüğünde, ekonomik düzen ve politik alandaki yapısal dönüşümleriyle basının bu süreçten nasıl etkilendiği önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışma haber metinlerinin veya söylem yapılarının nasıl değiştiğini; daha geniş bir bağlam olarak tasarım veya sunum öğelerini de içine alarak yakın tarih içerisinde tartışmaktadır. Araştırmanın teorik ardalanı kültürel çalışmalara dayanırken, uygulama kısmı da önemli oranda eleştirel medya çalışmaları ve kültürel çalışmalar geleneğinden beslenen Teun van Dijk'ın söylem analizinden yararlanmaktadır.

Çalışmanın kuramsal bölümü üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, Türkiye'de basının tarihsel gelişimi Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kısaca ele alınmış; ikinci bölümde, liberal ve eleştirel kitle iletişim kuramlarının haberi kavramsallaştırması üzerinde durulmuş; üçüncü bölümde ise haber metinlerinin birer söylem olarak ele alınmasına kaynaklık eden yapısalcı iletişim çalışmaları ve haberi söylem olarak irdelleyen çalışmalar aktarılmıştır. Dördüncü bölümde ise 1970'ten günümüze yayınlanma açısından süreklilik gösteren Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin birinci sayfalarında yer alan haberler söylem analizi aracılığıyla analiz edilmiş; bulgular, kültürel çalışmalar ekseninde yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamındaki üç gazetenin de birinci sayfalarında süreklilik gösteren belirli bir sayfa tasarım tarzları eşdeyişle tasarımla kurdukları kimliklerinin olmadığı görülmüştür. Sayfa tasarımları, ülkedeki ekonomik ve politik gelişmeler doğrultusunda değişmiş, özellikle renkli televizyonla olan rekabet nedeniyle 1994'ten sonra birinci sayfadaki görselliğe verilen önem artmıştır. 1990'dan sonra özel televizyonların yayına başlamasıyla birlikte televizyonla rekabete giren gazeteler, sayfadaki fotoğraf sayısını arttırmış ve fotoğrafların boyutlarını büyütmüşlerdir.

Birinci sayfada, tasarımdaki değişimlerin yanı sıra haberlerin içeriklerinde de önemli değişiklikler görülmektedir: 1974 ve 1984 yıllarında birinci sayfada siyasal içerikli haberlere yer veren gazeteler, 1994 ve 2004 yıllarında değişen gazetecilik anlayışıyla birlikte magazin ve spor haberlerine daha ağırlıklı yer vermeye başlamışlardır.

1984 sonrasında haber başlıkları kısalmıştır. Bu durum enformasyon eksikliğini beraberinde getirmiştir. Başlıkların kısalması rahat okuma sağlamış fakat habere ilişkin bilgi edinimini kısıtlamıştır. Ayrıca başlıkların kısalması, magazinleşmenin de bir sonucudur. Topluma yerleşmeye başlayan tüketim kültürünün gazetelere yansımadır. Başlıkların, cümlelerin, haber formunun kısalması çabuk okumayı sağlamıştır. Gazetelerin haber yapısında yaptıkları bu değişim, yayın politikalarının da değiştiğini göstermektedir. 1980 öncesinde daha çok haber verme amacıyla olan gazeteler, 1980'den sonra satışa yönelik bir politika benimsemişler, bu nedenler görsele daha çok önem vermişler, okumayı çabuklaştırmak amacıyla haber yapısını kısaltmışlardır.

İncelenen haber başlıklarında dikkat çeken bir diğer nokta ise kaynak kişilerden alıntı yapılmasıdır. Ancak bu alıntılarının tırnak içinde verilmemesi ve kimden alıntı yapıldığının belirtilmemesi, bu görüşleri gazetenin görüşü haline getirmektedir.

Gazetelerin haber girişlerine ilişkin yapılan incelemede Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde haber girişlerinin başlıklarla uyumlu olarak özetleme yaptıkları görülmektedir. 1974 ve 1984 yıllarındaki haber girişleri, 1994 ve 2004 yıllarındaki haber girişlerine göre daha kısadır. 1974 ve 1984 yıllarında haber girişlerinde enformasyon eksiliminin yapılması olayın neye ilişkin olduğunun anlaşılmamasına neden olmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinden farklı olarak Milliyet gazetesi 1974 yılında haber girişlerinde daha çok olay taraflarının görüşlerine yer vermektedir. Bu durum gazeteyi taraflı bir konuma getirmektedir. Gazete, böylece kaynak kişinin söylemini yeniden üretmekte ve olumlamaktadır. 1994 ve 2004 yıllarında haber girişlerinde 1974 ve 1984 yıllarına göre daha fazla bilgi verilmekte; haber girişlerinden olaya ilişkin yeterince bilgi almak mümkündür. Dolayısıyla haber yazımında profesyonelleşmenin arttığı görülmektedir.

İncelenen haberlerde, araştırma kapsamındaki tüm dönemlerde haber metnlerinin haber yazımında, ciddi haber yazım kuralı olarak kabul gören ters piramit yazım tekniğinin benimsendiği ve tarihsel süreç içerisinde bu yazım tekniğinde bir değişikliğin

olmadığı görülmektedir. Böylece olaya ilişkin önemli bilgiler haberin başlarında verilmektedir. Ana olay incelemesinde dikkat çeken bir diğer nokta ise gazetelerin haberi, birinci sayfada keserek haberin kalan kısmını iç sayfalarda aktarmalarıdır. Bu kesme işlemi, kimi zaman cümle sonunda ya da ortasında yapılırken kimi zaman da sözcükler yarıda kesilmektedir. Özellikle 1974 yılında her üç gazetenin de uyguladığı bu yöntem okumanın yarıda kesilmesine neden olmakta, rahat okumayı engellemektedir. Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin 1984 yılında birinci sayfada bazı haberlerin sadece başlıklarına yer verdikleri, ana olayı ise iç sayfada aktardıkları görülmektedir. Bu durum, birinci sayfanın görsel olarak dolu olmasını sağlamakta; ancak enformasyon açısından yeterliliğini düşürmektedir. Gazetelerin bu dönemde görseli ön plana çıkarmaları, 1980 sonrasındaki liberal politikaların, toplumu tüketime ve magazine yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca televizyon aracılığıyla gelişen görsel kültür ile gazeteler, rekabet etmek durumunda kalmıştır.

Haber içeriklerindeki bu değişikliklerin yanı sıra haber söylemlerinin yapılandırılmasında, farklı bir anlatımla kaynaklardan alınan bilgiler doğrultusunda haber metinlerinin inşasında farklılıklar görülmektedir.

Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri kaynak kullanımı açısından değerlendirildiğinde her üç gazetenin de benzer yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Özellikle 1974 ve 1984 yıllarında haber anlatısını kaynakların açıklamaları üzerine kuran gazetelerde, muhabirler olayı birincil kaynaklara daha fazla bağımlı kalarak veya onların açıklamalarına haber söyleminde doğrudan alıntılara daha fazla yer vererek yapmaktadır. Ancak 1994 ve 2004 yıllarında muhabirlerin konumları değişmiş, muhabirler ikincil kaynaklar olarak haber söylemini kendi tanıklıklarından hareketle inşa etmektedir. Dolayısıyla bu dönemlerde haber anlatısının yapısı da değişmiş; 1974 ve 1984 yıllarında sadece kaynakların görüşlerinden oluşan metinler, 1994 ve 2004 yıllarında kaynakların görüşlerini özetleyen metinler veya gazetecilerin olan-bitene tanık veya olayı işiten olarak konumlandığı öyküler durumuna gelmiştir.

Gazetecilerin kaynaklarla ilişkisi açısından altı çizilmesi gereken bir diğer boyut ise kaynaklardan alınan bilgi ve enformasyon bağlamında haber söyleminin yapılandırılmasındaki değişimlere karşın kimlerin ya da hangi kurum ve kuruluşların habere erişim olanağına sahip olduğuna bakıldığında, resmi kurum ve kuruluşlara bağımlılığın yakın tarih içerisinde yaşanan tüm yapısal dönüşümlere karşın

farklılaşmadığı görülmektedir. Dolayısıyla gazetelerde egemen olan söylem, resmi kurum ve kuruluşların veya egemen sınıfların görüşleri olmaktadır. Gazeteler, birincil tanımlayıcıların durum/olay tanımları ve yorumları ya da kendileri ikincil tanımlayıcılar olarak aracılık ettikleri olaylar/konular hakkında toplumda var olan egemen söylemleri yeniden üreterek ideolojik üretim işlevlerini her zaman diliminde gerçekleştirmişlerdir.

Olayların sosyal ve politik yönünü veren ardaan ve bağlam bilgisi, 1974 yılında Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin üçünde de yeterli değildir. Olayların anlık tanımlarının yapıldığı haberlerde, olayın nedenlerine ilişkin bilgi verilmemektedir.

Cumhuriyet gazetesi, 1984 yılında ardaan ve bağlam bilgisine 1974'e göre daha fazla yer vermektedir. Ancak gazetenin 1994 yılında olayların sosyal ve politik yönüne ilişkin yeterli bilgi vermediği ve bazı haberlerde olayların bağlamından koparıldığı görülmektedir. Bu dönemde gündemde olan Engin Civan'ın vurulmasına ilişkin haberlerde Engin Civan'ın neden vurulduğu hakkında bilgi yer almamakta ve haberler daha çok olaya adı karışan Semra Özal üzerine kurulmaktadır. 2004 yılında ise 1994 yılına göre ardaan ve bağlam bilgisine daha fazla yer verilmesine rağmen, bu enformasyon yeterli değildir.

Hürriyet gazetesi de 1984 yılında 1974'e göre olayların sosyal ve politik yönü hakkında daha çok bilgi vermektedir. Ancak bu durum 1994 yılında değişmiş, haberlerde ardaan ve bağlam bilgisine ilişkin enformasyon azalmıştır. 2004 yılında ise gazetenin ardaan ve bağlama daha ayrıntılı yer verdiği görülmektedir.

Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri 1984'te 1974'e göre ardaan ve bağlam hakkında daha çok bilgi verirken Milliyet gazetesinde bu durum ters bir seyir izlemiştir. Milliyet, 1984'te ardaan ve bağlam hakkında 1974'e göre daha çok enformasyon eksiltimi yapmaktadır. Bu dönemde birinci sayfada haberlerin yalnızca başlık ve girişlerine yer veren gazetede olayların nedenlerine ilişkin yeterli bilgi alınamamaktadır. Milliyet'in 1994'te sayfa tasarımı değişmesine karşın ardaan ve bağlam bilgisi bu dönemde de yeterli değildir. Bununla birlikte kimi zaman olaylar, bağlamından kopararak verilmektedir. Milliyet'in ardaan ve bağlam bilgisine en kapsamlı olarak 2004 yılında yer verdiği görülmektedir.

Çalışmanın uygulama bölümünde makro yapı çözümlemesinden sonra mikro yapı çözümlemesi yapılmıştır. Mikro yapı çözümlemesinde haberlerin sentaktik yapısı, sözcük seçimleri ve retorikçi incelenmiştir.

Gazetelerin sentaktik yapısı incelendiğinde 1974 yılında eylem çekimlerinin birleşik zamanlı olduğu görülmektedir. Birleşik zamanlı eylemler, bilimsel metinlerde, genel anlamlı önermeler kurmaktadır. Böylece metnin geçerli ve güvenilir olması sağlanmaktadır. Gazeteler de dilsel kanıt getirerek haberin inandırıcılığını arttırmaktadırlar. 1984, 1994 ve 2004 yıllarında ise gazetelerin eylem çekimleri değişmiş ve basit zamanlı olmuştur. Bununla birlikte gazeteler her dönemde etken ve edilgen eylem yapılarını birlikte kullanmışlardır. Her haberde farklı eylem çatısı kullanılması, gazetelerin habere konu olan olaya ilişkin tutumlarını ortaya koymaktadır. Etken eylem kullanılan haberlerde olay meşrulaştırılırken, edilgen eylem kullanımıyla özne örtük hale getirilmiş, öznenin kamuoyunda olumsuz etki yaratabilecek olan eylemi meşrulaştırmaya çalışılmıştır.

Gazetelerin sözcük seçimleri incelendiğinde Cumhuriyet gazetesi her dönemde öznel yargı bildiren sözcükler kullanmaktadır. Hürriyet gazetesi ise 1974 yılında diğer yıllara göre daha öznel ifadeler kullanmaktadır. Gazete'nin 1984, 1994 ve 2004 yıllarında 1974'e göre daha nesnel ifadeler seçtiği görülmektedir. Bununla birlikte Gazete, her dönemde tam olarak nesnel ifadeler kullanmamakta, habere yorum katmaktadır.

Milliyet gazetesi 1974 yılında haber metinlerini kaynakların açıklamaları üzerinden kurmaktadır. Dolayısıyla sözcük seçimlerinde gazetenin değil kaynakların durum tanımlamalarına yer verilmektedir. Bu durum gazeteyi yapısal olarak yanlı duruma getirmektedir. 1984 yılında ise kendi durum tanımlarını yapan gazete, daha çok öznel ifadeler kullanmaktadır. 1994'te kaynaklardan yapılan doğrudan alıntılarla 1974'te olduğu gibi kaynakların sözcük seçimlerine bağlı kalan gazete, 2004'te daha nesnel ifadeler kullanmıştır. Ancak bu dönemde de Gazete'nin sözcük seçimlerinde tam bir nesnellikten söz etmek mümkün değildir. Yoruma açık ve gazetenin bakış açısını açıkça ortaya koyan ifadeler de 2004 yılındaki haberlerde yer almaktadır.

Gazetelerin sözcük seçimlerinde her dönemde farklı eğilimler olsa da tam bir nesnellik olmadığı görülmektedir. Özellikle haberlerin kaynakların açıklamaları üzerine kurulduğu 1974 yılında, gazetelerin kendi durum tanımlarını yapmamaları ve kaynaklara bağlı kalmaları, gazeteleri yapısal olarak yanlı konuma getirmektedir. Bununla birlikte alıntıların azaldığı diğer dönemlerde de gazetelerin tam olarak nesnel olmadıkları, yoruma açık ifadeler kullandıkları dikkat çekmektedir.

Gazetelerin retoriki incelendiğinde fotoğraf kullanımındaki farklılıklar dikkati çekmektedir. Cumhuriyet gazetesi 1974 yılında tek fotoğraf kullanırken, 1984 yılında en fazla üç fotoğraf kullanmakta, 1994 yılında ise bu sayı artmaktadır. 2004 yılında ise sayfada iki ya da üç fotoğrafa yer vermektedir. Gazetenin özellikle 1984 yılında fotoğraf kullanımını arttırması, bu dönemde görselliğe verilen önemin sonucudur. Daha çok fikir gazetesi olarak öne çıkan Cumhuriyet, 1980’li yıllarda artan rekabet, tecimselleşme ve magazinleşme karşısında varlığını koruyabilmek için görselliği arttırmıştır. Ayrıca 1974, 1984 ve 1994 yıllarında siyah-beyaz baskı yapan gazetenin 2004 yılında renkli baskı yaptığı da görülmektedir.

Hürriyet gazetesi ise 1974 yılında birinci sayfada en fazla dört fotoğrafa yer vermektedir. Bu sayı 1984 yılında artmıştır. Bu dönemde hemen her haberde fotoğraf kullandığı dikkat çeken gazetenin 1994 yılında sayfadaki fotoğraf sayısını azalttığı görülmektedir. Ancak bu dönemde gazetenin birinci sayfasında promosyon ilanlarına geniş yer ayrılmaktadır. 2004 yılında ise fotoğraf kullanımı 1994’e göre artmıştır. Hürriyet ve Cumhuriyet’te olduğu gibi 1980 sonrasında görselliği arttırmış, gazete daha renkli hale gelmiştir. Bu durum gazetenin tüketime yönelik satış politikası izlediğini göstermektedir.

Milliyet gazetesi 1974 yılında en fazla üç fotoğraf kullanmaktadır. Cumhuriyet ve Hürriyet’te olduğu gibi Milliyet’te de 1984 yılında fotoğraf sayısı artmış, promosyon ilanları sayfanın önemli bir kısmını kaplamıştır. Bu durum 1980’lerde hakim olan magazinleşme kültüründen Milliyet’in de etkilendiğini göstermektedir. 1994 yılında ise birinci sayfadaki fotoğraf sayısı azalmış ve fotoğrafların boyutu küçülmüştür. Ancak bu dönemde de promosyon ilanları geniş yer kaplamaktadır. 2004 yılında ise fotoğraf sayısında yine artış görülmektedir.

Fotoğraf kullanımı haberlerin inandırıcılığını arttırmaya yöneliktir. Dolayısıyla gazetelerde fotoğraf kullanımının arttırılması, haberin gerçekliğinin kanıtlanmak istendiğini göstermektedir. Ayrıca özellikle 1980’den sonra ülkedeki siyasal ve toplumsal değişimle birlikte gazeteler de yayın politikalarını değiştirmişlerdir. Siyasilerin halkı apolitikleştirme sürecine gazeteler de katılmış, bilgi ve düşünce aktarmaktan çok, tüketimi arttırmaya yönelik yayın politikası izlemişlerdir. Böylece ülkede gelişmeye başlayan tüketim kültürünün de bir parçası olmuşlardır. Gazetelerin görselliğe önem vermesindeki bir diğer etken ise 1995’ten sonra özel televizyonların

açılmasıdır. Bu dönemden sonra günlük hayatta önemli bir yere oturan televizyon ile rekabet etmek zorunda kalan gazeteler, promosyona yönelmiş ve görselliği arttırmıştır.

van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi modeliyle Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin birinci sayfalarında yer alan haberlerin söylem yapılarının toplumsal, siyasal ve ekonomik bağlamda, 1970'ten günümüze onar yıllık aralıklarda incelendiği çalışmada, gazetelerin tarihsel süreçte gösterdikleri değişim ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, gazetelerin her dönemde haberin makro ve mikro yapılarında ve sayfa tasarımında değişiklik yaptıkları görülmektedir. Bu değişimlerin ardında ülkedeki toplumsal ve siyasal değişimlerin/dönüşümlerin, gazetelerin sahiplik yapısındaki değişimlerin ve sahiplerin ideolojik eğiliminin, medya profesyonellerinin haber üretim sürecindeki rolleri ile ideolojik duruşlarının etkisi bulunmaktadır.

Ekler

Ek 1. Cumhuriyet, 25.09.1974

Ek 2. Cumhuriyet, 29.09.1984

Ek 3. Cumhuriyet, 26.09.1994

Ek 4. Cumhuriyet, 27.09.2004

Ek 5. Hürriyet, 25.09.1974

Ek 6. Hürriyet, 28.09.1984

Ek 8. Hürriyet, 27.09.2004

137

Ek 9. Milliyet, 23.09.1974

Ek 10. Milliyet, 29.09.1984

Tablolar

Tablo 1. Başlıklar

GAZETE	TARİH	BAŞLIK
Cumhuriyet	23.09.1974	DP, seçim için Aralık ayını çok erken buluyor
Cumhuriyet	26.09.1974	DP, derhal seçim önerisini reddetti
Cumhuriyet	26.09.1974	Güneş, BM’ de, “Kıbrıs hareketi bir işgali önlemek içindi” dedi
Cumhuriyet	27.09.1974	“DP, Ecevit’in yeni önerilerini bekliyor”
Cumhuriyet	24.09.1984	İşçilere kar payı
Cumhuriyet	25.09.1984	En çok zam süper benzin kullanana
Cumhuriyet	26.09.1984	Geziyi sonuna kadar savunuruz
Cumhuriyet	26.09.1994	Siyasetçi yağmalıyor
Cumhuriyet	27.09.1994	Aracı, Semra Özal
Cumhuriyet	29.09.1994	Semra Özal panikte
Cumhuriyet	27.09.2004	Sürpriz erteleme
Cumhuriyet	29.09.2004	Hükümetin 75 katrilyon aldatmacası
Hürriyet	23.09.1974	DP’nin karşı teklif: Seçim 1975 Ekim’inde
Hürriyet	25.09.1974	DP, erken seçim için yeni tarih istiyor
Hürriyet	25.09.1974	Ecevit: “Erbakan öyle konuşuyor ki ben bile şüpheye düşüyorum”
Hürriyet	29.09.1974	“Sağ koalisyon veya azınlık hükümeti”
Hürriyet	24.09.1984	Batı Trakya’da toprak yağması
Hürriyet	26.09.1984	“Bu işler böyle gitmez”
Hürriyet	27.09.1984	Esnaf zam kuyruğunda
Hürriyet	28.09.1984	“Hayat pahalılığı normale dönüyor”
Hürriyet	26.09.1994	Çakıcı’ ya terörist muamelesi yaparım
Hürriyet	27.09.1994	Dündar Kılıç: Hatırı sayılır kişi Semra Hanımdı
Hürriyet	28.09.1994	Selim, arsa alacağım 3,5 milyon dolar ver
Hürriyet	29.09.1994	Beni öldürecekler
Hürriyet	27.09.2004	Kaçan hastaya tutuklama emri
Hürriyet	27.09.2004	O şarap içiyor, ben namaz kılıyorum
Hürriyet	28.09.2004	Çocuklara Gül adını veriyoruz
Hürriyet	29.09.2004	Deli dana tehlikesi yok
Hürriyet	30.09.2004	Kayıp çantadaki Susurluk bombası
Milliyet	23.09.1974	DERHAL SEÇİME DP YANAŞMIYOR
Milliyet	24.09.1974	DP’Lİ İKİ BAŞKAN YARDIMCISI ARALIK SEÇİMİNE KARŞI
Milliyet	27.09.1974	ECEVİT: “BOZBEYLİ İLE GÖRÜŞÜRSEK, DURUM AYDINLIĞA ÇIKACAK
Milliyet	24.09.1984	ABD’de Türkiye konuşuluyor
Milliyet	28.09.1984	Türkiye son koza hazır
Milliyet	30.09.1984	“Yüzsüz” Ermeni
Milliyet	27.09.1994	Dündar Kılıç, Semra Özal’ın adını verdi
Milliyet	29.09.1994	Emlakbank’tan Özal’a takip

Milliyet	27.09.2004	Meclis’e kızdı geziyi erteledi
Milliyet	27.09.2004	‘Gerçek gelirimizi 2005’te görürüz’
Milliyet	30.09.2004	8 yıl sonra gelen çanta

Tablo 2. Haber Girişleri

GAZETE	TARİH	HABER GİRİŞLERİ
Cumhuriyet	23.09.1974	Grevin sürdüğü Batman ve Garzan tankerlerinin kıyıdan açılması için mahkeme karar verdi
Cumhuriyet	24.09.1974	DP’nin erken seçimi 1975’de önermesi halinde CHP’nin koalisyona katılmayacağı kesinlik kazandı
Cumhuriyet	25.09.1974	Avrupa Konseyine bilgi veren Kıbrıs Rum toplumu temsilcisi “Enosis’ ten başka çıkar yol yok” dedi
Cumhuriyet	27.09.1974	Yunanistan Kissinger’in Kıbrıs için arabuluculuk yapma teklifini kabul etti
Cumhuriyet	28.09.1974	Başbakanla görüşen Demirel, ortaklık önerisini reddetti
Cumhuriyet	29.09.1974	DP’nin cevabının “ Hayır” olacağı belirtiliyor
Cumhuriyet	24.09.1984	Irak’ı İran petrolüne saldırıyı arttırması, İran’ın Hürmüz’ü kapatma tehdidini tekrarlaması, bölgedeki gerilimi arttırdı
Cumhuriyet	25.09.1984	53 tersane işçisi 4 yıl sonra ilk grevi yapacak
Cumhuriyet	26.09.1984	ANAP’lıların ret oyu üzerine HP’ liler salonu terk etti
Cumhuriyet	27.09.1984	Dışişleri Bakanına göre, Türk-Yunan yakınlaşmasını kongre engelliyor
Cumhuriyet	28.09.1984	Toplatma kararına gerekçe olarak, “ Suç olan fiili övmek ve müstehcenlik” gösterildi
Cumhuriyet	29.09.1984	Anayasa Mahkemesi, Doğru Yol Partisi’nin kapatılan AP ve BTP ’nin devamları olduğu iddialarına kanıt bulamadı. Kapatma isteği oybirliği ile reddedildi
Cumhuriyet	30.09.1984	Genel Başkan Calp, Kurucular Kurulu’nu Cuma günü toplantıya çağırdı
Cumhuriyet	26.09.1994	Siyaset-ticaret-mafya kışkıracısındaki kamu bankaları, politikacıların çiftliği oldu
Cumhuriyet	27.09.1994	Eski Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan’ın vurulması olayına adı karışan Dünder Kılıç, ifadesinde Semra Özal’ın önce kızı Uğur Çakıcı’yı aradığını da sonra da sekreterinin kendisini arayarak Selim Edes ile Engin Civan arasındaki meseleyi halletmesi ricasında bulunduğunu söyledi
Cumhuriyet	28.09.1994	Özallar’ın aile dostu Ağa Ceylan’ın Simena Tatil Köyü’nde 72 saat geçiren Semra Özal, dün kızı Zeynep ile birlikte İstanbul’a döndü. Selim Eden-Engin Civan görüşmesinin kilit tanıklarından Ergun Çakır’ın yurtdışına kaçtığı öne sürülüyor. Bir

		dönemler Semra Özal'ın baş erkek papatyası olarak nitelendirilen Nazif Günel'in , Engin Civan ile yakın ilişkide olduğu belirtiliyor
Cumhuriyet	29.09.1994	Mesut Yılmaz, Semra Özal'ın “ Bakana yapılan komploda Yılmaz'ın da katkısı var” şeklindeki açıklamasına, “ Semra Hanım abartmış” diyerek karşılık verdi. Yılmaz, “ Yahu ben ne büyük bir insanmışım ki mafyayla, medyayı birbirine düşürüyorum” dedi.
Cumhuriyet	30.09.1994	Adalet Eski Bakanı Mehmet Topaç bürosunda öldürüldü
Cumhuriyet	27.09.2004	İran Meclisi, Ankara gezisi için yasa çıkarınca Hatemi'nin ziyareti ileri bir tarihe kaldı
Cumhuriyet	28.09.2004	Irak'ta çatışmaların sona ermesinden sonra militanların eli serbest kalacak
Cumhuriyet	29.09.2004	Memurların insanca yaşam talepleri abartılıyor
Cumhuriyet	30.09.2004	Susurluk'un gerçek belgeleri Sedat Bucak tarafından mahkemeye teslim edildi
Hürriyet	25.09.1974	İngiliz subaylarına istedikleri parayı sağlayan 5 Türk kızı Londra'ya getirildi
Hürriyet	25.09.1974	DP Parti Divanı, CHP'nin Aralık'ta seçim şartı ile koalisyon önerisini benimsedi
Hürriyet	26.09.1974	“ Galiba yanlış anlama oldu” diyen Ecevit bugün parti meclisini toplantıya çağırdı
Hürriyet	28.09.1974	Bozbeyli: “ CHP-DP dışında ortaklık aranmalı” dedi
Hürriyet	29.09.1974	Taksitli alışveriş yüzünden fiyatlara biraz daha zam yapılıyor
Hürriyet	24.09.1984	Türkler, “ Açık cezaevi yapılacak” bahanesiyle sürgün ediliyor
Hürriyet	26.09.1984	ABD Temsilciler Meclisi ve Senatosu'nda Türkiye aleyhinde Ermenilerle ilgili alınan kararlar konusunda TBMM'de genel görüşme açılmasına iktidar partisinin karşı çıkması sert tepkiye yol açtı
Hürriyet	27.09.1984	11 ay sonra filesini, aynı maddelerle yüzde 58 zamlı doldurdu
Hürriyet	28.09.1984	Yeni yılda en çok yüzde 25 zam alacaklar
Hürriyet	30.09.1984	Ankara, İstanbul ve İzmir'de gecekondu sahiplerinden sadece 8'de 1'i başvurdu
Hürriyet	26.09.1994	İstanbul Emniyet Müdürü, Çakıcı için, “ Teslim olmazsa terörist muamelesi yaparım. Silahlı dolaşıyor, sonucuna katlanır” dedi
Hürriyet	27.09.1994	Dündar Kılıç, Emniyet'teki sorgulamasında, “ Civan olayında aracılık etmemi, sekreterleri aracılığı ile kızım Uğur'u arayan Semra Özal istedi” dedi
Hürriyet	28.09.1994	Engin Civan, Selim Edes'ten cumhuriyet tarihinin bilinen en büyük rüşvetini ilk defa şu cümlelerle istedi: “Senin borcunu bankadan ödeyebilirim. Ama

		benim 3,5 milyon dolara ihtiyacım var, arsa alacağım.
Hürriyet	29.09.1994	Edes skandalının baş aktörü Civan yakınlarına, “ Ben öldürecekler. Ölmekten korkuyorum” dedi.
Hürriyet	27.09.2004	Dirençli akciğer tüberkülozu hastası Nazillili M. C. Tedaviyi yarıda kesip kaçınca Türkiye’de ilk kez bir hasta için giyabi tutuklama kararı çıkarıldı
Hürriyet	28.09.2004	Abdullah Gül’ün, ABD’ye Telafer çıkışı Türkmenleri çok sevindirdi. Yeni doğan çocuklara Gül’ün adı veriliyor.
Hürriyet	29.09.2004	Hacettepe Üniversitesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Başkanı, “ deli dana” uzmanı olan Prof. Ustaçelebi “ Panik için neden yok” dedi.
Hürriyet	30.09.2004	Abdullah Çatlı’nın Susurluk kazasında kaybolan sır çantası, 8 yıl sonra ortaya çıktı. Susurluk sanığı Sedat Bucak’ın mahkemeye verdiği belgelerde Çatlı ile orgenerallerin birlikte fotoğrafı var.
Milliyet	23.09.1974	Genel İdare Kurulu’nda erken genel seçim tarihinin 12 Ekim 1975 olması eğilimi belirdi. Parti Divanı yarın toplanacak
Milliyet	23.09.1974	CHP’ye çatan MSP lideri “ Onlar artık eski oyları alamaz” dedi
Milliyet	24.09.1974	Devlet Bakanı Eyüpoğlu, “Bu taban fiyatın gerçekleşmesi için gerekli girişimlere başlandı” dedi
Milliyet	26.09.1974	BM’deki delegemiz “ Hedefimiz, bağımsız ve tarafsız Kıbrıs devleti” dedi
Milliyet	27.09.1974	Kissinger yaptığı açıklamada, “ Türkiye’ye yardımın kesilmesi, Kıbrıs ile ilgili barış görüşmelerini engelleyebilir” dedi
Milliyet	28.09.1974	Yunan hükümeti, Papadapulos’un siyasi faaliyet ve temaslarda bulunmasını yasakladı
Milliyet	29.09.1974	Turizm Bakanı, “Adak verdiği sözü tutmadı, turizm yatırımdan hiçbirine izin vermedi” dedi
Milliyet	24.09.1984	İkili ilişkilerimize yeni boyut getirecek zorlu hafta, “ kritik pazartesi” ile başlıyor
Milliyet	25.09.1984	1983-1984 dönemindeki ihracat, ödemeler dengesindeki açığı kapatmaya yetmeyecek
Milliyet	26.09.1984	Hem zam, hem eziyet, hem alay...
Milliyet	27.09.1984	Hyatt Oteli’ndeki iki ayrı patlamada 3 kişi ağır yaralandı
Milliyet	28.09.1984	12 ABD askeri tesisinin kaderi, elimizde...
Milliyet	29.09.1984	Gelir vergisinde umduğunu bulamayan devlet, vatandaşın giderine yöneldi.
Milliyet	30.09.1984	Yarın 145 Milyar lira ödeyecek
Milliyet	26.09.1994	Kılıç’tan hakemlik yapmasını isteyen ‘kırılamayacak kişi’nin bir emniyet olduğu öne sürüldü
Milliyet	27.09.1994	Ünlü baba savcılıkta verdiği ifadede, Civan olayında

		kendisinden aracılık yapmasını isteyen kişinin Semra Özal olduğunu söyledi
Milliyet	28.09.1994	İsviçre bankalarında Civan için yatırılan paraların oğlu Erol'un adından esinlenerek 'MEROL' şifresiyle havale edildiği öne sürüldü
Milliyet	29.09.1994	Banka, aldığı kredileri ödemeyen Ahmet Özal hakkında yasal takibata geçti, haciz istedi
Milliyet	30.09.1994	300 kişinin öldüğü feribot faciasından sağ kurtulan Kadir Kaymaz 23 yıl önce en büyük banka soygununu gerçekleştiren kişi çıktı
Milliyet	27.09.2004	Hatemi, Türk şirketleriyle yapılan ticari anlaşmaları engellemeye çalışan İran Meclisi'ni protesto için, Ankara ziyaretini askıya aldı
Milliyet	28.09.2004	The Times açıkladı: İngiltere, 'deli dana' hastalığına yakalanan insanlardan alınan kan ürünlerinin Türkiye dahil 11 ülkeye gönderdi. Bu ülkeler uyarıldı.
Milliyet	29.09.2004	İstanbul'dan sonra Hacettepe'de de bir kişi 'deli dana'nın insanda görülen türü Creutzfeld-Jakob şüphesiyle tedavide
Milliyet	30.09.2004	Abdullah Çatlı'nın Susurluk kazasında kaybolan çantası, Sedat Bucak'ta çıktı. Bucak, çantadaki belgeleri ' çok gizli' ibareli zarf içinde mahkemeye sundu

Tablo 3. Ana Olay

GAZETE	TARİH	ANA OLAY
Cumhuriyet	26.09.1974	CHP – DP koalisyonu imkanı bir kez daha ele alınacak Başbakan ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, “Yeni Hükümeti kurmaktan başışlanması” isteğine karşı Korutürk’ün “yeni bir değerlendirme yapılması” için uygun gördüğü 19 saatlik aradaki çalışmalarını izleyen basın mensuplarına “Bir azınlık hükümetini düşünmediğini” söylemiştir. Bu arada Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay’ı ziyaret ederek şehir sorunları konusunda bilgi alan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk de Belediye’den ayrılırken gazetecilere “Memleketin ve milletin en

		büyük sorunu sadece ve sadece seçim değildir. Bununla beraber birçok ihtiyaçlarımızın halledilmek zorunluluğu vardır” demiştir. Yeni olasılık mı? Başkent siyasal çevrelerinin dün üzerinde durduğu başlıca konulardan biri de CHP ile koalisyon konusunda DP lideri Bozbeyli’nin açıklaması ve Ecevit’in de Bozbeyli ile konuştuğundan sonra DP’nin kararını değerlendirme biçimi olmuştur. Bu arada Ferruh Bozbeyli, dün sabah herhangi bir program açıklanmadan Ankara’dan ayrılarak İstanbul’a gitmiştir. Bozbeyli’nin bu tutumu bazı yetkililerce “yeni bir olasılık karşısında zaman kazanma yolu” olarak yorumlanmıştır. Başbakan Ecevit, bu konuda “Dünkü açıklamanızda Sayın Bozbeyli başka alternatifle” gelseydi düşünürdük demiştiniz. Bunu biraz açıklayabilir misiniz?” biçiminde yöneltilen soruya şu karşılığı vermiştir: “Sayın Bozbeyli ile görüşmemizde anladığım, DP yetkili ku-(Devamı Sa. 7, Sü. 6 da)
Cumhuriyet	24.09.1984	Sıkı para politikası çay üreticisini yaktı Çay-Kur’un çekleri karşılıksız Çay-Kur Genel Müdürü: Efendim, üreticinin alacağı olan 27 milyar lira henüz muhasebeleşmedi. Yani ödenmedi. Çok kısa bir sürede ödenecek. Üretici: Benim elimde 70 bin liralık çek vardı. Bankaya gittim, ‘Karşılığı yok’ dediler. Banka müdürünün oyaladığını anladım. ‘Para yok’ dediler. Ziraat Odaları Başkanı: Çay üreticileri, diğer çiftçiler gibi perişan. Sıkı para politikasından ötürü 27 milyarlık çay parası ödenmiyor.

Cumhuriyet	26.09.1984	Askeri Yargıtay bozmuştu MSP yeniden yargılanıyor Haklarındaki 2-4 yıl arasındaki ağır hapis cezaları Askeri Yargıtay tarafından bozulan MSP yöneticileri, Askeri Yargıtay'ın bozma kararına uyulmasını istedi. Askeri savcının 36 klasör tutun dava dosyasını incelemek için en az bir ay süre istemesi üzerine, duruşma 31 Ekim tarihine ertelendi. Kapatılan Milli Selamet Partisi'nin 23 yöneticisi 20 aylı bir aradan sonra dün yeniden yargıç huzuruna çıkarıldı. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde görülen davanın dünkü duruşmasında, haklarındaki 2-4 yıl arasındaki ağır hapis cezası Askeri Yargıtay tarafından eksik soruşturma nedeniyle bozulan MSP yöneticisi sanıklar Necmettin Erbakan, Süleyman Arif Emre, Fehmi Cumalı oğlu, Recai Kutan, Şevket Kazan, Oğuzhan Asiltürk, Lütfü Doğan, Korkut Özal, Fehim Adak, Temel Karamollaoğlu, Ali Oğuz, Yasin Hatipoğlu, Güner Yazgan, Ahmet Oğuz, Ahmet Remzi hatip, Şener Battal, Abdürrahim Berki, Ali Güneri, Tahir Büyük kürkçü ve Ali Rıza Öztürk katıldı. Sanıklar Gürgen Mahzar Beyatlı, Mehmet Okur ve Abdullah Tonga'nın katılmadığı duruşmada ilk olarak sanıkların kimlik yoklaması yapıldı. Daha sonra Askeri Yargıtay 4. Dairesi'nde bozma ilamı okundu. Bozma ilamında özetle, sanıklar hakkında verilen mahkumiyet cezalarının eksik soruşturma nedeniyle verildiği belirtilerek Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (Arkası Sa. 11, Sü. 8'de)
------------	------------	--

Cumhuriyet	27.09.1994	Dündar Kılıç, savcılıkta verdiği ifadede ‘hatırlı kişi’ kim olduğunu açıkladı: Aracı, Semra Özal Eski Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan’ın vurulması olayına adı karışan Dündar Kılıç, ifadesinde, Semra Özal’ın önce kızı Uğur Çakıcı’yı aradığını, daha sonra da sekreterinin kendisini arayarak Selim Edes ile Engin Civan arasındaki meseleyi halletmesi ricasında bulunduğunu söyledi. Eski Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan’ın vurulması olayına adı karışan yer altı dünyasının ünlü ismi Dündar Kılıç, rüşvet ve suikast girişimi skandallarında adı geçen “hatırlı kişi” nin, 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın eşi Semra Özal olduğunu açıkladı. Engin Civan’ın vurulmasından önce Selimpaşa Kırıkkent’deki evinde Civan ve Selim Edes’i bir araya getiren Dündar Kılıç, savcılığa verdiği ifadede, bu olayda araya girmesini isteyen “kıramadığı kişi” nin Semra Özal olduğunu söyledi. Cumhuriyet’in edindiği bilgiye göre, Kılıç’ın savcılığa verdiği ifade şöyle: “ Bir gün kızım Uğur Çakıcı, Semra Özal’ın kendisini aradığını ve benden bir ricası olduğunu söyledi. Semra Özal’ın, Selim Edes ile Engin Civan arasındaki meseleyi halletmemi istediğini anlattı. Bu konuşmadan bir-iki gün sonra, bu kez sekreteri beni arayarak, Semra Özal’ın bu olayda hakemlik yapmama rica ettiğini ilettiler. Ben de ikisini bir araya getirerek, ‘Bakın kırama-
Cumhuriyet	29.09.1994	Dosyalar Çiller’de bekledi TBMM KİT Komisyonu, Emlak Bankası’nın aklanmayan 1989, 1990 ve 1991 yılına ilişkin hesapları nedeniyle 15 Mayıs 1993 tarihinde Başbakanlık’a bir yazı göndererek, sorumlular hakkında suç duyurusunda

		bulunulmasını istedi. Başbakanlık, dosyaları 1 yıl bekleterek sorumlular hakkında 1994 yılı temmuz ayı sonlarında suç duyurusunda bulundu. Eski genel Müdür Engin Civan'ın işadamı Selim Edes ile düştüğü "rüşvet anlaşmazlığı" nedeniyle vurulması Emlak Bankası'na ilişkin yolsuzluk dosyalarını yeniden gündeme getirirken, bankanın hesaplarına ilişkin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporlarının, sorumlular hakkında işlem yapması istemiyle gönderildiği Başbakanlık'ta 1 yıl bekletildiği ortaya çıktı. Edinilen bilgiye göre, TBMM KİT Komisyonu, 1993 yılında Emlak Bankası'nın 1989-90 ve 91 yıllarına ilişkin hesaplarını ibra etmeyerek (aklamayarak, 13 Mayıs 1993 tarihinde sorum-
Cumhuriyet	29.09.2004	Memurların insanca yaşam talepleri abartılıyor Hükümetin 75 katrilyon aldatmacası Hükümetin, kamu çalışanlarının taleplerinin bütçeye yükünün yüzde 168 olacağı ifadesinin gerçekleri yansıtmadığı ortaya çıktı. 2004 yılı bütçesinden 28 katrilyon liralık ödenek ayıran hükümetin, 2005 yılı için ayırmayı planladığı ödenek ise 34 katrilyon liraya çıkıyor. Sendikalarla 3. kez masaya oturan ve yüzde 8.2 öneren hükümet "elimizden gelen bu" yanıtını verdi. Kamu çalışanlarını "Sen ne hakla yüzde 160 zam istiyorsun" diye azarlayan Erdoğan'a sert tepki gösteren CHP'li Koç, "Başbakan içeride kaplan, dışarıda kuzu" dedi. Koç, ekonomide pembe tablolar çizen hükümetin, kamu çalışanlarının istemi karşısında "tablo pembe değil" söylemini benimsediği dikkat çekti. Gazi

		Üniversitesi Öğretim Üyesi Konukman da “Kaynak yok” açıklamalarının gerçeği yansıtmadığını vurguladı. 8. sayfada
Cumhuriyet	30.09.2004	Susurluk’un gerçek belgeleri Sedat Bucak tarafından mahkemeye teslim edildi Devletin sırları çeteye emanet 8 yıl önce Susurluk’ta meydana gelen kazanın ardından kendi otomobilinin gizli bölmelerinden çıkan silahların kime ait olduğunu hatırlamayan Sedat Bucak’ın hafızası yerine gelmeye başladı. Bucak, kazadan sonra, Abdullah Çatlı’nın çantasının içinden aldığı ‘çok gizli’ mühürlü evrakları 8 yıl sakladıktan sonra mahkemeye sundu. Yargıtay’ın bozma kararına karşı diyecekleri sorulan Bucak’ın avukatları, mahkemenin tekrar beraat kararı vermesini isteyerek “Yargıtay iddianamede dahi yer almayan olayları bozmaya esas almıştır” dediler. Avukatlar, mahkemeye Susurluk’la bağlantılı diğer mahkemelerde verilen ifadeleri sundular. 6. Sayfada
Milliyet	23.09.1974	Genel İdare Kurulu dün toplandı DERHAL SEÇİME DP YANAŞMIYOR Genel İdare Kurulu’nda erken seçim tarihinin 12 Ekim 1975 olması eğilimi belirdi Parti Divanı yarın toplanacak Genel İdare Kurulu koalisyona girip girmeme hususunu Parti Divanına bırakmıştır. Genel İdare Kurulu sabah saat 10.00’den 14.00’e kadar aralıksız süren toplantı yapmış ortaya çıkan görüşlerin Parti Divanına götürülmesine karar verilmiştir. Parti Genel Sekreter yardımcısı Konya Milletvekili Özer Ölçmen toplantı ile ilgili olarak şu

		açıklamayı yapmıştır: “Demokratik Partinin yürütme organı olan Genel İdare Kurulu bugün saat 10.00’da Genel Başkan Ferruh Bozbeyli’nin başkanlığında toplanmıştır. 4 saat süren toplantıda hükümeti kurmakla görevlendirilen Sayın Ecevit’in DP’ye yaptığı ortaklık teklifinin kabul edilip edilmemesi konusunda diğer çeşitli ihtimaller de nazarı itibaren alınarak görüşler belirtilmiştir. Belirtilen görüşler doğrultusunda konu 24.9.1974 günü toplanacak olan DP’nin yetkili karar organı Parti Divanında müzakere Devamı Sa. 10, Sü, 4.de
Milliyet	24.09.1984	200 milyarlık borç için çare aranıyor Devlet, parasız kaldı Önümüzdeki günlerde 100 milyar üreticiye, 60 milyar müteahhitlere ödenecek. Üstelik aybaşı geldi, devletin 150 milyarlık maaş ödemesi var Bankalara olan 50 milyonluk vadesi gelmiş tahvil borcunun ödenemeyeceği, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından bildirildi (Devamı Sa. 9, Sü. 7 de)
Milliyet	27.09.1984	48 SANIK YARGILANACAK Barış Derneği davası- 2 Sanıklardan 14’ünün 8- 15 yıl, 34’ünün ise 5- 12 yıl hapsi isteniyor Haberi 6. Sayfada
Milliyet	29.09.1984	Yükseköğretim, sıkıntılı başlıyor 27 üniversite de dertli Rektörlerin tümü, en büyük sorunun, öğrencilerin barınması olduğunu söyledi Rektörler, YÖK’ün eli sıkılığı dolayısıyla para alamamaktan yakınıyor Haberi 7. Sayfada
Milliyet	26.09.1994	Yargı ısrarla üstüne giderse ‘Civan olayı’ndan çok ‘olay’ çıkacak Hatırlı kişi bir polis şefi mi?

		Kılıç'tan hakemlik yapmasını isteyen 'kıramayacak kişi'nin bir emniyet yetkilisi olduğu öne sürüldü YENİ İDDİA Emlakbank eski Genel Müdürü Engin Civan'ın vurulması olayına adı karışan Dünder Kılıç'ın açıklamalarında adı geçen 'hatırlı' kişinin Semra Özal olduğu yolundaki iddiaların çürümesinden sonra ortaya bu kez ünlü bir üst düzey polis şefinin adı geldi İSİM VERMEDİ Dünder Kılıç, teslim olmadan önce yaptığı açıklamada, isim vermemiş, kıramayacağı hatırlı kişiden devreye girmesi için telefon geldiğini belirterek şunları söylemişti: KIRAMADI "İlk birisi telefon etti, saygı duyduğumuz birisi. Karşıdaki insanı kıramadık. Neticede dedim ki: 'Bak, kıramayacağımız birisi telefon etti. O nedenle sizlerle görüştüm'" 11. Sayfada
Milliyet	29.09.1994	Emlakbank'tan Özal'a takip Banka, aldığı kredileri ödemeyen Ahmet Özal hakkında yasal takibata geçti, haciz istedi Özal, ilk dilimi Engin Civan döneminde, İkinci dilimi Şükrü Karahasanoğlu döneminde, Emlakbank'tan toplam 5.5 milyon dolar kredi aldı, geri ödemedi VADE DOLDU, ÖDEME YOK Emlak Bankası, Civan olayına adı karışan Ahmet Özal'ı yasal takibe aldı. Özal'ın 1991 ve 1992 yıllarında bu bankadan toplam 5.5 milyon dolar kredi aldığı, ancak vadesi dolduğu halde ödemediği saptandı. TYT KEFALETİ GEÇERSİZ Özal'ın, kredinin ilk dilimini Engin Civan'ın genel müdürlüğü döneminde, ikinci dilimini ise Şükrü Karahasanoğlu'nun genel müdürlüğü döneminde aldığı belirlendi. Özal'ın

		batık TYT Bank'tan getirdiği teminat mektubunu kabul etmeyen Banka, Özal'ın kişisel kefaletini aldı. AYDIN AYAYDIN DEVREDE Emlakbank Genel Müdürü Ayaydın, 15 gün kadar önce harekete geçerek, Özal'ı yasal takibata aldıklarını açıkladı. Vakıfbank'ın da 5 milyon dolarlık alacağı için Özal hakkında takibata geçtiği öğrenildi. Özal'ın batık Impexbank'a da 14 milyon dolar borçlu olduğu belirtildi 23. SAYFADA
Milliyet	27.09.2004	Meclis'e kızdı geziyi erteledi Hatemi, Türk şirketleriyle yapılan ticari anlaşmaları engellemeye çalışan İran Meclisi'ni protesto için, Ankara ziyaretini askıya aldı 48 saat kala vazgeçti MUHAFAZAKARLARIN kontrolündeki İran Meclisi'nin, reformcu olarak tanımlanan hükümetinin iki Türk şirketiyle yaptığı anlaşmalara Meclis onayı şartı getirmesi krize yol açtı. Bakanlar Kurulu'nu acil toplantıya çağıran Devlet Başkanı Hatemi, 48 saat kala Türkiye ziyaretini ertelediğini açıkladı. 'Ankara'yı önemsiyor TÜRK diplomatlar, kararı şöyle yorumladı: "Reformcu- muhafazakar çekişmesi var. Hatemi, Ankara'ya çok önem veriyor. Muhafazakarlar reformcuları baltalamak için harekete geçti. Hatemi karşı bayrak açtı." [16'da]
Milliyet	28.09.2004	'Deli dana'lı kanı sattılar The Times açıkladı: İngiltere, 'deli dana' hastalığına yakalanan insanlardan alınan kan ürünlerini Türkiye dahil 11 ülkeye gönderdi. Bu ülkeler uyarıldı Geçen hafta açıkladı İNGİLİZ The Times gazetesi, "deli dana" diye

		bilinen Creutzfeldt- Jakob hastalığı taşıdığı tahmin edilen kan ürünlerinden 840 şişenin Türkiye'ye satıldığını yazdı. İngiltere Sağlık Bakanlığı yetkilileri de, 1995-97 yılları arasındaki satışı doğruladı. Türkiye dahil beş ülkenin geçen hafta uyarıldığını belirtti. Hastalar yıllar sonra öldü UYARININ tamamen uyarı niteliğinde olduğu, satılan ürünlerin hastalıklı olup olmadığının kesinleşmediği bildirildi. Ancak o dönem kan verenlerin arasında yıllar sonra deli danadan ölenlerin olduğu kesinleşti. Bu ürünleri hemofili ve benzeri hastalıklar nedeniyle uzun süreli tedavi gören hastalar kullanıyor. [14'te]
Hürriyet	24.09.1974	DP'de "Aralık'ta seçime hayır" ağır basıyor Demokrat Parti'nin bugün yapılacak "Parti Divanı" toplantısı CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in bu parti ile kurmaya çalıştığı koalisyon hükümetinin kaderini tayin edecektir. Hemen hemen kesin bir şekilde ifade edildiğine göre Aralık ayında "Derhal seçim" de ısrar eden Bülent Ecevit'e DP "Hayır" diyecektir. Ecevit başka bir teklif getirdiği takdirde DP bu konuyu yeniden yetkili organlarında tartışacaktır. Bülent Ecevit'in DP'ye kesin bir ifade ile Aralık ayında "Derhal seçim" şartıyla hükümet ortaklığı teklif etmesi bu partinin yetkili organlarında Cumartesi gününden itibaren tartışılmağa başlanmıştır. Önce sekiz kişilik başkanlık divanı, sonradan 24 kişilik genel idare kurulu toplanmıştır. Her iki kurul da kendilerini Ecevit'in Aralık ayında (Devamı Sa. 9, Sü. 7 de)
Hürriyet	24.09.1984	EK SINAV İSTİYORLAR Yönetmeliklerde yapılan değişiklikler nedeniyle fakülte ve yüksekokullarda okuyan öğrenciler tedirgin, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencileri, bundan en çok

		kendilerinin etkilendiğini, ek sınav hakkı verilmediği takdirde, 630 öğrencinin zor durumda kalacağını söylediler. Üniversite öğrencisi kaygılı Vize, sınav ve yönetmelik sistemlerinde yapılan değişikliklerin fakülte ve yüksekokullarda farklı uygulanması nedeniyle çok sayıda öğrenci, kayıtlarının silinmesi veya sene kaybı tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyor. (Yazısı 9. sayfada)
Hürriyet	28.09.1984	10 BİN LİRA İÇİN Geçim sıkıntısı yüzünden, oğlunu mahkemeye vererek 10 bin lira nafaka talebinde bulunan 58 yaşındaki Firdevs Güvenir adlı anne, duruşmada gözyaşı döktü. Geçim derdi ağlatıyor Gelini istemediği için oğlu tarafından kapı önüne bırakılan 58 yaşındaki Firdevs Güvenir, mahkemede ağlayarak oğlundan 10 bin lira nafaka istedi. (Yazısı 11. sayfada)
Hürriyet	27.09.1984	Başbakan, yeni ilkeler getiriyor Dış politikada Özal'ın 4 hedefi 1 Konulara sade ve soğukkanlı bakış 2 İçte sessizlik, dışta yoğun çaba 3 Etkin başkentlerde, güçlü lobiler 4 Enformasyon kaynaklarını ve akımını güçlendirme (Yazısı 11. sayfada)
Hürriyet	26.09.1994	Menzir, teslim ol çağrısı yaptı Çakıcı'ya terörist muamelesi yaparım İstanbul Emniyet Müdürü, Çakıcı için, "Teslim olmazsa terörist muamelesi yaparım. Silahlı dolaşıyor, sonucuna katlanır" dedi. Menzir'in, Civan olayına adı karışan Dünder Kılıç ile Selim Edes'i de, "Gelip hesap versinler. Yoksa, adam

		öldürtmeye tam teşebbüsle suçlanırlar” diyerek teslim olmaya ikna ettiği öğrenildi. Bekli de yurt içinde Alaattin Çakıcı’nın yurt dışında olup olmadığı da henüz kesinlik kazanmadı. İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Mehmet Çağlar, “Çakıcı’nın yurt dışında olup olmadığı da pek kesin değil. Nerede olursa olsun, bir şekilde biz onu da yakalayacağız” dedi. Kılıç köşeye sıkıştı Dündar Kılıç’ın teslim olmasında, kendisine ait ev ve iş yerlerine emniyet güçlerince yapılan baskınlar da etkili oldu. Bir taraftan gönderilen mesajlar, diğer yandan baskınlar yüzünden Dündar Kılıç, Engin Civan’ı arabada vuran tetikçi yakalandıktan hemen sonra teslim oldu. Selim Edes’in çabaları Aynı yolda mesajlar iletilen işadamı Selim Edes’in de, polisin bu uyarısı üzerine teslim olduğu anlaşıldı. Edes, teslim olduktan sonra, Civan’ın vurulmasını kendisinin istemediğini de öne sürerek, bu suçlamadan kurtulmaya çalıştı. 17. Sayfada
Hürriyet	27.09.1994	Dündar Kılıç: Hatırlı kişi Semra Hanımdı Dündar Kılıç, Emniyet’teki sorgulamasında, “Civan olayında aracılık etmemi, sekreteri aracılığı ile kızım Uğur’u arayan Semra Özal istedi” dedi. Emniyet Müdürlüğü’ndeki sorgulamaya katılan Şişli Savcılığı yetkilileri de, Kılıç’ın devreye girmesini isteyen “Hatırlı kişi”nin Semra Özal ile kızı Zeynep Güngör (Özal) olduğunun anlaşıldığını söylediler. Trafik nasıl işledi? Kılıç’ın verdiği bilgiye göre Semra Özal, Sekreterine Uğur Çakıcı’ya telefon açtırıp Dündar Kılıç’ın yardımını istedi ve “Bunlar kavga edecek, aralarını bulun” dedi. Civan’ı vurdurtan Alaattin

		Çakıcı'nın eşi olan Uğur Çakıcı, bu istek üzerine konuyu babası Dünder Kılıç'a açtı. Edes'ten de aynı sözler Engin Civan'a 3.5 milyon dolar rüşvet verdiğini, bunun faiziyle birlikte 5 milyon doları bulduğunu daha önce itiraf eden işadamı Selim Edes de ifadesinde, paranın tahsilatı için Uğur Çakıcı aracılığıyla Alaattin Çakıcı'yla irtibat kurduğunu açıkladı. Uğur Çakıcı kilit isim Bu gelişmeler üzerine Civan'ın vurulmasındaki kilit isim haline gelen Uğur Çakıcı, dün tekrar Emniyet Müdürlüğü'ne çağrıldı. Uğur Çakıcı'nın son ifadesini de, Asayiş Şube Müdürü Kutlay Çelik aldı. Çakıcı, gazetecilere sadece, "ifade vermek için geldim" dedi. 18.sayfada
Hürriyet	27.09.2004	Kaçan hastaya tutuklama emri Dirençli akciğer tüberkülozu hastası Nazillili M. C. Tedaviyi yarıda kesip kaçınca Türkiye'de ilk kez bir hasta için giyabi tutuklama kararı çıkarıldı. Dispanser ihbar etti Hastanın tedaviyi yarıda kesip kaçtığını Nazilli Verem savaş Dispanseri savcılığa ihbar etti. Dr. Seren Arpaz'ın ihbar yazısında Şöyle denildi: "1956 doğumlu M. C., yayma akciğer tüberkülozu tanısıyla tedavi ediliyordu." Başkaları da hasta olacak " Ancak hasta 3 Ağustos 2004'te kayboldu. Tedavisine kısa zamanda yeniden başlanmazsa; hastadaki basiller direnç kazanacak, tedavi maliyetleri 100 kat artacak ve hastalığı aynı havayı soluyan masum insanlara geçecek."

Hürriyet	20.09.2004	UZMAN PROFESÖR HÜRRİYET'E AÇIKLADI Deli dana tehlikesi yok Hacettepe Üniversitesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Başkanı, “deli dana” uzmanı olan Prof. Ustaçelebi “Panik için neden yok” dedi. Kan yoluyla geçmez İngiltere’de Glasgow Üniversitesi’nde doktora yapan ve “deli dana” üzerinde çalışan Prof. Dr. Şemsettin Ustaçelebi, “Bu bir virüs hastalığı değil, prion denilen moleküllerin neden olduğu bir hastalık. Kan yoluyla insana geçtiğine dair, dünyada saptanmış hiçbir etken yok” diye konuştu. Kanlar imha edilmeli Prof. Ustaçelebi şunları söyledi: “Türkiye’nin ithal ettiği söz konusu kanlar kullanıldı ise mutlaka bu hastalık bulaştı diye bir şey yok. Ama bu kanlar dağıtıldı, kullanıldı ise kimlere verildiği izlenmeli. Kullanılmadı ise bu kanları imha ettirmeli.” 17.sayfada
----------	------------	---

Tablo 4. Haber Kaynakları

GAZETE	TARİH	HABER KAYNAKLARI
Cumhuriyet	1974	Başbakan Bülent Ecevit Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Maliye Bakanı Deniz Baykal Türk- İş Genel Başkanı Halil Tunç Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu Dışişleri Bakanı Turan Güneş DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli Sıkıyönetim Savcısı Metin Yurdabak MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan DP Genel Başkan yardımcısı Dr. Sadettin Bilgiç Milli Savunma Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi Milli savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakan Vekili Hasan Esat Işık Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan

		Yunanistan Dışışleri Bakanı Yorgo Mavros Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar Kıbrıs Koordinasyon Komitesi Başkanı Büyükelçi Ziya Müezzinoğlu Uluslararası Kızılhaç Örgütü Gümrük ve Tekel Bakanı Mahmut Türkmenoğlu AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger Devrimci sağlık İşçileri Sendikası Başkanı İlhan Eryılmaz Sağlık Bakanlığı Ankara Eczacı Odası Birliği Başkanı Bener Özcan Milli Savunma Bakanı Hasan Işık Milli eğitim Müdürü Halis Kurtça Emniyet Genel Müdürü Celalettin Tüfekçi
Cumhuriyet	1984	HSYK Başkanı Naci Varlık Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı Ekrem Pakdemirli Çay-Kur genel Müdürü Ziraat Odaları Başkanı İran Meclis Başkanı Haşemi Rafsancani İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Dok Gemi-İş Sendikası Başbakan Turgut Özal Dış Ticaret Müstaşarlığı HP Milletvekili Şükrü Babacan İsrail Başbakanı Şimon Peres İsrail dışışleri Bakanı İzak Şamir Dışışleri Eski Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Cumhurbaşkanı Kenan Evren Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz Maliye ve Gümrük Bakanı Vural Arıkan Devlet Bakanı Mesut Yılmaz HP Milletvekili Selçuk Akıncı Dışışleri Bakanı Vahit Halefoğlu Cumhurbaşkanı Kenan Evren SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü Avrupa Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu Eski Genel Başkanı Lokman Kondakçı KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ABD Ankara Büyükelçisi Strausz Hupe Oyuncu Füsün Şahin Erbulak Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Hamdi Boyacıoğlu TİSK Genel Başkanı Halit Narin Basisen Başkanı Metin Tiryakioğlu İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan HP Genel Başkanı Cevdet Calp Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Yazar

		HP Genel Sekreteri Prof. Dr. Aydın güven Gürkan TRT Genel Müdürü Tunca Toskay
Cumhuriyet	1994	Devlet Bakanı Esat Kırathioğlu SHP Genel Sekreter Yardımcısı Ethem Cankurtaran Dündar Kılıç Yüksek Denetleme Kurulu Başbakanlık Teftiş Kurulu Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu DYP Genel Başkan yardımcısı Ahmet Küçükkel DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit Türkan Şoray Semra Özal Başbakan Tansu Çiller ANAP Başkanı Mesut Yılmaz SHP Genel Sekreteri ve Devlet Bakanı Fikri Sağlar Milli Savunma Bakanlığı
Cumhuriyet	2004	Cumhuriyet Halk Partisi Bolu Müftüsü Ahmet Okutan Bolu Taşoluk Köyü Muhtarı İsmail Atalay Devlet Bakanı Güldal Akşit Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt Los Angeles Times gazetesi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan KESK Başkanı Sami Evren Türkiye Kamu-Sen Başkanı Bircan Akyıldız CHP Milletvekili Haluk Koç İnönü Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fatih Hilmioğlu Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Eski Sağlık bakanı Osman Durmuş Sağlık Bakanı Recep Akdağ Nevşehir Ziraat Odası başkanı Recep Tunç CHP İstanbul Milletvekili Bülent Tanla Sermaye Piyasası Kurulu başkanı Doğan Cansızlar AKP Milletvekili Kürşad Tüzmen Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Teftiş Kurulu TBMM Başkanı Bülent Arınç
Hürriyet	1974	DP Genel Sekreter Yardımcısı Özer Ölçmen CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Yunan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros Emniyet Genel Müdürü Celalettin Tüfekçi DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli Milli Savunma Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ Emniyet Sandığı Ulus Şubesi Müdürü Yahya Afif Okumuş
Hürriyet	1984	Alman Savunma Bakanı Manfred Wörner HP Milletvekili Hilmi Nalbantoğlu Bayındırlık ve İskan Bakanı Safa Giray

		Yedinci Kolordu ve Bölge Sıkıyönetim Komutanlığı HP Lideri Necdet Calp Başbakan Turgut Özal MDP Lideri Turgut Sunalp HP Grup Başkan Vekili Feridun Şakir Ögünç Türk-İş Başkanı Şevket Yılmaz Milliyetçi Demokrasi Partisi Grubu KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Devlet Bakanı Sudi Türel HP Milletvekili Şükrü Babacan HP Parti Grubu SODEP Başkanı Erdal İnönü Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan Avrupa Ülkücü Türk Dernekleri Federasyonu Eski Başkanı Lokman Kondakçı
Hürriyet	1994	İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Mehmet Çağlar İçişleri Bakanı Nahit Menteşe Şişli Savcılığı SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın TÜSİAD Semra Özal Emlak Bankası Eski Genel Müdürü Engin Civan
Hürriyet	2004	The New York Times gazetesi Nazilli Verem Savaş Dispanseri İngiliz Times gazetesi Nazilli Asliye Ceza Mahkemesi Emekli Orgeneral Çevik Bir Hacettepe Üniversitesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Başkanı Şemsettin Ustaçelebi Emniyet Genel Müdürlüğü Dışişleri Bakanı Abdullah Gül TMSF Eski DYP Milletvekili Sedat Bucak
Milliyet	1974	CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit DP Genel İdare Kurulu DP Parti Genel Sekreter Yardımcısı Konya Milletvekili Özer Ölçmen CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan Sanayi Bakanı Abdülkerim Doğru MSP Milletvekili Hüsamettin Akmumcu MSP Genel Başkan Yardımcısı İsmail Müftüoğlu MSP Genel Başkan Yardımcısı Ömer Lütfi Zararsız Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu DP Genel Başkan Yardımcısı Sadettin Bilgiç AP Kurucusu Mehmet Yorgancıoğlu İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Farmakoloji

		Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Alaaddin Akçasu İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Tüfekçi Yunan Dışışleri Bakanı Yorgo Mavros BM Türkiye Temsilcisi Osman Olcay DP Parti Divanı MSP İzmir İl Başkanı Gıda-İş Sendikası ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissenger Dışışleri Bakanı Turan Güneş Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ Milli Savunma Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Şubesi DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı Halit Narin İstanbul Belediye Başkan Vekili Aytekin Kotil Turizm ve Tanıtma Bakanı Orhan Birgit Köy- Koop Genel Müdürü Gürman Kökten
Milliyet	1984	The Economist ABD Başkanı Ronald Reagan HP Milletvekili Sabit Batumlu HP Milletvekili Şükrü Babacan HP Milletvekili Selçuk Akıncı Devlet Bakanı Mesut Yılmaz ÖSYM Başkanı Prof. Dr. Altan Günalp Başbakan Turgut Özal Devlet Bakanı İsmail Özdağlar Maliye ve Gümrük Bakanı Vural Arıkan MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ABD Büyükelçisi Strausz Hupe Dışışleri Bakanı Vahit Halefoğlu Tahran güvenlik yetkilileri ABD Dışışleri Bakanı George P. Shultz SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan YÖK Başkanı İhsan Doğramacı Kuveyt Üniversitesi Rektörü El Avadi Tahran Büyükelçisi İsmet Birsell TRT Genel Müdürü Tunca Toskay Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cemal Büyükbay Cumhurbaşkanı Kenan Evren
Milliyet	1994	Kenan Evren Başbakan Tansu Çiller İçişleri Bakanı Nahit Menteşe SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın Dündar Kılıç Semra Özal Emlak Bankası
Milliyet	2004	Adalet ve Kalkınma Partisi

		İran Devlet Başkanı Hatemi The Times gazetesi Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı Sami Evren Çevre ve Orman Bakanı Osman Pepe Amerika Ankara Büyükelçisi Eric Edelman Sedat Bucak Diyanet İşleri Başkanlığı Uluslararası Para Fonu
--	--	--

Tablo 5. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi

GAZETE	TARİH	OLAY TARAFLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Cumhuriyet	26.09.1974	Dışişleri Bakanı Turam Güneş, önceki gece BM Genel Kurulunda yaptığı ve ilgi ile izlenen konuşmasında, “Türkiye’nin Kıbrıs’ta giriştiği hareket üstüne basarak söylüyorum, ne bir işgal, ne de Ada’nın bir kısmını ilhak anlamına gelmektedir. Tam tersine, bu hareket bir işgali önleme amacına yönelmiştir” demiştir...
Cumhuriyet	29.09.1974	... Milli Eğitim Müdürü Halis Kurtça, seçmeli derslerin amacının: “Öğrencilerin hayata, çevreye ve iş alanlarına geçmelerini kolaylaştırmak için onlara gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak, onların çeşitli iş alanlarını tanımalarına, bu alanda beceri kazanmalarına yardım etmek, kişisel kabiliyetinin geliştirilmesine olanak sağlamak, öğrencilerin yönecekleri yüksek öğretim alanına daha iyi hazırlanabilmeleri için tamamlayıcı bilgi ve becerile edinmelerine yardım etmek, çocuğa boş zamanlarını yararlı bir şekilde kullanma alışkanlığı kazandırmak” olduğunu söylemiştir.
Cumhuriyet	28.09.1984	... SODEP Genel Başkanı, Türkiye’ye ABD askeri yardımının Kıbrıs’la ilgili koşullara bağlanmasının kabul edilmeyeceğini kaydederek, “Bir ortak savunma içinde bir müttefikin bir başka müttefikin ulusal bütünlüğüne karşı sözler söylemesi dayanılmaz bir durumdur” şeklinde konuştu...
Cumhuriyet	27.09.1984	... Halefoğlu, şöyle konuştu: “Amerikan Kongresi Türk-Yunan yakınlaşmasını engelleyen bir unsurdur. Türkiye’nin görüntüsü karartma çabaları Kongre’de Yunan dostları tarafından desteklenmektedir. Bu tür bir tutum Türk-Yunan sorunlarının çözümüne katkıda bulunmadığı gibi, Amerika’nın menfaatlerine de hizmet etmez. Kongre’nin hep Yunanistan’ın yanında yer aldığı izlenimi Türk-Amerikan ilişkilerine zarar vermekte. Neticede Amerika’nın güvenilir bir müttefik olduğu hususunda Türkiye’de kuşkular duyulmaya başlamıştır.

		Sözde soykırım konusunda Kongre’de... (Arkası Sa.8 Sü.6’da)
Cumhuriyet	26.09.1994	... Diyarbakır’a atanan Mehmet Tiftikçi, ‘can güvenliği olmadığı’ nı ileri sürerek Diyarbakır’dan atanmasını istedi
Cumhuriyet	29.09.1994	...Yeltsin, Kafkasya’da uluslar arası normlara uygun davranacaklarını belirtti.
Cumhuriyet	27.09.2004	... CHP, yasanın imar ve çevreyle ilgili maddeleriyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi’ne başvuracağını açıkladı.
Cumhuriyet	29.09.2004	... Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Konukman da “Kaynak yok” açıklamalarının gerçeği yansıtmadığını vurguladı.
Hürriyet	26.09.1974	Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ, “Bu yıl 23 bin 94’ü üniversitelere, 19 bin 683’ü akademiler ve yüksek okullarla, 23 bin 328’i Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı yüksek okullara 60 bin 500’ü MEKTUPLA ÖĞRETİME OLMAK ÜZERE 126 bin 605 öğrenci için yüksek öğretim olanağı yaratıldığını” açıklamıştır.
Hürriyet	29.09.1974	... Emniyet Sandığı Ulus Şubesi Müdürü Yahya Afif Okumuş, “Hayat pahalılığı o kadar tesir etti ki, eskiden 500 liradan az kredi isteyenler ön sırada yer alırken şimdi 1000 liradan fazla kredi isteyenlerin sayısı artmıştır. Son aylarda göz önünde bulundurularak yaptığımız az kredi almak isteyenlerin oranı yüzde 50 azalırken 500 liradan daha fazla kredi almak isteyenlerin oranları ise yüzde 220 artmıştır” demiştir.
Hürriyet	26.09.1984	HP Lideri Calp, “Şahsiyetli bir dış politika izlememizi güçleştiren tüm ekonomik ve askeri ilişkileri gözden geçirmemizin zamanı gelmiştir” dedi.
Hürriyet	28.09.1984	Dün gece yayınlanan 7. icraatın içinden programında konuşan Başbakan Özal, “hayat pahalılığı artış hızı kontrol altında” dedi
Hürriyet	27.09.1994	... Selim Edes de ifadesinde, paranın tahsilat için Uğur Çakıcı aracılığıyla Alaattin Çakıcı’yla irtibat kurduğunu açıkladı.
Hürriyet	27.09.1994	... Pek çok olaydan aranan ve Engin Civan’ın vurulmasındaki kilit adam olan mafya babası Alaattin Çakıcı’nın, yalnızca 1,2 ve 3’üncü derecede memurlara verilen yeşil pasaport taşıdığı belirtildi
Hürriyet	28.09.2004	Avrupa Parlamentosu Milletvekili Vural Öger, Türkiye’nin Avrupa ülkesi olup olmadığının tartışılmasının anlamsız olduğunu söyledi...
Hürriyet	30.09.2004	... eski DYP milletvekili Sedat Bucak, dün mahkemede kazada Çatlı’nın kaybolan çantasını kendisinin aldığını ilk kez açıkladı.
Milliyet	26.09.1974	... Çetin Yılmaz, “CHP Parti Meclisi ve TBMM gruplarının Genel Başkan ve Başbakan Bülent Ecevit’e hükümet kurulması konusunda verdiği ‘tam yetki’nin

		sürdüğünü” hatırlatmıştır...
Milliyet	26.09.1974	... Celal Bayar CHP ile koalisyon konusunda fikrini alan bazı DP’lilere, “CHP’lilerle seçim şartıyla koalisyona girmeyin. Ama sağlam esaslara dayalı bir koalisyon kurun, benim düşüncem budur. Çünkü nisbi temsil olduğu sürece koalisyonlar kaçınılmaz olacaktır. Sizlere söyleyebileceklerim bunlardır” demiştir...
Milliyet	25.09.1984	İsrail’den dönen HP milletvekilleri Sabit Batumlu, Şükrü Babacan ve Selçuk akıncı, Yeşilköy’de, “Calp’tan izin aldık, haber vardı” dedi
Milliyet	26.09.1984	ANAP Grup toplantısından önce Devlet Bakanı Özdağlar, “Harp dahi ilan etseniz, ABD kamuoyunun umurunda değil” dedi
Milliyet	29.09.1994	... Emlakbank Genel Müdürü Ayaydın, 15 gün kadar önce harekete geçerek, Özal’ı yasal takibata aldıklarını açıkladı...
Milliyet	27.09.1994	Ünlü baba savcılıkta verdiği ifadede, Civan olayında kendisinden aracılık etmesini isteyen kişinin Semra Özal olduğunu söyledi
Milliyet	27.09.2004	... Devlet Başkanı Hatemi, 48 saat kala Türkiye ziyaretini ertelediğini açıkladı.
Milliyet	28.09.2004	... İngiltere sağlık Bakanlığı yetkilileri de, 1995- 97 yılları arasındaki satışı doğruladı, Türkiye dahil beş ülkenin geçen hafta uyarıldığını belirtti.

Tablo 6. Sentaktik Çözümleme

Gazete	Tarih	Sentaktik çözümleme
Cumhuriyet	23.09.1974	Ecevit, sağlam bir hükümet kurulana kadar azınlık hükümeti kurmayı düşünüp düşünmediği yolundaki bir soruyu şöyle cevaplandırmıştır.
Cumhuriyet	24.09.1974	... 30 kadar İsrailli gerilla eğitmeninin Kıbrıs’a gelerek çalışmalara başladıkları öğrenilmiştir
Cumhuriyet	27.09.1974	... Koalisyon olanaklarının araştırılmasına devam edilmektedir.
Cumhuriyet	24.09.1984	Balıkesir’deki Elektromekanik Fabrikası’nda yapılan toplu sözleşmede 240 işçiye kardan toplam yüzde 5 pay verilmesi kararlaştırıldı.
Cumhuriyet	26.09.1984	Tekel önceki gece bayilerde stok beyanına başlayarak satışları durdurdu. Maliye ve Gümrük Bakanı Arıkan Tekel yöneticileriyle önceki gün zammı konuştu. Tekel yetkililerine göre sigaraya yüzde 30 olan “zam listesi” Bakan’ın cebindeydi. Arıkan zammı Ankara’da Özal’la da görüştü.
Cumhuriyet	29.09.1984	İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı (2) Numaralı Askeri Mahkemesi’nde görülmekte olan 33 sanıklı THKP/C

		Yolunda Devrimci Sempatizanlar Birliği (Çayan Sempatizanları) davası sonuçlandı. 20'si tutuklu, 13'ü tutuksuz 33 sanıktan 4'ü ölüm cezasına çarptırıldı daha sonra bu cezaları ömür boyu hapse çevrildi...
Cumhuriyet	26.09.1994	Devlet Bakanı Esat Kırathioğlu, eski Emlakbank Genel Müdürü Engin Civan olayının titizlikle soruşturulduğunu belirterek, "Hazine'ye uzanan kirli eller kırılacak" dedi. SHP Genel Sekreter Yardımcısı Cankurtaran da Engin Civan olayını "12 Eylül döneminin içine düştüğü bataklığın bir anlatımı" olarak niteledi.
Cumhuriyet	28.09.1994	Başbakan Tansu Çiller, Emlakbank'a bağlı Emlak Konut Genel Müdürlüğü'ne, ANAP lideri Mesut Yılmaz tarafından 'zorla getirilen' ve kısa süre öncesine kadar ANAP İstanbul İl Sekreterliği yapan bir kişinin yolsuzluktan mahkum olduğunu açıkladı. Emlak Konut dosyası dün DYP tarafından basına dağıtıldı.
Cumhuriyet	29.09.1994	Nükleer silahsızlanmada görüş birliğine varan Clinton ve Yeltsin, Bosna ve Rusya'nın İran'a silah satması konularında uzlaşma sağlayamadılar. Yeltsin, Kafkasya'da uluslararası normlara uygun davranacaklarını belirtti.
Cumhuriyet	26.09.2004	Los Angeles Times gazetesi, "El Kaide'nin yeni yüzü" başlıklı haberinde, istihbaratçıların ve uzmanların görüşlerinden hareketle örgütün kimi saldırılarının engellenmesine ve önemli bazı liderlerinin yakalanmasına karşın büyük bir tehdit oluşturmaya devam ettiğini yazdı.
Cumhuriyet	29.09.2004	İnönü Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fatih Hilmioğlu, Kamu Reformu Yasası'nın çıkarılması için dış güçlerin baskı yaptığını savunarak "Bu yasayla ülkemiz 81 federe devlete bölünmek isteniyor" dedi. Hilmioğlu, "Ulus içerisindeki farklılıkların öne çıkarılarak çarpıtılması sonucu toplumda etnik ve dinsel anlamda kutuplaşmalar yaratılmıştır" dedi.
Cumhuriyet	30.09.2004	Irak'tan Türk yatırımcılara dönük saldırılarda İranlıların etkili olabileceği kuşkusunun hükümette değerlendirildiği öğrenildi. AKP'nin Kızılcahamam kampında milletvekillerine değerlendirme yapan Kürşad Tüzmen'in "Şii bölgelerinde Türklere saldırılar oluyor. İranlı şirketlere ise olmuyor. Türkiye'ye dönük bir engelleme olabilir" dediği öğrenildi.
Hürriyet	24.09.1974	... İlgililer alınan tedbirlerin yetersizliği ve piyasadaki başıboşluğun, bu sıkıntıyı yarattığını açıklamışlardır.
Hürriyet	25.09.1974	... Yunanistan, Türkiye'yi haklı olduğu bir davada yalnız bırakmaya çalışmaktadır.
Hürriyet	29.09.1974	... DP ve CGP'de parti içi çalışmalar sürdürülmüştür.
Hürriyet	26.09.1984	TBMM'de Mesut Yılmaz konuşurken tartışmalar çıktı. Meclis'teki oturumu, Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyeleri Ersin, Şahinkaya ve Tümer de izlediler.

Hürriyet	27.09.1984	Kapatılan MSP'nin 23 yöneticisi, 20 aylık bir aradan sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde yeniden yargılanmaya başlandı
Hürriyet	28.09.1984	Yolsuzluk ve rüşvet olaylarını görüşen Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yönetimi Kurulu, altı maddelik bir yolsuzluk muhtırası yayımladı...
Hürriyet	30.09.1984	Birbirleriyle çelişen açıklamalar, İmar Affı kapsamına girenleri başvuru konusunda kararsızlığa sevk etti.
Hürriyet	27.09.1994	Pek çok olaydan aranan ve Engin Civan'ın vurulmasındaki kilit adam olan mafya babası Alaattin Çakıcı'nın, yalnızca 1,2 ve 3'üncü derecede memurlara verilen yeşil pasaport taşıdığı belirtildi.
Hürriyet	29.09.1994	Geçen hafta Meclis'ten geçen ve satılamayan KİT'ler kapatılacak" yorumuna neden olan bir kararnameyle KİT'lere haciz yolunun açılmasından sonra ilk darbe Çaykur'a indi.
Hürriyet	27.09.2004	TCK ile eş zamanlı olarak yürürlüğe girmesi gereken Bölge Adliye Mahkemeleri kurulması ile Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu değişikliği de kabul edildi. Yeni TCK 1 yıl sonra yürürlüğe girecek. Çevreyi kirletenlere ceza öngören maddeler ise 2 yıl ertelendi. CHP karara tepki gösterdi.
Hürriyet	28.09.2004	Akciğer tüberkülozu tedavisini yarım bıraktığı için hakkında giyabi tutuklama kararı çıkarılıp dava açılan M.C.'nin yargılanmasına başlandı. Nazilli Asliye Ceza Mahkemesi, görevsizlik kararı vererek davayı sulh cezaya gönderdi.
Hürriyet	30.09.2004	Sporcu kızlara cinsel tacizde bulunmakla suçlanan halter antrenörü Mehmet Üstündağ, dün çıkarıldığı mahkemede tutuklandı ve cezaevine konuldu.
Milliyet	23.09.1974	... görüşmelerin parti divanına götürülmesine karar verilmiştir.
Milliyet	25.09.1974	... Türkiye'nin asıl hedefinin bağımsız ve tarafsız bir Kıbrıs devleti olduğunu bildirmiştir.
Milliyet	26.09.1974	... Başbakan Ecevit dün saat 17.00'de Çankaya'da Cumhurbaşkanı Korutürk ile görüşmüştür.
Milliyet	26.09.1984	Başbakan Turgut Özal, partilerarası diyalog için, "Siyasi partilere her zaman bilgi veriyoruz" şeklinde konuştu
Milliyet	28.09.1984	ABD Dışişleri Bakanı Shultz, "Kongre'den Türkiye aleyhine hiçbir yasa çıkmayacak" dedi
Milliyet	29.09.1984	Maaş kırdırmak isteyen emekliler için bazı banka şubelerinde özel servisler kuruldu
Milliyet	26.09.1994	Yaşayan en büyük döviz ve borsa spekülâtörü George Soros, yatırım yapmaya karar verdiği Türkiye'de RP'ye karşı olanların oranının yüzde 63 çıktığını görünce ferahladı
Milliyet	28.09.1994	SHP'nin kurmaylarına göre, koalisyonun ömrü, SHP-CHP birleşmesine endeksli. Birleşme olmazsa, SHP'li

		muhalifler istifa edecek. Muhaliflerin restini gören Karayalçın, onlardan önce hükümetten çekilecek
Milliyet	29.09.1994	Baltık Denizi’nde Estonya’dan İsveç’e giderken batan feribotun 964 yolcusundan 126’sı kurtarıldı. Geminin hızla batması sonucu, 800’den fazla yolcu sulara gömüldü
Milliyet	27.09.2004	Eski Bakan Ekrem Pakdemirli, DİE’nin milli geliri yanlış hesapladığını savunuyor. Pakdemirli şöyle diyor: “2003’te ‘kişi başına milli gelir 3 bin 375 dolar’ dediler. Bizim hesabımıza göre bu rakam 6 bin 34 dolardı. AB İstatistik Enstitüsü 2005’te rapor yayımlayacak ve gerçek ortaya çıkacak.
Milliyet	28.09.2004	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı Sami Evren, “ Başbakan Yardımcısı Şahin’in dediği gibi 72 katrilyon istemiyoruz. Taleplerimizin bütçeye getireceği yük 15 katrilyon” dedi. KESK, en düşük maaş olarak 840 milyon lira talep ediyor.
Milliyet	30.09.2004	Abdullah Çatlı’nın Susurluk kazasında kaybolan çantası, Sedat Bucak’ta çıktı.

Tablo 7. Sözcük Seçimleri

GAZETE	TARİH	SÖZCÜK SEÇİMLERİ
Cumhuriyet	23.09.1974	... korkunç manzara...
Cumhuriyet	24.09.1974	... iyi bir av yakaladığını anlayan...
Cumhuriyet	28.09.1974	Yağ stok eden ve yüksek fiyatla satan 8 tacir hakkında 1-3 yıl hapis istemi ile soruşturma açıldı
Cumhuriyet	26.09.1984	... Hükümet adına Devlet Bakanı Mesut Yılmaz kendi parti ve hükümetinin görüşlerini anlatırken, sık sık muhalefet milletvekillerinin söz atmalarıyla karşılaştı. Bir ara kendini tutamadı ve “Meselenin sorumluluğunu biz taşıyoruz” dedi, aslında “dedi” demek yanlış, herhalde ağzından kaçtı. Çünkü, Yılmaz öyle bir tavırla söyledi ki, “Sorumluluk bizde, size ne oluyor” gibilerden bir tonlama kullanınca, muhalefet haklı olarak sıra kapaklarına vurmaya başladı. Birkaç dakika içinde Devlet Bakanı Yılmaz da hatasını anlamış olacak ki, düzelterek “Yüce Meclis’in bize verdiği yetkiye dayanarak sorumluluk

		hükümettedir” biçiminde bir ifade kullandı.
Cumhuriyet	26.09.1984	... Tekel zammı gibi yeni zam da bir yılan hikayesi görünümü kazandı...
Cumhuriyet	26.09.1984	Büyük olay yaratan İsrail gezisinin kahramanları yurda dönmüşlerdi. Gezi, Akıncı ile Babacan’ı biraz daha yakınlaştırmış yurda dönüşlerinin hemen ertesi günü Babacan’ın evinde yeniden onları buluşturmıştu.
Cumhuriyet	26.09.1994	“Siyasetçi yağmalıyor”
Cumhuriyet	28.09.1994	... Bu da yetmiyormuş gibi şirketin, yeni duraklar kurarak panolarını satabileceği şeklinde bir madde sözleşmeye konmuş.
Cumhuriyet	29.09.2004	Hükümetin 75 katrilyon aldatmacası Hükümetin, kamu çalışanlarının taleplerinin bütçeye yükünün yüzde 168 olacağı ifadesinin gerçekleri yansıtmadığı ortaya çıktı. 2004 yılı bütçesinden 28 katrilyon liralık ödenek ayıran hükümetin, 2005 yılı için ayırmayı planladığı ödenek ise 34 katrilyon liraya çıkıyor. Sendikalarla 3. kez masaya oturan ve yüzde 8.2 öneren hükümet “elimizden gelen bu” yanıtını verdi. Kamu çalışanlarını “Sen ne hakla yüzde 160 zam istiyorsun” diye azarlayan Erdoğan’a sert tepki gösteren CHP’li Koç, “Başbakan içeride kaplan, dışarıda kuzu” dedi. Koç ekonomide pembe tablolar çizen hükümetin, kamu çalışanlarının istemi karşısında “tablo pembe değil” söylemini benimsediğine dikkat çekti. Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Konukman da “kaynak yok” açıklamalarının gerçeği yansıtmadığını vurguladı.
Hürriyet	25.09.1974	Özellikle demokrasi yolunda bir ülke olduğunu hiçbir harekete geçmeden sadece sözle ilan eden Yunanistan’ın yaygaracılığı başta Başbakan Karamanlis olmak üzere

		yardımcısı ve Dışışleri Bakanı Yorgo Mavros büyük bir ustalıkla yürütmektedirler.
Hürriyet	27.09.1974	Maaşlar ayın 15’inde suyunu çekiyor.
Hürriyet	28.09.1974	“PAHALILIK CANIMIZA OKUYOR”
Hürriyet	24.09.1984	Dayanılmaz baskılardan sonra şimdi de Batı Trakya’dan uzaklaştırılmak istenen ve toprakları gasp edilen 7 köydeki 628 Türk ailesi, dava açtı.
Hürriyet	27.09.1984	Melahat Teyze, artık peşinden yetişemediği fiyatlar karşısında dondu kaldı ve Salı Pazarı’nda kan-ter içinde tam 3 tur attı.
Hürriyet	30.09.1984	“Süre bitti sonuç: Kargaşa”
Hürriyet	26.09.1994	... Sonunda Edes, iflas etti ve bugünkü dramatik noktaya geldi. Önceki gece polise teslim olan bir zamanların ünlü iş adamı, Emniyet Müdürlüğü’nün merdivenlerini tırmanırken tükenmişliğin dramını yaşıyordu.
Hürriyet	29.09.1994	“İlk darbe Çaykur’a indi”
Hürriyet	27.09.2004	Mahcup Hatemi, Ankara’ya gelemedi.
Hürriyet	27.09.2004	“Uzan şaraplarını alanlar kazıklandı”
Milliyet	25.09.1974	Topkapıda kurulu Ülker Bisküvi Fabrikasında dün de olaylar çıkmış, beş işçi gözaltına alınmıştı. İşverenin iddiasına göre, birkaç gün önce işten çıkarılan işçilerden yedisi fabrikanın duvarlarından atlayarak içeriye girmiş ve tehditle çalışan işçilere engel olmak istemişlerdir. Çağrılan polis beş işçiyi gözaltına almıştır.
Milliyet	26.09.1984	“ABD’ye karşı özlenen çıkış”
Milliyet	27.09.1984	Muhalefet ekonomik saldırıya hazırlanıyor.
Milliyet	30.09.1984	‘Yüzsüz’ Ermeni
Milliyet	27.09.1994	“Dündar Kılıç, Semra Özal’ın adını verdi”
Milliyet	28.09.1994	Hükümet gitti, gidiyor

Milliyet	27.09.2004	İstanbul'da 1995'te yaşanan Gazi Mahalleri olaylarının davasında bir skandal ortaya çıktı. Trabzon Ağır Ceza Mahkemesi'nin olayın faillerinin isminin bildirilmesi müzekkere, iki yıl Trabzon Başsavcılığı'ndaki bir memur tarafından bekletildi ve İstanbul'a gönderildi.
Milliyet	29.09.2004	... Ortalığı korkunç bir lağım kokusu kapladı. Bölgedeki turistler şok yaşadı.

Kaynakça

- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de medya endüstrisi*. (1. baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye’nin oluşumu*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Akca, E. B. (2009). İdeoloji-dil-söylem ve anlam ilişkisi: medyada anlamın toplumsal inşası. *Medyada gerçekliğin inşası*. (Ed. İ. Parlak). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alemdar, K ve Erdoğan, İ (1994). *Popüler kültür ve iletişim*. Ankara: Ümit Yayıncılık
- Alemdar, K. (1981). *Türkiye’de çağdaş haberleşmenin tarihsel kökenleri*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arsan, E. D. (2004). Medya-güç-ideoloji ekseninde Merve Kavakçı haberlerinin iki farklı sunumu. *Haber hakikat ve iktidar ilişkisi*. (Ed. Ç. Dursun). Ankara: Elips Yayınları.
- Bali, R. N. (2007). *Tarz-ı hayat’tan life style’a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barnhurst, K. G. ve Nerone, J. (1996). *The form of news a history*. London: The Guilford Press.
- Barret, M. (1996). *Marx’tan Foucault’a ideoloji*. (Çev. A. Fethi). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilimin ilkeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (1988). *Anlatıların yapısal çözümlemesine giriş*. İstanbul: Gerçek Kitabevi.
- Barthes, R. (1996). *S/Z*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bednarek, M. (2006). *Evaluation in the media discourse*. London: Continuum.
- Bek, M. G. (2004). Medya ve Avrupa Birliği’nin temsili: Türkiye’nin AB adaylığının basındaki sunumunun analizi. *Haber hakikat ve iktidar ilişkisi*. (Der. Ç. Dursun). Ankara: Elips Yayınları.
- Belge, M. (1994). Ön söz. *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. Y. Alp ve M. Işık). İstanbul: İletişim Yayınları
- Coward, R. ve Ellis, J. (1985). *Dil ve maddecilik*. (Çev. E. Tarım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Curran, J, Gurevitch, M ve Woollacott, J. (1982). The study of the media: theoretical approaches. *Culture, society and the media*. London: Routledge.

- Curran, J. (2005). Kitle iletişim araştırmasında yeni revizyonizm: bir yeniden değerlendirme çabası. *Medya, iktidar, ideoloji*. (Der. Ve Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat. ss.377- 413.
- Çavdar, T. (2000). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1950-1995*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, B.N. (2005). *İdeolojinin soykütüğü: Marx ve ideoloji*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Çoban, B. (2003). Söylem, ideoloji ve eylem: iktidar ve muhalefet arasındaki mücadeleyi çözümleme denemesi. *Söylem ve ideoloji* (Ed. B. Çoban ve Z. Özarslan). İstanbul: Su Yayınları.
- Çubukçu, A. (1996). 12 Eylül'ün kültür politikası ve sonuçları. *Yüzyıl biterken cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi*, 13, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dağtaş, E. (2000). İletişim kavramının gelişimi üzerine normatif bir bakış açısı: liberal ve eleştirel paradigmanın düşünsel açılımları. *Kurgu Dergisi*, 17, 249- 264.
- Dağtaş, E. (2006). *Türkiye'de magazin basını*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Dağtaş, E. ve Canpolat, E. (2009). Berlin Duvarı'nın yıkılışının Türk basınındaki sunumu: cumhuriyet, sabah ve zaman gazeteleri örnekleri. *Sihirli aynanın sırları*. (Ed. E. Yüksel). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Demirelli, L. (2009). Yazılı basında eklemleyici/dışlayıcı bir pratik olarak 'üniversitelerde türban' örnek olayı. *Medyada gerçekliğin inşası: Türk medya söylemine eleştirel bir bakış*. (Ed. İ. Parlak). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Devran, Y. (2010). *Haber söylem ideoloji*. İstanbul: Başlık Yayınları.
- Doğan, C. (2009). Ermeni soykırımı tasarısı: yazılı basının söylemi üzerine bir deneme. *Medyada gerçekliğin inşası: Türk medya söylemine eleştirel bir bakış*. (Ed. İ. Parlak). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Dursun, Ç. (2003). Haber ve habercilik/ gazetecilik üzerine düşünmek. *Gazetecilik ve habercilik*. (Der. S. Alankuş). İstanbul: IPS İletişim Vakfı.
- Dursun, Ç. (2004). *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi*. Ankara: Elips Kitap.
- Eagleton, T. (1985). *Eleştiri ve ideoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, T. (1991). *Ideology*. London: Verso.
- Eagleton, T. (2004). *Edebiyat kuramı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2007). *Türkiye'de gazetecilik ve bilim iletişimi*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.

- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (1990). *İletişim ve toplum*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). *Öteki kuram*. Ankara: ERK.
- Ergül, H. (2000). *Televizyonda haberin magazinleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertuğrul, N. İ. (2008). *Cumhuriyet tarihi el kitabı*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Fairclough, H. (2003). Dil ve ideoloji. *Söylem ve ideoloji* (Ed. B. Çoban ve Z. Özarslan). İstanbul: Su Yayınları.
- Fairclough, H. (2004). *Analysing discourse*. London and New York: Routledge.
- Foucault, M. (2007). *The archaeology of knowledge*. London and New York: Routledge.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi
- Golding, P. ve Murdock, G. (2000). Culture, communication and political economy. *Mass media and society*. London: Arnold.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Gönç-Şavran. (2012). *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Gramsci, A. (2009). *Hapishane defterleri*. Ankara: Aşina Kitaplar
- Gürsoy, E. (2007). *6-7 eylül olayları davası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Güz, N. (2005). *Haberde yönlendirme ve kamuoyu araştırmaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hackett, R. A. (2000). Bir paradigmanın önemini yitirisi haber medyası çalışmalarında yanlılık ve nesnellik. *Ankara Üniversitesi İLEF Yayınları*. 1997- 98. 31- 72.
- Hall, S. (1997). İdeoloji ve iletişim kuramı. *Medya, kültür, siyaset* (Der. S. İrvan). Ankara: Ark Yayınları. ss.57-103.
- Hall, S. (2005). İdeolojinin yeniden keşfi: medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. *Medya, iktidar, ideoloji*. (Der. Ve Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hartley, J. (1982). *Understanding news*. Great Britain: Routledge.
- Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2006). *Rızanın imalatı*. İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Işık, M. (2002). *Kitle iletişim sistemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- İnal, A. (1995). Yazılı basın haberlerinde ‘yapısal’ yanlılık sorunu. *Toplum ve Bilim*. 67. İstanbul: Birikim Yayınları. ss. 114- 134.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.

- İnal, A. (1997). Haber metinlerine eleştirel bir bakış açısı: temel sorunlar ve örnek çalışmalar. *Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık*. 1994- 95, 135- 163.
- İnan, S ve Haytoğlu, E. (2006). *Yakın dönem Türk politik tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnuğur, M. N. (1978). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: İ.İ.T.İ.A. Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınevi İşletmesi Yayınları.
- İrvan, S. (1995). Demokratik sistemde medyanın rolü. *Birikim Dergisi*, 68-69, 76-83.
- Kabacalı, A. (1994). *Türk basınında demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, A. R. (1985). *Kitle iletişim sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Kaya, A.R. (2009). *İktidar yumağı: Medya-sermaye-devlet*. (1.baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kejanlıoğlu, B. (2004). *Türkiye’de medyanın dönüşümü*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Kıran, Z. (2002). *Dilbilime giriş*. (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayınları
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. yüzyıla basın tarihi*. İstanbul: Artı Yayın Dağıtım.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve kültürel kimlik üçüncü dünya gerçeği*. (Çev. Neşe Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Lewis, J. (2004). *Cultural studies*. London: Sage Publications.
- Lichtenberg, J. (1995). Foundations and limits of freedom of the press. *Democracy and the mass media* (Ed: J. Lichtenberg). United States of America: Cambridge University Press. ss. 102-136.
- Maigret, E. (2011). *Medya ve iletişim sosyolojisi*. (Çev. Halime Yücel). İstanbul: İletişim.
- McLellan, D. (2009). *İdeoloji*. (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mill, J.S. (2004). *Hürriyet üstüne*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Mora, N. (2011). *Haber çözümlemesinde van Dijk yöntemi*.
<http://dorduncukuvvetmedya.com/dkm/article.php?sid=7771> [03. 06. 2011].
- Moran, B. (1981). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Oktay, A.(1996). 80’lerde Türkiye’de kültürel değişim. *Yüzyıl biterken cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi*, 13. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Onursoy, S. (2010). *Gazete tasarımı*. (Ed: S. Banar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. ss. 72-111.

- Oral, F. S. (1970). *Türk basın tarihi*. Ankara: Oral Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2010). *Türkiye'nin yakın tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özbudun, E. (2011). *Türk siyasal hayatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özer, Ö. (1998). *Haber söylemi: Türk ve Yunan ilişkilerine yönelik haberlerin Türk basınında yer alışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özer, Ö. (2001). Kazanılmış hakkın tersine çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 olaylarının Türk basınında sunumu". *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 9, 109- 136.
- Özer, Ö. (2010). *Liberal basın*. İstanbul: Literatürk.
- Özer, Ö. (2012). Haberin ideolojik duruşu: eğitim-sen eyleminin türk basınında temsili. *Haberi eleştirmek*. İstanbul: Literatürk.
- Parlak, İ. (2009). Türk yazılı basınında batı kimliğinin inşası: karikatür krizi örneği. *Medyada gerçekliğin inşası: Türk medya söylemine eleştirel bir bakış*. (Ed. İ. Parlak). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Piaget, J. (1999). *Yapısalcılık*. (Çev. A. Şirin ve O. Yener). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Sancar, S. (2008). *İdeolojinin serüveni*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sarup, M. (1993). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Saussure, F. (1998). *Genel dilbilim dersleri*. İstanbul: Multilingual
- Schiller, H. (2005). *Zihin yönlendirenler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Schudson, M. (1995). *The power of new*. London: Harvard University Press.
- Sholle, D.J. (2005). Eleştirel çalışmalar: ideoloji teorisinden iktidar/bilgiye. *Medya, iktidar, ideoloji*. (Ed. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat. ss. 255- 295.
- Şapolyo, E. B. (1971). *Türk gazeteciliği tarihi*. Ankara: Güven Matbaası.
- Tali, G. (2009). Kuzey Irak operasyonu ve resmi söylemin yeniden üretimi: -güç, meşruiyet, milliyetçilik-. *Medyada gerçekliğin inşası: Türk medya söylemine eleştirel bir bakış*. (Ed. İ. Parlak). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Tekinalp, Ş ve Uzun, R. (2009). *İletişim araştırmaları ve kuramları*. İstanbul: Beta.
- Tokgöz, O (2006). *Temel gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi
- Topuz, H. (2003). *Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tuncer, Ç. P. (2009). Yazılı basında MİT'in tekrarı ve "içe" sallanan bayrak. *Medyada gerçekliğin inşası: Türk medya söylemine eleştirel bir bakış*. (Ed. İ. Parlak). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.

- van Dijk, T. (1983). Discourse analysis: its a development and application to the structure of news. *Journal of Communication*, 33(2), 20- 43.
- van Dijk, T. A. (1988a). *News as discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk, T. A. (1988b). *News analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk, T. A. (1998). Opinions and ideologies in the press. *Approaches to media discourse*. (Ed. A. Bell ve P. Garrett). Oxford: Blackwell Publishers.
- van Dijk, T. A. (2005). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. *Medya, iktidar, ideoloji*. (Der. ve Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Vardar, B. (1976). *Genel dilbilim dersleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Weiss, G. ve Wodak, R. (2003). *Critical discourse analysis*. New York: Palgrave Macmillan
- Wodak, R. (2004). The discourse-historical approach. *Methods of critical discourse analysis*. (Ed. M. Meyer ve R. Wodak). London: Sage Publications.
- Yaylagül, L. (2008). *Kitle iletişim kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yüksel, E. (2007). *Sayfa tasarımı nedir? neye yarar?* <http://www.grafikerler.net> [04.03.2013].